

MITE. BĂLĂUCA

Eugen Lovinescu

Interbellum
SCRIPTORIUM

MITE. BĂLĂUCA

Colecția Interbellum

MITE. BĂLĂUCA

Eugen Lovinescu

Interbellum
SCRIPTORIUM

© Scriptorium. Toate drepturile rezervate.
Produs luni, 08 mai 2017 din revizia 2.
Sursa: <http://ro.wikisource.org>

Mite

I

De la fereastră ea privea la frunzele castanilor stropite de promoroaca prafului prematur de pe ulița vopsită de ripolinul proaspăt al soarelui de mai. Pe maidanul chel din față, copiii jucau arșice; aruncau osul torturat și-l urmăreau apoi încordați; când cădea, nu se mai vedeau decât douăzeci de spete încovoiate.

— Om bun! strigau unii.

— Om rău! îi înfruntau alții.

Ori:

— Împărat!

— Ba nu, călău!

Se porneau discuții aprige; se schimbau vorbe grele și parabola pumnilor descrisă în văzduh s-ar fi prefăcut în încăierare; dacă, de mai departe, de lângă un copac, nu s-ar fi desprins silueta zveltă a unui copil mai mare care pășea hotărât, destins ca un arc, sporovăind grăbit într-o năvală de vorbe amenințătoare punctate de ghionți arbitrari. Decreta sentențios „om bun” ori „călău” și, după câteva clipe, spatele se descovoiau. Resemnați, ochii copiilor priveau din nou lacomi spre osul aruncat în aerul limpede. Femeia de la fereastră deschisă nu înțelegea aproape nimic din ce țipau copiii, dar priveliștea o interesa; în jocul de pe

petecul chel al maidanului ripolinat de soare și prematur prăfuit, ea descifra înseși datele jocului vieții; în copii citea prezența tinerilor energii dovedite prin afirmare de sine și prin ciocniri eliminatorii; pentru dânsii, arșicul căzut reprezenta mărul de aur al destinului, în care se concentrau ca în ghiocul sorții toate valorile omenești.

Femeia constata supremația necontestată a copilului sprijinit de copac: mai înalt decât ceilalți, cu părul creț și vâlvoi, negru-tuciuriu, cu ochii scânteietori, cu buzele groase, cu nasul turtit, cu gura largă și botoasă, luminată de fildeșul unor dinți ascuțiți, rău îmbrăcat, zdrențuit aproape, cu pantaloni largi și mereu ridicați printr-o mișcare reflexă, cu fundul peticit – el îi domina pe toți prin repezi-ciunea gesturilor, prin glasul răgușit și categoric și prin nu știu ce flacără a ochilor imperioși. Stătea, de obicei, în spatele copiilor proptit de copac, nepăsător cu orice forță conștientă de puterea sa, cu un alai de vasali mai plăpânzi; când se întâmpla însă ca destinul să nu fie primit cu resemnare ci în contestarea obișnuită tuturor lucrurilor omenești, și cearta se întetea, apariția lui era hotărâtoare: cu o palma dată ușor în dreapta, cu un pumn zvârlit discreționar în stânga, cu câteva înjurături, dar, mai ales, cu o simplă încruntare metalică a ochilor – liniștea se restabilea; de mai stăruia vreunul în pretenții, cu o palmă mai grea peste ceafă, urmată de un scâncet de javră lovită, discuția se curma; palma venea însă rar, căci autoritatea lui era recunoscută. În viermăritul copiilor de toate felurile, de cuconași în pantaloni scurți și cu gulere brodate, de infanți spanioli, de haimanale bucureștene, desculți, negri, și nespălați, cu mișcări de pisică ațintită asupra păsării din copac, în această promiscuitate, valorile nu se selecționau după condiție socială ori după inteligență,

ci după criteriul forței, al inițiativei, al instinctului de dominație recunoscut, indiscutabil, din atâtea elemente. De pe urma lor, copilul cu fundul peticit al pantalonilor păstorea, fără rival, peste un popor întreg de camarazi, pe care femeia îi urmărea de jumătate de ceas... Crescută la Berlin, adică într-un oraș cu case aliniate, grenadiri pomeranieni încremeniți la inspecția generalului, cu străzi atât de lustruite încât unei cătane din Moldova i se păruseră pavate cu oglinzi, și cu câte o scuipătoare la fiecare colț: „ca să nu spurce ulița rumânul prost, că de nemți, nici vorbă de una ca aiasta” (așa-i povestise nu de mult impresia despre Berlin Ilie Colțun de la Costâna, ordonanța unui colonel în misie în Germania), crescută în ordinea străzii prusace, femeia se adaptase repede priveliștii bucureștene, cu simulacrul de trotuare, cu maidane în fața palatelor, unde copiii ridicau nori de praf și spintecau liniștea după-amiezii cu țipete voioase. Domnul gardist se afla de obicei departe, în popasuri dese pe la cârciuma din colț, cu un vânător deșirat pe firmă; când se întâmpla să vină, îi privea părintește, ca un adevărat tată de șapte copii lăsați și ei acasă, în praful altei ulițe mai dosnice. Era un om scund, rotund, roșcovan și împăciuitor. Scăpată la un moment dat de sub autoritatea „conducătorului” plecat pe alt maidan, lupta începuse să se dezlănțuie acum cocoșește; cu mâinile pe burtă, gardistul o privea mulțumit, ca de obicei, lăsând să-i cadă blajin din gură:

— Nu te da, măi piciule!

Și, în adevăr, piciul pe care-l îndemnase izbuti să se smucească din mâna dușmanului; nepărtinitor, domnul Preda îl îndemna acum pe celalt:

— Ia-te după el, mototolule, că-ți scapă!

Încăierarea se lățise și copiii se rostogoleau în praf,

reptilă cenușie cu noduri și încovăeri de spate, ghem de vipere cu trupuri încolăcite. Ghemul se desfăcu însă brusc; un copil o zbughi schelălăind. Speriați de sânge, ceilalți se deteră la o parte; fără emoție, gardistul bătu însă din palme, nemulțumit:

— Ce starăți, măi dracilor!

Femeia de la fereastră îi auzi cuvintele, dar nu le prinse bine înțelesul; se trase înăuntru spre un colț al odăii, unde se afla o măsuță de lemn de trandafir, de culoarea tutunului, cu picioare delicate arcuite ca o coapsă de fată, încrustată cu medalioane de smalt, cu miniaturi; pe marginea măsuței și a picioarelor alerga ușorul tiv al unor frunze de aramă roșcată, încă prea greoi pentru linia zveltă a întregului; mobila venea de la o domniță bătrână, urmașă a unei familii domnitoare, și i-o cumpăraseră bărbatu-său de ziua ei. Ea basculă puțin oglinda prinsă de tăblia măsuței prin coloane răsucite și se privi o clipă într-însa: părul blond, învâlvorat aruncă paie de aur în tutunul sumbru al lemnului și al aramei. Ca și cum s-ar fi surprins într-o atitudine nepotrivită preocupării momentului, ea basculă din nou oglinda venețiană de-i întoarce apa oblică spre tavan; scoase apoi din săltăraș un carnet cu scoarțe de piele albastră cu închizătoare de aramă prinsă printr-un creion de sîdef; îl deschise pentru a însemna cu atenție: „ci starăți”. Se chibzui o clipă: vine, negreșit, își zise în gând, de la verbul „a sta”. Nu-i putea însă găsi nici timpul nici modul... îl va întreba pe dânsul; la gândul acesta, se luminează de o dată ca de o nouă bucurie apropiată. Mai avea de altfel să-l întrebe și alte lucruri notate în carnet... Privi la ceasul de pe masă: cinci; s-ar putea să vină mai devreme; și alaltăieri sosise la cinci jumătate; e drept că plecase apoi mai curând la redacție. Ca și cum și-ar fi adus aminte de

ce-i rămăsese de făcut, liniile feței ei fine i se concentrară; trase un scaun și luă de pe măsută un număr din *Convorbiri Literare*; îl deschise la o pagină însemnată cu un fir gros de mătase, unde reciti titlul Dănilă Prepeleac, obiectul lecției de azi. Deschise din nou carnetul cu scoarțe albastre și își recapitulă, subliniind cu creionul, punctele ce urmau să fie discutate; pe fața ei de păpușă i se întipări o atenție voită. Nu mai era visătoarea de la fereastră, ci o școlăriță încordată pe o foaie de hârtie plină de note; era metodică și prin rasă, firește, și prin mediul universitar berlinez, unde își petrecuse copilăria; își mai păstra și acum fișele, pe care tatăl său o deprinsese să-și facă extrasele din cărțile citite. Le uitase de când se măritase și venise într-o țară, unde se vorbește mult și se uită tot atât de repede; renunțase și la ziarul „evenimentelor” fixate în cadrul material al fiecărei zile: cu ora sculării și a culcării, cu variațiile temperaturii și ale presiunii atmosferice. De curând însă și-l reluase; în vederea lecției, își schița apoi de mai înainte programul ei; se simțea cuprinsă de zelul de a ști tot și de a-și mulțumi „profesorul”.

Își cercetă din nou carnetul: nedumerirea asupra naturii eroului poveștii lui Creangă era notată la locul cuvenit. Dănilă e un nătâng „căruia îi mâncau câinii din traistă”. Își duce boii de vânzare la târg, dar pe drum îi schimbă pe un car; carul pe o capră; capra pe o gâscă și găsea pe o pungă – totul, rămășiță, probabil, a unei vechi povestiri milesiene – dar, deodată, după ce ucide din prostie și boii lui frate-său, apare alt Dănilă, care, isteț nevoie mare, răpune pe drac prin deșteptăciunea sa; o fi dracul prost, dar prea e hâtru Dănilă ca să-l admitem. E un punct întunecos și o soluție bruscă în concepția caracterului eroului; chestiunea trebuie lămurită... Revăzu apoi o listă întreagă de

cuvinte căutate în dicționar și găsite, cu înțelesul trecut alături; o altă listă cuprindea cuvinte, pe care nu le găsisse:

costoroabe drughineată tumurugi treampă etc.

Le numără; erau vreo douăzeci... Totul se afla acum în ordine; cu satisfacția datoriei împlinite, ea basculă atunci din nou oglinda venețiană, în a cărei apă strânsă de che-narul de lemn de trandafir cu tiv de aramă roșcată, în locul festoanelor severe ale tavanului, apăru silueta mică a unei copile îmbrăcată într-o rochie simplă de crep al-bastru și alb, din al cărei guler școlăresc de pichet răsări un cap fin cu ochi de cobalt înconjurat de incendiul unui păr auriu. Se regăsi cu mulțumire; privi apoi la ceas: erau tocmai cinci și jumătate și se putea să vină. I-ar fi șezut, de bună seamă, mai bine, să răsfoiască revista, dar nu știu cum se trezi din nou la fereastră, unde o atrăgea, probabil, priveliștea de afară; era poetă, și-i plăcea pitorescul orien-tal al uliței bucureștene, a „caldarâmului” cu reminiscențe turcești. O pereche de câini amoroși își dovedeau tocmai sentimentele pe maidan. Copiii își părăsiră discuțiile în jurul destinului și, sub conducerea aceluiași „șef” revenit, luându-se după nuntă cu pietre, dispărură în mahalaua vecină. Ulița rămăsese goală; cum pe gardist nunta câi-nilor nu-l interesa, se abătu din nou pe la cârciuma cu vânătorul deșirat. În schimb, de pe Orzari se desprinsese silueta profilată a unui oltean cu cobilița în spate, al cărui țipăt strident spărgea aerul primăverii cu pumnale repezi; în coșuri ducea cele dintâi cireși. Femeia de la fereastră îl urmări ca pe un sol binevenit; deși crescută în Berlinul ei solemn, îi plăcea pitorescul rural, de cămăși albe țărănești, în mijlocul capitalei inegale, și, de când lua lecții de limba română, urmărirea și mai atent strigătele vânzătorilor de pe ulițe; începuse chiar să le însemne pe carnetul cu scoarțe

albastre; cum nu le dase de rost la multe, avea să-l întrebe pe „dânsul”. Tot ce auzea, la întâmplare, lucruri fără interes înainte, le înregistra acum automat, spunându-și mintal: „asta n-o știu, am să-l întreb” – cu bucuria nemărturisită de a nu ști pentru a-l putea întreba. Nu cunoștea, de altfel, multe vorbe, de care abia acum își da seama, de când i le lămură el cu nuanțe de înțeleșuri. Lua cuvântul ca pe o floare; o desfăcea apoi de toate învelișurile de mătase pentru a-i arăta geneza; din felul cum umbla cu el, cuvântul începea să împrăștie aroma sunetelor, a veacurilor, căci, pornit dintr-un punct îndepărtat al timpului, minuscul, el spărgea epocile, se încălca de sensuri, pentru a se rotunji pe buzele poetului ca un fruct copt și savuros... Femeia continua să privească spre olteanul ce se depărta acum voios, când, dinspre maidan, din dosul unui copac, se desprinsese silueta firavă a unui tânăr care se furișa tiptil pe lângă un gard, pentru a cădea apoi în salturi de pisică, în spatele olteanului cu o lovitură de ghi-oagă trasă în cap. Vărsând sânge pe gură și fără niciun suspin, omul se prăbuși în primăvara coșurilor lui; tânărul îl scotoci repede în chimir, în sân, pretutindeni, și o luă apoi la fugă; deși ulița era pustie, câțiva din pragul caselor zăriseră scena; unii se luară după dânsul, iar alții se strânsă în jurul olteanului. Murise? Trăia încă? Nu se putea ști. Femeia țișase scurt; scăpase carnetul albastru și-și pusese mâna pe inima ce-i zvâcnea. Astfel de întâmplare nu văzuse niciodată la Berlin, pe Kurfürstendam, nici chiar în cartierele îndepărtate ale Charlottenburgului. Nu-i mai trebuia coloare orientală, nu mai vroia pitoresc.

Ce țară, se gândea ea, în care seucid oamenii pe uliță, ziua! În spaima ei, uitase unde se află, și începuse să strige disperată de la fereastră: Schutzmann! Unde era poliția?

unde era gardistul? Unde era domnul Preda? – căci își adusese, deodată, aminte că-l cheamă Preda.

Domnul Preda aflate și el de întâmplare și, ștergându-se cu dosul palmei pe mustățile ude încă, își zorea pasul de la Vânătorul deșirat – „Ce s-a întâmplat?” făcu el rostind, cu blândă autoritate. Nimic decât, poate, moarte de om.

Se strânsesă trecătorii în jurul olteanului și-l priveau fără să pună mâna pe dânsul; nici domnul Preda nu crezu de cuviință să se aplece. „Ce pot să-i fac, își spuse el, că doar nu mă pricep! Și apoi omului, cum îi e scris!” Sub cuvântul că vrea să-l vadă mai de aproape, o haimana se aplecă peste oltean, umflă un pumn de cireșe, și, strecurându-le în buzunar, se făcu nevăzut. Ca la un semn, ceilalți își împărțiră între dânsii primăvara din coșuri, fără ca domnul Preda să fi găsit necesar să intervină. „Dacă a murit nu mai are nevoie de cireșe, se gândea el; iar dacă n-a murit, are să fie bucuros că a scăpat numai cu atât.” Doi trecători aduseră, în sfârșit, la fața locului, prins în brațele lor vâjnoase, pe tânărul cu ghioaga; dar confruntarea nu mai era cu putință: olteanul tot nu mișca; abia când trecu, din întâmplare, pe acolo o trăsură, îi veni în gând domnului Preda să-l urce într-însa ca să-l ducă la spital – de nu l-a dus mai întâi la secție. Plecă... Mulțimea începu să se împrăștie și ea. Ulița rămase din nou pustie. Femeia de la fereastră era încă sub emoția scenei trăite; uitase de lecție și de așteptare; dar, de cum își reveni puțin, își zise reflex: „am să i-o spun și lui”. Nu mai era vorba de un cuvânt, de o chestie de limbă sau de literatură, ci numai de o întâmplare în nicio legătură cu „lecția” – și, totuși, după spaima firească, întâiul ei gând fusese să i-o povestească și lui! Nu se putea, firește, bucura de o moarte de om – oare murise? Nu leșinase numai? Cum nu le venise în minte

să-l ducă mai repede la spital? – dar, nu știu cum, se simți mai însuflețită; emoția îi grăbise circulația, îi îmbujorase fața, o învăluisese într-o undă caldă și-i dăduse o febrilitate plăcută. Înaintea ochilor îl văzu intrând, și se văzu și pe dânsa palpitând, povestindu-i în vorbe întretăiate, găfăite, cum sub ochii ei un om fusese ucis în plină uliță; își căuta cuvintele, vorbea tare și-i expunea evenimentul. Se surprinse gesticulând și se simți, brusc, rușinată; nu înțelese sensul adânc al zbuciumului său, dar o apucă remușcarea că se gândise să prefacă moartea olteanului într-un simplu subiect de conversație. Nu se analiza; nu bănuia, firește, nimic; i se părea, de altfel, normal ca tot ce i se întâmpla peste zi să trezească într-însa dorința de a i-o împărtăși și lui; pentru a-și liniști conștiința își găsisese motivarea în nevoia de a găsi subiecte de conversație pentru exercițiul de limbă. Ziarul pornit încă din Germania, și amortit de mult, se însuflețise și el din nou; într-însul nu se pomenea numai de temperatura și de presiune atmosferică, ci cuprindea și o scrie de notații, de observații; micile întâmplări ale zilei se colorau, se personalizau, se dramatizau: după ce le trăise, luau în minte și apoi pe hârtie o formă dialogată; nu se înșirau în obiectivitatea obișnuită a ziarului, ci se rotunjeau, se literaturizau și căpătau accentul unei realități dinamice; peste scris se apleca un ochi prietenos, atent, așa că, după ce se formulau, i le împărtășea și lui ușor deformate. Era scriitoare și proceda ca toți scriitorii; se amesteca fără voie în tot ce vedea și auzea: se avânta într-o erupție verbală determinată de prezența unui ascultător închipuit. Se gândea uneori și la asta, repede, străfulgerat, dar de cele mai multe ori nu-și dădea seama; trăia în linia apei ce-i lua undița; nimic nu i se părea nou, nici chiar faptul că evenimentele zilei nu prindeau inte-

res și nu se colorau decât prin nevoia de a i le povesti lui; trecerea de la o temperatură la alta se făcuse atât de încet prin creșteri nesimțite în cursul celor șase luni de când lua lecții de limba română, încât îi dădea impresia că nu se schimbase nimic.

Cum tot mai sta în fața ferestrei, atinse cu piciorul carnetul găsit pe covor, care-i aminti iarăși de lecție. Căută la ceas: șase trecute... Nu venise încă.

Se enervă. De ce nu sosea? Alaltăieri venise de la cinci jumătate. Nu ținea seama că fusese numai o întâmplare; i se părea natural ca excepția să devină regulă. Figura de păpușă ireală i se strânse puțin de ciudă, iar vinișoarele albastrii își însemnă prezența sub pielea diafană... „De ce sunt atât de nerăbdătoare?” își spuse după câteva minute; de multe ori pica pe la șase jumătate sau chiar pe la șapte. Conveni că graba provenea din dorința de a-i povesti, sub puterea emoției, scena cu olteanul; de aici și ușoara febră ce-i umflase vinișoarele tâmpelor... Sentimentul de rușine fu de data aceasta mai puternic ca întâia oară; ajunsese să transforme dramele vieții în exerciții de limbă; perspicacitatea ei psihologică nu se adânci mai departe, ci se opri aci, ca asupra unei necuviințe. Pentru a se pedepsi, se hotărî să nu-i mai povestească întâmplarea, și numai cu prețul acestei tranzacții se simți mai bună, sufletește, și se împacă cu sine. Se convinsese că nu-l mai aștepta cu înfrigurare pentru a-i povesti și nu mai putea fi deci învinuită de ușurință. Îl aștepta totuși și, când văzu că e șase și un sfert, scutură din umeri, ca de frig – „Ar putea fi mai exact”, își spuse nervos. Nu că era vreo grabă; avea tot timpul până la masă, dar exactitatea i-o trecuse în sânge educația germană; chiar când nu e nevoie, fiecare lucru trebuia făcut, la ceasul și la minutul hotărât de

mai înainte. Venise în țara improvizației; totul se poate amâna: „dacă nu e azi, e mâine”; întâlnirile se dau „după amiază” – fără indicație de ceas sau minut, la voia întâmplării, pe măsura eternității, față de care micile despărțiri ale timpului sunt de prisos. Nici chiar el n-o înțelegea și nu-și putuse stăpâni râsul, când aflase că-și însemna în ziarul ei ora sculării și a culcării, temperatura și presiunea atmosferică; nu pricepea că pentru fixarea fizionomiei zilei e necesară determinarea mai întâi a cadrelor ei; evenimentele sufletești tâșnesc și se modelează din condiții materiale... Orient, da, orient; nu era nimic de schimbat într-o țară, unde a amâna un lucru înseamnă a-l rezolva. Considerațiile asupra locului și psihologiei lui nu izbutiseră însă să-i alunge enervarea. Se simți o occidentală, o germană, și voia să i-o arate; se hotărî să nu-l mai aștepte, ei. Să plece. Nu avea însă unde; mai bine să cheme pe Kati și să-i spună că nu mai primește pe nimeni, oricine ar fi. Se sculă de pe scaun ca să sune, când, deodată, din dreapta uliții pustii se ivi o trăsură arhaică; nu putea fi el căci venea totdeauna pe jos. Trăsura se opri totuși în dreptul porții. Inima îi tresări; dacă era el, să-l mai primească oare? Nu era însă; din trăsură se scoborî, sprinten, un prieten al casei, un magistrat, domnul N. Mandrea, a cărui sosire i se păru brusc un dezastru. Odinioară se hotărâse să nu-și mai facă lecția – dar fusese oare cu adevărat hotărâtă? Nu căutase mai mult un răgaz pentru a-și înșela așteptarea și potoli nerăbdarea? Nu se gândea precis la asta, dar își dădu seama că voia să n-o împiedice nimeni de la lecție. Sună repede pe Kati de o trimise să-i spună musafirului că doamna nu era acasă, iar domnul doctor se afla la vizite. Se întoarse apoi la postul ei de observație, după perdeaua pe care, fără să vrea, o mișcase brusc cu mâna; așteptând,

vizitatorul se uitase din întâmplare spre fereastră și o văzuse, probabil, mișcându-se; ei nici nu-i păsa, pentru că în același moment zărise tăind maidanul silueta greoaie a unui om mai mult scund, adus din umeri de parcă ar fi purtat o povară, ochii pe jos, la umbra unei pălării vechi, cu margini mari, obosite. Îl recunoscuse, și inima îi zvâcni; cei doi aveau să se întâlnească la portiță și Kati nu mai zorea să-i spună musafirului că nu-i acasă, înaintea sosirii celui alt. Ce era de făcut? Lovi nervos cu tocul pantofului pe floarea covorului, dar lovitura n-o grăbi pe Kati. „Țară orientală”! își zise, dar Kati era germană.

Greoi și liniar, omul străbătuse acum maidanul, trecuse ulița și se apropiase de portița casei; se cunoșteau, și de se vor întâlni, vor sta de vorbă. Se va întâmpla ceea ce nu prevăzuse: Kati le va spune la amândoi că doamna nu-i acasă și ei vor pleca împreună! Nu voia să-și piardă lecția; strânse nervos carnetul cu scoarțe albastre; Kati scoborî leneș scara, ajunse la portiță și îi spuse musafirului că doamna nu era acasă.

Mandrea zâmbi ușor, câtă încă o dată spre fereastră, ca și cum ar fi voit să o mai privească după perdele, se lovi de omul de pe maidan, ajuns și el la portiță; se recunoscuseră, își strânseseră mâna prietenește, se întrebară de sănătate, apoi Mandrea se urcă în trăsură, în timp ce, celălalt, deși auzise și el că „doamna nu e acasă și domnul doctor e la vizite” dădu la o parte portița și urcă apăsând scara casei, ca și cum n-ar fi auzit nimic... Femeia de la fereastră înăbuși un scurt țipet de bucurie: înțelesese, așadar, că pentru dânsul era acasă, și intrase; nu-și va pierde lecția. Dar de lecție îi era ei! O lumină de fulger îi străbătu brusc conștiința și o invadă orbitor; într-o clipă își dădu seama de situația ei sufletească... Interesul pasionat ce-l arătă

de câțva timp limbii române și poveștilor lui Creangă, carnetul cu cuvintele scoase, ziarul pe care-l ținea cu atâta voie bună și amănunțime, erau oare adevăratul scop al acestor lecții? În țipetul de bucurie abia înăbușit de adinioară înțelese, în sfârșit, că o atrăgea mai mult omul. Cum nu văzuse ea până acum și se legănase într-o așa înșelare de sine? Își aminti scena cu olteanul, și gândul că i-o va povesti și lui. Nu pricepuse nici atunci că nu era vorba de un subiect de conversație, ci că tot ce i se întâmpla, tot ce vedea și auzea nu căpătau vreo valoare decât dacă îi erau împărtășite și lui.

Cum fusese atât de oarbă să lase lucrurile să meargă până aici și să nu-și dea seama? Îi fu rușine de bucuria ce-o străbătuse în țipetul involuntar, cu care îi întâmpinase venirea; nici nu se mai gândise la ce putea spune Mandrea; se bucura fără niciun calcul. Gândul ascuns în ea atâta timp sub formă larvară, îmbrobodit în fel de fel de aparențe și pretexte, de interese literare și pasiuni lexicale, care o umpluse până acum de o senzație de beatitudine, de îndată ce se preciza sub aspectul lui adevărat, îi deveni intolerabil. Se mințise fără să știe și acum, când înțelesese, îi era rușine, suferea. Nu mai era însă timpul să ia vreo măsură chiar de azi; se lăsă în fotoliu cu capul între mâini, când auzi de la ușă un glas tărăgănat, dulce și leneș, moldovenește:

— Sărut mâna, doamna Mite, căruia abia-i putu răspunde îngăimat:

— Bună ziua, domnule Eminescu.

II

Momentele de tăcere ce urmară i se părură o veşnicie. Avu totuşi tăria să-i spună:

— Ia loc; aşteaptă să-mi treacă emoţia, căci sunt tulburată şi am să-ţi spun de ce.

El îi sărută mâna, fără grabă şi fără insistenţă, şi se aşeză în fotoliul obişnuit de lângă măsuta de lemn detrandafir, scoţând din buzunar caietul, în care îi corectase compoziţia din urmă „o excursie în parcul de la Măgurele” sub formă de scrisoare către o prietenă de la Berlin. Ea îşi frecă uşor tâmpile până ce simţi sângele urcându-i-se din nou în obraz. Se gândi la scena olteanului, pe care se hotărâse să nu i-o povestească, dar nu se mai putea ţine de cuvânt; trebuia să-şi explice emoţia, şi întâmplarea din uliţă cădea foarte bine pentru a da o întorsătură naturală unei atitudini, de care, totuşi, el nu părea de loc mirat; liniştea lui o enerva şi mai mult.

— Să vezi, domnule poet, izbuti ea să lege ceva mai târziu, şi nu fără o iritare surdă, câteva minute înainte de venirea dumată, s-a întâmplat chiar aici în uliţă, nu departe de biserică, o crimă, ce m-a zguduit.

Îi povesti scena; dar nu i-o povesti simplu, informativ, ci cu mişcare, cu pasiune şi chiar cu indignare că se

pot întâmpla astfel de crime în inima Capitalei. Cum începuse a se cunoaște, și devenise bănuitoare cu sine, își dădu repede seama de exagerația tonului; uitase de oltan, și patetismul nu-i venea de la lovitura de ghioagă a trecătorului. I se păru totuși nimerit să exagereze, pentru că numai astfel se simțea cuprinsă în fața constatării neașteptate. Pe când povestea, își ridică ochii spre dânsul și se întreba mereu ce-și spunea de faptul că pe dânsul îl primise și pe Mandrea nu. El părea liniștit, ca și cum n-ar înțelege nimic din ce se petrece într-însa. Dădu din umeri:

— Ce să-ți spun, *gnädige Frau*, de ticăloșia ce ai văzut-o cu ochii? Țară-i asta? Moravuri sunt astea? Când îl invoc pe Vlad Tepeș se spune că exagerez.

Își dădu apoi seama că-și înălțase zadarnic tonul și era gata să izbucnească împotriva vremurilor de azi, ca la ziar, și o întoarse repede spre glumă:

— Noroc că mi-am scris articolul pe azi; altminteri, mai atacam o dată pe roșii, după datina rumânului de a învinovăți guvernul, chiar când nu plouă.

Zâmbi satisfăcut, în timp ce ea căută cu înfrigurare să-i citească în zâmbet, în privirea leneșe, acoperită pe jumătate, ca și cum n-ar voi să vadă o lume ce n-o merita, în glasul lui tărăgănat, dulce baritonat și învăluitor.

Nu citi însă nimic. „Se preface, își zise ea. Nu se poate să nu fi prins situația.” Omul părea totuși departe de orice presupunere. Își aminti atunci de Mandrea și nu se îndoia că o văzuse după perdea; când plecase, o mai căutase o dată din ochi și se uitase și la Eminescu, care intrase fără să țină seamă de ce le spusese Kati; știa, prin urmare, dinainte că pentru dânsul ea e acasă; aveau, de bună scamă, o înțelegere... Cum își va explica-o Mandrea? I se păruse chiar că zâmbise ocrotitor; îl vedea povestind la club

întâmplarea. „Ce e cu doamna Kremnitz?” Făcându-și pâlnie din mână, un prieten îi va spune cine știe ce la ureche și vor râde amândoi pe înfundate ca de lucruri plăcute când se întâmpla altora. Va deveni subiect de conversație: va afla Titu cel dintâi, cum le află toate și le subliniază apăsător, și apoi și doctorul. Iată ce o aștepta! Se uită din nou la omul din față ce părea că nu pricepe nimic; liniștit, el mai revedea o pagină din compoziția asupra excursiei la Măgurele, făcută, de altfel, cu dânsul și cu alți prieteni. O cuprinse atunci un sentiment de indignare; pentru ce intrase, când Kati le spusese la amândoi că nu era acasă?; de ce-și luase drepturi, pe care nu le avea și o expusese astfel comentariilor răutăcioase ale lui Mandrea și ale altora? Nu-și mai amintea, firește, țipetul de bucurie, cu care îl văzuse deschizând portița, și-i făcea acum o vină din ceea ce adinioară îi făcuse un merit; fusese indiscret. Poetul nu părea să-și dea scama că era punctul de plecare al atâtor deosebiri sufletești; închisese caietul, după ce scrisese pe pagina ultimă „ausgezeichnet” și povestea, acum, potolit, cum pe vremea studenției la Viena, într-o noapte, abia scăpase de lațul unei batiste răsucite în jurul gâtului, în colțul unei ulițe întunecoase de lângă Alserstrasse. „Unde mai pui că era și pe degeaba; în buzunar n-aveam nici cei câțiva creițari pentru portar, și de aceea nu mă puteam întoarce acasă. Bietul hoț se păcălise.” Conveni că și în orașele mari se pot întâmpla atacuri în stradă – e drept că nu ziua; cu atât ne întrecea apusul.

Mite îl asculta neatentă; gândul i se concentra tot asupra ei „la urma urmei, își zise într-un târziu, chiar dacă Mandrea a observat totul, nu poate trage vreo concluzie rea; e destul de natural să nu primesc o vizită întâmplătoare, când am ora de lecție. Prietenii știu că Eminescu

îmi dă lecții de limba română; venirea lui are deci cu totul alt caracter.”

Reflecția i se păru logică; nimeni nu avea nimic de zis, cu atât mai puțin Mandrea, un prieten. Atunci de ce se speria?

I se ridică o piatră de pe inimă; se simțea scăpată; nici Mandrea nu putea spune nimic, nici Eminescu nu putea crede nimic. E drept că descoperirea făcută îi produsese în spirit o confuzie, o revoluție chiar, despre a căror importanță nu-și da încă seama, dar aceasta o privea numai pe ea; era secretul ei și omul din față n-avea cum să-l cunoască. Îl putea deci privi cu seninătate; între dâșii nu se afla nicio complicitate. Pentru a se întări în această convingere simți nevoia de a-i explica, așa deodată, fără nicio legătură, pe când el povestea amintiri de la Viena:

— Am spus domnului Mandrea că nu sunt acasă pentru ca să nu ne împiedice lecția; am să te consult asupra mai multor chestii literare și cuvinte pe care nu le înțeleg și nici nu le-am găsit în dicționar.

— Da? făcu el șters...

Se uită la dânsa; o undă purpurie îi fulgerase pe obraz. Se arătă interesat, ca și cum ar fi așteptat cu nerăbdare „chestiile” și moldovenismele lui Creangă; în fundul privirilor lui se stinse însă lumina ce mornise sub cenușa indiferenței și se prăbușise ceva.

Nu răspunse nimic la reflecția ei, deși o simți adânc, în funduri, ca o împunsătură dureroasă; își trecu mâna mică și plină peste frunte și, cu ochii aproape închiși, în nicio legătură cu momentul, o întrerupse:

— Nu știu de ce mă obsedează de dimineață un vis; nu pot scăpa de el.

— Ce vis? se grăbi ea să-l întrebe dulce, căci îi citise în

ochi melancolia și își dăduse scama de deziluzie; instinctiv, venea cu vata vorbei blânde.

— Nimic deosebit, reluă el, ca și cum ar fi fost departe, nimic legat; o simplă viziune minoră și absurdă. M-am visat copil la Ipotești, dar un Ipotești de vis, numai cu puține elemente reale. O grădină mare, prăvălită până departe, spre un pârau și un heleșteu în fund; o grădină cu pomi mici, cu sute de pomi, tăiată în lățimea ei, ca de două brâie, de două terase largi. Cu o droaie de copii din sat, ne suiserăm în pomii așezați pe marginile unei alei; nu știu ce căutam acolo; pomii n-aveau nici fructe, nici flori; stăteam și noi lipiți ca omizile. Era frumos și liniștit, când se porni deodată un vânt și o zvoană prin toată grădina; noi ne lipirăm și mai mult până ce o pală de furtună se întinse spre noi ca un braț, smulse din pământ un șir de copăcei și îi împinse, pe sus, în rând, spre gardul din dreapta grădinii; noi, ceilalți, din copăceii de pe rândul din față al aleii, cu frica în oase, ne strânseserăm și mai mult. Furtunii nu-i fu milă de noi; celalt braț al ei ne înșfăcă, ne răsuci într-un unghi drept și apoi smulgând copăceii din pământ, ne luă pe sus de ne împinse lin spre fundul depărtat al grădinii, unde ne răzimă de gard, fără să cadă cineva, bineînțelese afară de mine, care mă prăvălii, dar nu te speria, nu mi s-a întâmplat niciun rău, decât doar că m-am trezit.

Mite aștepta continuarea visului; el dădu însă copilărește din umeri:

— Atât și alt nimic. Absurd, nu-i așa?

Ea zâmbi, fără să se mire; îl cunoștea bine; știa cât de lesne se lăsa în voia viselor, a amintirilor, a senzațiilor, în nicio legătură cu momentul, ca un om căzut de aiurea; singur se numea în glumă „omul din lună”; în încăierările cele mai încordate de interese, ca printr-un auto-

matism, îi veneau pe buze reminiscențe, replici, digresiuni neadaptate cu preocupările prezente; lucra în el o forță inconștientă, care-l scotea din logica momentului și-l făcea să se conducă după norme proprii și imprevizibile. Caragiale pretindea că avea într-însul un deșteptător, pus brusc în mișcare printr-un resort nevăzut; în mijlocul discuțiilor generale, se trezea în el deodată un cântec unic. Mite îl cunoștea bine; îl știa acordat pentru o muzică solitară. Se uită atentă la dânsul și în tânărul ușor îmbătrânit, ușor îngrășat și foarte neîngrijit trupește, inegal în atitudini, când absent sau mai ales absent dar și înflăcărat și pasionat uneori, inactual și inofensiv, pentru că nu cerea niciodată nimănui nimic, cu o privire ce plutea peste oameni și viață, ea avea intuiția prezenței unei forțe și supremații sufletești; o intuiție numai, intuiție de femei și de poet, pe care o tulbura însă cu bâzâitul lor adesea asaltul micilor realități jignitoare pentru simțul ei de conveniențe. Nu înțelesese rostul visului și nici nu avea ce înțelege, întrucât prin declanșarea unui resort nevăzut, se pusese în mișcare deșteptătorul, care mergea pentru el singur. Nu se mai gândi deci la sensul lui posibil, ci reveni la firul îngrijorărilor ei de mai înainte. „Dacă lecția de limba română, își zise ea, îmi poate scuza atitudinea față de Mandrea, atunci lecția trebuie să fie lecție.” Voia, cu orice preț, să ridice între dânsii un parapet de preocupări strânse și serioase, voia să-și sporească interesul științific pentru a înlătura orice presupunere. „Să fi bănuیت?” își spuse ea mintal. „Cum să bănuiască, dacă nici eu singură n-am știut?” își replică tot ea pentru a se potoli. „Oricum, de azi înainte, va trebui să mă supraveghez; să nu las nimic la întâmplare, pentru ca să nu vadă și alții ce se întâmplă în mine.” Se reculese, deci, înviorată, uită și

de scena cu olteanul, și de scena de la poartă, și de ce putea spune Mandrea și de ce putea crede Eminescu, și nu voi să se mai gândească decât la lecție, la cuvintele scoase din bucata pe care o studiase; ea singură o interesa și nu tânărlul îmbătrânit din față, cu fire de păr căzute pe gulerul hainei noi, dar cu o frunte atât de luminoasă și cu niște ochi atât de visători și de contemplativi.

— Să trecem la lecție, domnule poet, spuse ea miruindu-l cu privirea, ca și cum l-ar fi stropit cu un buchet plin de rouă.

— Să trecem, *gnädige Frau*.

„Domnule poet” și „*gnädige Frau*” erau expresiile lor ușor glumete, ușor ceremonioase, care stabileau între dânsii un amestec de protocol și de intimitate în tot timpul lecțiilor, în cuvinte căutate cu grijă, cu excluderea prezenței altor preocupări momentane, într-o limbă dibuită și ciocănită, de părea că voiește să încerce valoarea sonoră a fiecărei silabe, ea își lămuri nedumerirea în privința lipsei de unitate a caracterului lui Dănilă Prepeleac...

Bombănitor, cu fățișe intenții cordiale, el izbucni:

— Unitate de caracter? Iată o născocire a domnilor franțuzi! Auzi dumneata, unitate de caracter! Raționalism, clasicism, „Descartes”. Raționalism nu înseamnă însă fatal simplism, adică lumea văzută în unități, în corpuri geometrice, în formule, totul liniar, nimic frânt; totul rigid și logic, nimic mobil, neprevăzut, fantezist; gândul scriitorului, concepția lui, nu e numai decât o zeită în pavăză ci, uite, și iepurele ce-i scapă din mâini și aleargă amestit printre picioarele oamenilor; să-l prindă domnul cititor, să se ostenească și dumnealui, să colaboreze, nu să le aștepte toate de-a gata. Unitate de caracter, adică să-mi pretinzi ca la ora cinci și un sfert să fiu așa cum am fost la

cinci, sub pedeapsa destrămării solidarității psihologice? Nu pot să schimb nimic din fatalitatea mea sufletească – nici măcar din plăcerea contradicției!

Și cum o văzu gata să-l întrerupă:

— Am glumit. Nu e vorba de capriciu, prin urmare nu e vorba de un act voluntar, fără însemnătate, ci de unul spontan, inconștient – care e totul. Pe fundalul unei unități larg înțeleasă, trebuie să admitem discontinuitatea ca însuși principiul de existență a sufletului omenesc. Pe un fond moral, de pildă, trebuie să admitem posibilitatea unor variații și deficiențe. Ce înseamnă, de altfel, un om moral? Omul care n-a săvârșit niciun act vinovat. Dar de ce nu l-a săvârșit? Se va răspunde: tocmai pentru că e moral. Vor replica totuși; poate și pentru că n-a fost în situația de a-l săvârși. N-a furat pentru că n-a avut nevoie să fure, ori n-a avut ocazia; să presupunem însă că are o casă de copii muritori de foame și găsește într-un loc dosit o hârtie de o mie, fără să-l vadă cineva, pentru că teama de a fi văzut și, deci, teama de sancțiune e cheia de boltă a moralității. În fiecare din noi sunt posibilități foarte variate; un om rezistă unei ispite, pentru că ispita nu e destul de puternică sau din nu știu ce imponderabil invizibil ochiului din afară; sau poate că nu-i e scris. Căci tot acolo trebuie să revenim: ceasul rău, piaza rea, cum spune poporul, adică imprevizibilul din fiecare din noi, care, dintr-o mână neștiutoare decât de mângâiere, poate face o mână criminală. Domnii scriitori franțuzi – dar de ce spun franțuzi? Căci le fac prea multă cinste sau ocară, că n-au născocit-o ei, ci, mai de mult, întregul clasicism greco-latin – pornesc de la o concepție unitară, imutabilă; sufletul e un cristal primar și ireductibil. Eroii sunt deci sublimi, scelerați, avari, fățarnici, hoți, afemeiați, de la

început, cu fiecare față a vieții, fără discontinuitate. Un avar nu e avar în toate actele lui; sunt avari ce se lipsesc de hrană sau umblă rupt, dar cheltuiesc averi pentru vreme: colectează, de pildă, tablouri, medalii sau cutii de chibrituri; citesc în ziare chiar acum de moartea unui milionar francez care a dus o viață de cerșetor, dar a strâns o colecție de tablouri, oferite apoi Luvrului. Avariția lui n-a fost o pasiune unică și exclusivă, ci s-a întretăiat cu alte pasiuni contradictorii, de o calitate mai bună; caracterul dominant este, prin urmare, o noțiune relativă ce trebuie mănuită cu îndemânare; viața e mult mai variată și mai complexă decât cum o reprezintă clasicismul. Preferințele mele merg aiurea, spre multilateralitate, spre posibilitatea soluției de continuitate în orice moment, care deviază linia dreaptă, o frânge, sparge oglinda sufletului în cioburi greu de reconstituit; o astfel de literatură polivalentă e mai aproape de realitate decât clasicismul uniform monoton și egalizator, fie el greco-latin, dar mai ales francez, în care raționalismul și spiritul logic merg până la artificiu și absurd...

Poetul continuă apoi volubil, sărind de la una la alta cu o sprinteneală neobișnuită.

Din fire tăcut, rezervat, ponderat, dar mai mult absent, avea uneori și ieșiri pasionale, cu atitudini dure, ireducibile, în chestiuni esențiale, care nu erau însă de ordin literar ca în cazul de față... Deformațiile clasicismului și ale raționalismului francez nu-l pasionau; izbucnirea nu-i venea din adâncul convingerii, ci era o simplă dilatație verbală. Mite îl asculta atentă, bucuroasă că-l vede însuflețit și expansiv, dar și puțin îngrijorată asupra motivului acestei exuberanțe rară la dânsul; privirea căuta să-i scruteze jocul sufletesc; de când se descoperise pe sine, începuse să

devină bănuitoare și cu alții; voia lui bună și tendința spre exagerație și glumă nu porneau oare dintr-o euforie sentimentală, din conștiința unei biruinți; nu venea oare din scena de la poartă, când Mandrea se întorsese în trăsură, iar el, sigur de sine, urcase scara casei?

Ea se încruntă puțin la aprecierea făcută mintal, dar, pentru a nu se lăsa prinsă în plasa altor gânduri, interveni cu finul simț al realității.

— Ceea ce spui, domnule poet (și sublinie ca totdeauna cuvintele cu o intonație prietenoasă și glumeață, ca o punte de intimitate aruncată între dânsii) e cu puțință să fie exact, ba chiar cred că e așa. Admit că un om poate fi moral la ora cinci și criminal la ora cinci și un sferț; nu poate fi însă prost dimineață „de-i mănâncă din traistă câinii” și deodată, după amiază, deștept nevoie mare, de-l răpune pe Scaraoțchi cu toată drăcimea lui în fel de fel de întreceri istețe, cum e Dănilă Prepeleac.

El o ascultă cu ochii mirați și la urmă aprobativ; volubilitatea lui până acum fusese, în adevăr, de natură verbală; încălecuse o idee, dăduse un ocol prin considerații generale și când se-ntorsese la punctul de unde plecase, vedea că era neaplicabilă în cazul de față; greșeala sta chiar în punctul inițial. Conveni cu aerul mulțumit al omului bucurios de a fi fost prins:

— „Aiasta așa-i de aceia.”

Ea îl privi nedumerită de aceste moldovenisme neașteptate.

— Ori m-ai „găbjit” ca pe pupăza din scorbură Humuleștilor... Mă exprim în limba lui Creangă, deși m-a făcut de ocară. De dragul lui am măcelărit și pe franțuzi și clasicismul greco-latin, fără să-l pot scăpa. Ai dreptate, prostul e prost și nu se schimbă niciodată, cum s-ar schimba omul de treabă ori omul ușuratic. A fi prost sau deștept e o stare de

fapt neschimbată, e un lucru în sine; pe când a săvârși un furt este o acțiune determinată nu numai de invarianta caracterului ci și de alte variante din afară, de împrejurări... Observația domniei tale, mi se pare, așadar, îndreptățită. Critica subsistă, orice explicare am căuta să-i dăm; să încerc totuși una, admitând amestecul a două basme; prostul de la început descalică dintr-un basm vechi, grecesc, ori și mai departe, arian, iar deșteptul de la urmă, dintr-un basm mai recent, în orice caz de proveniență creștină, poate chiar autohtonă. A făcut și Creangă ce au făcut și strămoșii noștri; căci obiceiul de a face vase noi din cioburi vechi există de mult, de la romani, unde se practica pe o scară întinsă, după o formulă simplă a contopirii a două piese grecești într-o singură piesă romană. Localizarea sinceră a lui Plaut devine astfel „contaminația” lui Terențiu, care, în lipsa imaginației proprii, ține loc de originalitate și șterge pe cât poate urma furtului. Creangă a făcut, poate, și el la fel lipind la un loc pe prost și pe deștept, fără să se gândească la perspicacitatea domniei tale în a distinge lipsa lor de aderență.

— Nu era nici prea greu, mai ales pentru o străină, care, în chip firesc, e mai impresionată de distonanțe.

Trecură apoi la cuvinte. Mite își scoase carnetul cu scoarțe albastre și începu să-l întrebe cu o sârguință școlărească.

— Ce e *costoroabă*?

— *Costoroabă*? repetă. E o grindă lată, de care se prin căpriorii acoperișului casei.

— Bun, răspunse Mite, însemnându-și înțelesul pe carnetul albastru.

— Dar *drughineată*?

— *Drughineată*? La mine în sat *drughineată* e o creangă groasă.

Ea însemna din nou. Punându-și apoi creionul de sidef la gură:

— Nu ți se pare că nu e necesar, ca scriitorul să caute cu lumânarea, în fundul satelor, tot felul de cuvinte necunoscute, de caracter mai mult local, cu care să-și împeștițeze opera, ca să ne dea nouă de lucru?

— Chestia e dacă aceste cuvinte împeștițează ori sunt originale. La Creangă limba e organică și armonică.

— Da? făcu Mite. Spune-mi atunci ce înseamnă *zăgneață*?

— *Zăgneață*? se întrebă el îndoielnic. Se gândi, se suci și conveni:

— Nu știu.

— Apoi dacă nu știi dumneata, cum o să știu eu! replică ea biruitoare.

— Nici nu e nevoie; să-l învățăm amândoi.

— De unde? Pentru că nici dicționarul nu-l cunoaște. Și pe urmă nici nu e frumos.

— Ce înseamnă la domnia ta frumos?

— Frumosul reclamă o anumită armonie, o anumită dulceață.

— De pildă?

— De pildă! Știu eu? Să iau la întâmplare...

Se gândi puțin, dar nu-i veni nimic la îndemână; găsi pe măsută un număr mai vechi din *Convorbiri*, pe care-l răsfoi; se opri la Cezara și îi căzură ochii pe aceste rânduri:

„Desmierd un chip de copilă în felul meu, adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.”

— Mă opresc la întâiul cuvânt.

— Care?

— Desmierd are în el o dulceață, o legănare, un alint. Simt în el colaborația unui popor întreg pentru a înmlădia

și muia sunetele; simt însăși gingășia gestului în sonoritatea lui descrescândă.

— Da? rosti el evaziv, dar nu se putu opri pe o formulă de îndoială ceremonioasă, ci izbucni în râs.

Mite îl privi mirată, puțin contrariată.

— De ce râzi?

— Numai atât simți? reluă el, din nou, cu același ton glumeț.

— Ce să mai simt?

— Numai dulceața, legănarea, alintul: dezmerdare... des-mer-da-re?

— Ce alt ceva?

— Atunci nu simți totul, răspunse el plimbându-și reflex mâna la nas.

— Nu înțeleg...

— Stimată doamnă, *gnädige Frau*, nu știu cum să vă spun mai dulce, mai legănat, mai alintat ca să vă îndurați să luați povara aceasta de pe umerii smeritului domniei tale dascăl de limba română.

Ea îl privi tot mai mirată.

— E vreun cuvânt de ocară?

— Nu. E un cuvânt de dragoste și foarte armonios, dar dacă te duci la origina lui, nu mai e dulce – aș putea spune: dimpotrivă.

— De ce?

Se gândi o clipă, căutându-și cuvintele și apoi experimental ca pentru o demonstrație științifică:

— La rădăcina lui, ca sa spunem așa, e latinescul merda, al cărui sens nu mai e nevoie de amintit. A dezmerda vine de la deexmerdare, în franțuzește désemerder.

— A! făcu Mite, ca în fața unei minuni.

— Și totuși, reluă el ușor doctoral, evoluția semantică a cuvântului e foarte simplă: Deexmerdare exprimă gestul mamei, care își curăță copilașul de murdăria lui; gestul în originea lui e igienic, dar e și o mângâiere; printr-un proces de spiritualizare evoluția lui a mers de la igienă la mângâiere; sensul propriu i s-a evaporat, așa că azi nu înseamnă decât un gest de dragoste – sau, cum spuneai domnia ta, de legănare, de alintare. Cuvântul e frumos și sonor, dar originile lui materiale îmi trezesc asociații neplăcute. Frumusețea este o noțiune relativă, determinată adesea și de motivări individuale.

Mite nu mai stăruie; îl privi doar scrutător și-i observă fluiditatea verbală, melifluă, plăcerea de a vorbi pentru a vorbi, de a o necăji dulce.

— „E allegro” își spuse ea. Îl cunoștea mai mult „andante” cum obișnuia ca să-l transpună în notație muzicală. Azi era „allegro”, voios, nu-și afla locul, pornit parcă și spre o ușoară glumă, ce ar fi lunecat bucuros spre scherzo. Când recunoscuse contradicția din caracterul lui Dănilă Prepeleac, adăugase:

— „Aiasta așa-i de aceia” cum zice Creangă în limba lui, căci eu aș fi spus altfel în limba pe care a trebuit să o uit printre măririle între care trăiesc.

— Cum ai fi zis dumneata? făcuse ea.

— Apoi ce să o mai știi și domnia ta, că e vorbă proastă.

— Să fie chiar așa de proastă?

— Așa de proastă, nu. Pe vremea mea, când nu mă simțeam încă atât de departe de satul meu, și nu mă înstrăinasem printre boieri, mi-aș fi trimis de pământ căciula de blană de miel și aș fi strigat: neamul nevoiei!

— Cum, cum? ciripise ea.

— Simplu: neamul nevoiei.

— Și ce înseamnă vorba asta a dumatile, că eu nu-i dau de rost?

— O vorbă pe care am învățat-o în satul meu, dar care nu e bună de nimic, aici între boieri.

— Are vreun înțeles?

— Niciunul decât pentru mine și chiar de ar avea, nu trebuie să știi totul; pentru prestigiul lui mai lasă și ceva dascălului domniei tale, încheie el cu un gest de menuet.

Mite nu mai stăruise și după plecarea lui își însemnă totuși expresia în carnet. Bănuia un sens mai liber și simțea în această libertate nevoia afirmării intimității; nu-i ajungeau înțelesurile, ci căuta și subînțelesurile. Ca să abată vorba, ea reluă:

— E destul de grea limba română, și convin să mă lupt cu gramatica lui Manliu; convin să mă lupt cu Creangă, care își aduce vatra casei lui din Humulești pe Calea Victoriei; dar mai am de luptat și cu domnul Ghiță Preda, gardistul din colț. Adinioară, pe când copiii se băteau pe maidan, privind cu mâna petrecută între burtă și centiron, la un moment el le-a strigat: — „Ci starăți, măi!” Am înțeles, negreșit, că le spunea să nu se mai bată, dar nu cunosc forma gramaticală „starăți”.

— Mă tem, replică poetul cu un ton de falsă ceremonie, că n-ai înțeles nici sensul intervenției domnului Preda. Mai întâi, pentru că datoria unui gardist bucureștean, în genere, și a domnului Ghiță Preda, produs oborean, în specie, nu e să oprească bătaia, ci să o întetească; nu-mi închipui, în al doilea rând, că parazitatul ră să-și fi împins necuviința până a se cocoța și la imperativ — întrucât cunoștințele mele de argou bucureștean nu i-au înregistrat și această biruință; mai fac apoi toate rezervele asupra conjuncției adversative ci, care în sensul acesta și la începutu-

tul unei propoziții este, de bună seamă, o invenție cărtură-rească luată din cronică și din cărți religioase, nescoborâtă încă în mahalaua bucureșteană. Într-un cuvânt, nu cred ca domnul Ghiță Preda să fi spus „ci starăți, măi! În sensul de „opriți-vă, măi” ci „ce starăți, măi?” în sensul de „de ce v-ați oprit?” Iată, stimată doamnă, cum, după simple indicațiuni psihologice și filologice, îmi permit să vă rectific urechea și să interpretez altfel atitudinea domnului Ghiță Preda față de copiii de pe maidan.

Ea conveni.

— Se poate să fie așa cum spui; nu sunt totuși lămurită în privința formei „starăți”? În gramatica mea n-o găsesc...

— N-o găsești pentru că n-a ajuns încă s-o consacre gramatica lui Manliu, dar va veni și vremea aceea. Căci, starăți este sau mai degrabă cred că trebuie să fie în loc de stați crescut cu ră.

— De unde s-a introdus acest ră?

— Ră? stimată doamnă, exclamă el voios, sculându-se demonstrativ în picioare, și apoi aplecându-se cu o temenea turcească, ră? nu cunoașteți pe ră? Să ne închinăm până la pământ (și mai făcu o temenea) în fața celui mai autentic și mai veritabil produs al geniului bucureștean, la care au colaborat și Oborul și Tunarii și Popa Nan, și Dealul Spirei și gropile lui Ouatu și tot ce e nobil și veritabil autoton din Bucureștiul domnului Ghiță Preda; nicio intenție regională nu se poate compara cu această creațiune locală, care în curând va da un aspect țigănesc limbii române. Dorești poate să afli în două cuvinte cariera prodigioasă a lui ră?

— Negreșit.

— Bucătarul acesta împărătesc, care a tăiat cu satărul

cele șapte capete ale balaurului are, ce-i dreptul, o stare civilă legitimă, adică o origină certă latină; a supt de la lupoaică de vreme ce-și trage spița de la persoana a treia a perfectului; steterunt a dat în chip legitim statură. Atât; cum a făcut însă ochi, nu s-a mulțumit să rămână locului, ci s-a uitat în dreapta și în stânga, strigând: păzea! că vă prăpădesc! Și, s-a și înscăunat fără discuție și la persoana întâia și a doua a pluralului perfectului; am avut, așadar, stăturăm, stăturăți în loc de stătum și stătuți, azi răposăți în bucovanele bisericești, în cronicari și în unele din poeziile mele. Nu s-a mulțumit însă nici cu atât, ci s-a săltat pe alte câteva perini și, dintr-o zvârlitură, s-a înscăunat și la pluralul mai mult ca perfectului: stătuserăm, stătuserăți, stătuseră, în loc de stătusem, etc. Domnul Manliu s-a grăbit să-l înregistreze cu obediență și ploconeli în gramatica sa, așa că noi scriitorii ne luptăm în zadar să păstrăm frumoasele și legiuitele forme vechi... crescute din laptele lupoacei. Acum, după cât se pare, geniul oborean, prin gura domnului Ghiță Preda, a înfipt steagul biruitor al lui ră și la prezentul plural: starăm, starăți, stată în loc de stăm, etc. Urechea mea n-a prins încă forma, dar ea există probabil și reprezintă o biruință strălucită, însă nu atât de strălucită ca cea de la participiu: statără în loc de stat, prin care răzbește, ca un sclav beat tras într-un car de silenți goi, în toate formele compuse ale conjugării românești: am statără, am făcutără și așa mai departe – cu alte cuvinte, triumful pe toată linia a mitocăniei, care și-a înfipt steagul pe cea mai de seamă rețută a limbii române. E drept că domnul Manliu șovăie încă să o înregistreze, dar va veni și vremea ceia, pe care dacă nu o vom apuca noi, va avea fericirea s-o apuce domnul Baby...

El se plimba acum prin odaie, și, deși tindea spre ma-

sivitate, se mișca cu ușurință de fulg luat de vânt. Se opri o clipă la fereastră; peste uliță începuse să se lase estompa unui copil nevăzut; era liniște. Liniștea i se așeză și pe trăsăturile feței însuflețită până acum de o agitație interioară inexplicabilă; liniile i se destinseră, îi căzură cu impresia unei scufundări, a unei brusce adânciri în sine, în trecut, în amintire a unei plutiri verticale spre fundul îndepărtat de suprafață, de care nu-l lega prezența unui periscop; nimic din ce se petrecea deasupra nu ajungea acolo. Pierduse noțiunea timpului, a locului, uitase de Creangă, uitase de geniul oborean al domnului Ghiță Preda și de gramatica lui Manliu, uitase de obiceiul discuțiilor de până acum; nimic nu mai exista pentru dânsul decât ața flexibilă a gândului, care străbătea adâncimi și depărtări și arunca punți invizibile peste prăpăstii.

Deși-i cunoștea puterea de subită absență spirituală, de refulare, de periegează pe mări îndepărtate întipărită pe față ca o mască, ea se uită la dânsul îngrijorată; știa că în acel moment, în mijlocul oricâtor persoane, el nu-și lăsa pe pământ decât leșul iar mintea îi colinda pe alte tărâmurii, departe, prin funduri de oceane, după coraliu iluzorii; de i-ar fi pus cineva mâna pe umăr s-ar fi scuturat ca dintr-un vis. Văzându-i de data aceasta cum i se desprinde spiritul de materia inertă, nu putea crede că disocierea se făcea fără motive adânci; tulburată de propria-i stare sufletească, ea îi caută, cu îngrijorare reflexul pe figura absentă și visătoare. Era zadarnic să-i spună o vorbă ca să-l readucă la realitate; trebuia să lase ca imersiunea să se facă de la sine. Și, într-adevăr, el rămase așa, scufundat, câteva minute lungi, până ce, apoi, ca un scafandru încărcat de prețioasa povară a capturii sale, se întoarse spre dânsa, pentru a-i spune, în nicio legătură vădită cu

discuția de până atunci, ca și cum ar prelungi prin vorbe un monolog interior:

— Realizarea este, negreșit, un fapt mare și categoric; în ochii celor mai mulți e, probabil, singurul care prețuiește... în ce mă privește, o admir și mă interesează și devenirea, adică popasurile ei, dar mă mișcă cu mult mai mult momentul unic al începutului, al punctului inițial de evoluție și de metamorfoză. E frumoasă ziua; dintr-însa nu mă emoționează însă cu adevărat decât cea dintâi rază scăpată deasupra liniei orizontului, solul timid al apoteozelor viitoare, punctul de hotar unic dintre noapte și zi, adică dintre două stări contradictorii; căci, dacă din primul ceas al dimineții poți scoate logic toate fazele zilei, din ultimul ceas al nopții nu poți scoate, prin nicio operație mintală, cea mai neînsemnată porțiune din noțiunea zilei, după cum din haos nu poți scoate noțiunea universului sau din moarte pe cea a vieții. În domeniul fizic emoția supremă ar fi emoția omului de știință, care ar vedea cu ochii săi trecerea de la anorganic la organic, emoție pe care n-a avut-o nimeni până acum. Trecerea nu se poate, de altfel, nici concepe cu mintea și constituie misterul lumii. În domeniul moral observația punctului de tranziție de la o stare la alta, de la amorf la formă, de la neant la existență, e cu putință și formează spectacolul cel mai emoționant din câte pot fi nu numai pentru cel interesat, dar și pentru ochiul care observă dezinteresat fenomenul; e emoția mamei, care surprinde pe buzele copilului primul cuvânt articulat; deși copilul ar putea deveni apoi un mare orator, în prima lui gângăvire este însă forța unei elocințe mai impresionantă decât cea din cele mai frumoase discursuri din lume; aceeași emoție, de calitate tot atât de subtilă, o produce senzația trezirii unei forțe sufletești, a unui senti-

ment, pe care nimic nu-l prevestea cu o clipă mai înainte, cum nimic nu prevestea ziua înaintea primei raze; iubirea în sine poate fi o rațiune de a trăi, dar nimic nu prețuiește momentul unic, când, de pe lacul unui chip, simți că se ridică fluorescența comparabilă petelor alburii de pe fotografiile spiritiste, lumina difuză și impresionantă a unui sentiment...

Se opri cu aceeași lipsă de motivare aparentă cu care începuse... De ce rostise toate aceste considerații în nicio legătură văzută cu momentul – ca și visul de la început? Nici el nu-și dădea seama, după cum se și vedea din automatismul întregii sale ființe și din absența spirituală a figurii. Mite îl scrută totuși și presimțea; se scufundă mai afund în fotoliul mare ca într-o uitare; căldura vieții o părăsi; se simți de gheață. – „M-a înțeles! m-a înțeles! Nu mai e nicio îndoială, că m-a înțeles” – își zise ea mintal și certitudinea o umplu de o neliniște, împotriva căreia voia să lupte cu orice preț. Se sforța să-și câștige prezența de spirit; căută să zâmbească, dar zâmbea mecanic, artificial, fals ca într-un panoptic; căută o vorbă tic ea și indiferentă, o glumă, dar nu-i venea nimic... nimic. De ce nu-i venea nimic, deși era atât de deprinsă în lume să scape din situațiile cele mai grele cu un cuvânt? Se îneca, simția că se înecă; omul din față i se părea că vrea să-i întindă mâna ca s-o ajute, dar ea nu voia. Mai bine să se înece. Își încleștă gura, își mușcă buzele până la sânge pentru că se temea, deodată, să nu-i scape mărturisirea. Mai bine ar fi murit... El se uită poate la dansa dar, cu siguranță, n-o vedea; ochii i se răsfrânseră înăuntru ca ochii statuielor antice; părea luminat interior ca un lampadar și scuturat de o beție sufletească, de o euforie, ce nu-și căută vreun reazim în afară, ci se satisfăcea în sine. Mite aștepta me-

reu neliniștită continuarea monologului lui, în care găsisese un tâlc, dar nu veni nimic; poetul se izolase din nou de lume printr-o zonă de foc. Cu același automatism se încheie alene la haină, își trecu, reflex, mâna greblă prin păr și se înclină ceremonios, ca și cum abia atunci ar vedea-o întâia oară:

— Știi care mi-a fost una din cele mai puternice emoții din viață? Încheie el.

Ea tăcu; în senzația de înec în care se afla, nu-și putea încă desclășa fălcile.

— Mă uitam odată la o frunză de pe ramura unui copac, dar mă uitam atât de atent, atât de încordat, și cu o dorință atât de aprinsă, deși fără scop precis, încât la un moment dat văzui cum frunza zboară și se leagănă prin aer... Nu era o frunză, ci un fluture? Probabil; e sigur chiar; îmi pot face încă iluzia că și dorința mea a ajutat-o să se transforme în fluture... Dumneata ce crezi?

Ea continua să tacă; nu credea nimic; nu înțelegea nimic altceva decât că taina îi fusese descifrată de omul acesta, de alt fel, atât de departe, atât de absent.

— A privi, urmă el, o frunză și a o vedea cum se transformă în floare e a privi chipul opac, inexpressiv, mort al unei ființe enigmatice, chip mut, și a vedea cum, deodată, de pe buze se ridică un semn de viață, de simpatie, de iubire poate – sufletul viu și comunicativ, care zboară și aderă... S-a născut el din propriile lui forțe ascunse și misterioase, de care nu ne dăm seama, ori a fost adus la suprafață numai prin puterea de dorință a poetului, care face să răsară crini printre încheieturile dușumelelor, chestiunea e și discutabilă, dar și mai puțin interesată. Miracolul sta în însuși fenomenul apariției sufletului pe niște buze moarte, după cum stătea în transformarea frunzei

în fluture...

Fără să mai aștepte vreun răspuns, ușor și plutitor, ieși din odaie; după câteva minute se auziră glasuri pe scara dinăuntru și pe ușa deschisă brusc intră doctorul Kremnitz, mare, voinic, vesel și zgomotos.

— Ce înseamnă întunericul ăsta în birou? Explodă el ca de obicei.

Mite țipă speriată.

— Erai aici? De ce nu aprinzi lampa?

Făcu lumină, apoi:

— Dar ce e cu poetul tău? L-am întâlnit pe scară... Mergea iute de parcă-l sufla vântul... nu știu dacă era vesel, dar zbura peste oameni, peste lume; m-a mai întrebat, în treacăt, confidențial, dacă frunzele se pot transforma în fluturi ori dacă am văzut vreodată cum zboară frunza ca un fluture, sau așa ceva. N-am înțeles bine... Era grăbit. E subiectul noii lui poezii? Ți-a citit-o?

— Nu.

— Atunci ce voia cu frunza și cu fluturile lui?

Ea nu răspunse nimic. Doctorul continuă ușor ironic:

— Mi se pare că avea haine noi...

— N-am băgat de seamă, răspunse ea.

— Da, da; avea haine noi. Să știi că asta e! Te simți mai bine în haine noi, ești altul; confortul fizic se transformă în confort moral; îți schimbi deodată concepția vieții... Poeții pesimiști ar trebui primeniți cât mai des cu rufe și cu haine noi, și atunci viața o să li se pară ceva mai acceptabilă...

Ea dădu din umeri fără să răspundă; pe figura-i obosită se citea și dispreț pentru o astfel de interpretare materialistă a sentimentelor; doctorul nu-l citi, dar tăcerea

încăpățânată a femeii îl îndemnă să nu dea înapoi. Rotund și masiv, râse voios de propriile lui teorii și se aruncă și mai adânc într-însele pentru a-și înăbuși senzația înfrângerii, căpătată din tăcerea nevastei lui.

— Să nu crezi că tot ce spun e chiar o glumă fără niciun conținut serios... Nu mai vorbesc că psihologia e pe baze de fiziologie. Lucru prea vechi. Inspirația, și mai ales natura ei, optimism și pesimism, avânt și depresiune, energie, astenie, totul vine din funcționarea organelor, a stomacului, a intestinelor, a aparatului circulator: pesimismul e cele mai adesea dispepsie. Și apoi glandele interne, cu sucurile lor misterioase! Cine știe dacă viitorul nu va arăta că toate dispozițiile noastre stau în secrețiile lor? Nu m-aș mira dacă s-ar descoperi într-o zi că lirismul e secreția glandei tiroidale sau a capsulei suprarenale. Asta este însă cu totul altceva și nu teorii medicale am să-ți fac acum. Hei, domnul poet avea haine noi, adaose el bătând din palme. Foarte frumos, domnul poet începe să se îngrijească: numai pălăria nu și-a schimbat-o, o să vină și vremea asta; ori o pălărie veche în formă de frunză de brustur e unul din attributele obligatorii ale poeziei lirice?

Râse din nou zgomotos dar fără răutate. Mite stăruie să tacă. Lui i se păru că trebuie să continue:

— Glumesc, reluă el pentru a umplea tăcerea odăei; susțin totuși că haina nu-l face om numai în ochii altora, cum spune proverbul, ci îl schimbă și în dispozițiile lui sufletești. Ca să nu par că mă înverșunez împotriva altora, îl las pe poet la o parte și mă iau de pildă chiar pe mine, om de știință pozitivă. La consulturi, adică în plin exercițiu al funcției mele cu răspunderi grele, dispozițiile mi se modelează după amănunte vestimentare; altul mă simt într-o haină nouă, cu o cămașă proaspăt scrobită și cu manșete

imaculate, și altul, dacă observ că mi-a căzut un nasture de la vestă ori o murdărie de muscă pe plastron; într-un fel sau altul, diagnosticele sufăr o ușoare înclinare, cel puțin egală cu cea a atomilor admisă de Democrit în explicarea formației materialiste a lumii. Nu numai atât: dacă mă duc la consult în trăsură, sunt înclinat spre optimism, deoarece mă aflu în psihologia specială a omului din trăsură, pe bază de superioritate, dar și de indulgență față de omenirea ce se trudește pe jos, prin noroaiele vieții...

Se opri brusc; vorba îl luase prea departe. Uitase de Mite; se apropie de dânsa, o apucă drăgăstos de bărbie și o mângâie ușor pe vâlvătaia părului auriu:

— Dar ce-i cu tine, Mitchen? Eu tot vorbesc și nici nu m-am uitat la tine. Vino puțin la lumină să te văd.

Ea se opuse.

— Nervoasă? mormăi el. Și palidă!... de ce ți-s mâinile atât de reci?

— Mă doare puțin capul, răspunse ea absentă.

— Da? Și de ce?

— Știu eu de ce! Mă simt obosită...

— Te-a obosit poate lecția?

— Poate, șopti ca inexpressiv.

Trecând spre sufragerie, doctorul îi aruncă din ușă ca un ecou:

— Poate.

III

Nu putu dormi; scena lecției o zguduise, o aruncase într-un conflict de sentimente contradictorii; amănuntele noii vieți sufletești nu se topeau într-o tonalitate unică. Poziția ei sentimentală față de poet era încă imprecisă; nu știa ce voia, pentru că nu știa nici ce simte ori dacă simte, cu adevărat, ceva pentru un om, a cărui prezență reală îi devenise un obicei și poate chiar o nevoie numai pentru un ceas al zilei, dar a cărui prezență spirituală începuse să i se impună în fiecare moment, sa se încolăcească pe arborele viu al atenției, insinuându-i-se în întreaga ei viață sufletească. Scena cu Mandrea o luminase asupra situației, în care se afla latent de mai de mult. Cum nu băgase de seamă că luneca pe panta ireversibilă a complicațiilor sentimentale, a confesiunilor inutile ieșite din bucuria de a împărtăși, de a împărtăși cu altul, cu dânsul, tot materialul, cotidian de senzații, de întâmplări, de lectură? Din vălmășagul de sentimente contrare în care se zbăteau acum în ea, estompate și nuanțate, nu lipsea, firește, nici indignarea împotriva propriei sale slăbiciuni ce o lăsase fără apărare față de această înceată capitulare nedorită, cu care era hotărâtă să lupte...

...În insomnia ei își recapitula momentele trecutului

dar... De când îl cunoscuse? De când auzise de el? Îi văzuse numele mai întâi în *Convorbiri*; îi citise prima poezie *Mortua est*, cu dicționarul, firește, și o impresionase noutatea accentului, dacă nu și a limbii; își făcuse dintr-o dată o imagine precisă, pe care nimic nu avea să o schimbe apoi: un tânăr palid, nefericit și sentimental, cu o dragoste curmată de moartea iubitei: de aici melancolia, disperarea, pesimismul. Cel dintâi îi vorbise de dânsul Maiorescu, ca de un poet cu o fire ciudată, inegală; apoi și alții din jur, Negruzzi, Teodor Rosetti; Willi îl întâlnise o dată la Agenția română de la Berlin; din ce auzea și de felul cum vorbeau toți de dânsul, imaginea lui se cristalizase sub forma ideală a geniului romantic; un tânăr cu o lectură vastă, universală aproape, dar dezordonată, cu cunoștințe din toate domeniile, dar incapabil de a le lega într-o activitate unitară și mai ales îndreptată spre un scop anumit. Maiorescu îi povestise de multe ori cum voise să facă dintr-însul un profesor universitar și cum i se strecurase din plasa tuturor stăruințelor prin fel de fel de scrupule de conștiință; împătimat de lectură, nu se socotea destul de pregătit, și amâna dobândirea unei situații, pe care n-avea să o mai întâlnească niciodată; un tânăr frumos cu semnele tuturor distincțiilor trupești și sufletești, dar cu o desăvârșită dezinteresare pentru tot ce e viață materială, pentru îmbrăcăminte, hrană, grija trupului. Mânca numai când nu uita să mănânce și uita adesea, scufundat, în lecturi filosofice; ducea o viață nehygienică, într-o perpetuă lipsă de mijloace iar, când avea bani, îi risipea repede pe cărți rare; Slavici îi spusese că își amanetase paltonul în puterea iernei pentru a nu-i scăpa o bucoavnă veche. Aiurea, tipul în sine nu era rar și se însuma în mișcarea romantică a epocii; la noi însă, unde romantismul se măr-

ginea doar la sentimentalism, apariția unui tânăr setos de absolut, cu talent literar dar și cu aptitudini filosofice, în care dezordinea vieții se lega și cu o mare putere de speculație, de uitare de sine, de dezinteresare, era rară sau chiar unică. Maiorescu îl prețuia și ca poet, și ca om de cugetare și de caracter; prețuirea lui era o garanție pentru dânsa, fiindcă știa scumpătatea criticului în judecarea oamenilor. Mai auzise că era dușman al femeii; nu se lupta numai cu destinul ce-i răpise iubita în *Mortua est*, ci cu însăși femeia în *Venera și Madona*; devenise mizoghin; violența resentimentului exprimată în atâtea imprecății dovedea însă violența sentimentului; în realitate, nu era nici dușman al femeii și nici indiferent față de dânsa, ci, dimpotrivă, un frenetic înșelat și dezamăgit; dușmănia aparentă era numai atitudinea de apărare a slăbiciunii față de o ființă temută... Într-o zi, era o dimineață de primăvară, în care, în cuibul de sub streășină ușii, apăruse prima rândunică, sosise Maiorescu de la Iași, unde fusese pentru o săptămână. Prețuia în cumnatul ei soliditatea judecății, ponderea, cu care cântărea pe oricine și orice, și mai ales gestația, cu care expunea tot ce voia și nimic altceva, cu impresia de pahar plin, retezat; îl știa, ce e drept, nereceptiv pentru tot ce e vaporos, fluid, inconsistent; simțea, în schimb, corporalul, volumul, proporția, arhitecturalul; mai mult ochi decât ureche, mai mult plastic decât muzical, mai mult logic și rațional decât intuitiv; echilibrat, calculat fără reală pasiune și fără orbire, nu se exalta pentru oameni sau idei; atitudinea lui în sentimente, în afara de femei, ieșea numai din reflecție; de aceea era și mai solid. Entuziasmul lui nu putea decât să o impresioneze; omul sculptat în stăpânire de sine și indiferență distantă părea înviorat de un suflu dionisiac; mișcarea spiritului

său evoca o spontaneitate neobișnuită.

— Mite, strigase el de la ușă; vină să asculți o admirabilă poezie, pe care ne-a citit-o Eminescu în ședința Junimii de alaltăieri la Iași.

Scosese din buzunar o foaie de hârtie împăturită în două; o desfăcuse febril. Mite zărise un scris mărunț, îngrijit, aproape feminin; nimic din dezordinea, de care auzise; literiile desenate precis, barele trase meticuloș; punctele și semnele indicate fără greș; un scris lipsit de ascuțimi, ci înclinat spre curbe moi. Ea și văzuse o mână mică, grăsuță, îngrijită, cu unghiile făcute, împingând un toc de sidef cu peniță subțire pe o foaie albă de hârtie ca pe un gherghef; imaginea îi strica legenda, dar îi satisfăcea instinctul de ordine și de estetică. Maiorescu luase poezia, o citise cu glasul lui bine articulat și în gesturi ce-i sculptau înțelesul în aer; o citise cum obișnuia: întâia oară pentru impresia generală, a doua oară, pentru a se opri la fiecare vers în parte, cu observații asupra sensului și sublinierea frumuseților esențiale; și a treia oară sonor-declamat, ca pentru a o încremeni în veșnicie. Cum se temea că Mite nu înțelesese unele nuanțe, i-o traduse și în nemțește cu o preciziune de termeni, pe care ea i-o admirase; sfârșise, și ea privea încă mută la omul ce se cheltuise în mod cu totul neobișnuit în comentarii entuziaste, pentru a-i pune în lumină exactă profunzimea sentimentului, noutatea imaginilor și strania muzicalitate; sta sub stăpânirea și a poeziei și a artistului ce i-o citise și i-o explicase. Maiorescu nu știa cum să-i interpreteze tăcerea, și în nesiguranța în care se afla, începuse să se piardă într-o pulbere de amănunte, în considerații lăaturalnice, și poate și în abile rezerve, ca, la nevoie, să poată găsi și o ieșire dintr-un entuziasm, pe care nu-l credea împărtășit.

— Filosofia poeziei, căutase el să convină în fața unei obiecții probabile, e, negreșit, contestabilă în tendință, ba poate fi privită chiar ca o nebunie, dar arta nu se judecă după tendință, ci după adâncimea inspirației și după realizare, și mai ales după ea.

Scăpată din cleștele dublei sale emoții, reculeasă și prezentă, în sfârșit, ea își găsisese glasul și protestase:

— Nebunie? ce înseamnă nebunie? Cine știe ce e nebunia? E nebunie ce crede el ori ce credem noi?

Toată ființa ei se simțise cuprinsă de exaltare, ca de o febră; palidă, își ținuse capul între palme și abia îngăimase:

— Poezia m-a emoționat, cum nu-ți poți închipui; omul ăsta trece măsura tuturor celor pe care i-am cunoscut, fie numai în scris.

Maiorescu respirase la început satisfăcut; entuziasmul nu-i rămăsese atârnat în aer, ci mersese drept la țintă. După o clipă de mulțumire, i se păruse însă că puterea lui de persuasiune învinsese mai mult decât voia. Privise spre femeie, de sus, ușor ironic; în ochi i se citea poate spaima unor incendii viitoare; mai sigur, puțin necaz de a-l vedea pe altul atât de exaltat în conștiința cumnatei lui, în care își credea locul unic. Atât de stăpânit de obicei, nu se stăpânise totuși, dar izbutise încă să-și mlădie ciuda în ton de glumă:

— Ce n-aș da să fiu și eu ridicat așa de sus de tine!

Mirată, ea protestase. Nu înțeleșese să compare; nu se gândise decât la poeți.

— Firește, firește, limitase criticul cu un gest, ce descrisese în aer bariere, peste care nu se putea trece.

Glumise; negreșit glumise; se bucurase că poezia îi plăcuse și își verificase astfel părerea critică în sensibili-

tatea ei de poetă; deși ea rămăsese cu impresia că, fără să vrea, deschisese o rană, o mică rană.

Mai mult după aceea, într-o dimineață, Maiorescu venise la prânz însoțit de un tânăr; tânăr, pentru că avea, după cum aflate chiar atunci, 26 de ani, deși părea mai în vârstă; îi observase de la început stângăcia cu care pășise pragul, spaima de a se vedea într-o odaie mare, luminoasă, printre necunoscuți; lipsa de mlădiere a mișcărilor, care îi dădeau înfățișarea dintr-o bucată a lupului silit să se întoarcă cu tot trupul. Nu era înalt; din obișnuința de a se ține ușor înclinat, părea însă și mai scund; ochii căutau pe jos un lucru pierdut; cărnos mai mult decât gras. Nu semăna cu tânărul zărit, într-o fotografie mai veche, slab, osos, cu fața lungă, cu părul revărsat în plete, cu ochii îndreptați spre înălțimi, cap plin de avânt și inspirat, ci un om mai mult matur, voinic, nestrujit chiar, cu un cap prea mare pentru trup, nebărbierit de câteva zile. Simțise o deziluzie; nu-și închipuise așa pe poetul Melancoliei, pe care imaginația ei îl ridicase deasupra tuturor, tânărul tragic în jurul căruia se țesuseră atâtea legende, ce și începuseră să lunece spre umbre și prevestiri. Îi fusese ciudă că de atâtea ori își lăsase gândurile să i se împletească în năluce ca lectura poeziilor lui. Își amintise de scena Melancoliei; privise spre Maiorescu, și i se păruse că-i citește în ochi o întrebare ironică: „Iată omul pe care l-ai ridicat deasupra tuturor; cum îl găsești?” Dăduse din umeri, spunându-și: „Teoreticianul emoțiilor impresionale nu le admite la altcineva; nu vrea să creadă că admirația pentru geniul poetului nu are nicio legătură cu omul.” Încercase să se mintă. Când se întorsese spre poet, el tocmai râdea și pe gingiile descoperite zărise dinții mari, galbeni; ochii îi luncaseră pe hainele groase, necălcate, pătate; părul mare

lăsase urme grase pe guler; în fundul mânecilor descoperise niște manșete negre; una spânzura fără buton. N-o mai interesa și, deși nu era departe de dânsul, se hotărâse să nu-l mai privească. Nu-l privea dar îl auzea; mânca urât, sorbea prelung; își lăsa cuțitul cu furculița să cadă zgomotos. Sfiala îi dispăruse, de altfel, destul de repede; nu mai avea nici meritul timidității, care scuză totul; se simțea chiar destul de la larg. Pentru a-l pune în lumină, Maiorescu îl făcea mereu să vorbească. Nu istorisea rău, dar cu oarecare vulgaritate; vorbea când mânca; râzând cu gura plină, stropise o dată pe cei din jur. Părase a nu fi băgat de seamă; cum ședea însă alături de Baby, băiețelul lui Kremnitz se aplecase spre dânsul cu gingășie, îl ștersese cu șervetul și-l alintase cu glas dulce; iubea negreșit copiii și știa să le vorbească... Povestea... Ce povestea? Îi reveneau și acum în minte frânturi de conversație. Se discuta despre vise și el spunea că veghea îi era atât de intim legată cu visele încât nu le mai putea deosebi. Avea disponibilitatea lor; de cum pune capul pe perină și, înainte de a adormi bine, începea o călătorie neisprăvită prin spațiu și prin timp; retrăia crâmpoie trăite odinioară sau citite de multe ori de curând. Le povestise chiar unul dintre visele recente; retrăise episodul gentilomului Châtelard, poet și cântăreț, ascuns sub patul Mariei Stuart; îl simțise cu o intensitate de viață adevărată și asistase și la decapitarea nenorocitului ce-și luase, murind, rămas bun de la „*la plus belle et de la plus barbare princesse du monde*”. Somnul îl trăise. Dar nu era niciodată totul: într-însul veghia lumina conștiinței; trăia visul dar îl aprecia și judeca, iar când se întorcea spre obsesie, avea puterea de a i se smulge din gheare; se trezea, se freca pe ochi; rămânea câteva minute deștept și se culca iarăși. De la Maria Stuart visul lui trecuse în noaptea

aceea la o scenă termidoriană; călători apoi la Viena, la Berlin, la Ipotești, într-o frenezie de activitate spirituală fără rost, amestec de amorțire și de luciditate; îi lipsea doar cârma pentru a o conduce după voie. Limita dintre realitate și vis dispărea uneori cu desăvârșire. Povestise cum la Viena fusese odată la o comedie ușoară, care debutase prin intrarea bruscă a unei femei ce-și încuiase în sertarul biroului o scrisoare; după o clipă intrase și soțul care o urmărise de pe stradă. „Deschide!” îi strigase el violent: „deschide, îți spun!” reluate mai domol, și, apoi, printr-o gamă descrescândă de tonuri ajunsese până la un foarte blajin și implorator: „Berto, deschide, te rog”. Sala izbucnise în râs... Ajuns acasă, abia ațipise, când auzise la ușa camerei de alături, cu o lovitură, un autoritar: „deschide”, „deschide, îți spun” cu descrescerea tonului până la „Berto, deschide te rog”. Niciun răspuns; doar câteva șoapte înăbușite. Retrăia oare în vis scena văzută la teatru?... Așa își închipuise. Numai la trâmbița unui glas gutural însoțită de o izbitură puternică în ușă, care porunceă „în numele legii, deschideți”, sărise ars în mijlocul odăii și își dăduse, în sfârșit, seama că scena era aieva; un soț înșelat își prinsese nevasta, pe Berta, în odaia de alături, cu un tânăr... Toți râseră de povestirea lui; ei însă nu-i plăcuse și nu putuse alunga o impresie de vulgaritate; povestitorul n-avea nimic din poetul palid, romantic, lunatic, plăsmuit de dânsa; nimic din aura tragică, pe care i-o presupusese. De altfel, nu schimbaseră niciun cuvânt. Când plecase și-i sărutase mâna, i se păruse că împrăștiat un miros acru de haine vechi; întorsese capul cu un gest brusc ce putea supăra; el nu-l observase. Seara, Maiorescu îl adusese din nou la masă și el îi spusese dintr-o dată:

— Ce mai faci mata?

Simțise familiaritatea și era gata să se supere, dacă n-ar fi împlânzit-o dulceața cuvântului mata; în loc să se răzvrătească, spiritul ei teutonic, protocolar se simțise câștigat de familiaritatea care suprimă distanțele, te bate pe umăr și te întreabă așa, fără nicio legătură, ca după o veche prietenie:

— Ce mai faci mata?

După masă, Maiorescu se apropiase de dânsa, cu gestul expresiv al mâinilor lui de statuar:

— Ei?

Ea ridică din umeri, fără răspuns, cu nepăsare, iar el trecuse mai departe spre poet și cu glas sacramental rostise:

— Cine are ceva de citit, să scoată!...

Se priviră toți în tăcere.

— Să-și ispășească păcatul în public! insistase criticul. Tăcere.

— Una, două, trei!

Când rosti trei! Eminescu trecuse la birou și scosese câteva pagini și începuse să citească plăcut și monoton. Cum stătea aplecat pe foi, avusese timpul să-l observe mai bine; mâna, pe care i-o bănuia mică și grăsuță, nu se dezmințea; era, într-adevăr, mică, de copil aproape, și durdulie, nu însă și îngrijită; puțin păroasă deasupra, cu pete de cerneală pe degete și nu de curând; își schimbase manșetele și butonul era la locul lui; bărbia pronunțată și gura largă; fruntea minunată, boltită, încăpătoare, cupolă netedă ca o marmură, cu albeața mată desprinsă și mai limpede de sub coama părului negru ca pana corbului și natural ondulat; sprâncenele bine arcuite, tăietura delicată a nasului lăsa numai la întâlnirea nărilor o ușoară urmă de vulgaritate; nu era așa cum i se păruse la început;

respira distincția; lectura lui caldă și monotonă îi înnobila, de altfel, figura și i-o spiritualiza. Când isprăvisese, își ridicase ochii blând, fără trufie și fără îngrijorare; citise pentru că i se ceruse să citească: simplu: scrisese cum fac cireșii, cireșe și zarzării, zarzăre: pentru că nu pot face altceva; nu-și recunoștea niciun merit dar nicio vină. Nu aștepta laude și ar fi rămas nepăsător la critice; atitudinea lui nu exprima nici vanitate literară, nici neliniște. Ochii o impresionaseră atunci întâia oară; nu pentru că erau frumoși, ci pentru că erau absenți; se roteau în jur, dar nu vedeau, cu siguranță, pe nimeni; retrași în sine, priveau înăuntru. Citise pe Călin, cu scene idilice de basm, cu nunți de găngăni; folclor poetizat, îi scăpase o bună parte din înțelesul cuvintelor, dar nici dispoziția ei sufletească nu era destul de binevoitoare. Își revenise puțin, ce e drept, din prima impresie, dar disproporția dintre ce-și închipuise și realitate era încă prea mare pentru a o anula numai printr-o lectură, își da seama că el nu era cu nimic vinovat de felul cum și-l închipuise, dar nu-și putea înfrâna ciuda. Își amintea că la Berlin, ca fată, la o serată de doctori, unde o luase tatăl său – doctor și profesor universitar, i se păruse că recunoaște printre atâtea celebrități medicale pe marele Vierchow și-l devorase toată seara cu ochi admirativi; când, la sfârșit, i se spusese că nu era el, simțise un sentiment de ură împotriva necunoscutului, cu nimic vinovat de greșeala ei. Așa îl admirase și pe poet, și din tot ce auzise și citise dintr-înșul, își plăsmuisese o imagine ideală; văzându-l altfel, se credea acum înșelată, prădată de avutul ei; îi era ciudă și se închipuia umilită; pentru a se despăgubi de prisosul de idealizare, pentru a restabili cumpăna sentimentelor, se simțea obligată de a-i fi ostilă. Sub cuvânt că idila populară și folclorul nu-i

plăcuseră niciodată, poezia citită n-o dezmoțise. În poet, prefera pe sumbrul pesimist al începutului, pe negatorul iubire va deștepta cândva forțele numai adormite și-l va împăca iubirii și chiar pe dușmanul femeii; nu se îndoia că o nouă cu viața. Nu se presimțise, firește, în acea femeie, dar acum, după cele întâmplate, după scena cu Mandrea și cu lecția ce urmase, mai avea oare dreptul să stea la îndoială că, inconștient, bănuise că femeia putea fi chiar ea? Iată unde o dusesese imaginația...

Când se isprăvise lectura, ea tăcuse. Maiorescu, după obiceiul lui, luase poezia din mâna poetului, pentru a reciti unele pasagii, cu intenții critice, cu sublinierea imaginilor, în comentarii călduroase. Ea continuase să tacă. Poetul primise cu aceeași absență și lauda cadentată, ciocănită, a criticului și tăcerea ei prelungită iar, după ce plecase, Maiorescu se apropiase din nou de dânsa, și, ridicând din sprâncene ca de obicei, sculptase în aer cu dalta mâinii un:

— Ei?

Și de data aceasta, ea dăduse din umeri nepăsătoare; nu găsisese o vorbă pentru a-și exprima impresia.

Eminescu plecase a doua zi la Iași și ea sperase să-l uite; în plasa subțire de păianjen a imaginației ei despre dânsul, poetul căzuse ca un bondar greoi ce-i rupsesese ațele. Așa își închipuisese după violența decepției; le credea risipite, luate de vânt; nu putea bănuși că o forță ascunsă avea să le întoarcă și să le înnoade la loc.

Nu-i trebuise mult imaginei lui reale ca să înceapă să i se destrame în amintire, ca chipul lui să se subțieze, să se idealizeze, sub puterea ochilor visători, adânciți sub catedrala frunții; pe ei îi vedea, îi simțea așa cum erau. Voise să-și controleze vechile impresii literare și citise Răsări

din umbra vremilor încoace și Departe sunt de tine; dulcea armonie a versurilor o învăluisese din nou și o legănase ca o muzică de îngerii. Mare poet, cel mai mare poet! Se lăsase iarăși în voia visării; forța disponibilă a imaginației începuse din nou să elaboreze mitul poetului sumbru, nenorocit, palid, înșelat în dragostea lui, pe care un destin tragic îl pândea din umbră. Se pusese atunci să le traducă, o dată, de mai multe ori, în fel de fel de variante, pe care își propunea să i le citească mai târziu. Cu cât se aplecase peste versurile lui, cu atât simțise că o dulce otravă i se împrăștia în vine și-i producea o febră neînțeleasă, ce o ridica peste moment și o făcea să privească pe fereastră, în gol... Puterea versurilor lui de a o izola dintr-o lume de armonie era atât de mare, încât, uneori, când intra cineva în odaie sau o chema la masă, i se părea că se prăvălea într-o lume, pe care n-o cunoștea și pe care urma să o experimenteze; pipăia scaunele, colțul mesei, asculta mirată glasurile, ca și cum le-ar vedea și auzi întâia oară, ca o convalescentă ce-și refăcea educația simțurilor.

Trecuse mai bine de un an de atunci. Îl văzuse de mai multe ori. Când își pierduse postul de la Iași, Eminescu venise la București, ca redactor la Timpul. Maiorescu îl aducea adesea în casă și la ședințe literare. Într-o zi, la masă, spusese:

— Eminescu o duce greu. Cu ceea ce câștigă la Timpul nu poate trăi, mai ales cu firea lui dezordonată; trebuie să-l ajutăm. M-am gândit la o soluție: ținând seama de mândria și de independența caracterului lui, lucrul nu e ușor. Bani nu i se poate da fără muncă; trebuie găsit ceva, care să-i cruțe susceptibilitatea. Ar fi de pildă...

Toți îi așteptau cu încordare vorba; obișnuit să-și pregătească efectul prin tăceri semnificative, el reluase:

— Ar fi, de pildă, bine să-i propunem să dea lecții lui Mite de limba română; o sută de lei pe lună și ar sta cât mai des seara la masă cu noi, mai ales, dacă ora lecției ar fi spre ora mesei...

Fără să se mai uite la Mite, se îndreptase spre doctor:

— Ce zici?

Inimos ca totdeauna, cordial și expansiv, doctorul găsisese ideea minunată. Mite tăcuse; ideea îi plăcea, firește, și ei, dar o stăpâneau scrupulele, nu știu ce teamă de necunoscut, de neprevăzut; ceruse un răgaz de chibzuire. Cu toții protestară. Maiorescu, înțepat; doctorul, vorbăreț și convingător. Ea făcuse rezerve asupra banilor; era delicat să-i propună bani; nu era nevoie să i-o spună de la început; puteau găsi mai pe urmă formula; și apoi, din moment ce era vorba de o muncă făcută efectiv, nu vedea greutatea. Numai dacă... O privire ascuțită, plină de subînțelesuri, îi suplinise vorba întreruptă: numai dacă situația dintre Mite și Eminescu nu era de așa natură încât să înlăture chestia banilor între dâșii. Aceasta voise să spună? Mite îi înțelesese gândul, roșise și nu mai șovăise. Primise. Destinul se putea împlini; încercase să se opună și nu izbutise; nu era vinovată...

...Și de aceea de mai multe luni lua lecții de limba română cu... „domnul poet” Eminescu.

IV

Scena în care își lămurise propriul ei sentiment și îl văzuse limpede și în conștiința lui Eminescu, trecuse fără urmări. Își închipuise că va fi punctul de plecare al unei noi situații, care o îngrijora, și nu fusese nimic; poetul venise la lecția următoare cu atitudinea de mai înainte. Mite se întreba acum ea singură dacă, în adevăr, se întâmplase ceva. Nimic. Nu schimbaseră nicio vorbă; scena ațipise sub zgura grea a tăcerilor. Poate că nici nu o observase. I se păruse. Cu atât mai bine. De ce se petrecea într-însa, ea își dădea însă seama; știa și se supraveghea; nu se mai lăsa dusă de apă ca undița... Venise apoi vara și plecase la Solești, la Rosetti, apoi la Berlin; toamna întârziase să-și reia lecțiile. Totul părea uitat; nici nu bănuia că destinul își țesea plasa într-un ungher.

Într-o seară de sfârșit de noiembrie.

— O ceașcă de ceai, domnule profesor? se întoarse aerian Mite către Eminescu.

Îi spuneau toți în casă „domnule poet” sau „domnule profesor” nu din ceremonie ci, dimpotrivă, din familiaritate, cu o ușoară mlădiere glumeață în ton.

Poetul o privi, ca de obicei, adormit, cu ochii pe jumătate închiși, cu lânzezeala orientală, apoi hotărât, cu un

amestec de gravitate și de glumă, răspunse:

— Nu.

Femeia se uită la el mirată, bruscată aproape de un refuz atât de categoric, neîndulcit cu nicio lămurire.

— Nu? Și pentru ce nu, fără nicio vorbă? îi replică ea prietenos.

— Nu, acum și niciodată, își întări el refuzul încăpățânat.

— A! făcu ea; dacă e o hotărâre irevocabilă, nu mai insist.

— A venit momentul unei lovituri de stat și vreau să o dau fără șovăire.

— Ce spui, domnule profesor, și ce lovitură de stat anume? apoi către doctor ce-și pregătea o tartină, în capul mesei.

— Ascultă, Willi, domnul profesor vrea să dea o lovitură de stat.

— Bine face, răspunse doctorul voios. Dă-o, domnule, dar n-o anunța dinainte, că, pe urmă, nu izbutești.

— Am și dat-o. Adică am făcut ce era mai greu: am comunicat doamnei Mite că de azi înainte nu mai iau ceai.

— Da? și de ce, mă rog, că doar luai înainte?

— N-am luat din plăcere, ci din lașitate. Zilnic mă războiesc la ziar cu toate forțele constituite ale țării și cu toate măririle roșii, și n-am îndrăznit să spun unei fragile doamne că nu-mi place ceaiul.

— Și până acum?

— L-am suportat ca pe însăși viața.

— Ce grozăvie! răspunse ca râzând.

— Nu-i nicio grozăvie. L-am băut și atâta tot; de altfel, nu pot afirma că nu-mi place, pentru că nu există: e apă curată, fără gust.

Doctorul își înghițise tartina; se sculă grăbit de la capătul lui de masă și veni zgomotos să-i strângă mâna:

— Bravo, domnule poet, *hoch! drei Mal hoch!* pentru omul care a îndrăznit să ridice steagul revoluției. De ani îmi port și eu jugul și nu îndrăznesc să-i spun acestei adorabile femei că nu e lucru vrednic de un bărbat să bea apă încălzită și să muște din niște minuscule jucării; privește la degetele mele groase și la prăjitura asta și vezi de se potrivește. Au femeile un dar de a te readuce la măsura lor! Veșnic nivelatoare... Mă solidarizez și eu cu domnul poet împotriva apei fierte.

Străbătu de câteva ori prin sufragerie și apoi sună. Când intră Kati, îi ceru un burghiu.

— Un burghiu? întrebă ea.

— Da, un burghiu, întări doctorul.

Așteptară câteva minute până ce veni Kati cu unealta. El o luă; se așeză la colțul lui de masă, și apoi, cu gravitate, începu să o învârtă ca și cum ar fi vroit să găurească masa.

— Ce faci acolo, Willi? ți-pă scurt Mite.

— Sfredelesc masa, răspunse el simplu.

— Cum sfredelești masa? replică Mite, repezindu-se la dânsul ca să-i ia unealta.

— Femeie, lasă-mă să văd și eu minunea.

— Ce minune?

— De mult îmi propuneam să fac ca Mefisto în pivnița lui Auerbach de la Lipsca, să sfredelesc masa, de unde s-ar putea să iasă... fum de pucioasă și vin de Rin. La fumul de pucioasă aş renunța bucuros, pentru că face parte din decorul exclusiv al dracilor – dar nu și la vinul de Rin.

Toți râseră. Mite se apropie de dânsul și-i luă burghiul din mână.

— Încetează, că te pomenești că iese și te înveți rău cu prea mult vin de Rin. Prefer să vă ofer eu o sticlă ca să înlocuiți, în această zi de revoluție, ceaiul cu un pahar de vin bun.

— Îmi citești gândurile și îmi dezlegi pildele. Ne înțelegem numai din aluzii, femeie adorată.

Mite ieși. Eminescu deveni comunicativ. Îi plăcuse inițiativa doctorului, dar mărturisi că imaginea cu vinul de Rin o întrebuințase și el odată „în tinerețe” – cum spunea el ca om bătrân. Iubise o fată. Și o învăluisе în mătasa cuvintelor dulci, a poeziei idealiste. Fata nu era, de altfel, sperioasă, ci, blândă, se da după mână ca spicul. În doi ani nu putuse totuși scoate de la ea o vorbă de afecție, de prietenie; atitudinea ei arăta că-i primea iubirea, dar buzele îi rămâneau încleștate. Orice stăruință se dovedise zadarnică așa că într-un moment de enervare îi spuse „fată dragă, mai degrabă aș scoate din masă vin de Rin, decât o vorbă caldă, dovada existenței unui suflet, de pe buzele tale”.

Doctorul râse și se apropie de dânsul ca să-i vorbească de aproape:

— Domnule poet, acum cât suntem singuri și se poate, îmi permit să te întreb ceva – nu te superi? Chestia dumitale e veche?

— Veche.

— Bine. Uite, aș dori atunci să-mi spui, confidențial, ca la doctor: dumneata îi puseseși burghiul?

Eminescu nu înțelese la început; se roși, se bâlbâi, și răspunse apoi, râzând:

— Nu.

— Atunci cum avea să iasă dragoste? Numai dracul scoate vin de Rin când sfredelește masa; declarații de dra-

goste, vorbe dulci, le scoate oricine de la femeie, dar procedeul mefistofelic e obligator. Fără el, nu se poate.

Când sosi cu sticla, Mite îi găsi râzând zgomotos.

— Ascultă-mă pe mine, domnule poet. Aha. Soluție nu există decât soluția asta.

— Ce soluție? întrebă Mite.

Doctorul lunecă alături.

— Îi spuneam că pentru vinul de Rin nu e altă soluție decât soluția burghiului, chiar dacă rezultatul vine pe cale indirectă ca în cazul de față.

— Ca să vi-l dau eu, nu era nevoie de burghiu, îi replică Mite. Ne puteam înțelege și fără pilde.

Pregăti apoi tartine cu icre negre, cu șuncă, și le oferi. Ciocniră un pahar.

— E bine, rosti doctorul, ca revoluțiile să înceapă fără sânge și să sfârșească în spumă de Rin. Închin acest pahar pe mormântul vechiului regim al ceaiului, și pentru prosperitatea noului regim mult mai viril al vinului – nu e așa, domnule poet?

— Firește, consimți el.

În timpul acesta se auzi voci pe scară. Și intrară zgomotos Carp și Maiorescu. Carp, firește, înainte, cu pieptul ușor bombat, în poziția lui obișnuită de biruitor, cu piciorul pe pieptul rivalului doborât la pământ, cu acea conștiință de sine ce i se citea în siguranța atitudinii, a gestului, a vorbei. Dădu bună seara cu toți, apoi ca și cum abia atunci l-ar descoperi pe Eminescu, proptindu-și monoclul în ochi, îl măsură:

— Aici erai, poete?

Cuvintele nu spuneau nimic: tonul arăta însă că n-ar fi dorit să fie acolo. Doctorul interveni:

— Sunteți oameni de regim vechi ori de regim nou?

Carp se grăbi să răspundă, în formule precise, cum obișnuia:

— Nu suntem nici revoluționari, nici retrograzi. Suntem evoluționiști. A fi conservator, nu însemnează a fi ruginit.

Mite îi întrebă de preferau să înlocuiască ceaiul prin vin.

— Firește.

Se mai aduse o sticlă. Carp solemn, închină:

— Închin pentru Titu, pentru succesul lui de la Cameră.

— A vorbit Titu? întrebă vioi Mite

Maiorescu vorbise la Cameră. Când se porniră să discute ședința, Eminescu se retrase la o parte, răsfoind o revistă germană găsită pe o măsuță. Fără vreo atenție văzută, prin ușurința lui firească de a se retrage în sine, nu mai era acolo, ci absent, departe, poate la Ipotești pe o claie de fân sau într-o controversă asupra filosofiei schopenhaurienene. La masa unei berării berlineze, adăpostit în sine ca melcul în căsuța lui de calcar. Instinctiv, de alt fel, nu se simțea nicio dată bine în prezența lui Carp. Îi recunoștea inteligența ageră, spiritul politic, fermitatea voinței, talentul de expresie în formule tăioase, definitive; îi stima probitatea, dezinteresarea materială. Nu-l iubea însă pentru două motive: pentru atitudinea lui superioară, și pentru tonul de continuă zeflemea. Nu-i plăcea zeflemeaua: o suporta, totuși, la Caragiale, pentru că venea de la un egal și pentru că bănuia în ea simpla destindere sportivă a unei inteligențe vii, alimentată prin scepticism și controversă, într-însul trăia unul din sofistii postpericleici, care din simpla necesitate de a-și exercita subtilitatea înnăscută

a dialecticii susțineau orice sub laurii Ilisului. Ieșiseră o dată împreună de la teatru, întovărășiți și de Maroneanu și de Chibici-Râvneanu, cu care se înțelesese. Îl luase pe Caragiale de braț și o porniseră singuri înainte. El își exprimase toată admirația pentru piesă. Caragiale se oprise brusc în stradă și se uitase urât la dânsul:

— Îmi făcuși obrazul de rușine! Bine, mă, asta-i piesă? Ăsta-i teatru? De ce vă amestecați unde nu vă pricepeți, ananghia lui de teatru! Ia stai, de judecă și tu.

Și cu verva lui guturală se pusese să-i analizeze piesa, să i-o descoasă, să i-o sucească, să i-o răsucescă până nu mai rămăsese nimic de seamă din ea. Eminescu îi ațâțase din când în când cu câte-o vorbă aruncată la întâmplare pentru a-l face să se înfierbânte și mai mult. În colțul bulevardului se trăsesse îndărăt spre Maroneanu și-l lăsase pe Caragiale cu Chibici, care se arătase foarte nemulțumit de piesă.

— Zău, mă! făcu ars Caragiale, trăgându-se un pas la o parte. Uite, mă! Dar de unde mai ieșiși și tu cu pretențiile? Domnul e pretențios! Bucovinean subțire, hai, unde dracu s-a mai văzut? Ananghia ei de țară, în care toți ageamiii își dau aere de cunoscători! Ce știi tu de teatru, mă Chibicescule, de te rostești cu ifos despre una din cele mai bune piese din care s-au scris la noi? Ia stai, de judecă și tu...

Cu aceeași vervă guturală, purcesese apoi să-i descoasă piesa și să-i arate toate frumusețile de idee dramatică, de tehnică, de dialog, când, în dreptul lui Duro, unde se duceau, îi căzuseră în spate și ceilalți doi.

— Ei, acum s-a sfârșit cu tine, Grecule; te-am prins în flagrant delict de contradicție de opinie.

— Ei și voi! M-ați dat gata cu deșteptăciunea! izbucnise Caragiale, ca și cum ar fi scos o sabie din teacă.

Apoi, fixându-și și mai bine ochelarii aburiți, reluate ofensiva:

— Da' geanabeți, mai sunteți! Ce, mă credeți obligat să am aceeași părere pe Calea Victoriei și pe Bulevard?

Apoi categoric:

— Da' ce eu sunt Maiorescu sau Simion Stâlnicul, să stau înfipt pe o coloană toată viața și să prefer să mor acolo de rușinea de a nu mă scoborî jos? Apoi, măi, de am fi cu toții de o părere, cum ne-am mai trăi viața! Ce mai vorbeam eu cu Chibicescu ăsta de la colțul bulevardului până aici? El „da” – eu „da” – ei și apoi? Cum ne-ar fi trecut timpul? Dacă suntem doi, să fim și de păreri deosebite. Viața nu-i tagmă călugărească. Să intrăm, fraților, la Duro, dar băgați de seamă să nu fiți prea mintoși, și să nu mă siliți pe mine să fac pe geanabetul, că, altfel, cum o să stăm până dimineața?

Caragiale era un sportiv al dialecticii, un graeculus de decadentă. Dar Carp? Carp avea convingeri tari, tăioase, cu care nu glumea; zeflemeaua lui nu era o formă sportivă de scepticism și de indiferență în orice materie, ci o formă de superioritate și de dispreț față de cei din jur; când le spunea tuturor „gugumani”, zeflemeaua era numai formală; în realitate, se credea superior prin inteligență și naștere. Eminescu îl simțea de altă rasă, boer prin structură sufletească, incapabil de a se coborî asupra altuia ca să-l înțeleagă, străin și chiar dușman; om cult, nu înțelegea însă arta și mai ales poezia; feudal, cu o oarecare bunăvoință, dar numai din condescendență față de Maiorescu și din tradiție seniorală; îi trata pe toți familiar și chiar jignitor, dar aștepta numai deferență și plecăciune. Instinctiv, Eminescu nu primea să spună cuiva altfel de cum îi spunea; nu admitea inegalitatea de raporturi. Cu

cei mari, puternici ai zilei, nu se simțea niciodată bine; prefera pe egali, dar mai ales, pe cei mai mici; ciocnea mai bucuros un pahar de vin prost cu moș Costache de la redacție decât un pahar de vin de Rin cu Carp. De aceea se strânsese în calcarul lui, și ședea, mai la o parte, răsfoind o revistă germană.

Carp și Maiorescu veneau de la Cameră, unde, în discuția revizuirii eventuale a articolului șapte, Maiorescu rostise cu ponderația lui obișnuită de formă un discurs cu aceleași idei, pe care le exprimase și în polemica împotriva școalei Barnuțiu. Există, negreșit, o chestie evreiască, dar ea există numai din vina noastră, pentru că nu muncim și nu ne organizăm. A proceda prin izgonirea evreilor și a străinilor, cum cerea Barnuțiu, era o aberație. Mijloacele violente nu duc la nimic; nu trebuie să izgonim pe evrei, ci să ne ridicăm noi pentru a le neutraliza acțiunea. Prima, așadar, revizuirea Constituției, deși recunoștea că devenise mai anevoioasă din pricina ingerinței Alianței israelite; exagerațiile naționaliștilor noștri, ca și cele ale evreilor din străinătate, nu puteau decât complica rezolvarea pașnică a unei probleme atât de gingașe.

Ca aproape toate ideile politice, și aceste idei îi aparțineau de fapt lui Carp, deși nu mergea atât de departe ca dânsul și avea chiar să se despartă un moment. Carp nu pierdu ocazia de a-l aproba, și întări în felul lui, în formule imperioase:

— E ce am susținut întotdeauna; de voim să scăpăm de evrei, nu este decât un singur mijloc: să muncim și să ne civilizăm. În loc de restricții împotriva lor, să stăvilim funcționarismul și să creiem democrația muncii.

Dacă toleranța părea firească în gura lui Maiorescu, om ieșit dintr-o clasă de intelectuali, el însuși intelectual,

și profesionist liber, plin de liberalism filosofic, ea părea ciudată în gura lui Carp, feudal moldovean, adică de două ori antisemit; prin naștere, și prin faptul că fusese crescut în mijlocul antisemitismului junkerilor prusaci. Eminescu lăsase revista, pe care o răsfoise până atunci cu mintea absentă; melcul se destinsese încetul cu încetul, își scosese coarnele din căsuța lui de calcar; ascultase totul. Tăcut, sfios și indiferent aproape la toate discuțiile în mai mulți – în anumite chestii, avea însă convingeri atât de tari încât, ca printr-un resort, îl scoteau din rezerva obișnuită; trecând peste orice considerație, el nu mai vedea atunci oamenii, ci problemele ce-l pasionau. Sculându-se în picioare, se apropie de mijlocul odăiei, sub policandru.

— Eu nu sunt de părerea domniilor voastre, rosti calm.

— Da? izbucni Carp, măsurându-l mândru prin monoclul. Car va să zică nu ești de părerea noastră!

Apoi întorcându-se spre ceilalți:

— Poetii și chestiile sociale.

Ca și cum n-ar fi auzit, și n-ar fi văzut pe nimeni în jur, Eminescu se îndreptă spre un interlocutor imaginar mai întâi potolit și apoi tot mai cald.

— Mecanica socială a domniilor voastre e o mecanică teoretică, din cărți, bună pentru alte țări, unde chestia evreiască e o chestie secundară. Ideologia evoluționistă a domniilor voastre derivă din Buckle și alți cugetători apuseni; e ideologia liberului joc al forțelor sociale fără intervenții din afară. Sunteți împotriva revoluției și sunt și eu; sunteți pentru progresul încet, evolutiv, pentru creșterea de la formă la fond, și sunt și eu; de aceea mă și prenumăr ca unul din membrii grupării junimiste și, sub o formă sau alta, din anii studenției, de la Viena, timp de aproape zece ani, am militat la revistă sau la ziar sau prin liber grai,

alături de domniile voastre. Țin să vă mai afirm o dată că nu sunt alături și în această chestie, care nu e o chestie de experiență socială, ci pur și simplu de ordin național. Nu mă pot da deci la o parte și să aștept ca să văd, ce are să fie peste zece sau peste o sută de ani; în acel moment, se poate întâmpla ca poporul român să nu mai existe – ceea ce nu pot îngădui, de dragul liberului joc al forțelor sociale. Domniile voastre spuneti: să întărim pe români ca să lupte singuri împotriva evreilor. E procedeul cel mai științific strict fenomenalist, așa cum s-a procedat în occident. Dar problema se prezintă acolo altfel decât la noi. E ca și cum aș spune: nu trebuie să mă ocup cu distrugerea microbilor, ci cu întărirea organismului pentru a reacționa împotriva invaziei microbiene. Teoretic, da; procedarea e sănătoasă și logică; dar când infecția e urgentă, nu mai am timpul să întăresc organismul; dacă nu iau măsuri imediate și radicale de distrugere locală, pacientul moare înainte de a-i fi îmbunătățit starea generală. Aceasta e poziția chestiei evreești la noi: bune sunt măsurile domniilor voastre și potrivite tuturor normelor oamenilor sănătoși ori ușor atinși; sunt însă cu totul ineficace în faza actuală a popoului român. Căci, domnilor, poporul român tânjește, pur și simplu; aceasta vă o spune un poet, vrednic de a fi disprețuit, dar și un statornic cu masele, din sânul cărora s-a ridicat și în sânul cărora trăiește. Să li se dea drepturi evreilor, voiți domniile voastre? Drepturile se câștigă pe baza calităților dovedite, fie în apărarea cu sânge a țării, fie în propășirea culturii, fie în păstrarea instituțiilor strămoșești.

Se opri o clipă, pentru a-și relua respirația. Maiorescu își păstra atitudinea solemnă, și își cerceta vârful ghetelor; Carp, încă arogant, își învârtea monoclul pe un deget

al mâinii stângi, iar două degete ale drepte și le trecuse printre nasturii vestei puțin descheiată; dădea din cap cu aerul de a spune „ce gugumanii”! Cu ochi mari, enormi, Mite privea admirativ spre vorbitor. Nu-i venea să creadă că omul atât de blând, de sfios, de rezervat, de absent, și mai ales, atât de indiferent față de existența sa individuală și, în general, față de existența întregului neam omenesc, putea să devină atât de pătimaș în toate problemele naționale, cu o pornire ce-i punea bărbăție în glasul șovăielnic de obicei, flacăra în ochi și chiar o duritate în expresie împinsă până la ferocitatea omului rău și crud. Eminescu își încheie invectiva:

— Să ne amenințe, că doar n-o să ne aplecăm urechea la ei, când e la mijloc siguranța noastră; nu ne speriem noi de campaniile presei internaționale, nici de declamațiile oratorilor idealști; nu ne speriem nici de cozile de topor ce ar putea găsi chiar printre noi, când e vorba să ne curățim neamul de paraziți.

Ar fi continuat, dar roș, congestionat, iritat, ca și cum ar fi văzut o aluzie la dânsul, amenințător chiar, Carp se apropie de poet, sub policandru, unde se afla; își înțepeni monoculul în ochi și câtă la el, o secundă, două, mai multe, și tot mai încordat; urmărindu-i, ochii tuturor se îndreptară pe linia razei lui vizuale ațintită spre gulerul hainei poetului care, în așteptarea unei izbucniri, rămase mirat de suspendarea vorbei și încordarea privirilor, și, sub protecția atenției obștești, câtă și dânsul spre gulerul hainei în timp ce, întorcându-i spatele, Carp îi zvârli trufaș în obraz:

— Dacă e vorba să ne curățim de paraziți, sunt alți paraziți mai primejdioși decât evreii.

De desuptul gulerului ieșise, în adevăr, afară și se

primbla acum domol și tacticos pe fața lui exterioară – o ploșniță. Poetul o văzu – într-o secundă, printre pleoapele lui pe jumătate oblonite i se arătară crâmpoie din trecut. Se regăsi la Blaj, unde dormise, la întâmplare, pe câmp, în fân, lângă lacul Chereteu sau în podul plin de paie al grajdului seminarului, cu ghete rupte, cu hainele prăfuite și pline de necurătenie, mâncând din pomana altora; se văzu apoi pe drumul Sibiului, la gât cu un mic rest de cămașă neagră, cu pieptul de sus până jos gol, cercând mereu să-și acopere pielea cu o jachetă ruptă pretutindeni, zdrențuită de la mâneci până-n coate și cu niște pantaloni la fel de zdrențuiți; se mai văzu la Giurgiu, în port, răzând banițele pline cu o răzătoare de fier, cu niște pantaloni de dril albaștri și cu o haină aruncată pe trup, fără cămașă, fără ciorapi; se revăzu apoi prin toate mansardele, ruinile, podurile, gangurile, șurile, chiliile sumbre, pe unde fusese silit să-și adăpostească oasele trudite în peregrinările lui de școlar, de student, de actor; la toata mizeria lui ambulantă de mobile roase, de cărți vechi, de insecte mutate din mahala în mahala, la sfântul Dumitru și la sfântul Gheorghe – și atunci, în fața atâtor amintiri și peisagii cenușii și uniforme, îi scapără în gând o vorbă:

— Neamul nevoiei!

În altă secundă privi la cei de față: Carp, feudalul cu șase mii de fâlci, trăit în puf și lux, îl disprețuia probabil și-l privea de sus prin geamul monoclului; la fel și ceilalți ieșiți din burghezia bogată, neștiutori de mizerie, oameni ce nu se culcaseră niciodată în paie. Avu o clipă de amărăciune, din care își reveni repede; se însenină și calm, în chipul cel mai firesc, făcu vânt cu degetul insectei de pe guler pe covorul persan al odăii. Urmă un moment de panică. Mite abia își putu stăpâni un țipet de spaima; doctorul rămase în-

cremenit. Maiorescu începu a-și examina propria-i haină, singur Carp rămase sfidător cu degetele petrecute prin mânecile vestei. După o scurtă înmărmurire toți se feriră apoi ca în fața unei primejdii, a unei molime. Cu privirile lui leneșe, poetul păru a înțelege scena; panica tuturor îi trezi o bucurie interioară, ce-l ridică peste situație. Se înclină ușor, își luă rămas bun și plecă, nu fără a fi auzit pe scară, prin ușa întredeschisă, pe Maiorescu frazând cu vorba lui impecabilă:

— Doamne, și Eminescu ăsta prea vrea să se arate boem cu orice preț!...

V

Poetul se găsi în uliță, ușurat, voios aproape și pași cadentați ca după un regiment cu muzică militară. Nu se gândea la scena de adinioară decât pentru a se întreba:

— De ce s-o fi speriiind cu toții așa de ploșnițe? Li se face, de bună seamă, o nedreptate, pe care e de mirat că n-a răzbunat-o cavalerul tristei figuri. Ploșnița e odioasă și numai vederea ei, la altul, și deci inofensivă, produce dezgust și panică, pe când, dimpotrivă, puricele e simpatic, deși în realitate, ploșnița e un dobitoc molcom, cu care te înțelegei mai curând, în timp ce puricele e prin esență neastâmpărat; un singur purice irită mai mult decât o armie de ploșnițe; e de ajuns să se strecoare numai unul în cămașă, ca să n-ai liniște o zi întreagă: când îl simți pe gât, când e pe picior și nici nu-l poți prinde în cutele cămășei sau hainei; ploșnița, dimpotrivă, e discretă, greoaie și ușor de găsit și ucis.

Se mai gândi asupra lucrului cu atenția cuvenită unei chestiuni de interes științific.

— Nedreptatea vine de acolo, că puricele e sprinten, și voiciunea dă impresia inteligenței; ticăită și obeză, ploșnița nu poate fi simpatcă.

Atitudinea săltăreată și voiciunea lui Carp îi treziră

imaginea purecelui; comparația îl făcu să râdă, și-i abătu gândul de la întâmplarea lui. O uitase aproape; iuți pasul de frig și intră la Hugues. Străbătu cafeneaua repede, fără să se uite într-o parte sau alta, spre fundul sălei, la masa unde obișnuia să se așeze, când nu voia să se încurce la vorbă. Alături, Rocneanu privea tăcut în fundul ceștei de cafea; un bătrâior, încă destul de îngrijit, mic, puțin adus de spate, cu mustață sură, cu fruntea dezgolită; o înfățișare de om cuminte, așezat, meditativ și chiar filosof. Nu se știa ce face și din ce trăiește; venea la cafea și dimineața și după amiaza și seara; cerea o cafea, o bea tacticos și rămânea apoi de privea tăcut în fundul ceștei, cu o încordare liniștită a feței, ca și cum ar medita la vreo problemă filosofică. Era totdeauna singur; nu discuta cu nimeni și nu răspundea decât întrebărilor.

Eminescu îi aruncă în treacăt:

— Ei, nene Rocnene, când ai să extragi odată din fundul ceștei împătrita rădăcină a rațiunii pure?

Rocneanu își întoarse privirea blândă spre poet: dădu din cap fără să zâmbescă, în atitudinea lui Archimede surprins de legionarii romani în mijlocul calculelor geometrice.

— Ori poate dumneata, nene Rocneanu, citești în cafea destinul omului?

Rocneanu nu mai dădu nici din cap. Ci continuă să privească atent în drojdia groasă.

Pe Eminescu bătrânul îl atrăgea și-l speria: îl atrăgea liniștea, blândețea inofensivă, înțelepciunea întipărită pe fața lui calmă, într-un cuvânt, ataraxia budistă, pe care o căutase în lecturile lui de tinerețe; omul își găsisese liniștea launtrică în contemplația drojdiei cafelei. Îl privea însă cu spaimă pentru că în apatia lui, în indiferența și completa

lui izolare față de viața din afară, în mijlocul unei cafenele pline de larma oamenilor, a țipetelor stridente ale alămurilor, el își descifra propria lui apatie și izolare împinse la concluzia lor logică. Unde îl puteau duce altundeva sila de oameni, dezgustul de a reacționa, indiferența față de orice clasare și nepăsarea față de grija persoanei sale fizice, decât spre acest nihilism? Apariția lui Rocneanu la masa cafenelei îi deschidea și perspective mohorâte; n-ar fi voit să sfârșească și el privind ceasuri întregi în drojdia cafelei. Îi fu silă și plecă.

Afară, pe trotuar, i se păru că un evreu bătrân, tremurând într-un pardesiu subțire, îl tot măsură cu ochii și i se tot învârtea în jur; când îl țintui bine cu privirea în dreptul unui felinar, se apropie de dânsul.

— Mă rog, spuse el, să nu fie cu bănat, da' nu-i fi mata conu' Mihăiță, băetu' lui conu' Gheorghieș de la noi de la Ipotești.

Eminescu tresări. Nu-i spusese nimeni Mihăiță până acum. Zâmbi:

— Conu' Mihăiță nu sunt, că nu mi-a spus nici mama așa, dar băiatul lui conu Gheorghieș de la Ipotești, de bună seamă, sunt chiar eu. Dar dumneata cine ești?

— Cine's iu? Vai și amar de mama me! răspunse bătrânul, luându-se de cap cu amândouă mâinile, ca și cum ar fi vrut să se lovească de pereți. Cine's iu? Așa m-am schimbat, că nu mă mai cunoaște nici conu' Mihăiță!

Poetul îl privi lung, îl măsură fără să-și amintească cu siguranță.

— Ce, nu-ți mai amintești, coane Mihăiță, de când îți aduceam turtă dulce, și de sărbătorile noastre îți aduceam și humântaș făcut de Ida... Cum m-ai uitat, coane Mihăiță, că iu într-o vreme, când erai mata numai de o șchioapă, am

ținut și accizul băuturilor spirtoase la Botușeni cu conu' Gheorghieș, tataia matală.

Poetul se luminează.

— Nu-i fi dumneata Nusăm Cucoș de la Botoșani?

— Ba chiar el! bătut-l-ar Dumnezeu să-l bată, că tare trebuie să fi îmbătrânit, de nu l-ai cunoscut mata, că-s doar de o vârstă cu conu Gheorghieș, și l-am văzut și săptămâna trecută, că venise la târg pentru o poliță, și nu știam că o să te întâlnească pe mata, că-ți dam complimente de la el. Se ține bine conu' Gheorghieș, nu se dă; ci, da' nu mai e așa ca înainte, când trăia biata coana Raluca. Nu că era mamaia matală, da' așa nobilă femeie nici c'am văzut! Când eram copil. Am fost și de casa lui conu' Vasile Jurașcu, din Joldești, ce om de ispravă! Unde mai sunt azi așa boeri! Da' știi mata, coane Mihăiță, că și Ida me s-o prăpădit și am rămas și iu ca conu Gheorghieș, fără gospodină acasă, ca vai de capul meu.

— Mi-aduc acum aminte de jupâneasa Ida, domnule Nusăm, cum să nu-mi aduc, dar pe cine căutai dumneata în fața cafenelei, de te tot învârteai în sus și în jos?

— Chiar pe mata te căutam, coane Mihăiță.

— Pe mine? cum pe mine? făcu mirat poetul ca de o glumă.

— Pe mata ori pe alt boer de la Botușeni, ori de la Moldova, că-mi spuneam iu că într-o cafenea așa de mare trebuie să pice și vreun boer de la noi – că a dat beleaua peste-mine, coane Mihăiță, și Dumnezeu mi te-a scos în drum. Să vezi ce-am pățit. Am venit ieri cu niște necazuri de ale mele – că ți-oi povesti și de ele, și azi într-o îmbulzeală pe Șelari, mi-a furat nu știu cine punga de am rămas fără niciun creițar.

Eminescu stătu puțin pe gânduri; acum își amintea

bine de evreul înalt, roșcovan, pe care-l văzuse adesea în copilărie prin curtea de la Ipotești, un misit de cereale; om bun, cu dragoste de copii; când venea cu docărașul, îl primbla și pe dânsul o bucată de drum; își aducea aminte și de humântașul triumfiular cu magiun, care-i plăcea atât. Buzunarele lui Nusăm erau pline de roșcove și de stafide, puse de Ida pentru copii. Murise și biata Ida cea groasă, murise și mama Raluca; murim cu toții.

Poetul se pipăi discret pe buzunare; își făcu în minte o socoteală, de cum sta cu avansurile de la Timpul și spuse domol:

— N-avea nicio grijă, domnule Nusăm, că o să facem noi cum e mai bine.

Bătrânul se repezi la mâinile poetului, ca și cum ar fi voit să i le sărute.

— Din mare belea mă scapi, coane Mihăiță; să-ți ajute Dumnezeu, că, pe urmă, ne socotim noi cu conu' Gheorghieș.

— Dar unde ai tras, domnule Nusăm?

— Apăi de tras, am tras iu la otel Patria, da-i vorba ca nu mă pot duce acolo, că n-am cu ci plăți.

— Nu te îngriji de asta, dar cât mai ai de rămas la București?

— Apăi știu iu?, iu zic să stau vreo două trei zile până ce-oi scăpa de năcazul aista.

— Atunci, uite ce, e mai bine să nu mai rămâi la otel ca să te coste bani; vino la mine. Mi-i povesti pe drum ce e și cu chestia dumatăle.

— Ci om nobil ești mata, coane Mihăiță. Da' toți boerii de la Moldova sunt oameni de treabă și ne ajută la nevoie, nu ca aiștia de pe aici.

Porniră împreună la hotel Patria, de unde ovreiuil își

luă calabalâcul. Pe drum îi povesti necazul. Chestia domnului Nusăm nu era prea complicată; avusese un fecior, pe Haim, cârciumar, care, îmbolnăvinduse, își închinase cârciuma altui ovrei; folosindu-se de boala lui, chiriașul se învârtise de trecuse patentă pe numele lui; Haim murise acum, și nevasta se trezise fără dreptul de cârciumă. Eminescu îl asculta și zâmbea; chiar în acea zi scrisese la ziar: „Trebuie să cunoaștem exploatarea săteanului din Moldova prin manoperele uzuare, prin beție, ca să înțelegem, pentru ce el, nu numai n-a înaintat, dar a dat înapoi; pentru ce el ni se înfățișează abătut ca un idiot fără viață și fără plăcere pentru viață”.

— Uite ce, domnule Nusăm, reluă el, eu nu-s cine știe ce pe aici pe la București, dar tot cred că pot să te ajut. Să mergem mâne la Ministerul de Finanțe și să vedem dacă o putem scoate la capăt.

— Coane Mihăiță, ci om nobil ești mata! nu mai conținea bătrânul.

O luară pe micile străzi negustorești în pantă, ieșiră prin Piața sfântului Gheorghe, trecură pe la turnul Colței, și răzbiră pe acolo, unde e astăzi statuia lui Rosetti se opriră în fața unei mănăstiri înconjurată de ziduri ruinate și cu un șir de chilii dărăpănate în fund.

Evreul sări speriat îndărăt, cercetă zidurile, cercetă turlele și dădu din cap a mirare.

— Vai de mine, coane Mihăiță, da' aiasta e curată mănăstire; ci să caute un ovrei ca mine la mănăstire? Da' ci mata stai la mănăstire?

Poetul zâmbi și tăcu.

— Coane Mihăiță, mata râzi poate de mine? se văicări Evreul mușcat de îndoială asupra intențiilor lui.

— Nu te speria, domnule Nusăm, că nu te spurc. Aici

a fost odată mănăstirea Caimata, dar acum nu mai este, nu vezi că-i numai ruină? N-au rămas decât chiliile din fund unde stau chiriași.

Evreul se tot uita la ziduri și la „conu Mihăiță” doar o da de adevăr.

— Hai, domnule Nusăm, nu te tot zbuciuma cu gândul; că nu-i nimic.

Evreul își făcu inimă, dând mereu din cap.

— Da' cum ți-a venit, coane Mihăiță, să stai în chilii de călugări?

— Uite, așa mi-a fost dat mie.

Pășiră pragul porții într-o curte întunecoasă, plină de noroaie și de bălării înghețate; din loc în loc câteva pietroaie trăgeau o cărare mai mult imaginară.

— Ia-o pe pietre, domnule Nusăm, să nu te umpli de noroi...

— Iata că o iau, consimți evreul căutând să-și păstreze echilibrul.

— Ține-te bine; dă mai bine mâna încoace; așa! Ei, acum sari pe piatra asta...

Evreul se opinti, sări și nimeri într-o baltă de se împrășcară amândoi.

— Nu prea ești tare la sărit, domnule Nusăm, glumi poetul.

— Cum să fiu tare, dacă aici e mai beznă ca la noi în mahalaua Broscăriei?

— Ei, acum mai ai numai o săritură și gata...

— Mai lasă-mă să-mi trag sufletul, se rugă evreul instalat pe o piatră mai mare.

Dădea din cap și nu-și venea în fire:

— Da' di ci te-ai mutat, coane Mihăiță, aici la mănăs-

tire? insistă el pentru a treia oară.

— Apoi se vede că trag a biserică, glumi poetul, că de aici mare lucru să nu ajung la mănăstirea Neamț.

— Nu grăi așa vorbă, coane Mihăiță...

— Ei, acum, încetișor, domnule Nusăm, că am ajuns la palatele mele. Vezi că te-ai speriat degeaba? Bagă de seamă însă că sunt cinci trepte de piatră; una e ruptă și trebuie să sări puțin.

— Iarăși! gemu evreul.

— Așa. Una... două... Ei, acuma e acum... hopa! Iată că am ajuns în cerdac... Ia privește, domnule Nusăm, parcă am fi la Agafton, dar nici la Agafton nu e așa mândrețe de cerdac. Stai, domnule Nusăm, acum că ai ajuns, nu zburda, nu te duce mai departe, că e o scândură ruptă și te pomenesti că de data asta sari îndărăt fără să vrei. Așa, bun... vino încoace și privește în jurul dumitale. Tot ce vezi sunt curțile mele...

Nu se vedea, firește, nimic; beznă pretutindeni, zloată urâtă și vânt suflând a pustiu.

— Ei, acum încetișor, domnule Nusăm, să intrăm în chilia sfântă... Pe baba Luța n-o mai scol, că o fi trudită și ea și e tocmai la celălalt capăt al chiliilor. Dar să văd de mi-a primenit apa...

Aprinse un chibrit, două, trei și câtă la un cofei așezat la ușa unei sălițe înguste.

— Ei bat-o s-o bată necuratul de babă! A uitat să o primenească; e tot stătută de dimineață. A prins și mușiță. Apleacă-ți acum capul că intrăm în casa Domnului, că acolo se intră cu capul plecat; să nu te împiedici pe pragul de jos, că-i puțin mai înalt, dar nici de cel de sus, că-i puțin cam jos, ca pentru oameni cucernici.

Străbătura o săliță lungă și umedă și apoi, pe dreapta,

descuie o ușă:

— Iată că am ajuns, domnule Nusăm. Acum zis a Domnul să se facă lumină și lumină s-a făcut.

Frecă un chibrit umed și aprinse o lampă de pe masă; în conul slab al luminii, evreul să uită speriat în jur: două odăi boltite, dând una în alta, fără ușă între dânselle: în prima, o masă, un scaun, un pat învâlmășit, o canapea și pe masă, pe jos, pe fereastră, după sobă, pe scaun, cărți, reviste, hârtii răvășite; cealaltă părea o magazie: un dulap cu oglindă spartă, un lighean de tinichea cu ibric, o oală de noapte în mijlocul odăii, boccele aruncate unele peste altele, nedesfăcute încă și pretutindenii, claie peste grămadă, mormane de cărți. Evreul stătea cu mâna la gură și privea dând din cap...

— Vezi, dumneata, domnule Nusăm, se simți obligat poetul să lămurească, în chiliile astea nu-s decât de două luni, așa că n-am avut timp să-mi desfac boccelele, și poate că mă mut de sfântul Gheorghe și ar fi o trudă zadarnică. Ei, acum să te instalăm; dar ce ai înlemnit cu mâna la gură, domnule Nusăm? Te temi să nu-l vezi pe dracul răsărind în vreun colț!... N-avea nicio grijă, că doar aici e lăcaș sfințit.

Evreul se scutură, dar nu-i veni să răspundă. Poetul îl îmbie voios:

— Scoate-ți, paltonul, domnule Nusăm... Ori, mai bine nu ți-l scoate, să nu-ți fie frig, că, vezi dumneata, n-am început să fac încă foc, că nu mi-au trimis argații lemne de la pădurile mele. Șezi: aici e patul și dincolo canapeaua; eu în pat și dumneata pe canapea; așternut, ca la om singur, n-am, dar tot ți-oî da o pernă ca să-ți odihnești capul.

Evreul sta prostic cu pălăria în cap, cu pardesiul pe ei.

Nu-i venea să creadă; într-un târziu își luă inima în dinți:

— Da' gospodină n-ai, domnule Eminovici?

Îi pierise pofta de a-i mai spune „coane Mihăiță”, și așa îi știa el neamul de la Ipotești „Eminovici”. Poetului nu-i scăpă trecerea bruscă de la „coane Mihăiță” la „domnule Eminovici” și îi înțelese tâlcul; omul se îndoaia asupra lui și poate că pentru dânsul nu mai era „un boer chiar așa de nobil”. Zâmbi și răspunse:

— Atât îmi mai trebuia, domnule Nusăm, o gospodină, că încolo, după cum vezi, toate le am! Acum, îi fi trudit; uite perna (îi aruncă una din pernele lui); întinde-te ca la dumneata acasă și te culcă, dar tot să-ți dau ceva să te învelești.

Trecu în odaia de alături și luă de pe o ladă brașovenească o velință, pe care o aruncă pe canapea. Evreul se întinse iar poetul se așeză la masă cu lampa ce fumega.

— Eu mai am câte ceva de scris, dar dumneata fă-te că nu vezi; întoarce capul spre zid și dormi de poți.

Lui Nusăm nu-i era însă de somn. Se uita mereu spre poet și se tot gândea cum să înceapă vorba și șovăia; într-un târziu îndrăzni:

— Ci faci mata aici la București, domnule Eminovici?

— Apoi ce să fac, domnule Nusăm? Ia cam ceea ce faci și dumneata la Botoșani...

— Cum așa? sări ars evreul.

— Chiar așa cum îți spun. Slugăresc la boeri ca și dumneata.

— Vai de mine, domnule Eminovici, dar cum slugărești mata la boeri? Ce fel de vorbă îi aiasta.

— Slugăresc scriind la ziarele lor. Înjur pe unul, laud pe altul, mai mult după cum îmi cântă ei.

— Mare minune! îngăimă evreul.

Cum poetul părea însă că vroia să scrie, tăcu. Se uită în tavan, dar tot mai spuse îngrijorat:

— Da' oare mi-i putea face ceva cu patentă lui Haim? Că mare necaz e pe nevasta lui.

— N-avea nicio grijă. O să facem ce s-o putea.

Evreul se întoarse cu fața la perete. „Ce s-o putea? se gândi el. Nu e mult”. Eminescu se puse să sfârșească articolul început. Își aminti de tot ce-i spusese Maioreșcu și Carp; se uită și la omul de ispravă de pe canapea, ce-i aducea turtă dulce și roșcove, când era copil. Își muie pana în călimară și își muie și sufletul încheind:

— „Precum un râu de munte îneacă, nefiind supus voinței determinante a omului, pe când cu albia regulată, el poartă vase și devine un izvor de înavuțire pentru câmpiile ce le petrece, astfel și un element etnic, care ar lăsa curs liber numai instinctelor sale ar fi periculos, pe când abătut în albia unei munci liniștite și productive, ar deveni folositor patriei lui adoptive și, cu vremea, ar ține poate la pământul ei sfânt.”

Se întrerupse:

— Domnule Nusăm, n-ai adormit încă?

— Nu.

— Spune-mi, te rog, ai putea dumneata ține la pământul sfânt al țării noastre?

— Iu? făcu evreul. Cum să nu Țiu? Numai că nu mi-l dă nimeni.

Poetul zâmbi și continuă:

...„Tot cu atâta tragere de inimă ca și urmașii acelor războinici păstori cu puternice și încăpătoare cranii, cu care au cuprins câmpiile Moldovei și ale Țării Românești”...

Puse tocul și privi spre canapea; nu era nicio primejdie. Capul turmentat al lui Nusăm Cucoș n-avea cum să devină unul din imaginările cranii puternice și încăpătoare ale războinicilor lui Radu Negru și Dragoș Vodă. Părea totuși mulțumit că în cinstea lui Nusăm, misit de cereale din Botoșani, deschidea perspective mai vesele evreilor printre noi... Își propti apoi capul între mâini și își închise ochii; pe retină i se zugrăvi o casă gospodărească cu trei tei dinainte.

O odaie mică, scundă, curată și apoi alta mai mare, cu pereții văruiți proaspăt, cu perdele albe lăsate jos.

Miros de sulcină, de levănțică; podele de curând unse cu lutișor galben; la dreapta două divanuri cu macaturi și saltele de lână roșii și verzi; țesături de casă. Între ferestre o masă cu cărți, o lampă mare cu sfeșnice de argint, și un serviciu de porțelan de cafea. Cu puțină lui știință de carte, tatăl său se învrednicise să-și ridice așa casă, și să chivernisească o familie de zece suflete, pe când, el, după atâta trudă și învățătură, era silit să trăiască prin chilii umede de mănăstiri ruinate... I se aburi privirea.

Pe canapea, Nusăm nu-și afla odihnă. Nu se dumeria.

„Cât de rău a ajuns băetul lui conu' Gheorghieș, un boer așa de ispravă! Un copil care a învățat și la Viana și la Berlin” își tot zicea dânsul. El era om sărac, un misit cu o droaie de copii și ce chilotă îi adunase Ida în casă!... ce perne, ce oghialuri, toate de puf de găscă! Vai de bietu' conu' Gheorghieș că n-a avut și el parte de băieți!... Se mai gândea și la patentă lui de la Finanțe. Cum are să i-o obție domnul Eminovici, care nici n-a putut să-i dea un oghial?!... Își pusese în minte să răscolească mâine tot Bucureștii, doar l-o găsi pe conu' Costică Bobeică: „aista-i boer, nu glumă” și se întoarse cu fața spre poet, care-l

privea cum se zvârcolește.

— Te-o fi mâncând ceva, domnule Nusăm?

— Cine să mă mănânce? se sperie evreul.

— Văd că te tot răsucești.

— Gândurile, domnule Eminovici, gândurile.

— Lasă-le în colo, domnule Nusăm, că nu-s bune la nimic. Eu mă temeam că te pișcă vreo insectă.

— Ce insectă să fie? sări ars evreul.

— Ia vreo ploșniță, că altceva nu poate da fie...

— Cât despre aista, n-am nicio grijă, se potoli evreul, îs deprins iu de la Botoșeni cu ele. Că n-o fi pe aici altele decât cele de la noi?

— Sunt tot la fel... Dar, vezi, unii se sperie de ele; uite, bunăoară, domnul Carp îmi spunea că trebuie mai întâi să ne scăpăm de ploșnite și pe urmă de evrei.

— Conu Petrache Carp? sări din nou evreul.

— Da.

— Conu Petrache Carp de la Țibănești, care o fost și ministru?

— Chiar el.

— Și mata ai stat de vorbă cu conu' Petrache Carp? se minună el tot mai mult.

— De ce nu? Uite chiar astă seară, înainte de a ne întâlni, îmi spunea că trebuie să li se dea drepturi evreilor.

Pe Nusăm Cucoș nu-l interesa însă în momentul acesta chestia revizuirii Constituției; el nu se gândea decât la patenta lui Haim. Nu-i venea să creadă ce auzea.

— Ci vorbești, coane Mihăiță, făcu el, mieros și slugarnic, mata cunoști pe conu Petrache Carp, un om așa de mare?

— Îl cunosc.

— Nu di geaba ai învățat mata pe la Viana!

O să-i spun și lui conu' Gheorghieș, că are să-i facă așa plăcere.

Se mai învărti el pe canapea și nu-și afla locul. Nu mai avea nevoie să caute pe conu' Costică Bobeică. Se întoarse din nou:

— Și ci spunea conu' Petrache Carp de patenta mea?...

— Care patentă?

— M-o luat gura pe dinainte, coane Mihăiță. Ci spunea el de ploșnițe și de evrei?

— Spunea că ploșnițele sunt mai primejdioase decât evreii.

— Tot grija lor să o am!

— Nu așa, domnule Nusăm? Vezi că ne înțelegem? Dar nu-i toată lumea ca noi. Ai auzit dumneata de Ludovic al XIV-lea?

Evreul se gândi o clipă.

— Nu era el un împărat la nemți?

— Cam așa ceva, dar nu la nemți, ci la franțuzi, și era așa de mare că lumea îi spunea că strălucește ca soarele. Ei bine, domnule Nusăm, nu mi-i crede, dar în palatul lui numai de marmoră, de oglinzi și de cristale, nu-și afla locul de ploșnițe. Noaptea, când nu putea să doarmă, își lua plapoma în cap și umbla ca strigoii prin sălile curților lui.

— Ei, bată-l pustia, făcu evreul. Și dacă era împărat, trebuia să se țină așa de mare?

— Uite așa și domnul Carp, nu poate de supărare când vede o ploșniță.

— Zi-i om cu nazuri, coane Mihăiță, că așa-s toți boerii mari.

— Ei, dar s-a făcut târziu, cu vorba noastră. Să stingem lumina și să ne culcăm. Nu te mai gândi la patentă că se face...

— Se face, coane Mihăiță?

— Negreșit. Și acum noapte bună, domnule Nusăm.

— Cum să nu fie bună, coane Mihăiță, când n-o să mă mănânce gândurile, cum mă mâncau adinioară?

VI

Scena dintre Carp și Eminescu o răscolise adânc pe Mite. Îl ascultase la început și-i admirase însuflețirea; în firea lui tăcută și indiferentă, se aflau și rezerve de pasiune ce impuneau respect; în glasul moale de obicei se citea acum fanatismul; ochii visători și risipiți își strânseseră lumina într-un singur punct; se vedea, în sfârșit, și în el o voință energică; ceea ce nu era în stare să realizeze pentru dânsul se concentra în afară în principii de interes național. Toți trei își iubeau țara la fel, dar pe când la Maioreșcu și Carp iubirea de neam se încadra în considerații generale de mecanică socială, la dânsul, ea pornea din instincte primare. Era un om de țară; trăit în toate regiunile locuite de români, noțiunea lui de neam nu rămăsese teoretică și abstractă. Alimentată și din vaste lecturi istorice și din cercetări lingvistice, nutrită deci de realități și nu de ficțiuni sociale, ea era mai dinamică decât cea a junimiștilor, naționaliști științifici. Pe Carp îl mai iritase și atitudinea lui dârză; deprins să impună printr-o superioritate naturală, nu admitea rezistența nimănui, iar în partid nu accepta decât existența unei singure păreri; cea a lui; născut pentru a conduce, educat spre același scop, prefera să întâlnească lanuri încovoiate. Doar poziția lui

Maiorescu părea alta; o veche prietenie îi puneă pe un picior de egalitate; un simț al demnității personale, o autoritate indiscutabilă în planul speculației intelectuale îi dădeau aparența ferului, deși, în realitate, era mai mult o trestie zugrăvită în culoarea lui, adică teoreticianul academic al unor concepții politice cu punctul de plecare aiurea. Dacă în lipsa aprobării, naționalismul fanatic al lui Eminescu găsea în cumpătarea criticului o relativă înțelegere, nu putea găsi în intransigența egală a lui Carp decât o iritare fatal pornită spre gestul brutal, care trecuse totuși pe lângă poet, fără să-l atingă, întrucât, de îndată ce-și expunea punctul de vedere, nu se mai preocupa de chestiuni personale. Se încheiase la haină și plecase cu o seninătate fără umilință. Mite se simțea însă umilită; din admirația cu care îi ascultase argumentarea plină de sânge și vehemență profetică, se prăbușise într-o realitate dureroasă; poetul era, în fond, un deklasat social; întreținut în mediul distins al burgheziei intelectuale germane, rafinamentul ei înnăscut de femeie nu putea decât suferi. Nu izbuti să adoarmă; se zbătuse sub focul stigmatului ce o înfierase, fără să știe ce o doare mai mult – aroganța lui Carp sau deklasarea lui Eminescu; când uita de una, suferea de cealaltă; succesiv, își căuta într-însele motive noi de durere, căci, mai mult decât orice, avea nevoie de ea. Spre dimineață, fiindcă nu le putea schimba, nu-i rămase altă soluție decât să ia lucrurile cum sunt. La urmă, o lega numai propria-i iluzie și aspirație; își făcuse dintr-însul un idol ireal, ca toți idolii, fără să fi schimbat o vorbă, o mărturisire... își închipuise doar; fusese o părere. El nu-i citise nimic în suflet și nici nu-și prefăcuse atitudinea față de dânsa; și de altfel, nici n-avea ce prefăce. Viața i se încadraseră fără putință de a se tulbura; fericită, între

bărbat și copil, nu se mai afla loc pentru o prezență reală; se făcuse doar pentru o iluzie, pentru fantoma imaginației ei, pentru un ideal poetic; la nevoie, se va elibera...

Începând cu o durere pornită din umilirea feminității și a demnității ei, lunecă încetul cu încetul la alte preocupări în scopul de a găsi izvoare noi de durere. Pasiunea ei pentru poet nefiind cunoscută de nimeni, demnitatea nu avusese cum suferi decât în propria-i conștiință; el trebuia însă să sufere mai adânc și de aceea se gândi tot mai încordat la dânsul. Îl știa nepăsător pentru aparențe și atitudini; îl bănuia deci nepăsător față de părerea lui Carp; îi presupunea totuși o delicateță de sentiment față de ea, pe care, dacă ar fi avut-o, cu adevărat, ar fi căutat de mult să-și pună ordine în viața exterioară. Nu reflectă însă la aceasta, ci numai la deprimarea morală, pe care, prin tendința firească de a ne substitui altora, i-o atribuia. Și-l închipuia abătut, descompus sufletește, neîndrăznind să vină la lecția de poimăine.

Indignată la început de umilința suferită și de dânsa din pricina lui, la ideea că se putea să nu vină, trecu cu hotărâre de partea lui. Se rușina chiar că se gândise numai la sine, în loc să se gândească și la el, la jignirea ce i se adusese pentru un lucru ce i se putea întâmpla oricui. De ce fusese Carp atât de disprețuitor? Cine îi dăduse dreptul în casă la dânsa? Ce ar fi, dacă de rușine, n-ar mai veni poimăine ori niciodată? Pe încetul, axa ei sufletească se puse în mișcare; trecu cu totul de partea poetului, cu care se simțea solidară; îi suferea jignirea ca o jignire personală. La ideea că se putea să nu vie, se frământă cu gândul ce să facă: să-i scrie și să-l cheme numaidecât, ar însemna să dea importanță întâmplării și să-i arate că putea avea, în adevăr, motive de a nu veni. Era mai bine să pară că n-a

observat nimic, așa cum făcuse și el, afirmându-și calmul față de insolența lui Carp și netrădându-și emoția; plecase stăpân pe sine. Mai bine să nu-i scrie, ci să lase lucrurile în voia lor, până se vor resorbi. Dar dacă nu va veni?

Se întorcea la ideea aceasta ca la o amenințare apropiată, între cele două soluții, rămase, astfel, nehotărâtă, cu un prilej nou de zbucium. În căutarea continuă a unei formule mai bune, nu-i scrise totuși, așa că ora lecției o prinse așteptând la fereastră. În spectacolul de toamnă târzie a uliței, ea nu mai regăsea, totuși, elementele pitorești ce-i potoleau odinioară nerăbdarea așteptării; nici larma copiilor, nici inspecția domoală a domnului Ghiță Preda, nici măruntele incidente, al unui trecător lunecat în zloată sau al întâlnirii a doi îndrăgostiți înghețați lângă curtea bisericii, n-o putură interesa; privirile i se risipiră pe maidan, pe turla de tablă a bisericii, spre firma vânătorului deșirat de la cârciumă, fără a i se opri undeva precis; ar fi voit să-l mai răsfoiască pe Creangă, despre care trebuia să discute, dar nu-i sta mintea la lectură. O chinuia un singur gând: va veni oare? Și dacă va veni, ce atitudine urma să aibă, și mai ales, ce atitudine trebuia să ia dânsa ca întâlnirea să pară naturală și să nu deștepte amintirea scenei de alaltăieri?

Pe la șase, sosi ca de obicei; de pe maidan îl văzu străbătând ulița cu pasul greoi, adus din spate, cu aceeași pălărie cu margini mari; nimic deosebit în mers sau atitudine. Nici n-avea cum să se vadă; intră tot atât de simplu, cu gesturi de candidă stângăcie, în care nu se distingea nicio intenție de a părea că a uitat scena penibilă. Uitase, în adevăr, totul; nu afecta. Arăta chiar o voie bună, pe care o și confirmă, povestindu-i cu umor întâlnirea cu domnul Nusușam Cucuș și felul cum îl tratase când cu „coane Mihăiță”

când cu „domnule Eminovici”, după importanța momentană pe care i-o acorda și după speranța ce-și punea în el pentru rezolvarea chestiei patentei lui Haim. Fusesse cu Nusăm pe la Ministerul de Finanțe și, dovedindu-se că patentă nu aparținuse lui Moise Cioară ci lui Haim Cucoș, dobândise câștig de cauză. Două zile nu-i slăbise prin birouri iar când se văzuse cu hârtia rezolvată, îl asaltase cu ploconeli: „Coane Mihăiță, mare boer ești mata aici la București. Am să-i spun și lui Conu Gheorghieș că stai de vorbă și cu conu Petrache Carp.”

Îi rostise numele fără necaz; uitase totul. Îi mai povesti și felul cum plecase la Botoșani. Când îi dăduse bani de drum, se uitase lung la ei și tot nu-i venea să creadă; apoi, după ce se chibzuise, izbucnise crucit:

— Amu, coane Mihăiță, că te-ai purtat așa de frumos cu mine, aș avea și eu de spus ceva, dacă nu-i cu supărare: di ci nu-ți ieși mata gospodină?

— Dar baba Luța ce-i, domnule Nusăm? Nu-i gospodină bună? Nu te-a slujit bine? Mai uită ea, nu-i vorbă, să primenească apa în cofei, dar parcă alta n-ar uita? căută el să ocolească întrebarea.

— Lasă șaga, coane Mihăiță, că doar nu vorbim noi de baba Luța, ci de o gospodină de ale noastre, așa cum a fost biata Ida a me. Că mata ai nevoie de femeie să te îngrijească, să țină casa, să mature, să spele, să facă mâncare.

— Poate că ai dreptate, domnule Nusăm, conveni el, dar unde să găsesc eu așa comoară?

— Da ci parcă mata trebuie să cauți? Tătă noaptea m-am gândit iu pe canape.

— Care va să zică, pe când eu mă trudeam pentru drăcia de patentă, dumneata îmi puneai ghid rău? glumi el.

— Tot așa rău să deie peste mata, coane Mihăiță. Că de amu am înțeles ce-ți trebuie matală. Nu o cucoană mare, de aieste de la București, numai mode și mofturi, ci ia o gospodină de ale noastre, de la Botoșeni, harnică, cinstită, frumușică. Ci să-ți mai spun?... ți-am și găsit-o!

— Dar bine, domnule Nusăm, știam că te ocupi numai cu grâne, nu și cu treburi de astea.

— Așa să mă bată Dumnezeu, dacă m-am gândit la vreo misitie!... Iu numai la binele matală m-am gândit, că ai fost așa de bun cu mine...

Apoi după o tăcere, șiret, insinuant, cu un ochi pe jumătate închis:

— Parale multe n-are, da tot are și e din oameni cinstiți și gospodari. Trebuie să o cunoști și mata...

— Eu?

— E de la noi de la Botoșeni... duduia O... limbia... Nu-ți aduci aminte?

— Duduia Olimbia? Nu.

— Fata coanei Cleopatra.

— Tot nu-mi aduc aminte.

— A Hopulesei, de, văduva dascălului Hopu de la sfântul Ion, de lângă grădina Vărnăv, ți-ai adus acum aminte?

Nu-și aducea aminte.

— Hei, că mata te-ai înstrăinat rău de noi, și-i păcat. Moldovanul trebuie să rămână moldovan. Ci mai vorbă, coane Mihăiță, o iau iu pe garanția me; fată bună și cinstită, cum îți trebuie matală, o gospodină cum o fost Ida me.

Chestiunea, firește, nu se hotărâse... Rămăsese „să mai vadă” și să-i scrie el mai târziu. Dar Nusăm îi bătuse palma:

— Să fie într-un ceas cu noroc, coane Mihăiță.

Poetul râdea cu lacrimi de propunerea de căsătorie; aduse vorba și de Ipotești dar, când voi să-l mai întrebe despre copilărie și despre ai săi, ocoli ca de obicei, scurt; nu amintea bucuros de taică-su; numai din felul cum rostea uneori numele mamei sale moarte se vedea o durere sinceră. Atmosfera de libertate, de lipsă de constrângere, în care se simțea întotdeauna se risipi repede; incidentul nu lăsase urme. Reveniră la Creangă, izvor nesecat de discuții, ieșite din pasiunea lui Eminescu pentru chestiunile de limbă și din destinul femeii de a urma inițiativele intelectuale ale bărbatului. Se încercau, pentru moment, să scoată din opera povestitorului moldovean un număr de indicații asupra limbii populare.

— Cu cât îl citesc mai mult, încep eu, cu atât mă minunez de limba lui. Și eu am trăit la țară, și eu am studiat limba poporului și a cronicarilor, dar citirea lui Creangă îmi deschide mereu perspective noi și mă aduce la constatări surprinzătoare. Iată, la întâmplare, câteva dintr-însele. Din studiul operei lui constăți că, de pildă, conjuncțiile cauzale fiindcă, pentru că, căci (uneori), piese esențiale ale vorbirii culte și ale argumentării logice sunt înlocuite în limba poporului cu forma unică a lui că. Răsfoiește și vezi: că mare-i Dumnezeu!... că Iașul ista-i mare... că bine zici... că să vezi cum stă lucrul... că n-apucă bine – și la fel mai departe... Tot așa, fără să fie controlat cu de-amănuntul, pot afirma că nu se găsește de loc ori foarte rar, deci, prin urmare ci numai de aceea, de aceea vino pe la mine... de aceea nu mai sta la tocmeală... De aceea Harap Alb o prăpădea din ochi... Nici expresiile negreșit, firește, nu circulă. Țăranul nu spune Vin mâne, negreșit ori vin, firește ci vin, de bună seamă; formele atât de uzu-

ale astfel altfel etc., sau nu există sau au întrebuițări limitate: țăranul nu spune: am vorbit astfel ci: am vorbit așa... Am rostit adinioară pe sau; din scrisul lui Creangă vedem că țăranul îl preferă pe ori; nici chiar pe deși nu-l prea găsim ci cu toate că; forme ca însumi, însuși nu sunt populare ci numai, singur; prin urmare, nu: el însuși a venit, ci numai el a venit sau chiar el a vorbit. Formele flexiunii au particularități. Gerunziul, de pildă, există, dar întrebuițarea lui e limitată; în loc de a spune: văzând că vine ploaia poporul preferă: și dacă văzu că vine ploaie sau și cum văzu că vine ploaia. Citește în Punguța cu doi bani deschisă la întâmplare: „Cucoșul cum scăpă din mâinile moșneagului, fugi de acasă și umbla pe drumuri. Și cum mergea el pe un drum, numai că iaca găsește o punguță cu doi bani. Și cum o găsește...” Ce să-ți mai spun de formele viitorului: voi face, voi fi făcut? Ele nu există. Țăranul nu spune voi face, ci am să fac”: are să vină și ea ziua aceea; iar când vrea să-l întrebuițeze, îl reduce la oi face, oi fi făcut. Și mai interesant și aproape capital pentru fiziologia limbii, o conjugare întreagă nu există: conjugarea pasivă; prin urmare nu: pozna asta a fost făcută de mine ci eu am făcut pozna asta...

După o scurtă reculegere:

— Ceea ce nu înseamnă că trebuie să ne întoarcem cu orice preț la limba simplă și limitată a poporului și să nu mai întrebuițăm pe deci, pe căci, deși, fiindcă, pentru că, negreșit, firește, sau astfel; ori să înlăturăm viitorul sau conjugarea pasivă... Nu. Limba progresează și devine un organ de precizie prin diferențiere; dar când punem să vorbească oameni de țară, atunci trebuie să vorbească limba de la țară, nu numai în cuvinte, lucru ușor, ci și în sintaxă. În această privință, Creangă e neîntrecut, și nu-i

recitesc o pagină ca să nu dau peste alte amănunte ale graiului popular.

Mai am însă o observație de făcut; Creangă nu e folclorist, cum îl consideră unii, în sensul culegătorului de vorbe și locuțiuni, ci un mare artist, cel mai mare artist al limbii populare, lucru cu totul deosebit. El nu copiază, nu transcrie, ci transpune și dă valoare de mare artă expresiei țărănești. Ca dovadă, e faptul că, de câte ori li se citește țăranilor, la sate, basme de Creangă, ei le ascultă cu mai multă nedumerire decât înțelegere.

Alături, în sufragerie, se auzi larmă de vorbe întrețiate; un copil se certa pe nemțește cu o femeie mai în vârstă.

— *Ich muss...*

— *Du kanst nicht...*

la care răspundea din nou un încăpățânat „*ich muss*” subliniat de lovitura în parchet a unui picioruș voluntar. Mite se sculă de la măsuța de lemn de trandafir, aeriană, fără obstacolul greutateii; într-o clipă fu în sufragerie, unde Baby se încăierase cu Fräulein Schart, pentru că, aflând de venirea lui „nenea” Mihai, ținea să-i arate numaidecât darul de la Onkel Ernst de ia Berlin; Fräulein se opunea, Mite încercă și ea să-l împiedice, dar intervenția poetului o făcu să-l lase.

Baby avea cinci ani; blond, roz, cu părul subțire revărsat în bucle, cu ochii albaștri ai mamei, guraliv, el era prietenul lui „nenea” Mihai. Veni încărcat cu două cutii de soldați de plumb, de toate armele, infanteriști și marinari, cavaleriști și tunari, de toate gradele, de la soldat de feldmareșal și cu un album voluminos, pe a cărui pagină din dreapta, soldații cu indicații asupra armei și gradului erau colorați, pe când pe pagina din stânga se aflau numai

desenați în negru spre a fi colorați... Baby și mângălise câteva foi; pentru a le individualiza, unor chipuri le adăugase chiar câte un amănunt; un barbișon negru îl fixa pe Maiorescu; un monoclu îl indica pe Carp; ar fi voit să-l facă și pe „nenea” Mihai și nu știa cum; mustața lăsată pe gură nu ajungea. Poetul îl ridică în brațe, îl sărută și-i făgădui că după lecție avea să-l ajute chiar el. Stătu puțin pe gânduri, cu gestul obișnuit de a-și roade mustața cu buzele.

— Uite cum își mănâncă musteata! exclamă copilul.

El râse.

— Ar fi un semn, dar e greu de făcut pe hârtie.

— Să încerc.

— Du-te deocamdată în sufragerie, așează-ți soldații pe masă, după arme și grad, ca să-i trecem pe urmă în revistă.

Copilul plecă mulțumit, se urcă în picioare pe un scaun și se puse conștiincios pe lucru.

Își reluară discuția asupra lui Creangă, și mai ales, asupra lui Moș Nichifor Coțcaru citit de curând.

— Vorbeam adinioară, începu el cald și intim, de talentul lui Creangă de a reda limba țăranului nu numai în particularitatea lexicală, ci în valoarea ei artistică. Creangă este însă mare nu numai prin limbă ci și prin finețea sensibilității lui estetice. Instinctiv, el știe că elementul esențial al artei este discreția și delicatețea; că arta nu spune, nu descrie, ci se ocupă de jocul forțelor ascunse de ordin sufletesc dindărătul faptului divers al vieții; nu afirmă, nu confirmă, ci sugerează și sporește intensitatea realității prin colaborația mintală a fiecăruia dintre cititori.

Iată-l, de pildă, pe Moș Nichifor; care e raportul dintre

dânsul și Malca? Nu-l știm precis; un scriitor fără talent ar fi insistat asupra întâmplării din pădure și a nopții petrecută acolo. Recitește scena dintre Moș Nichifor și Malca; nicio afirmare, niciun gest; fără să știi de s-a petrecut ceva între dâșii, scena conține în ea o forță de senzualitate mult mai activă decât cea a descrițiilor lascive; așa că, pentru cititor, sufletele, dacă nu și trupurile, ovreicutei de la Piatra și al Țuțuianului s-au amestecat în posesiunea pasională în noaptea de pomină din pădure. Marea artă începe în momentul când sensul noțional al cuvintelor expiră chiar în pragul emiterii lor pentru a împrăștia, în jur, o nouă irradiație de sensuri fosforescente ce depășesc realitatea.

— Mami, strigă Baby din sufragerie, câte trese are locotenentul și câte căpitanul?

— Lasă-ne în pace, Baby.

— Unul două și celălalt, trei, îi răspunse poetul.

Mite se uită la dânsul și i se păru, deodată, că se des-tramă; că-i aude cuvintele fără a-i vedea buzele mișcându-se; că se prefăcuse într-o pată alburie, pe a cărei realitate n-o mai putea prinde; voi să țipe, dar, dându-și seama de absurditate se reținu repede.

— Și parcă numai în artă, continuă el cu vocea profundă, muzicală. Dar în viață. Numai oamenii simpli trăiesc în realități și nu înțeleg decât ce pipăie și nu se bucură decât prin simțuri, ca și cum deasupra lor n-ar exista imaginația, fantezia și toate rezonanțele interioare cu zvonuri multiplicat de gesturi miraculoase. Aseară, de pildă – și glasul lui devenea tot mai patetic și mai intim – pe când mă întorceam acasă, pe o uliță dosnică, abia luminată de câteva felinare oarbe, zării de departe silue-tele unei perechi; doi tineri, negreșit: ea, zveltă, mlădie,

sau părăndu-mi-se așa din pricina ritmicei armonioase a trupului subțire ca lujerul de crin; el, tot zvelt; nu le distingeam fața, și, deci, nu puteam ști de sunt frumoși, dar trebuie să fi fost; nu se îmbrățișau și nici nu se țineau măcar de braț; nu-și încolăceau degetele, dar în mișcările lor unduitoare, ele se apropiau, se atingeau și păreau că se înfioară de atingere; se despărteau apoi brusc ca de un păcat sau de o arsură, pentru a se ispiti din nou. Nu mai puteam vedea acum din trupurile lor decât șerpii de foc ai brațelor ce se căutau și se posedau discret. Am avut o senzație de voluptate, pe care nu mi-ar fi produs-o împerecherea cea mai pătimașă.

Se lăasă o tăcere vie de ființe ce stau să asculte zvonurile îndepărtate ale nopții. Mite rămăsese cu capul înclinat spre măsută, cu ochii pe carnetul albastru, cu creionul de sidef în mână oprit de mult din scris, iar el, în spate, pe un scaun mai înalt, dominând-o cu înălțimea capului; ochii lui căutau spre ceafa albă, fină, transparentă la rădăcina părului auriu și ușor răsucit.

Tăcură, astfel, câteva minute într-o atmosferă de efluvii ieșite și din vorbele lui pline de mister și de la cumpăna momentului de mult fixată de destin. Fără niciun gând precis, căpșorul greu de vuiete interioare se înalță de pe carnet și fața iluminată se întoarce pe axa lui spre omul din spate, care amuțise de mult și, cum voi să cate spre dânsul din jos în sus, n-avu timpul decât să-i vază figura dilatată, doi ochi măriți și trăsături estompate spre nesfârșit; liniile se descompuseră până se șterseră cu totul; nu mai distinse nimic decât doar simți pe buzele ei tremurânde o gură ce se puse, imaterială aproape, cu o dulceață de soare boreal învăluit într-un vâl alburii.

Nu țipă, tăcu molcomită; viața i se paralizase. Nu se

asteptase. Nu-i spusese nimic; n-o pregătise cu o vorbă, pe care ar fi înlăturat-o; căci nu voia cu niciun preț. Îi povestise doar o scenă de mâini ce se ating și se sărută și fusese de ajuns. S-ar fi rușinat de lipsa ei de rezistență, dar nu mai era în stare de niciun gând, de nicio voință. Devenise un lucru inert; nu reacționase la sărutul lui; nu-i răspunsese cu nicio inițiativă, dar îl primise și ecoul lui îi vuia acum prin toate încăperile trupului neînsuflețit.

N-o luase în brațe, n-o strânsese la piept, nici măcar n-o atinsese cu mâinile, dar buzele moarte îi rămăseseră lipite de gura lui; nimic nu le mai putea despărți. Numai când se auzi din odaia de alături: – Mami, câte trese are feldmareșalul? Gurile li se desfăcură încet. Copilul privea prin ușa deschisă și aștepta răspuns; nu știau de-i văzuse, dar sentimentul liniștei interioare era atât de mare încât impusese spaimei. Nu-i văzuse; și chiar de i-a văzut, în clipa aceea nu avea nicio însemnătate. Ea rămase umilă, învinsă, cu senzația unui dezastru dar și a unui extaz; trufia ei de femeie cinstită nu se revoltase, pentru că se golise de puțină oricărei reacțiuni; nu cedase cu gândul, cu voința, cu inima chiar ci prin lipsă de conținut; pe scaunul de dinaintea măsuței de trandafir nu era ea, ci numai aparența ei corporală; el ședea tot în fotoliu lui, umil, fără semne de satisfacție intimă în privire; rămăsesese nemișcat cu ochii învăluiți în tristețe. Tăceau; adinioară vorba lui curgea lină, abundentă, voioasă de a se ști ascultată cu interes; acum nu mai avea ce spune; se rupse o coardă. Într-un târziu se întoarse spre ea, absent încă:

— Nu ai la îndemână un exemplar din *Infernul* în original?... rosti el impersonal.

— Am.

— N-ai putea să mi-l dai?

Se sculă automat și se îndreptă spre biblioteca din fund; scotoci într-un raft și veni cu un volum legat în piele roșie. El luă volumul, îl răsfoi leneș până ce ajunse la cântul V al „pătimașilor cu trupul”. Se întinse în fotoliu, cu capul răzimat pe speteză, cu ochii mai mult în tavan și se porni să citească, să declame aproape cântat episodul Francescei da Rimini:

„Quando leggemmo il disiato riso esser baciato da cot-tanto amante, questi, che mai da me non fia diviso, la bocca mi bacio utto tremante; Galeotto fu il libro e chi li scrisse; quel porno piti non vi leggemmo avante.”

Ca și cum s-ar fi temut să nu-i scape sensul, traduse și în românește ultimele versuri:

— „Când citirăm că gura dorită atât de pătimaș s-a lăsat să fie sărutată de prea frumosul îndrăgostit, atunci acesta, care de acum va sta de-a pururi cu mine, mă sărută și el pe gură și-l simți că tremură.”

Se sculă apoi palid, dar calm și-i întinse volumul, rostind simplu:

— Iată!

fără să se poată ști, dacă vorba privea volumul, ori, peste el, mergea la scena dintre Lancelot și Genevriève, trecută prin Francesca da Rimini și Paolo Malatesta și ajunseră, în sfârșit, la dânsii prin lungul lanț al tuturor îndrăgostiților, ce și-au împreunat gurile deasupra unei pagini, în care și-au regăsit povestea propriilor lor sentimente.

Apoi, fără niciun cuvânt de prietenie, de dragoste, de rămas bun, se înclină și plecă liniștit, deși umbrat de tristețe, murmurând impersonal:

...quel giorno più non vi leggemmo avante

VII

Rămase singură numai o clipă, fără simțire, până când glasul alintat al copilului o deșteptă din amorțire:

— Nene Mihai!

Cum nu-i răspundea nimeni, Baby se prăvăli de pe scaun, lovindu-se la picior, și intra vijelios în birou:

— Unde-i nenea Mihai?

Plecaser. Cum plecaser? Începu el să țipe. De ce plecaser? De ce-l mințise? Isprăviser de înșirat soldații după arme și grade și nenea Mihai se dusese, deși-i făgăduise să-l ajute la facerea pozei lui. Era indignat. Nimic nu-l putea liniști. Mite se așeză în fotoliul poetului și-l trase pe genunchi; îi șterse lacrimile, îi mângâie părul, îl strânse la piept pătimaș, ca și cum l-ar fi regăsit, după ce-l pierduse, ori se temea să nu-l piardă; îl legănă apoi „*süss Kindehen*” – „*süss Kindehen*”. Simțea nevoia frenetică de a-l pipăi, de a-l frământa ca pe o realitate, ca pe singura ei realitate. Era tot ce avea pe lume sigur, cinstit, numai al ei... Scena de adinioară se destrămase; efluviile ce o învăluiseră se risipiseră; fusese numai o exaltare a simțurilor. Realitatea, iat-o: copilul mic cu bucle crețe, cu ochii și cu părul ei, cu nasul și gura lui Willi. Se puse să-l sărute lacom pe fiecare locșor al fragedei lui făpturi. Baby se potolise acum, se

simțea bine în brațele mamei; era însă hotărât să se supere pe nenea Mihai că-l înșelase, plecând fără să-l vadă ca de obicei.

Sosi și doctorul însoțit de Maiorescu și, întreruptă o clipă printr-o întâmplare atât de neașteptată, la ale cărei consecințe nici nu avusese timpul să se gândească, viața continuă și ea punctată de o serie de gesturi automate. Maiorescu era sumbru și scrobit, cu atitudinea omului urcat cu macaraua pe o terasă superioară planului terestru; privea de sus și fără optimism, în el mocnea o iritare surdă împotriva lui Eminescu; scena de marți fecundase un teren pregătit; auzise poate ce se zvonește de prietenia poetului cu Mite ori bănuise chiar el ceva? Nu se știe. Voios ca totdeauna, doctorul privi circular cu exclamația:

— Dar domnul poet? Unde ți-e poetul, Mite! De ce nu l-ai oprit la masă?

Baby se porni să se plângă de nenea Mihai. Povesti scena în amănunt, dar se opri la timp. Nu văzuse nimic, nu înțelesese nimic, ori în micul lui suflet și începuse să se creeze frontiera între ce se putea spune și ce nu? Greu de lămurit.

Nu văzuse, probabil, nimic. De la supărare, trecu la pasiune: cerea ca nenea Mihai să vină la masă în fiecare seară; numai el se pricepea să-i facă castele de cuburi și să-i povestească basme. Doctorul era de aceeași părere, blândeța poetului îi plăcea. Ochiul lui știa deosebi nuanțele jocurilor sufletești și în suflet îi și încolțise poate o presupunere; îl judeca însă ca o necesitate și primejdia cea mai mică. Titu aruncă în cumpănă o tăcere grea de înțelesuri; privirea ascuțită a ochilor lui reci tăia aerul în felii categorice; mișcarea liniară a sprâncenelor stufoase impresiona imobilitatea restului figurei. Rupse totuși tăcerea cu o vorbă

de data asta mai mult insinuantă:

— Să nu se spună că vine prea des.

La altul cuvintele ar fi trecut, poate, neobservate; nimic din ce rostea el nu rămânea însă neobservat; avea o artă instinctivă de expresie, de a sublinia, de a scoate în relief, încât vorbele lui nu se ascultau numai ci se vedeau și se pipăiau.

— Cum așa? îl înfruntă Mite cu sângele în obraz.

Inertă până atunci, nu participase la discuție; ascultase cu pleoapele ostenite, cu privirea absentă, cu atenția risipită, ea de obicei așa de vioaie, că-l făcuse pe Eminescu să-i spună odată:

— Te frământă atât de mult, încât și în somn trebuie să te miști.

Vorbele lui Maiorescu îi biciuiseră totuși sângele. Își oferi pieptul deschis primejdiei.

— Ce ai vrut să spui? repetă ea imperios.

Maiorescu dădu îndărăt. Nu voise nimic. O măsură de pază într-un oraș de bârfeală. Doctorul interveni cordial.

Gura lumii nu-l interesa. Venit de departe, de la Berlin, mediul vieții bucureștene îi era indiferent.

Was ist mir Hecuba?

Încheie el cu reminiscențe literare. Poetul îi plăcea și preocupările literare ale femeii lui găsiseră într-însul un sfătuitor prețios, aproape indispensabil. Din toată discuția, Baby nu înțelesese decât că venirea lui nenea Mihai era amenințată prin răutatea lui Onkel Titus. El nu numai că nu vrea să plece nenea Mihai, dar îl cerea chiar acum și amenința că nu mai mănâncă. Nu știa cum să-l împace; Maiorescu trebui să consimtă că poate veni cât mai des, în fiecare seară, dacă vrea. Ridică mâna și rosti

sacramental:

— *Baby dixit.*

ca și cum ar fi vrut să arate că în fața fatalității nu se putea împotrivi. Scrisul urma să se împlinească. Înciudat încă, băiețașul se strâmbă la unchiu-său. Fu scos de la masă și lipsit de compotul de caise. Baby nu se supără și nici nu țipă ca de obicei; umblă puțin îngândurat prin odaie și apoi, cu pas hotărât, se duse la bufet, de i se opri în față; cu mânuța pe tâmplă se gândea la ceva de care nu-și aducea prea bine aminte; se luminează apoi; grav șopti de pe vârful buzelor câteva cuvinte neînțelese; mai șopti o dată; zadarnic. Mânios izbi cu vârful pantofului în ușa bufetului.

— Mami, de ce nu se deschide?

— Ce să se deschidă?

— Bufetul cu compoturi.

— Cum să se deschidă, când îl vezi încuiat?

— Am spus cuvintele lui Ali Baba și bufetul tot nu s-a deschise.

Totul se explică apoi. Nenea Mihai îi povestise că, departe, în Persia, unde hoții îngrămadiseră, într-o peșteră, comorile de aur și pietre prețioase, la care nimeni nu putea umbla pentru că nimeni nu se pricepea să o deschidă, numai Ali Baba găsisese descântecul cu care ușa se dăduse la o parte. Îl rostise și el acum, dar bufetul tot nu se deschisese.

Nu-i spusese oare nenea Mihai cuvântul adevărat? Mite îl luă pe genunchi și-l lămurii că descântecul lui Ali Baba nu avusese tărie decât în Persia, hât-depart, nu și în țara noastră; la noi nu se descoperise încă vorba, cu care se deschid peșterile cu comori și dulapurile cu dulceață și compoturi. Copilul rosti convins:

— Dacă l-o găsi nenea Mihai, n-am să-l mai spun ni-

mănuî.

Iar după o clipă de tăcere:

— Ca să-i fie necaz lui Onkel Titus.

Peste un ceas, pe biroul doctorului, Baby desena încordat.

— Ce faci acolo?

— Pictez.

— Ce pictezi?

Copilul şedea cu albumul dinainte, încovoiat ca un arhitect pe planşă; mânuia culorile cu o seriozitate profesionistă.

Doctorul se apropie şi văzu o mângălitură, un cerc, căruia copilul se silea să-i pună ochi, gură, nas şi musteţi.

— Pe cine îl pictezi?

— Nu-l recunoşti? mormăi Baby supărat. Uită-te la musteaţa pe gură şi la părul în sus.

— E cu părul în sus? Nu se vede. Te pomeneşti că e Ghiţă gardistul.

— Ghiţă gardistul? răspunse dispreţuitor copilul cu simţul prematur al situaţiilor sociale.

— Atunci, cine?

— Tu nu-l iubeşti pe nenea Mihai.

— E nenea Mihai? Bun, dar de unde scoţi că nu-l iubesc?

— Pentru că aşa.

— Să nu-mi răspunzi niciodată „pentru că aşa”. Spune pentru ce?

Copilul şovăi puţin, ocupat de altfel să pună urechi cercului desenat.

— Ai auzit ce ţi-am spus? Nu uita să răspunzi când eşti întrebat.

— Tu nu-l săruți niciodată.

Doctorul sări nedumerit.

— Cum asta?

— El mă sărută pentru că mă iubește.

— Pe copii toată lumea îi sărută.

— Onkel Titus nu.

— N-are a face. Dar de unde ai scos că eu trebuie să-l sărut pe nenea Mihai al tău?

— Dacă îl sărută și mami.

Doctorul primi lovitura neclintit. Până acolo ajunseseră?

Lucrurile luaseră o întorsătură primejdioasă; era coticura cea mai gravă; știa însă că n-o poate înlătura cu nimic; se încredea în perspicacitatea lui. Răspunse liniștit:

— Ce tot bâigui?

— Ba nu bâigui.

— Ți s-a părut.

— Nu mi s-a părut; eu mă jucam în sufragerie și ușa de la birou era deschisă.

Doctorul simți nevoia de a-și schimba tactica.

— Ei, dacă spui tu că ai văzut, atunci așa e.

— Așa e...

— Și mami ce-a făcut?

— Nimic. Mama îl iubește ca și mine, nu ca tine ori ca Onkel Titus, care spune să nu mai vină la masă...

Doctorul mormăi:

— Am să-l sărut și eu ca să fac ca voi. Luă apoi o atitudine de nepăsare; crezu că-i mai bine așa. Se mai primbla grăbit prin birou; răsfoi albumul lui Baby. Admiră barbișonul lui Maiorescu, monoclul lui Carp. Își luă apoi copilășul în brațe.

— Bine, Baby, dar trebuie să o știm numai noi... Poți tu ține un secret?

— Pot.

— Și nu mai spui atunci nimănu.

— Nici lui Fräulein?

— Nici. Te pomenești că vrea să-l sărute și ea. Ți-ar plăcea?

— Nu. Fräulein e urâtă.

— Bine. Ne-am înțeles.

— Nici lui Kati?

— Nici. La nimeni, pricepi tu? Să știm numai noi; eu și cu tine... între bărbați. Acum să mergem la culcare.

VIII

Când se văzu în pat, Mite ieși din extazul primului moment și din automatismul serei petrecută în familie. Se regăsi pe sine, dar nu și pe dânsul. Nu înțelegea cum ajunsese la sărutarea neașteptată, în care stătuse inertă, pasivă, dar nu se ferise, ci primise fără protestare apăsarea buzelor lui, aproape imaterială. Cum judeca el acum lipsa ei de reacțiune? Întrebarea o chinuia; se temea să n-o disprețuiască.

Pe când ea se pierduse cu totul, el rămăsese încă stăpân pe dânsul; îi citise din Infern; făcuse literatură din momentul uitării de sine. Nu putea totuși s-o disprețuiască; îl știa leal și n-avea cum să se înșele asupra stării ei sufletești și asupra naturii ei cinstite. O iubea însă cu adevărat? Poate; nu i-o spusese însă niciodată; i se păruse uneori, fără să i-o confirme. Dar ea îl iubea? Poate. Nici asta n-o știa încă și trebuia să o știe. În spaima momentului de față, n-o mai interesa dacă o iubește, ci dacă ea îl iubește. Și ce urma să se întâmple? Când se simți destul de desprinsă din ambianța de foc a rătăcirii, care o prăvălise ca un fruct copt, se încorda cu toate puterile asupra chestiunii dacă îl iubea sau nu. Cu cât se încorda mai mult cu atât obiectul atenției îi scăpa analizei. Ce e iubirea? Ce înseamnă a

iubi? Care sunt limitele dintre îngăduit și neîngăduit? Din năvala nesiguranțelor putu izola, ca o insulă între valuri, o singură certitudine: își iubea bărbatul, își adora copilul, ținea la cămin și pentru nimic nu i-ar fi părăsit sau n-ar fi renunțat la dânsii. De pe acest pământ sigur se puse să privească în jos. Ce vedea? Nesiguranțe; chemări, aspirații poetice, intenții generoase, atitudini sentimentale, o clipă de uitare de sine; nu și pasiunea care poate îndreptăți totul, dacă nu și ierta. „Îl iubea?”; putea ea spune ca-l iubea până la ruperea tuturor legăturilor vieții de până acum? Își recapitulă pentru a zecea oară momentele legăturii cu dânsul, de când auzise despre existența lui; simpatia i se desfăcuse din atmosfera de admirație, pe care i-o creaseră cei din jur, înainte de a-l cunoaște; apoi din poeziile lui desperate, din durerea lui, din iubirea înșelată, și poate din speranța obscură că ar fi în stare să-i însenineze fruntea. Când îl întâlnise întâi, avusese o mare decepție; omul nu răspundea ideei ce-și făcuse despre dânsul; revenise, negreșit, asupra impresiei. Poetul rămânea mare și sufletul lui plin de seninătăți de copil. Deși se simțise îndată bine lângă dânsul, nu ea îl adusese în casă ci, dimpotrivă, se opusese, când i se propusese să-i dea lecții de limba română.

Își amintea și acum scena, în care Maiorescu se arătase atât de tăios și i-l impusese chiar cu aere de bănuială; el îi vorbise de masa de seară și chiar de leafă. Când îi arătase că chestia banilor era delicată, el și-o luase asupra lui, dar la sfârșitul lunii o lăsase pe seama ei. Scenă penibilă, pe care o retrăia și acum. Ședeau la gura sobei; el îi vorbea de greutățile ziaristicii iar ea se mira că se poate scrie articolele în zgomotul redacției. El zâmbise și găsisese chiar o formulă: „Mă fixează atât de încordat asupra ideilor ce

am de exprimat, încât zgomotul de afară se absoarbe în liniștea dinăuntru”. Îi plăcuse formula și-i lăudase puterea de izolare, pe care i-o admirase de mult, în năvala atâtor necazuri.

Ea îi răspunsese:

— Ce merit ar avea izolarea, dacă ar fi o stare naturală? E ca și cum ai lăuda măcieșul că e măcieș și crinul că e crin. Izolarea nu începe a avea o valoare decât, când e rezultatul unei voințe, al unei biruințe împotriva împrejurărilor din afară ce i se opun...

Se ridicase să plece; speriată, ea se repezise asupra cărții, pe care o ținea pe genunchi și trăsesse dintr-însa un plic pregătit mai de mult. I-l întinsese cu stângăcie. El se uitase la dansa și la plic, lung, nedumerit. Îl deschisese apoi și scoase o hârtie de o sută de lei. Se încruntase puțin la început, zâmbise absent, și rupsesese încet hârtia în bucățele, pe care le aruncase în sobă, fără niciun cuvânt. Nu protestase; plecase liniștit cum venise. Pricepuse că-l jignise și se temea că nu va mai veni. Peste două zile apăruse la oră, cu înfățișarea obișnuită. Nu i se întâmplase nimic; uitase totul. Încă de atunci își dăduse seama de puterea lui de a se retrage în sine, de a se satisface pe sine și de a se refuza la tot ce venea din afară, la uzura timpului și la ocara oamenilor. Nu putea fi jignit; insulta luneca peste dânsul fără să găsească un punct de pătrundere. Indiferența nu venea dintr-o viață de nevoi și de suferință, ci din însăși natura sufletului său. Nirvana lui era teoretică; ea nu însemna abolirea lumii din afară, a simțurilor, a plăcerilor, ci, în mijlocul activității impusă de viață, puțința de a-și izola o insulă spirituală, de preocupări pur intelectuale, la care nu ajungeau zgomotele de afară. Își reluase lecțiile ca mai înainte. Când se gân-

dea acum la ele, la toate orele de convorbire și discuții literare, constată sentimentul unei plăceri nediscutate, cu diferențieri și nuanțe, de care își amintea limpede.

Spectatorului distrat, vagoanele perindate zilnic cu capetele călătorilor scoase pe fereastră, i se arată mereu aceleași; cu toată aparența lor de uniformitate, ceasurile petrecute cu dânsul aveau o individualitate ce nu le îngăduia să se confunde unele cu altele; în amintire ele deveniseră monede de aur cu sunet distinct. Înregistrarea lor atentă venea, negreșit, din rezonanța sentimentului ce găsisese într-însa omul cu ochi visători și cu glas molcom. Își dădea seama: dar plăcerea de a fi cu dânsul, de a-l asculta, interesul pentru tot ce făcea el, însemna cu adevărat iubire? Nu.

Nu putea conchide altfel. La început fusese un sentiment romantic față de un geniu ciudat, apoi după prima reacțiune a cunoașterii, poetul i se așezase solid în afecție; îi admira talentul, inteligența, cultura, și în admirație pătrundea și o profundă milă pentru destinul lui izolat și nefericit; simțea declasarea în care luneca, și scena cu Carp i-o împrăștiase, de curând, brutal; i se părea că se scufundă, pe încetul, în mizeria fizică; îi cunoștea viața dezorganizată, fără dragoste, umbrită de concepțiile disperate, dezechilibrată prin abuzuri, hărțuită de lipsuri. Ceea ce până acum fusese nelămurit în ea i se preciza deodată; își vedea rostul, spre care inconștient o împinsese șirul întâmplărilor; avea o menire în viața poetului, deasupra căreia presimțea amenințări invizibile. Va veghea. Cum? Nu știa încă bine; dar în afecția ei, nu putea să nu găsească o mângâiere, un reconfort, un punct fix în jurul căruia să-i organizeze o nouă existență mai conformă realității.

Iubită, numai în prezența femeii și încă e educatoare; cu atât mai mult când e în plina conștiință a unei misiuni de împlinit. Chiar și activitatea lui literară se resimțea de felul de viață; de câțva timp publica mai puțin, munca de la ziar și lipsa de ordine nu-l puteau decât distruge. Poetă, scriitoare, ea trăia prin toate fibrele pasiunea ce o lega de arta sa; a scrie, a cânta, a inspira. Da, a inspira; a lua de mână pe un om de geniu, a-i scoate din prăpastia, spre care-i mână temperamentul, a-l călăuzi, a-i limpezi nu numai viața materială ci și gândul, talentul, inspirația, a-i face să-i lucească dinaintea ochilor o afecție pură, senină, binefăcătoare. Ce putea fi mai nobil pentru o femeie ca dânsa? Firește mai era și arta opririi la timp. Se credea destul de stăpână pe sine ca să rămână în rolul, pentru care se simțea chemată; o vor apăra bărbatul și copilul și rectitudinea ei morală. Uitase de sărutare; uitase de extazul cu care rămăsese supusă sub gura lui, aproape imaterială, fără să o poată scăpa nici simțul demnității femeiești, nici bărbatul, nici copilul.

IX

Numai când se văzu în ulița întunecată și rece, poetul căpătă sentimentul realității. Fusese calm, își adaptase situația unei situații universale, citise episodul din Infern cu o prezență de spirit aparent calculată, pe când, de fapt, fusese reflexă, fără participarea conștiinței. Automatismul femeii putea fi normal întrucât i se impunea o situație, la dansul însă nu; gestul presupunea o inițiativă momentană, dacă nu și viziunea clară a consecințelor lui. Nu era totuși așa. Ieșit din atmosfera ei și readus la realitate de vântul rece de decembrie, abia acum își dădu seama de situație. Nu-și premeditase gestul, desprins dintr-însul ca un fruct, natural; lungă lui obsesie găsisese scăpare într-o sărutare, căreia, de la început, conștiința de sine și muștrarea de cuget îi dăduse o aparență de imaterialitate; expirase de cum se înfăptuise. Intuiția actului reținut o avusese din chiar momentul producerii lui; pentru a o masca, se refugiase, probabil, într-o amintire literară și își încadrase fapta în seria situațiilor istorice similare. Cu toată dulceața otrăvii ce-i umbla încă prin vine cu cât se depărta și se zgribulea în paltonul ros, repulsia pentru ce făcuse se preciza ca adevărată încheiere a discuției cu sine. Veneau scrupulele: intrase într-o casă respectată; se știa prețuit de toți și îi

stima pe toți; găsisse un cămin, un mediu intelectual, în care poezia lui trezise vibrații adânci: lauda reținută și circumstanțială a lui Maiorescu, entuziasmul Mitei, bătaia cordială pe umăr a doctorului și curiozitatea imitativă a lui Baby, pus și el pe poezii. Cu ce-i răsplătea? Se gândi și la Veronica; nimic nu-l obliga față de Micle și șapte ani legătura lor fusese platonice. Alta era situația actuală: totul îl împiedica de la o atitudine echivocă. O sărutare, plecată din reflexe, putea fi uitată; nu era un act ireparabil... Ce-i rămânea de făcut? Nu va mai veni în Batiște; și nici nu mai avea nevoie să o vadă; îi simțea prezența în toate fibrele; chiar acum, când îl biciuia vântul, în trupul ostenit și strâns de frig, el adulea limba de foc a unei călduri interioare, după cum în spațiile tuturor gândurilor dușmane constata continuitatea prezenței ei imateriale dar tutelare... Nu dorea mai mult. Se mulțumea să o poarte într-însul, difuzată ca o licoare impalpabilă ce-l ametea și-l transpunea într-un perpetuu extaz invizibil altora; se surprinse mergând într-o cadență vioaie în care-i bănuia prezența. Pe Calea Victoriei, prin dreptul casei Oteteleșeanu, zări departe silueta masivă a lui Caragiale.

În dialectica lui sufletească polarizată, când spre remușcarea faptei, când spre dulceața amintirii, ar fi voit să fie singur și mai ales să nu-l întâlnească pe Caragiale, în care totul se înfățișa sub forma gratuității pornită din capriciu. Cu dânsul se putea discuta orice, dar, din lipsă de rezonanță sufletească nu i se puteau face spovedanii sentimentale. Rezerva firească a poetului se ciocnea întotdeauna de brutalitatea lui luciditate, ce nu cruța nimic și pe nimeni. De aceea, la crize sufletești, prefera să-l ocolească. Încerca tocmai să apuce la dreapta în jos, pe lângă Teatrul Național, când auzi de departe un categoric:

— Stai!

Trebuie să se oprească.

— Să nu miști un pas la dreapta ori la stânga!

Nu mișcă.

— Bine, mă, credeai că ai să scapi așa ușor? Unde te scoborai pe aici? Nu cumva...?

— Fii pe pace.

— Atunci?

Poetul îngăimă ceva, și-i întoarse apoi întrebarea:

— Dar tu?

— Eu, răspunse Caragiale, mă duc unde te duci tu. După felul cum pășești văd că nu ești grăbit, iar eu nu-s grăbit niciodată. Vrai să te scobori?... Ia-o înainte și te urmez ca o umbră chiar și în infern.

Nu mai putea scăpa. Se scoborâră pe Matei Millo, o luară la stânga, pe Brezoianu, în colțul bulevardului se încălziră la soba unui vânzător de castane; suflară apoi în pumn și își umplură buzunarele; porniră pe Elisabeta. Discutară de toate; vești și impresii de la redacție, chestiile de la ordinea zilei, problema evreiască mai ales; se legară de „ciocoi”. Trecură la teatru; Caragiale îi povesti subiectul unei comedii, în amănunte, replică cu replică, jucând-o ca un actor. Eminescu îl ascultă cu interes iar când isprăvi de povestit îl întrebă:

— Când te pui s-o scrii?

— Ce să scriu?

— Piesa...

— Care piesă?

— Piesa, pe care mi-ai povestit-o...

Caragiale izbucni acru:

— Bine, mă, dar geanabet mai ești! Dacă ți-am povestit-

o, ție, ce să o mai scriu? Și apoi și tu crezi că așa se scriu piesele?...

Era replica obișnuită și tragedia intimă a acestui om de mare imaginație cheltuită în vorbe, ce se trudea totuși atât cu scrisul. Trecu la alte subiecte; la fiecare doi-trei pași se oprea, gesticula, imita în ton și în mișcări pe cineva, în timp ce poetul mergea grăbit.

— N-o tot lua înainte, că tot acolo ajungem amândoi și ar fi păcat să ajungi tu cu câteva minute înaintea mea.

Eminescu trebuia să se întoarcă îndărăt. Vorbiră, firește, și de femei. Poetul, exaltat, ca de obicei; i se abătuse în deosebi, să-i laude rolul de inspiratoare în creația artistică și, pe când vorbea se gândea la Mite, a cărei prezență o simțea risipită în el.

Brutal, ca totdeauna, Caragiale interveni gutural:

— Femeia e mamă de familie; n-are ce căuta în viața profundă și cu atât mai puțin în procesul de creație al artistului.

Se opri o clipă la un smârc acoperit cu o pojghiță de gheață, pe care o sparse violent cu bățul:

— Conștiința creatoare este o apă limpede; când își vâra în ea femeia degetele înmănușate sau inelate, apa se tulbură, planurile se frâng și imaginile reflectate se strâmbă. Iată rezultatul intervenției ei.

Apoi brusc, fără nicio pregătire, cu cinismul lui obișnuit de a-și crede îngăduit să pună nume și ființe de carne pe idei abstracte și sentimente.

— Ascultă, mă, dar cu nemțoiçuța ta ce mai e?

Eminescu se feri un pas îndărăt:

— Ce nemțoiçuța?

— Aia... dar ce te prefaci, mă? Nu cumva crezi că nu

se știe?

— Ce se știe?

— Știe toată redacția și toată cafeneaua.

— Ce știe?

Caragiale nu dădu îndărăt; nu era omul măsurilor pe jumătate.

— Fiindcă îți ascunzi capul în nisip, ca struțul, îți voi spune; de cine e vorba: e vorba de domnia-sa doamna Mite...

Poetul rămase ca și cum s-ar fi prăvălit peste dânsul un zid de casă. Nu găsi nicio replică, niciun cuvânt, în legătură cu o întrebare atât de neprevăzută. Se întoarse puțin spre dreapta și arătă cu mâna:

— Eu mă duc pe aici...

— Hai, mă, într-o simigerie, că am dat de una, la Chirică, foarte bună, caută să-l îmbune Caragiale.

Eminescu nu-l auzi: porni pe unde arătase cu mâna, adică spre o casă mare, cu o mișcare atât de hotărâtă, că păru că ține să treacă prin zid. Trebui să se întoarcă îndărăt; o luă pe Schitul Măgureanu, urcă și intră în Cișmigiul troienit. Vântul sufla printre copaci și spulbera zăpada înghețată. De cum făcuse câțiva pași se simți ușurat; îi trecuse mânia. Pasionat numai pe principii, mâniile lui adevărate rămâneau abstracte chiar când se raportau la oameni; printr-înșii violența lui ținea să ajungă tot la idei. În relațiunile zilnice îngăduia aproape orice; mâniile treceau repede. Prin dreptul lacului își regretă purtarea față de Caragiale; uitase de indiscreția și cinismul lui. Analiză situația: „dacă într-o discuție cu totul teoretică, asupra femeilor, a pomenit de Mite, nu e vina lui ci a mea, se gânde-a el. Prezența ei imaterială în mine trebuie să fi fost atât de puternică, încât a sfârșit prin a se materializa și

exterioriza. Chipul mi l-a văzut, cu siguranță, în ochi, iar numele l-a auzit rostit de buzele mele mute.”

Își trecu mâna rece peste față, ca și cum ar fi voit să oprească în loc subtila fluorescență a sufletului ei ce-l aureola...

Nu știa ce aflase Caragiale, din redacție și de la cafenea și ce adăugase el singur cu presupunerea lui iscoditoare, dar de acum nu mai avea nevoie să presupună; gestul lui de bruscă plecare îi trădase existența rănii mai mult decât orice mărturisire; se spovedise fără să vrea. Gestul nu-l luminase, de altfel, numai pe Caragiale ci-l luminase și pe dânsul mai mult decât sărutul însuși; violența lui reflexă de a-și apăra taina sentimentului său îi dovedea tăria. Pornise de lângă Liceul Lazăr și se îndreptase să iasă din Cișmigiu prin intrarea nordului; o ceață deasă se lăsa pe neașteptate peste copaci și înveli totul într-o scamă neagră. Din lac distinse doar luciul gheței; o ținu mereu spre nord.

Când ajunse la poartă băgă de seamă că se afla tot la punctul de plecare; se învârtise pe loc. I-ar fi fost ușor să apuce pe bulevard, dar se încăpățâna să străbată Cișmigiul. Nu se întrebă de ce anume; știa doar că trebuie să iasă prin intrarea nordului. Porni din nou la drum cu sentimente de explorator polar, ori de navigator hiperborean; nu se mai gândi decât la ținta ce-și pusese, străbătu cărarea tăiată frust între mormane de zăpadă, trecu peste pod și ajunse. Nu fusese prea greu. Dar n-apucă bine să se dezmeticească și se văzu pe Batiște ca la o ultima Thule; numai atunci înțelese că steaua polară ce-l călăuzise prin zona de îngheț și de ceață a Cișmigiului fusese Ea. Nu se întrebă ce căuta acolo; simțise totdeauna nevoia de a trece prin fața casei femeii iubite, ca s-o vadă ieșind sau intrând, ori numai la

geam, când n-o putea întâlni altfel.

Nu asta îl aducea acum. Abia plecase de la dânsa și ar fi putut rămâne, dar nu voise; ce căuta deci? Din locul lui cum îl zări domnul Preda îl salută pe nume.

— Vă salut, domnule Eminescu. Vă duceți la domnul doctor?

— Nu, mormăi el, stânjenit de întâlnire și apucă înainte ca pentru un scop anumit; la prima stradă, pe dreapta, se trase după o casă, de unde, prin ceața subțiată urmări mișcările gardistului; domnul Preda se hotărî să facă o inspecție și pe la cârciuma Vânătorului deșirat.

Îndrăzni atunci să iasă din ascunzătoare și să treacă pe dinaintea casei; nu ținea să fie văzut; nu ținea nici să vadă; ceața îl învelise de altfel, în scamă. Storurile de la geamuri erau trase; se aflau încă înăuntru în birou. Evocă scena sărutului; era însă prea recentă și trecerea timpului n-o limpezise încă; îi reveni atunci o scenă de acum câteva săptămâni, cu o intensitate, pe care n-o simțise atunci; senzațiile lui creșteau, de obicei, în amintire și deveneau mai precise decât în timpul percepției lor.

Era după lecție; ședea în fața focului, când intrase deodată în birou Baby cu o cutie subsuoară; îl ocolise în fugă de două ori și se oprise apoi, suflând greu, pe genunchii lui.

— Baby, îi spuse el, luându-l în brațe, ai văzut tu flăcările deasupra comorilor?

— Nu. Dar tu le-ai văzut?

El răspunse râzând:

— Nici eu; ai să înțelegi mai târziu că poeții pot vorbi de ceea ce n-au văzut.

— De ce flacăra mă întrebi?

— De flăcările ce aleargă deasupra comorilor pe câmp. Când ocoleai prin întuneric în jurul mesei, părul tău auriu alerga la fel.

Copilul se uitase la el, mirat, fără să înțeleagă.

— Ce imagini frumoase ai totdeauna, când vorbești cu copiii, îi spuse Mite, mișcată.

— Ascultă, Baby, o întâmplare din timpurile de de mult, pe când nu trăia nici mama, nici eu, nici nimeni dintre noi toți de acum. Într-o cetate mare, care ardea, era și un copil mic ca tine; taică-su cu toți ai casei se pregăteau să fugă de prăpăd, dar bunicul, un moș de peste o sută de ani, nu voia să se urnească; spunea că dorește să moară acolo, și numai dacă o face Dumnezeu vreo minune, avea să plece și dânsul. Abia a vorbit și, iată că-n jurul părului copilului s-a arătat o flăcără, de s-au speriat cu toții și au început să alerge care încotro să aducă apă ca să-i stingă focul. Când colo, ce să vezi; locul nu ardea, uite așa ca părul tău; lumina, dar nu ardea.

Vorbia și se uita când la copil, când la părul aprins al femeii. Copilul se gândise puțin neîncrezător:

— Mare minune! Nici focul de la artificiiile pomului de Crăciun nu arde.

El încuviințase râzând:

— Așa e. Tu nu crezi în minuni.

Mite intervenise și ea:

— Pe vremea aceea, nu era pom de Crăciun și nici foc de artificii așa că tot minune rămâne. Copilul nu păruse convins. Venise cu o cutie de pietricele și voia să înalțe un castel împreună cu nenea Mihai.

— Lasă-l în pace, îi spuse sever Mite.

— Atunci ajută-mă tu.

Răsturnase cutia cu pietre colorate jos pe covor.

— Vîno, mami.

Spontan, ea se așeză pe covorul persan; trupul mic și fin cizelat se desfăcuse arc și îndoindu-și un picior sub dânsa șoldul se rotunjise sub satinul rochiei de casă, întinsă; reflexe de foc i se jucau în părul incendiat, se prelungeau apoi pe linia pură a gâtului descoperit și mai mult pe haina trasă în jos și se furișau și în sânul dezvelit până în rădăcină; el privea lacom plastica încordată a femeii.

Atentă la pietrele ce se suprapuneau, Mite clădea și, cum nu se gândea că e observată, gestul părea simplu și natural. O văzuse arcuită la lumina focului; când o va vedea tot așa de arcuită, goală, încolăcită în jurul lui? Își alungă imaginea...

Se mai plimbă de câteva ori prin fața casei; se opri apoi la pândă pe maidan și, pe urmă, mai departe, lângă biserica din colț, ca și cum din fiecare punct de observație i s-ar deschide o perspectivă nouă și ar avea altă senzație; se hotărî în sfârșit, „cea din urmă oară”. Numai când luminile de la ferestrele de la stradă se stinseră și viața se retrase în camera de culcare din fundul curții – își spuse că venise, în adevăr, momentul plecării. Ce căuta el prin strada înghețată la o oră atât de târzie?

Își aminti că, după ce o sărutase, luase hotărârea să înceteze lecțiile; să nu mai calce pragul casei din strada Batiște. Revenit la locul crimei, își mărturisi că nu era în stare s-o facă. Nu era, de altfel, nici cuminte. Ce aveau să zică doctorul, Maiorescu, lumea? Brusca lui dispariție avea să fie și mai comentată decât venirea lui stăruitoare.

Era nevoie de mai multă discreție; va veni tot mai rar, până ce, la urmă, de va fi nevoie, nu va mai veni de loc; numai așa dispariția lui va părea normală. Acum, la început,

sub pretextul activității suplimentare la ziar va dispărea o săptămână.

— Azi e joi; pe joia viitoare își spuse privind încă o dată spre casa în care avusese atâtea emoții și se îndreptă spre maidan.

Ieșind încălzit de la Vânătorul, în vremea aceasta, domnul Ghiță Preda dădu cu ochii peste un om ce voia să se dosească pe maidan.

— Anafura lui de individ, bombăni el scoțând la repezeală țigănelul.

Fluieră. O luă apoi în goană „la fața locului” și-i căzu în spate. Speriat, poetul se întoarse cu fața spre dușman.

— Dumneavoastră sunteți, domnule Eminescu! Nu v-am recunoscut. Scuzați, vă rog, mormăi încurcat gardis-tul.

Stânjenit, poetul își înfundă pălăria pe ochi și își văzu de drum fără nicio vorbă, în vreme ce, din ceață, domnul Ghiță Preda se uită după dânsul, dând mirat din cap:

— Uite, măi!

X

Nu apucă să facă decât doar câțiva pași și, din partea cealaltă a maidanului, o umbră masivă se apropie amenințătoare.

— Oprește, că trag, se auzi glasul gutural al unui om cu bățul întins pușcă.

— Mâinile sus! repetă glasul.

El se opri; după atitudine și intonație recunoscuse pe Caragiale. De n-ar fi fost surprins într-o situație delicată, întâlnirea i-ar fi plăcut; din convingerea că fusese prea brutal cu un prieten vechi, îl iertase și ținea chiar să-și răscumpere plecarea grăbită; uita și ierta repede, pe când Caragiale nu regreta nimic și ducea până la capăt o atitudine odată luată. Întâlnirea îl aruncase, așa dar, din nou într-o poziție de inferioritate față de verva nemiloasă a satiricului.

— Și așa, mă, intră el brutal în subiect, te supărași de parcă te-aș fi pârlit pe sub coadă. O luași razna prin ziduri, numai să scapi de întrebare mea, ca și cum ar fi fost în joc onoarea infantei Spaniei, pe care te temeai să n-o compromiți, în timp ce tu o faci de ocară chiar față de gardist, că doar l-am auzit dând alarma și l-am văzut fugind după tine ca după vagabonzi...

Și după ce-și mai trase răsuflarea:

— Să nu crezi că te-am urmărit, deși o meritai, că mult mi-ai sfârșit inima cu țăfneala ta. Află, geanabetule, că pe aici mi-i drumul, chiar prin fața ferestrelor infantei de las Mercedes.

— Ascultă, Iancule, încercă el să-l oprească.

— Niciun Iancu, înțelegi? Niciun Iancu! ripostă Caragiale energic, ca și cum ar fi scos o sabie din teacă... Ce să ascult? N-ascult nimic. Stai smirnă și ascultă-mă tu până la sfârșit, că multe am pe suflet, de nici nu știu cum să încep.

Se trase un pas deoparte; îl măsură de sus până jos, fierbând și căutându-și începutul, până ce izbucni:

— Bine, mă, ne faci nația de ocară, cum ai spune tu la gazetă! Ce suntem noi, gușați sentimentali! Mi-e milă de tine, căci te admir. Doi scriitori mari are țara asta: tu și cu mie. Nu protesta, că așa e. Dacă nu ne-om admira noi, apoi, cine are să ne admire? Odăiașul de la redacție ori poate „domnul” Maiorescu?

Ca la teatru izbucni într-un râs gros, sardonice:

— Știi că-mi place domnia-sa domnul Titus Maiorescu, vir academicus, rector magnificus... și nu mai știu ce... Ascultă-mă pe mine, ăsta e un iezuit cu un ochi la slănină și altul la făină. Vrea să împace și capra și varza. Oftează cu noi și se înfundă în toate fotoliile oficiale ale statului... Universitate... Academie... Parlament... ministere. Că ia spune-mi tu: judecată estetică e asta? Având în vedere și ținând seama de faptul că, în sfârșit, dar, totuși, și până la proba contrarie, domnul Mihai Eminescu e poet, poet adevărat... Spirit critic e ăsta? Laudă e asta? Virilitate e asta? Adevărul – fără: *dacă, totuși, în sfârșit, însă, și ținând seama* – este că tu ești cel mai mare poet al nostru. Ți-o spune nenea Iancu, care n-a învățat la Viena și la Ber-

lin și nici nu e la Universitate, la Academie, ori în Minister, plătit adică din bugetul țării ca să aibă gust literar și mai ales îndrăzneala opiniei. Urmă n-are să rămână din amin-tirea damblagiilor de la Convorbiri, azi poeți fără *totuși, dar, însă, ținând seama*, și tu ai să fii încă privit ca cel mai mare poet al nației astea! O afirm eu și ia notă...

Trăgându-se apoi iarăși un pas și măsurându-l de sus până jos:

— Acum, după ce ți-am spus ce aveam pe inimă despre poet, am tot dreptul să adaug: mare poet, dar mare gușat! Mă și prinde mila de tine, când te văd înghețând pe la geamuri la miezul nopții, așa fără niciun rost. O iubești? Își înfipse el, brusc, lancea în inima poetului, care voi să protesteze.

— Nu protesta, mă, că nu te-am întrebat. Spun și eu așa: o iubești? Nu fac personalități, n-o numesc; e nemțoaica asta sau altcineva, n-are importanță: o femeie. Să zicem că o iubești. Ce-ți rămâne de făcut? Intră pe ușă ori, la nevoie, dacă devine cazul, pe fereastră și spune-i în genunchi sau nu...

— Angel radios, îl întrerupse poetul.

— Nu vorbi prostii. Îi spui: „Doamnă, ori *Madame*, ori *Gnädige Frau*, după cum e de ale noastre din popor, ori e cucoană, ori nemțoaică. Te iubesc și te vreau.”

— Scurt. Amor republican ca la Ploești: Rică Venturiano la picioarele Zincăi. Bine, Iancule, tu ne confunzi pe toți cu eroii tăi și nu vezi amorul decât ca la mahala. Nu toate femeile sunt Mița Baston.

Caragiale izbucni răgușit:

— Vorbești și tu! În amor, domnule, toate femeile sunt la fel: ce mi-i Mite ce mi-i Mița! Toate procedează la fel; cu fasoane la început și cu „vitron” la urmă, de nu mai

poți scăpa de ele. Bărbatul să fie bărbat; să știe ce vrea și să meargă de-a dreptul la țintă; nu cu scări de mătase, cu versuri leșinate, cu suspine și oftări, cu ochi dați peste cap, cu serenade pe la geamuri și cu toată mizeria sentimentală, cu care ne faceți neamul de ocară. Ștefan cel Mare se iubea cu toate muierile din țara de sus și din țara de jos, iar Vlad Tepeș, de te-ar prinde înghețat pe maidan, te-ar trage în țeapă ca să dea o pildă tuturor stârpiturilor sentimentale, care ne-au umplut literatura de văicăreli.

Întorcându-se apoi din nou, brusc, spre poet, ca și cum ar fi voit să rezolve o chestie personală, și apucându-l de nasturele paltonului:

— Căci, în definitiv, ce cauți, domnule, la miezul nopții pe la ferestrele femeii ca vagabonzii?... O iubești? Spune-i-o; așteaptă-i răspunsul, după cuviința situației, o săptămână, o lună, dar nu mai mult, că ești pierdut; fără melancolie, fără ochi dați peste cap, fără suspine și fără alte nerozii poetice. Cum luneci la declarații sentimentale și analize sufletești, s-a isprăvit; ai intrat într-un ghem de complicații ce paralizează acțiunea. Amorul, domnule, e drumul cel mai scurt între două puncte, între două principii: femininul, principiul moale, flasc, penetrabil; masculinul, principiul tare, dur, penetrant; unul îl pătrunde pe celălalt. Atât; restul e flecăreală. Linia dreaptă înseamnă: „Doamnă, îmi placi și te vreau”. Dar...

Izbucni iarăși într-un râs de teatru, gras, în cascade:

— E un dar. Dacă o vrei trebuie să i-o poți dovedi pe loc. Nu de alta, dar te pomenesti că primește fără termene și amânări și fără să-ți dea răgazul să-i spui: „Ascultă-mi mai întâi poezia, pe care ți-am făcut-o astă-noapte, când mă gândeam la tine și te iubeam cu disperare”. Nu zic, mai pe urmă, da; dacă vrei să te arăți galant, în loc de flori, poți

să-i oferi versuri; ar fi, ca să zicem așa, recunoștința digestiei. Dar dacă începi cu versuri să știi că nu mai ajungi la digestie.

— Din nenorocire, glumi poetul, intrând în același fel de a vorbi, pe urmă nu-i mai faci versuri.

— Bine, atunci scrie-le înainte, dar citește-le pe urmă. Principalul e să fii prezent la chemare, cu untdelemnul în candelă, ca fecioarele cuminți.

Măsurându-l apoi de sus în jos:

— Acum te ascult și pe tine, dar să nu fii academic și superior ca domnul rector magnificus Titus Maioresculus și nici să nu-mi faci metafizica amorului ca Schopenhauer.

Eminescu rămase puțin pe gânduri; nu știa nici el cum să înceapă. Supărarea îi trecuse; uitase de Mite. Într-un târziu porni încet și metodic.

— De unde îți scoți tu literatura, Iancule?

— Eu? se miră Caragiale. Mi-o scot din ochi și din urechi; la drept vorbind, mai mult din urechi. Aud, ascult, pe toți gușații și-mi ajunge ca material prim.

— Asta înseamnă...

— Ia ascultă, măi, se burzului el, nu mă lua ca la școală cu întrebări și cu răspunsuri.

— Trebuie să plecăm de la un punct stabilit.

— De logica lui Maiorescu?

— De orice logică. În creația ta pleci, așadar, de la obiect.

— Mare lucru!... Se vede că și în discuție ca și în amor îți place să treci pe la geamuri.

— Așteaptă puțin. Procesul creației mele e altul, pentru că eu nu văd, nici nu aud nimic.

— Nu-i fi cumva orb și surdo-mut?

— Aproape. Nu mă aplec în afară, ci înăuntru, asupra mea. Cu alte cuvinte...

— Cu alte cuvinte ești un scriitor subiectiv, că grozav de tipicar deveniși.

— Exact. Legile creației mele sunt cu totul altele decât cele ale tale.

Caragiale izbucni furios cu un joc de coate ce-și fac loc în mulțime:

— Ce-mi tot vorbești de artă și de legile creației? Lasă-le pe seama domnului rector magnificus. Nu mai încurca lucrurile filozofând, că doar nu suntem caraghioși să ne ocupăm de legile creației, aici, în drum, când ne îngheață suflarea în gură. Nu ți-am vorbit de artă, domnule, ci de viață; mai explicit: de dragoste; vino la ea și nu mai umbla pe la ferești.

Eminescu zâmbi serafic:

— Mai am puțin; rămâne să precizezi în ce calitate vrei să judecăm chestiunea?

— Mă iei iar cu întrebările?

— Răspunde.

— În calitate de oameni, bufni Caragiale.

— Sunt oameni și oameni. Ca Lache și ca Mache, de pildă, ori ca Eminescu și Caragiale.

— Noi nu suntem tot oameni? Nu te vei fi crezând zeu?

— Suntem oameni prin atâtea funcții fiziologice comune și printr-un destin comun: moartea. Mai avem, însă, o funcție ce ne deosebește de ceilalți.

— Care?

— Funcția creației estetice.

— Și funcția creației estetice ne împiedică de a fi oa-

meni ca Lache și ca Mache?

— Da și nu; mai precis, uneori da și alteori nu. Depinde de natura creației și de aceea ți-am și vorbit adin-oară de genuri literare ca la carte.

— Iar amesteci literatura cu viața?

— Literatura pornește din viață, adică din felul cum concepem viața sau cum o trăim potrivit structurii sufletești, care, la rândul ei, depinde de fiziologie; aptitudinile psihice sunt dictate de biologie. Tu ești scriitor obiectiv și trăiești prin ochi și urechi: înregistrezi atitudinile gușaților și le realizezi estetic. Atât. Funcția ta e de a crea obiectiv; dragostea nu intră de loc în compoziția talentului tău; ea poate fi la fel cu cea a lui Lache și a lui Mache, să zicem normală. Vezi o femeie și îți place: „te iubesc și te vreau”. Atât. Exact ca eroii tăi.

— Și tu, adică, faci altfel?

— Firește. Funcția mea este exclusiv lirică; creez din propria mea substanță, din sentimentul și sensibilitatea mea, din îndoială, din teamă, din spaimă, din bucurie, din speranță, din disperare, din suferință, pe care la nevoie mi le provoc singur.

Caragiale îl măsură, bănuitor, prin ochelari.

— Ascultă, măi, nu-i fi și tu unul din ăia care...?

— Ba, chiar din ăia! Ce n-ai băgat încă de seamă?

— Ptiu! făcu nenea Iancu scuipând gros. Să-ți fie rușine că o mai și spui.

— Sufletește, Iancule, sufletește, ca toți poeții lirici, căci poezia lirică fără durere nu se poate.

— Așadar, când iubești nu cauți satisfacția ci suferința?

— N-o caut; vine. Din satisfacție nu ies poezii ci copii; ea nu mi-a fost dată mie ci lui Lache. Aceasta-i răzbunarea

lui asupra noastră.

— Și atunci ce faci în fața femeii, pe care o iubești?

— Ca toți poeții: reacționez emotiv. Îngălbenesc, roșesc, îmi pierd cumpătul; departe de ea mă zbucium: e prea frumoasă și eu prea urât; e prea sus și eu prea jos; e prea tânără și eu prea bătrân; îmi creez mereu dificultăți: e prea bogată, e prea cinstită, își iubește prea mult bărbatul, nu pot călca legile prieteniei; într-un cuvânt, scrupule morale, cazuri de conștiință. Mă pun să-i scriu, rup scrisorile – dacă ajung în mâini streine? Sufăr de insomnie; îmi pierd nopțile făcând poezii; deger prin fața ferestrelor, de mă ia la ochi și domnul Ghiță Preda; mă îndoiesc, interpretez fiecare gest, îmi zic; acum e momentul și apoi amân, nădăjduiesc și deznădăjduiesc... În timpul ăsta, sătulă de atâta așteptare și șovăire, doamna visurilor mele se aruncă, poate, în brațele unui ofițer de roșiori, care nu-i face poezii, nu suspină, nu degeră pe la ferestre, nu se îndoiește de sine și care, când vrea să fie poet, privind la lună plină, îi spune cu mâna pe gâtul iubitei: „uite, dragă, ce frumoasă-i luna, parcă-i iapa mea de la regiment”.

— Fie, măi, că urâtă meserie mai aveți și voi poeții, dădu din cap compătimitor Caragiale.

— Meserie? Spune-i blestem, că doar nu suferim ca să scriem poezii, ci scriem pentru că suntem făcuți așa și pentru că lirismul iese din zbucium. La curtea unui dinast din Sicilia, un poet se îndrăgostise de o sclavă, pe care tiranul nu voia să i-o dea cu niciun preț; într-o zi, pe când stăteau de vorbă, din odaia alăturată se auziră deodată suspinele de voluptate amoroasă ale femeii iubite; nebun de durere, poetul se repezi cu pumnii spre ușa ferecată, în timp ce tiranul își freca mulțumit mâinile:

— Suferă, poete! Așa se scriu poeziile frumoase!

Poezia lirică este expresia unui sentiment nesatisfăcut, și acum judecă-mă, dar înțelege și măreția tragică a destinului nostru.

Caragiale tăcu câteva clipe, apoi emoționat:

— Mă luași de departe, mă abrașule, dar tot te-am înțeles. Vino să te pup, și-l sărută în plină uliță, sub un felinar.

Scrutând pe urmă întunericul cu bănuială:

— De ne vede cineva, ne crede beți!

Rămase puțin locului; își scoase apoi batista de-și șterse o lacrimă din colțul ochiului.

Stânjenit, reluă:

— Să nu crezi, mă, că de emoție, că oricât le-ai ticlui tu ca la carte, nu plâng eu de atâta lucru. De frig, mă; bătu-l-ar nevoia de frig. Că tu nu vezi ce ger e, și noi stăm de vorbă ca geanabeții despre artă și despre legile creației, ba ne mai pierdem vremea și cu femeile, noi, care suntem scriitori, mă, oameni subțiri, mă: unge-mă și freacă-mă, unge-mă și freacă-mă. Artă e lucru de preț, mă, că iese din vâlvătaia asta dinăuntru. Ce știi gușații ăștia de literatură? Ei cred că a scrie înseamnă a te așeza numai la birou, și gata poezia, gata piesa! Scriitorul suferă, mă...

Și apoi, brusc, fără demarcație sigură între parodie și sinceritate:

— Ce-ai zice tu, dacă până una alta, ne-am îneca suferința într-un vinișor chihlimbariu de la Duro? L-am descoperit ieri. E mai tare decât Lacryma Christi¹, mă, ceva nemaipomenit.

— De ce nu, Iancule? dacă zici tu, încuviință Eminescu, uitând de toate.

¹Vin italian

— Atunci să o apucăm pe aici că e mai pe aproape...

Cotiră pe strada Academiei, în timp ce Caragiale bombănea, ca pentru dânsul:

— Arta e cevașilea, mă... e lucru subțire, mă, mătăasă, mă... ceasornicărie de precizie, mă... unge-mă și freacă-mă!... Unge-mă și freacă-mă!...

XI

Sâmbătă, pe înserate, se îndrumă, ca de obicei, spre strada Batiște, la lecție și la masă. Se limpezise, se luminase: discuția cu nenea Iancu îl răzbunase asupra vieții. Își cunoștea datoria și nu venea în contradicție cu starea lui sufletească; putea iubi și totuși respecta; destinul lui nu era destinul lui Mache.

Joi noaptea când se plimbase pe la ferestre și pândise de pe maidan, se hotărâse să-și mai rărească vizitele și pentru a se deprinde pe încetul cu absența ei și pentru a nu da de bănuir printr-o plecare bruscată. Acum revenise asupra hotărârii: „cel puțin deocamdată” cum își spunea ca să-și dea răgaz; mai târziu, da. Pentru moment nu găsea motive; făgăduise; era așteptat și apoi, după gestul lui, dispariția putea fi luată drept o lașitate; i-ar fi subliniat importanța. Nu trebuia deci să lipsească de la datorie; va veni; va repara sau strica după moment și voința destinului. Intră, așadar, cu pasul lui de totdeauna, adus din umeri și cu ochii pe jos; doar musteata și-o rodea mai mult ca de obicei. Sună. Kati îi deschise, dar se dădu un pas îndărăt, nedumerită, căci avea ordin să spună că nu e nimeni acasă; știa totuși că „domnul profesor” era totdeauna primit. Poetul îi citi pe față nehotărârea și se sperie brusc.

Se întâmplaseră, desigur, lucruri grave; voi să plece, dar fata îl pofti, în sfârșit, să intre în birou. Când intră i se păru că aude pași ce fug și uși ce se trântesc; aer de panică: nu-l așteptau. În biroul pe jumătate întunecat, nimeni; nici foc în sobă, focul obișnuit la care citeau din Creangă. Neîndrăznind să se așeze, rămase în picioare; i se păru că intrase într-o casă streină, cum i se mai întâmplase o dată, când nimerise într-un salon, unde fusese poftit să aștepte puțin: se încălzise la sobă, trecuse la piano și când intrase o doamnă și făcuse lumină în salon, își băgase de seamă greșeala. S-ar fi gândit la o întâmplare la fel, dacă n-ar fi recunoscut lucrurile din jur... Nu așteptase totuși niciodată ca acum. O impresie de neprevăzut, de catastrofă puse stăpânire pe dânsul. Să-i fi povestit oare Mite lui bărbatu-său scena de joi, care și luase măsuri împotriva lui? I-ar fi scris să nu mai vină. Îl apucă panica și ar fi vrut să plece... De abia acum își dădu seama de îndrăzneala gestului său; când va veni doctorul, îi va cere scuze, pe dată, și-i va făgădui că nu-i va mai călca pragul. De ce mai venise azi? Ce va spune Maiorescu, mai înțepat cu el de câțiva timp? Ce vor spune ceilalți prieteni ai casei? Se auziră pași în odaia de alături. Inima îi zvâcni; pași de bărbat. Era doctorul, în haine negre, fără cordialitatea obișnuită. Părea încurcat și nu-și găsea cuvintele. Poetul făcu un pas spre dânsul ca să-i mărturisească totul.

— A, domnul poet! spuse el, simulând voioșia. Treceai, se vede, pe aici.

Eminescu tăcu, pironit de siguranța că totul e știut.

— A uitat, poate, Mite să-ți spună?

— Ce? mormăi el sfârșit.

— Astă-seară suntem invitați la masă la Mister Schuyler, ministrul american.

Poetul se descreți deodată. Își aduse aminte:

— Firește că mi-a spus, dar am uitat eu.

Se lumină; sângele începu să i se împrăstie din nou prin corp, furnicându-l plăcut. Numai atât și ce-și închipuise el! Cum se putea ca Mite să-i spună doctorului? Mai era și copilul, dar copilul nu văzuse sau nu înțelesese nimic; oricum, îl simțea de partea lui. Uitase de invitația de la legația americană și că Mite îl rugase să nu vină sâmbătă. Se crezuse victima unui scrupul, pe când în realitate dăduse buzna. Ce-și va închipui Mite de insistența lui? Își ceru iertare și voi să plece. Doctorul își recăpătase însă voia bună; nimic din atitudinea lui nu trăda scena cu Baby; se silea să fie egal și curtenitor.

— Nu pleca, domnule poet, așteptat-o și pe Mite să vină. Se îmbracă pentru serată.

Eminescu se învoi. Întrebă:

— Dar Baby?

— Baby e în dormitor, în fustele maică-sii, cum e întotdeauna când se îmbracă.

Peste câteva minute veni și Mite însoțită de copil.

— Uită-te la mami, ce frumoasă e! spuse el îmbujorat.

Era într-o rochie de tul¹ albastru, simplă, grațioasă, în decolteu, în spate aproape cu totul, în față până la rădăcina sânului, unde strălucea focul discret al unei broșe de safir.

Poetul se simțea cuprins de emoție; se credea în fața altei femei. N-o văzuse niciodată în toaletă de seară, aproape goală, cu diamante în păr și cu licăriri de pietre în cuibul sânului mic. Era, totuși, Mite, pe care o văzuse de atâtea ori, în fotoliul din fața focului, în haina simplă de casă sau în taiorul sobru de stradă; mică, fină, delicată, să o strângă

¹Țesătură de mătase foarte fină, rară și străvezie

într-un pumn ca pe un pui de păsărică.

Cum se dislocase în rochia cu trena lungă, ce înaltă și impunătoare părea! Ce albeață a pieptului, a sânilor! Ce iradiere a părului, ce degete lungi, subțiri, inelate! În imaginația lui o îmbrăcase și o dezbrăcase felurit, goală, în toate atitudinile familiare și voluptoase, dar nu și-o închipuisese niciodată atât de frumoasă, de statuarică. Nu-i venea să creadă că o sărutase de curând. Gura i se încleștă, albă de spaimă, de emoție; gândurile, senzațiile i se perindau, dar buzele tot nu spuneau nimic. Ea își dădu seama de impresia ce i-o produsese; ochii i se măriră de fericire; își gustă succesul neașteptat. Devenită vorbăreată, își cerea scuze, îi explica pentru a nu știu câta oară invitația de la legația americană, pe care n-o putuse refuza; cîrpea plăcut, alintat și inutil. Când, la un moment, Baby intră într-o discuție cu doctorul, într-un colț al biroului, cu buzele arse, cu ochii sfâșiați de tristețea unei mari nenorociri, privind-o ca pe o stea îndepărtată, păru a expira șoptindu-i:

— Cât de frumoasă ești dumneata! ca față de ceva inaccesibil, fără entuziasm și cu disperare chiar.

Se ridică să plece. Stăruiră cu toții, Mite, doctorul și mai ales Baby, să rămână la masă cu Baby. Copilul își aduse cuburile, cutiile cu soldați de la unchiul Ernst de la Berlin, culorile, albumurile; se bucura să petreacă o seară singur numai cu nenea Mihai. Se rugă, imploră, se supără, plânse, întrebuintă, în sfârșit, toate armele răsfățului – dar nu izbuti. Poetul nu primi. Simțea nevoia să plece, ducând în pupila lui, într-o singurătate absolută, icoana femeii aproape goală, în tul albastru, cu safire și diademă de diamante; să o admire, să o iubească, să i se prosterneze la picioare – și să sufere, să sufere; căci, știa bine, că extazul

de acum se va sfârși, la urmă, în nemulțumire de sine, într-un sentiment de profundă nemernicie. Doctorul stăruie și el; se apropie de Mite și puse mâna pe broșă:

— Ai văzut broșa de safir? E darul meu de Crăciun.

Scena se întorcea spre idilă conjugală. Cu toate lacrimile lui Baby, poetul își grăbi plecarea.

XII

Se trezi în ulița rece și tot nu-i venea să creadă că ceea ce văzuse cu propriii lui ochi fusese aieva. Procesul lui sufletește își urma cursul obișnuit. Nu era o femeie ci o ființă de basm; o vedea sus, imaterială, în aureola frumuseții sale, pe un tron înalt de trandafiri, iar el jos și mizer. Cum îndrăznise să-și arunce privirea spre o ființă atât de pură? Se simți năpădit de o tristețe de moarte, o sfâșiere în fața unei fericiri imposibile; se închipuia mic și se credea umilit; îl apăsă o nemulțumire de sine, o scârbă de întreaga lui ființă, sub toate raporturile.

Poet!... Vânturător de vorbe goale... slugă la boieri; mai rău decât Nusăm Cucoș, gospodar la casa lui. Redacția?... Cafeneaua? Îi era silă de ele... fum, camarazi triviali. Mizerie. Dacă ar da boala peste dânsul, n-ar avea o sută de lei în buzunar ca să se îngrijească. Gândul îl fulgeră deodată cu ascuțimea unei senzații inedite: să muncești o viață întreagă și să n-ai o sută de lei puși deoparte! Viață e asta? Tară e asta? Dreptate e asta? Se căută nervos prin buzunare; cincizeci și șapte de lei. Atât. Era de treizeci de ani și nu avea mai mult de cincizeci și șapte de lei! Cum nu plătise chiria pe luna din urmă, de murea mai rămânea și dator. Dar nu putea muri. Ca să moară, îi trebuiau haine

negre; morții nu se îngroapă altfel... și el nu le avea.

Râse; își spuse spasmodic: „nu pot muri! Sunt nemuritor! Mizeria mă conservă în viață”. Se gândi apoi la poezie; îl invadă amărăciunea. Poezie? Iluzie, nebunie; adunare inutilă de cuvinte – de imagini... Câți o înțeleg? Cui folosește? Trezise oarecare admirație – dar platonică, verbală, ineficace. I se recunoștea de unii talent – dar talentul nu trebuia să-i dea scriitorului putința unei vieți omenеști? „Talentul cu dumnealui și situațiile cu noi” păreau să spună chiar și cei ce-l laudau și ar fi trecut peste dânsul fără nicio considerație. Și cu dreptate, căci, la urmă, ce e talentul? Cine l-a văzut? Cine l-a cântărit? Talentul e o ficțiune, pe când diplomele sunt o realitate, garantată de mai multe iscălituri oficiale. De aceea îl și dăduse afară cu umilință și ocară din micile slujbe, în care fusese numit. Mai rămâneau... gloria, reputația, satisfacția de a fi cunoscut.

Se strâmbă amar. Unde-i gloria să o pipăie? La cafe-nea, din zece scriitori strânși la o masă, cinci pretindeau că n-are talent, doi că e o simplă creatură a junimiștilor, unul se ferea de dânsul de teamă să nu-i ceară ceva cu împrumut; al zecelea îl admira pentru că-i laudase și el cândva o poezie. Gloria la cafenea e contestație, ură sau admirație cu reciprocitate; în stradă, în public, în lume, jos o masă de analfabeți, sus o pătură suprapusă, străină de tot ce se scrie în românește, își aminti brusc de o scenă din vacanța trecută. Pe un amurg frumos de toamnă, se afla într-una din mahalalele Botoșanilor, invadată de grădini, încărcate de roade. Dintr-o cârciumă ascunsă în pometuri și flori ieșise deodată pe poartă un domn bine îmbrăcat, rumen, plăcut altfel la înfățișare dar beat, care ridicase brațele în sus spre dânsul și exclamase îngălat:

— Frumos e dom'le, pe aici, pe la dumneavoastră la Botușeni!

Respiră adânc mireasma pământului violet și moale, a ierbii înalte.

— Aer, dom'le! Nu ca la noi la Ieși... Am fost eu în multe locuri, dar ca pe aici, pasă!

El tăcuse.

— Nu știi dumneata, dom'le, unde stă profesorul Ghețu?

— Nu știu.

— Da' de ce nu știi? Nu ești de pe aici?

— Așa și așa...

— Cum așa și așa? se ițise brusc omul pus pe ceartă. Ce fel de vorbă e: așa și așa?

— Oprește-te, dom' Mitică, se auzise deodată un alt glas din poarta pe care ieșiseră încă trei oameni beți, tovarășii de chef ai lui dam' Mitică; se apropiaseră împleticindu-se:

— Oprește-te, dom' Mitică; dumnealui e de ai noștri, dar stă acum la București. E dom' Eminescu. Mă prezint: Pânzariu, zise el, întinzându-i o mână umedă.

Tăcere.

— Pânzariu, de... mă cunosc toți în oraș. Noi știm cine ești mata. Respect!... Vezi, dom' Mitică, dumnealui e scriitor...

— Cum scriitor?

— Scrie... Uite așa (făcu țuguind mâna) scrie tot ce se întâmplă pe aici pe la noi... prin mahala. Las' că știm noi, dom' Eminescu. S-a auzit și pe aici.

Ceilalți trei îl îngânară în cor:

— Am citit scrierile matale.

Îndulcit, la despărțire, dom' Mitică îi declara sentimental cu mâna pe piept:

— Cum să nu știm noi cine-i dom' Eminescu. Apoi, acasă la Ieși, am tăte cărțile matală... Nevastă-mea le citește în fiecare zi.

În nevoia de a se umili, îi trecu prin cap o idee ciudată; râse diabolic; își va face dovada. Pe Scaune, în dreptul unei case boierești, în poartă, un colonel, gata să plece, se uita bănuitor la cer. Se apropie de dânsul:

— Domnule colonel, mi s-a spus că pe aici pe aproape stă Mihai Eminescu. Nu știți dumneavoastră unde?

— Avocatul? făcu, îndatoritor, colonelul.

— Care avocat?

— Avocatul Emil Mihăilescu cu trei case mai înainte, tot pe dreapta.

— Nu, scriitorul Mihai Eminescu.

Colonelul dădu din umeri și-și văzu de drum; n-auzise de dânsul. Înverșunat se adresa și altor trecători, aleși după categorii sociale și vârstă, un domn bătrân, o doamnă tânără, un licean, un funcționar comercial; n-auzise nimeni de dânsul. Atunci unde e gloria căreia artiștii le jertfesc realitățile vieții? Reputația literară este născocirea câtorva zeci de oameni de cafea, unde se otrăvesc cu alcoolurile bârfelii, se invidiază și se înțeapă ca aricii strânși la un loc.

Cu astfel de gânduri întunecate, ajunse în dreptul locuinței sale din fundul Caimatei. În curte, beznă și troiane de zăpadă neridică; zăpada violată de murdării domestice; vântul fluiera răgușit prin pridvoarele ruinate. Se poticni pe scara ruptă; în cerdac tot vânt; nimeni în jur; baba Luța dormea departe; cofeiul de apă înghețase în tindă; în fundul sălii înguste o gazorniță afumată fumega. Se plecă să nu se lovească de prag; în odaie frig și duhoare. Adulmecă; după sobă se aflau rufe murdare uitate acolo

de două zile de baba Luța. Le luă în brațe de le aruncă în odaia cu boarfe în dezordine; deschise fereastra ca să lase să intre aerul rece; cel puțin să nu mai miroase. O închise apoi și se așază la masa de brad; nu izbutise încă să aibă un birou; nici foc în sobă nu i-ar fi stricat. Căzu cu capul între palme și se adânci în mizeria existenței lui; își aduse apoi din odaia de alături o oglinjoară crăpată, de se privi: nebărbierit. De ce nu se bărbierise când știa că merge ia dânsa? Cravata destrămată, cămașa țărâită de baba Luța, în dreapta lângă guler; gulerul slinos. Se lovi cu pumnul în cap și gemu. Avea în buzunar cincizeci și șapte de lei; de ce nu-și cumpărase o cravată, un guler, o cămașă? De ce nu se răsese?

Se compară: ea albă sub lumina policandrelor, strălucind de briliante și safire, și el murdar, neîngrijit. Îi fu silă. Toată tragedia lui vestimentară îi reveni tăios în minte; de abia acum o simțea. Nu se mai gândi la epocile de lipsuri, ori de rătăcire cu trupele de actori, ci la epocile în care avea cu ce trăi. Niciodată nu fusese îmbrăcat pe de-a-ntregul; când avea haine noi, n-avea pălărie; când avea pălărie nouă, n-avea ghete; când avea ghete, n-avea cămașă curată; când avea cămașă îi era cravata destrămată; totdeauna i-a lipsit ceva; totdeauna s-a temut de o privire stăruitoare îndreptată asupra lui, ca să nu descopere o ruptură, o pată, o necurățenie. Fusese o dată invitat la masă la Lascăr Catargiu, care-l prețuia și voia să-l cunoască mai de-aproape. Se îmbrăcase îngrijit, cu jachetă nouă, cu tot ce avea mai curat; în drum se oprise câteva minute la Hugues, unde, la o masă, se nimerise Goicea, un ziarist acru. Cum aflase unde se duce, îl măsurase de sus în jos, îl privise stăruitor și dăduse din cap sceptic și cu dispreț. „E invidios” își spusese el. Peste doi ani îl întâlnește

la un colț de stradă; știa că înnebunise; în adevăr, pe un frig înțepător, cu pălăria în mână, el bălăbănea din cap, vorbind singur. Căutase să-l ocolească, uitându-se în altă parte, când se auzise strigat pe nume:

— Treci mândru pe lângă mine și te faci că nu mă vezi? Te duci iar la Catargiu? Hai? De aia ești, poate, cu nasul pe sus? Ascultă, măi poetule, dacă te duci la dânsul, schimbă-ți cravata, că aia de atunci era ruptă, să nu ne faci de răs pe noi ăștia, care nu mâncăm pe la mărimi.

În sminteala lui, nebunul își mai amintea de cravata lui, din pricina căreia, se vede, îl măsurase și-l privise cu dispreț; nu i-o spusese atunci, dar se răzbuna acum. Un val de sânge i se urcă în obraz. De ce se lăsa în starea de părăsire de sine? Atâția oameni mai săraci decât dânsul, se purtau îmbrăcați cuviincios, pe când el nu putuse, nu izbutise nici chiar când încercase. Nu avusese niciodată o legătură cu vreo femeie, fără neliniște și teamă; haina era descusută subsuoară; ciorapii puteau fi rupți și rufăria nepriemnită. Se reținuse de atâtea. Ori numai din panică. Deși simțea dureros privirea oblică îndreptată asupra manșetei rămasă fără buton sau asupra gulerului, părea nepăsător față de dezordine. De unde-i venea atunci nepăsarea? Nu-i lipsea nici simțul demnității personale, nici facultatea înregistrării tuturor jignirilor aduse, ci numai puțină reacțiunii în planul existenței materiale. Primenirea rufăriei, grija hainelor, curățenia strictă a corpului, i se părea a reclama o multiplicitate de efortări, de care nu se simțea în stare; buna lui voință parțială și oarecum teoretică, nu mergea până la combinarea efortărilor în vederea unui scop unitar; îi lipsea întotdeauna ceva și absența unui singur lucru legitima prin logica ei și alte absențe; căderea unui nasture, de pildă, legitima căderea mai multora;

prezența unei pete scuza pe cea a mai multora. Incapacitatea de reacțiune provenea din convingerea metafizică a lipsei de sens a oricărei efortări susținute. Mare sau mic, prețuit sau disprețuit, spilcuit sau dezvățat, primenit sau nu, la ce bun? Distincțiile sunt iluzorii, satisfacții mărunte. „E un nepăsător” îl judecau cei din jurul lui, pe când el era doar un resemnat, din incapacitate de reacție. Îl călcase ră atâția în picioare; îi contestară și dreptul la o bucată de pâine.

Deși rămăsese, în aparență, indiferent, suferea totuși de inferioritatea, în care se vedea. Acum în noaptea rece, în mizerul decor al vieții lui, suferea în deosebi; îl strivea contrastul dintre idolul făurit de propria lui imaginație și trivialitatea existenței lui. Din puținele elemente ale decorului văzut, din tulul albastru, din broșa de safir, din vâlvătaia părului auriu, din pielea albă întrezărită până în depărtările intime, imaginația lui crease o ființă distantă, învăluită într-un nor de mister, de puritate ce nu-și putea scobori ochii spre dânsul. Cum să reacționez ca să o câștig? Cu ce să încep? Totul era de făcut. Nimic în chiliala asta nu era la locul lui... Se gândi cu amărăciune la Nusăm Cuceș, la figura lui speriată, când îi văzuse dezordinea din casă... și cum îl declarase brusc în „domnu’ Eminovici” din „conul Mihăiță”... Se mai gândi și la propunerea lui de a-i găsi o gospodină; ba îi și oferise pe duduia Olimbia, fata coanei Cleopatra, Hopuleasa, de, văduva dascălului de la Sf. Ion. De la o fereastră cu mușcate, poate ca ea și visa la dânsul, gata să-i deretice prin casă, să-i facă ordine în lucruri, în viață. Încercă să și-o închipuie. O vedea galeșă și codană, subțirică și încondeiată... Dar ce departe era!... Cât de complicat i se părea totul! Câte efortări trebuiesc pentru a împlini ceva, pentru a muta un lucru din loc –

dar încă pentru a descrie gestul uriaș, care să-i schimbe
așezarea vieții lui pulverizate din lipsa voinții. Cum să
facă fericirea altuia, când el nu și-o putea face pe a lui?
Ridică mâinile cu desperare, și se prăbuși plângând pe
canapea...

XIII

În ochii măriți la început ai poetului, Mite citise o admirație, ce nu-i putea încăpea, ca un pian cu coadă, care nu intra pe ușa prea mică a salonului; numai cu greu izbutise să o vâre întreagă în toată splendoarea frumuseții și a înălțimii ei dislocată de rochia lungă și de spaima frenetică a ochiului lui. Se bucurase; femeia dintr-însa se deșteptase în toate instinctele de cochetărie și de vanitate... Vorbise volubil, căutase să se apropie de dânsul, cu cât se străduise cu atât buzele îi rămăseseră mai închise și ochii se încărcaseră de o tristețe ce creștea ca o pânză de ceață. Nu înțelesese de ce extazul atât de vizibil întâi se prefăcuse în melancolie; nu pricepea că cu cât era mai frumoasă cu atât se depărta mai mult, cu atât devenea mai inaccesibilă. Când voise să-l mai rețină ca să i se dea prin parfumul cărnii ei, refuzase, și se grăbise să plece; dacă nu înțelegea încă motivul unei atitudini ce i se părea ciudată, prin intuiția ei de femeie, înțelegea totuși că punctul de plecare al bucuriei și durerii lui se afla într-însa; că în ochii ei albaștri își găsea climatul sufletesc...

Impresia o avusese mai demult, dar întâmplarea de acum o convinsese și o umpluse de unda unei mari bucurii; imprecis încă, sentimentul ei începu a se întări și

el; îl iubea, negreșit. Ar fi voit să rămână, să nu se mai ducă la serată; să facă focul în soba stinsă și să-și ia lecția obișnuită de limba română, alături de dânsul, ca să-i simtă frumusețea, a cărei conștiință și vanitate i se treziseră acum brusc – dar simțea că el n-ar fi voit; darul îi era nefolositor. De ce nu voise?... Se intimidase, probabil; se considera mulțumită și cu această biruință.

Cu mintea plină de vuietul scenei trăie plecă la legația americană. Mister Schuyler era un bărbat la vreo cincizeci de ani, americanul clasic, zvelt, athletic, cu ochii albaștri, cu obraji roșii și fragezi, cu dinți solizi, cu mișcări sportive. O primi fără să se sperie, și se aplecă să-i sărute mâna cu gestul de a respira o floare; admirația din privire își șterse repede senzualitatea într-un omagiu curtenitor. Mister Schuyler era un prieten al casei. În afară de câțiva diplomați, mai erau și Maiorescu, Carp și Teodor Rosetti. Așezată lângă american, ea privi circular la bărbații în smoking și la femeile în decolteu; ochii tuturor se concentrau spre dânsa; privirea consilierului de legație german, von Gablitz, i se păru, în deosebi, împlântată pe linia sânelui despuiat. În atmosfera de dorință, simți o ușoară amețală, întoarsă repede spre melancolie. Pentru întâiași dată, de când îi cunoștea, i se întâmpla să-și amintească de dânsul printre străini: în larma discuției vesele, în întreținerile de priviri ce o răscoleau și o învăluiau într-o plasă de senzualitate spirituală, ea se gândea, până la obsesie, la omul ce o privise o clipă cu extaz și apoi se întristase ca de o nenorocire.

În timp ce Schuyler o întreținea de ultimul concert al lui Coronini, absentă, ea își spunea: „E oare cu puțință să-l iubesc?” N-o interesa concertul lui Coronini, nici politica lui Bismarck, asupra căreia Carp se dezlănțuise în

paradoxe. O interesa numai absența lui.

Privi în jurul mesei, ca și cum ar fi vrut să-l descopere: dădu din nou peste privirea lui von Gablitz, dilatată și împlântată în sânul ei. Îi făcu plăcere; ar fi voit să i-o prindă în mână și să i-o ofere lui ca dovadă a prețuirii altora.

Fiindcă nu-l vedea și nici nu se putea gândi în voie la dânsul, se sili să aducă vorba de el. Își aminti de scena venirii lui și i-o povesti și lui Maiorescu din față. Mister Schuyler ascultă-cu politeță de gazdă:

— Eminescu? spuse el, gutural. Nu e tânărul cu fruntea frumoasă și cu figura inspirată, pe care l-am întâlnit la masă la dumneata?

Vorbele lui Schuyler o umplură de o satisfacție nemărginită; se îmbujoră de plăcere și de teama de a nu fi surprinsă în sentimentul ei. Îl întâlnise, în adevăr, o dată la masă la dânsa și nu-i scăpase figura în care se oglindea, deopotrivă și inteligența vie, dar și absența contemplativă; îi citise geniul pe frunte și inspirația în privire. I se păru atunci, brusc, că-l văzu intrând pe ușă ca Mântuitorul în chilia anahoretului, cu ochii profunzi, calzi, melancolici, cu fruntea largă, boltită, încăpătoare și dominând lumea asta de diplomați în haine negre și de femei decoltate, simple utilități sociale. Uitase cu totul de american, care o întrebă, placid:

— Mister Eminescu face poezii?

Mite izbucni ca din pușcă:

— Poezii, mister Schuyler! Cele mai frumoase poezii ce s-au scris în limba asta, căreia i-a dat un farmec și o dulceață unică.

— A-oh! făcu americanul curtenitor.

Ațâțată de răceala lui protocolară, Mite nu se mai putu

opri:

— În afară de asta, e una din personalitățile cele mai puternice; are o mare cultură filosofică iar iluminarea patriotică îi dă vorbelor lui un accent de sinceritate profetică.

Americanul aprobă iarăși indiferent:

— A-oh!

Când i se păru că femeia își isprăvisе entuziasmul, se întoarse spre dânsa:

— Desigur că mister Eminescu are o situație potrivită meritelor lui.

Mite îl privi aspru, cu o tremurătură nervoasă a sprâncenei drepte. Nu răspunse. De bună-credință, el stăruia însă:

— E profesor la Universitate? E membru al Academiei? A fost membru al Guvernului regal? Are vreo însărcinare culturală?

Întrebarea ieși ca o sabie din teacă; fără nicio ironie, omul se informa doar.

— Nu-i nimeni profet în țara lui, scrâșni Mite printre dinții strânși.

Cum americanul nu păru totuși convins, ea izbucni:

— Nici Edgar Poe n-a fost, după cât știu, președintele Republicei Statelor Unite, ori măcar membru al Academiei federale din Washington!

Arătând apoi cu mâna spre masă:

— Pentru asta sunt buni dumnealor.

Americanul râse și, ca și cum ar fi primit o minge de tenis în piept, spuse:

— Very well!

Plecându-se apoi în gest de menuet:

— Versurile lui mister Eminescu trebuie să fie, în ade-

văr, foarte frumoase.

— De ce? făcu Mite, bănuind o ironic.

Curtenitor, americanul îi dădu replica:

— Pentru că frumusețea versurilor lui se oglindește în strălucirea ochilor dumitale, mistress Kremnitz.

Mite se descreți. Cum poezia lui mister Eminescu nu-l interesa, americanul prefera să vorbească despre concertul lui Coronini. O rugă deci să-i dea în traducere, o poezie a lui și crezu discuția închisă. Se porni apoi în considerații asupra artei lui Coronini cu amănunte tehnice; era violonist și avea teoriile lui. Mite nu-l asculta; gândul îl flutura tocmai asupra momentului apariției ei în toaletă de seară, în cadrul ușei, și a extazului cu care o privise, cu ochii dilatați, somnambulici. Mister Schuyler continua să se arate mai puțin mulțumit de Coronini decât anul trecut, când îl auzise la Viena. Mite tăcea; n-o interesa Coronini, n-o interesa nici concertul de anul trecut; n-o interesa nici mister Schuyler. N-o interesa decât el; ar fi voit să-l mai vadă intrând pe ușă. Mister Schuyler se obosise însă să vorbească singur, fără răsunset, și o întrebă dacă finalul *Appassionatei* nu i se păruse cântat într-un tempo mai lent decât cerca momentul.

În timpul acela ea își aminti de scena supărării lui Baby, când, după ce încercase toate mijloacele să-l împiedice de a pleca, începuse să-l bombardeze cu ce-i ieșea înainte, cu soldați de plumb, cu pietricele, ba și cu o cutie de culori, ce i se strecurase în buzunar, fără ca el să observe. Se gândea la surprinderea lui, când o va găsi și, neauzind întrebarea americanului, se porni pe râs.

Atins, Mister Schuyler o privi lung – dar ea continua; își dădea seama de situație, dar nu se putea opri, râdea mereu nervos. Când, în sfârșit, izbuti să se oprească, se

întoarse, rușinată, spre american:

— Mister Schuyler, îți cer iertare. Ai înțeles, desigur, că n-am râs de întrebarea dumitale.

Americanul se înclină protocolar.

— Am înțeles, negreșit, că în momentul de față aveți alte preocupări.

Apoi, fin, ironic, se adresă lui Maiorescu:

— Excelență, data viitoare, când veți veni la legăție, mi-ați face mare plăcere, dacă ați aduce și pe mister Eminescu, de care am auzit că e un mare poet.

Câtând la Mite, Maiorescu se învoi cu o ușoară ridicare din umeri, ca și cum ar fi voit să spună: „se și nimerește”.

XIV

A doua zi, duminică, pe la patru după amiază, pe când Mite se juca în birou cu Baby, auzi soneria; peste câteva minute Kati îl anunță pe „domnul profesor”.

— Să intre! exclamă ea mirată, cu tremurătura nervoasă a sprâncenei drepte.

Nu-l aștepta; se sculă repede cu altă grijă ca înainte; își înfoie părul auriu, își rânduie haina; o undă de roșeață îi trecu pe sub pielea fină a obrazului; ca și cum pe ușa deschisă avea să vină primăvara, tremură ușor, copac umflat de vânt. Poetul intră, închis, posomorât, absent; se trudiră, ca doi străini, să găsească un subiect de conversație... I se trezi impresia revenirii târzii pe locurile unei străluciri trecute; vizita de a doua zi făcută unui castel, care, după ce arsese în torțe de lumini răsfrânte în oglinzi infinite, răsunase de orchestre nevăzute și de dansuri aeriene, tânjea acum cu luminile stinse, cu muzicile ațipite, cu mobilele acoperite. Biroul i se păru șters și neprimitor; femeia în rochia de casă nu mai era apariția în tul albastru, goală și strălucirea pielii ei satinată și în incendiul diamantelor din păr și al safirelor de pe sân. Excitația căzuse și ochiul percepea realitatea în latura ei mărunță. Și în sufletul femeii încolțise același sentiment de decepție; iată omul pentru

care se exaltase la legația americană, a cărui absență în mijlocul unei societăți atât de strălucite o sfredelise chinuitor; îi părea acum bizotat, bec lipsit de incandescența firului interior. Stăpâniți de aceeași impresie de năruire, rămăseseră câteva clipe în așteptare. Stângaci, ca și cum s-ar fi simțit gol, se scuză de sosirea lui neașteptată; venise numai pentru câteva minute ca să-i aducă micuțului cutia de culori, rătăcită în buzunarul hainei. Mite își aminti de scena cu mister Schuyler și râse; de la deziluzia mută a începutului trecu la o atitudine nervoasă, cu care voia să și-o acopere. Povesti zgomotos întâmplarea de la masă, râsul ei la amintirea cutiei uitată în buzunar, discuția cu mister Schuyler, și propunerea americanului făcută lui Maiorescu. El nu răspunse nimic; părea absent. Puse cutia lângă copil.

— Domnule Baby...

Răzimat în cot, copilul se făcu a nu auzi:

— Domnule Baby, v-am adus cutia de culori...

Baby continua să privească aiurea cu mutrișoara încordată și severă.

— Nu voiam să credeți că v-am furat-o. Nici n-am putut dormi de grijă să nu mă bănuieți; de aceea m-am grăbit să vă o aduc.

— Las-o aici, mârâi dușmănos copilul.

— Am lăsat-o și acum rămâneți cu bine, domnule Baby, pentru că plec pentru totdeauna.

Ciulind deodată urechea, copilul își întoarse capul:

— Și de ce pleci pentru totdeauna?

— Pentru că, dacă nu mai vorbești cu mine, eu nu mai am ce căuta aici.

Copilul se uită lung, când la poet, când la maică-sa, ca

să afle adevărul.

— Mami, nu spune minciuni nenea Mihai?

Mite îl dojeni:

— La noi, aici, nu spune nimeni minciuni. Să nu mai vorbești așa.

Poetul făcu un pas spre ușă.

— Chiar pleci?

— Dacă nu mă iubești!

Baby îi sări atunci în brațe și-l apucă de gât cu amândouă minutele.

— Nu pleca.

— Ba tot am să plec, dar nu pentru totdeauna. Mai viu pe la tine.

Mite îl întovărăși până la ușă; el se opri o clipă și, ca și cum abia atunci și-ar fi adus aminte, rosti șovăitor:

— Uitasem să vă spun, doamnă, că am mai venit pentru ceva...

Femeia deschise ochii mari în așteptare; pentru a-i abate însă solemnitatea vorbii, îl întrerupse:

— Credeam că ne-am înțeles de mult să dispară dintre noi formulele de politeță... Să-ți spun drept, preferam cum îmi spuneai la început, când ne-am cunoscut: mata. E mai blând.

— Știu eu? răspunse el. E un moldovenism adus de acasă la București, unde mi s-a părut apoi că nu se potrivește cu tonul protocolar al relațiilor...

Mite așteptă... El reluă încurcat:

— Uite ce, *gnädige Frau*, mi-aduc aminte... cred... mi se pare că ți-ai exprimat odată dorința de a avea o poezie de la mine.

— Da, izbucni femeia, brusc invadată de emoție.

— Așa că eu mi-am permis să viu azi anume ca să-ți aduc o poezie scrisă pentru dumneata.

Mite se luminează ca de o geană de foc.

— Dumneata?... dumneata?...

Nu-și găsi cuvintele:

— Dumneata mi-ai făcut o poezie?

— Da, răspunse el cu aerul unei mărturisiri vinovate.

Recunoștința izbucni în ea cu violența unui șuvoi scăpat dintre stânci; s-ar fi aruncat să-i strângă mâna, să i-o sărute poate; tot mai încurcat, el se scotocea însă nervos prin buzunare. N-o găsea; își scotoci și portmoneul fără folos; căută prin hârtii, scrisori, manuscrise. Nimic; se îmbroboni pe frunte, când își aduse brusc aminte:

— Am pus-o în cutia de culori a lui Baby, ca să fiu mai sigur că n-o uit.

Era, în adevăr, acolo și i-o dădu împăturită. Plecă apoi. Rămăsă singură, Mite trimise copilul să se joace în sufragerie, se așează în fotoliul de lângă sobă și citi:

Atât de fragedă te-asameni Cu floarea albă de cireș Și ca un înger dintre oameni În calea vieții mele ieși.

Abia atingi covorul moale Mătasa sună sub picior, Și de la creștet până-n poale Plutești ca visul de ușor.

Din încrețirea lungii rochii Răsai ca marmora în loc – S-atârnă sufletu-mi de ochii Cei plini de lacrimi și noroc.

O vis ferice de iubire, Mireasă blândă din povești, Nu mai zâmbi! A ta zâmbire Mi-arată cât de dulce ești.

Cât poți cu-a farmecului noapte Să-ntuneci ochii mei pe veci Cu a gurii tale calde șoapte, Cu îmbrățișări de brațe reci.

Deodată trece-o cugetare. Un vâl pe ochii tăi fierbinți: E-ntunecoasa renunțare, E umbra dulcilor dorinți.

Te duci, ș-am înțeles prea bine Să nu mă țin de pasul tău.

Pierdută veșnic pentru mine. Mireasa sufletului meu!

*Că te-am zărit e a mea vină Și veșnic n-o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină Tinzându-mi dreapta în deșert.*

*Ș-o să-mi răsați ca o icoană A pururi verginii Marii, Pe fruntea
ta punând coroană, Unde te duci? Când o să vii?*

O citi o dată, de două, de trei ori, într-o năvală de sentimente și de senzații ce o împiedicau să o înțeleagă; i se păru că uitase românește; căută în dicționar forma necunoscută „tinzându-mi” în loc de „întinzându-mi”, și, numai după multă încordare, înțelese totul. Își realizase visul de a inspira un geniu; instinctiv, își puse speranța într-însul: se vedea acum; întinsă – albă, încremenită pentru veșnicie, îmbălsămată în aroma armoniilor nemuritoare. Ea era „floarea albă de cireș”, se recunoștea; recunoștea și scena de ieri:

Abia atinși covorul moale, Mătasa sună sub picior, Și de la creștet până-n poale Plutești ca visul de ușor.

Din încrețirea lungii rochii Răsați ca marmora în loc —

... momentul intrării ei pe ușă, în rochia de tul albastru cu trena lungă. Îi apăruse venind ca în vis și se oprise apoi ca un monolit încremenit de marmură. Își aminti extazul ochilor lui măriți și, la urmă, sfâșierea despărțirii:

Te duci ș-am înțeles prea bine Să nu mă țin de pasul tău.

*Că te-am văzut, e a mea vină, Și veșnic n-o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină Tinzându-mi dreapta în deșert.*

I se stinseră luminile din privire și un sentiment de desperare i se citise pe chipul sumbru. Pentru că apariția ei în cadrul ușii i se păruse „un vis de lumină” de scurtă durată, pe când plecarea la legația americană o plecare pentru totdeauna – trecuse brusc de la extaz la deseperarea înțeleasă. Îl vedea, în imaginație, pornind, sumbru, zguduitor de emoție, dar și distrus de senzația pierderii de-

finitive; și-o va fi închipuit la recepție, în mijlocul lumii alese, elegante, de diplomați și miniștri, într-o atmosferă de lux și senzualitate, inaccesibilă, în timp ce ea, acolo, se gândise numai la dânsul și-i exaltase geniul în fața americanului sceptic, el, cumpănit între extaz și desperare, se așezase, probabil, la masa de brad, petrecuse o noapte de insomnie ca să o evoce și să o îmbălsămeze pentru veșnicie în leagănul de mătase a versurilor armonioase. Tot ce era în ea senzualitate feminină, tot ce era senzualitate artistică, tot ce era vanitate, o răscoli adânc; emoția îi paralizase simțirea, cugetarea; căzu cu fața pe hârtie, plângând. Copilul intră în birou.

— Mami! de ce plângi? sări la dânsa, speriat.

Ea nu-i răspunse; nu-și mai putea opri lacrimile.

— Mami, de ce plângi? o întrebă din nou el și îi scoase din mâini foaia de hârtie. Se uită la ea, căutând să silabisească:

— E scrisul lui nenea Mihai, recunosc copilul.

— Da.

— Scrie ceva rău în ea?

— Nu; e o poezie.

— Da' ce, poeziile te fac să plângi? Eu știu patru poezii și niciuna nu mă face să plâng.

— Nu toate. Unele sunt însă așa de frumoase că-ți vine să plângi.

— Nenea Mihai scrie poezii care te fac să plângi?

— Da.

— Atunci, dacă te fac să plângi, am să-i spun să nu ți le mai dea.

— Nu, Baby, pentru că am plâns de bucurie.

— De bucurie? Eu n-am plâns niciodată de bucurie,

bombăni el mirat...

Poetul plecă, petrecut de privirea plină de înțeles a domnului Ghiță Preda. Era mulțumit de sine și de poezia pe care i-o închinase; senzația lui pornea din buna credință. Mite se învelise în versurile lui că într-un giulgiu de armonie verbală și, totuși, poezia...

Atât de fragedă te-asemeni...

o începuse și o realizase într-o primă formă cu șase ani înainte. Cine i-o inspirase? Nu-și mai aducea aminte. Poate Veronica... Trecuse timp de atunci și poezia trecuse și ea prin versiuni felurite, se scurtase și se lungise, își scuturase versurile prin alte poezii, se clătise în apele numeroaselor variante. Numai după șase ani de prefaceri, după ultima lovitură de clește a întâlnirii lor, ajunsese în forma în care, pe o mică foaie împăturită, o strecurase în cutia de culori a lui Baby. Femeia o citise cu extaz, și-l închipuise petrecându-și noaptea în florii inspirației, la masa de brad; din tulul albastru al rochiei ei de seară, din decolteul pudrat și din marii ei ochi albaștri își scosese murmurul versurilor. Așa scria ea: la biroul de lemn de trandafir, cu oglinda în basculă, compunea cu ușurință poezii, nuvele, romane, piese; geniu facil, nu cunoștea munca trudnică și nu scria pentru timp ceea ce nu făcea cu dânsul; din cele câteva zeci de volume ale ei nu ne-a rămas niciun ecou; iedera grațioasă a amintirii ei s-a răsucit doar pe columnele de marmoră ale câtorva strofe ale lui Eminescu. Controversa artei, văzută sub dublul aspect al inspirației și al muncii artistice, era, de altfel, mai veche între dâșii în ceasurile de lecție:

— Ce este arta? îl întrebase ea odată.

— Nu știi ce e arta, îi răspunsese, dar simt de unde începe. Artă unui scriitor nu stă în ceea ce scrie, ci în

ceea ce nu scrie; nu stă în ceea ce lasă, ci în ceea ce șterge. Artistul își creează o limbă nouă, un nou mod de expresie; arta nu e inspirație, ci realizare tehnică; a scrie zece pagini și a lăsa zece rânduri este semnul indiscutabil al prezenței unei conștiinți: arta începe de aici.

Mite zâmbea și-i lua teoriile drept paradoxele unui scriitor cu elaborație lentă, pe când mâna ei alerga sprintenă pe foaia de hârtie albă. Satisfacția de a-l vedea compunându-i sub biciul emoției o poezie în spațiul unei singure nopți, îi era cu atât mai mare; în ea citea, în sfârșit, biruința inspirației.

...Deși îi trebuise șase ani ca să o scrie, el își simțea totuși conștiința împăcată; își socotea gestul spontan și vedea în Mite pe inspiratoarea poeziei, fără să-și scruteze adâncurile. Nu-și da nici el seama, cine îi inspirase poezia aceasta, ca și pe celelalte; Veronica, Cleopatra ori Mite? Toate și niciuna din ele, deoarece, în realitate, el nu cântase decât un tip imaginar creat de sensibilitatea lui și identificat sporadic în câteva exemplare întâlnite întâmplător. O poezie începută pentru Veronica putea fi închinată lui Mite, fiindcă amândouă se topeau în tipul ideal al femeii eminesciene: mică, albă, cu ochi albaștri, blondă, cu păr auriu, cu „mânute reci”, cochetă și frivolă: „floare albă de cireș” cu mersul „ca visul de ușor”, femeia înger, blândă – ce se depărta apoi, încetul cu încetul, și se estompa sub forma inaccesibilă a „verginii Marii” spre care-și tindea „dreapta în deșert”...

XV

O săptămână după prima sărutare...

— Ce-ar fi de ți-aș spune tu?

— N-ar fi nimic; dar de ce sa-mi spui tu?

— Nu găsești că e mai dulce?

— Poate. Dar cuvintele trebuie să vină spontan, necesar. Crezi că între noi tutuirea a ajuns necesară?

— Poate că ai dreptate, dădu el din cap resemnat.

— Și apoi, adaoase ea glumind, ca să-i încerce ciudata reținere, de care de o săptămână se mira, chiar în Aniversara dumată, Cezara îi spune ea mai întâi iubitului ei tu.

— Așa e, răspunse el aproape convins de un argument atât de șubred...

— Să păstrăm deci ritmul literaturii, continuă ea cu o surdă iritare, cumpănindu-se între glumă și ironie ușoară.

— Să-l păstrăm, consimți...

Stătu o clipă ursuză și nervoasă.

— În lumea obișnuită, își reluă ea vorba, mușcându-și buzele, nu începe femeia cu tu.

Senin, absent, cu o candoare peste moment și veac, el îi replică:

— Eu nu fac parte din lumea normală.

Crezu că-l atinsese.

— N-am voit să-ți spun asta. Știi cât te prețuiesc; știi că te privesc ca cel mai mare talent al țării; peste dumneata nu văd nimic mai înalt. Poezia ce mi-ai închinat-o m-a zguduit în toate fibrele simțirii; am plâns cum n-am plâns niciodată; am plâns de bucurie, de emoție, de fericire că ți-am inspirat versuri atât de frumoase; că te-am întâlnit și că îți cunosc geniul și presimt tot ce va ieși din el.

— Îmi dai prea mult...

— Îți dau cât ți se cuvine și aș dori să adaug și ce nu-ți dau alții. Dar n-am voit să-ți spun asta, am vrut să spun, că în raporturile obișnuite între un bărbat și femeie, i se cuvin totdeauna bărbatului inițiativele.

— Inițiativele?

— Firește.

— Poate, reluă poetul tot mai visător: ai desigur dreptate, dar eu am văzut totdeauna altfel femeia.

— Cum?

— Am văzut într-însa o experiență mai mare.

— O experiență mai mare? De unde să o aibă? Presupunerea dumitale e aproape jignitoare.

— Cuvântul poate nu e bine ales pentru că e vorba de o forță ce precede experiența, de feminitatea compusă din viclenie, bunătate, blândeță, forță mascată, finețe calculată; femeia e o mână trecută prin păr ce înseninează o frunte amanta, femeia e o protecție; ea trebuie să aibă deci și inițiativa amoroasă.

— Rămâi în paradox.

Mite privi lung, neînțelegătoare la omul cu ochi absenți.

— Și ai întâlnit vreodată o astfel de femeie cu experiență

și inițiativă?

— Niciodată. Am visat-o, am așteptat-o, dar n-a venit. Cred totuși că există, de vreme ce am conceput-o și răspunde unei necesități sufletești.

Mite dădu din cap:

— Cine știe?

Tăcere mai lungă, apăsătoare, întreruptă de întrebarea lui fără rost:

— Dar, dacă aş începe eu, te-ai supăra?

Încăpățânarea lui într-o atitudine atât de copilăroasă de a cere drepturi ce se iau de la sine, ori nu se iau de loc, o făcu să ridice din umeri.

— Numai faptul că mă întrebi și te gândești că aş putea să mă supăr, arată că n-a sosit momentul acestei intimități și tutuirea nu răspunde realității.

El păru a nu înțelege; stăruî:

— N-a sosit încă momentul? Dar copiii cum își zic tu de îndată ce se cunosc.

Mite îl măsură uluită:

— Noi nu suntem copii.

El nu răspunse pentru că în toate vorbele lui nu era o logică aparentă ci una interioară, pornită din însuși sângele lui... Se aruncă, dus, asupra dorinței de a reveni la copilărie.

— Cum aş vrea să fim copii.

Ea îl privi tot mai mirată:

— De ce să fim copii?

— Ai rămâne mereu cu mine; nu te-ai duce în lume, la recepții, la serate, la baluri; nimeni nu ne-ar avea grija și ne-ar lăsa singuri; ți-aș face jucării; te-aș învăța jocurile noastre de la țară, nu de pe maidanele Capitalei; ți-aș face

păpuși; te-aș îmbrăca, te-aș dezbrăca; ți-aș împleti părul de aur în codițe, aș sta în genunchi înaintea ta și te-aș adora. Căci atunci ți-aș spune tu, fără să te superi, firesc.

Femeii îi venea să zâmbească de această evadare în absurd; se reținu totuși, glumind.

— Frații mei mari nu se poartă așa cu surorile; de obicei le smulg de păr și le fac mizerii. Mă tem că te-ai purta la fel cu mine și m-ai bate. N-aș vrea să-mi fii frate... Prefer să rămânem cum suntem...

El nu înțelese vorba cu tâlc, căci pentru dânsul nu exista decât obsesia visului său. Se îmbufnă ușor ca în fața refuzului real, de a fi copil ca el, de a-i fi soră mai mică. Se scutură totuși dintr-o visare pentru a luneca în alta.

— Dacă nu vrei să fim copii, atunci mă gândesc că ar fi mai bine să fim țișani.

Ea izbucni voios în râs.

— Țigani!

În fața absurdității dorințelor lui, ușoara iritare i se risipi de tot. Omul voia să fie copil și era copil; copil mai delicios decât copiii ce vor să fie oameni mari.

— Țigani! repetă ea. E foarte interesant! Și cum ți-a venit așa deodată ideia să ne facem țișani?

— Nu mi-a venit așa deodată, cum crezi, ci de mult, de când te cunosc.

— Și pentru ce să fim țișani?

— Pentru că am duce o viață liberă, pe câmp, departe de orașe, mereu aiurea, în căruță, fără obligații sociale, fără lume, mese, serate, baluri...

— Iarăși vorbești de serate, baluri, parcă cu mi-aș petrece viața acolo, și n-ar fi numai niște evenimente destul de rare...

Și pe urmă cu oarecare cochetărie:

— Nu-i fi cumva gelos?

— Ba da.

Înviorată, roșie de plăcere, iute:

— Pe cine?

— Pe toată lumea, pe toți cei ce vin la dumneata, pe toți cei din jur până și pe Kati, pe Fräulein Schart, pe Baby.

— Dar pe Willy?

— Pe doctor, nu. E firesc.

— A! făcu ea contrariată de ciudățenie.

— Și pe aerul pe care-l respiri, și pe lucrurile neînsuflețite...

— Exagerezi, consimți ea, cum nu-i rămânea altceva de făcut. Și ce ar fi de am fi țigani?

— Dacă am fi țigani, nu m-aș mai chinui cu gândul unde te duci peste zi sau cine vine să te vadă.

— Te chinuie gândul ăsta? Pentru ce? Nu înțeleg pentru ce? Nu mi-ai spus niciodată că ai vreun motiv ca să te preocupe gânduri de felul acesta...

— Cu alte cuvinte, nu ți-am spus niciodată că te iubesc?

— N-am voit să spun asta.

— Așa e și nici nu e nevoie. De altfel, când spun că-s gelos pe cei din jur, nu trebuie să o iai în sens obișnuit; nu e vorba de o gelozie materială, ci de una pur spirituală și transcendentă; e o necesitate sufletească pe care poate n-o înțelegi...

Ea voi să abată discuția.

— Crezi că țiganiile duc o viață de libertate și nu cunosc toate necazurile legate de pasiune? Astă vară la Solești, poposise o șatră de țigani, vreo cincizeci, conduși de un venerabil bulibașa, om cam de cincizeci de ani, stăpân ne-

discutat peste poporul lui de bărbați și femei, ce păreau că trăiesc de-a valma, cum se întâmplă, liberi, promiscui. Ieșind într-o după-amiază de la curte, dau peste o hăr-mălaie la primăria satului; aduși între jandarmi, țigani și țigăncile împuiau văzduhul cu țipete, unii șiroind de sânge, care cu buza ruptă, care cu pieptul crestat, care înjunghiat, iar bulibașa într-un lac de sânge... Abia am putut da de rostul întâmplării; beat, bulibașa se legase de o țigancă tânără; omul ei îl înjunghiase și toată șatra se împărțise în două tabere și se încăierase. Viața nu e slo-bodă, cum pare, nici la țigani; și la dâșii femeia e apărută cu moarte de om.

Cu același ton copilăros de pură gratuitate:

— Dar avem să fim numai noi singuri...

Intrând în jocul lui, ea se adaptă încetul cu încetul tonului:

— Dacă suntem țigani, trebuie să trăim în șatră, să avem și un bulibașă.

Apoi cu toată seriozitatea de copil plecat asupra unei grele probleme:

— Știi ce propun eu? Să nu mai fim țigani: să fim alt neam de oameni.

Cum se apropiase de o consolă, puse mâna pe un vas.

— Uite darul lui bărbatu-meu de ziua mea...

El luă vasul, cu frunze moarte înăuntrul pastei; îi admira transparențele fine, dulci.

— E minunat.

— Odată cu vasul am primit și șalul ăsta.

Un șal venețian, pe al cărui fond negru se desfășura o vegetație bogată de flori de mătase; el îi pipăi moliciunea voluptoasă.

— Dacă am fi țigani, reluă femeia în ton glumeț, n-am mai avea nici galeuri, nici șaluri venețiene, nici covoare persane și alte lucruri și mai folositoare cum e, de pildă, apa caldă.

El dădu din cap; păru convins. După câteva minute își reluă însă ideea sub altă formă:

— Eu tot nu-mi părăsesc gândul de a te răpi.

Ea izbucni într-un râs cristalin; naivitatea lui îi păru, în adevăr, încântătoare.....

— Vrai să mă răpești! Hrănești astfel de intenții și nu-mi spui nimic! Dar e de neînchipuit, ce-ți trece prin minte! Ce ți-am făcut eu?

— Uite așa, mormăi poetul simplu și absurd.

— Dacă nu suntem copii ori țigani, măcar să mă răpești!... Și cum? Spune-mi și mie cum?

— Foarte simplu; tot trec cu noaptea des prin fața casei; am să te răpesc.

— Ai funie de mătase?

— Nu-i nevoie pentru că ferestrele sunt joase.

— Și de ce să mă răpești?

— Ca să fim singuri numai amândoi.

— Nu văd pe nimeni în odaie, spuse ea uitându-se în glumă în jur.

— Dar poate veni. Și pe urmă aici ești alta; o ființă străină, distantă, înconjurată de lume, de prieteni, de admiratori, de lux. Ai galeuri, șaluri venețiene, covoare persane; apari în decolteu, cu broșe de safir și cu diademă de briliante; mătase și catifea.

— Și ce-ți fac duminică mătasa și catifeaua; nu-s tot eu sub ele?

— Da; dar mă intimidează.

Mâna ei se lăasă ușor pe fruntea lui întunecată.
— Ce copil ești! Ce mare copil ești!

XVI

— Mite!

— A! făcu ea bucuroasă că-i spusese pe nume, fără să-i fi cerut voie.

— Mite, repetă el.

Ea îl privi ca îngrijorare.

— Pari tulburat.

— Sunt.

— De ce?

— Am avut o noapte de insomnie. Am eu de multe ori astfel de nopți, dar din alte motive; nici motivul ăsta nu este de altfel rar.

— Ce motiv? șopti femeia, trecându-i mâna pe frunte ca să-i alunge gândurile grele de copil.

— O tulburare metafizică.

Ea izbucni zglobiu:

— Nu ne ajung celelalte tulburări, ne mai trebuie acum și tulburări metafizice!

— Pentru oameni ca mine fizica și metafizica se confundă; nu știu deosebi visul de realitate și nu numai liziera tulbure a veghei ci în miezul zilei. Mi se întâmplă să mă îndoiesc dacă totul nu e cumva o halucinație a mea și să

mă întreb dacă ești în realitate ori ești numai proiecția minții mele. Nu se pune chestiunea iubirii care iese din domeniul investigației omenești. Sentimentele sunt impenetrabile; nu le poți cunoaște. Sunt apoi și variabile; abia începi să crezi în existența lor obiectivă și ele se și schimbă. De aceea nu te întreb de mă iubești.

— Slavă ție, Doamne. Atunci ce mă întrebi?

— Te întreb dacă ești.

— Vezi, asta n-o știi nici eu, glumi ea.

— Toată noaptea m-am chinuit cu întrebarea de ești cu adevărat ori nu. Am venit hotărât să-mi faci dovada.

— Ce dovadă?

— Că ochii ăștia albaștri există, că părul ăsta blond e o realitate, că întreaga dumitale făptură atât de fermecătoare nu e o creație absurdă a minții mele...

— Fă dovada, spuse ea înveselită.

El îi pipăi ochii, fața, trupul, ca un orb ce ar pipăi clapele unui pian.

— Te-ai convins că exist?

— Da, dar nu-mi ajunge.

— Ce a mai rămas?

— Febra mea de astă-noapte cere mai mult. Ești în adevăr; am pipăit, am simțit; ai contururi, ai suprafețe. Nu știu dacă ai și greutate! Dacă nu ești cumva o simplă linie, un simplu contur!

— Nu înțeleg.

— Obsesia mea îmi cerea să mă conving dacă ai și greutate.

— Și atunci?

— Uite...

Șovăi.

— Uite, aş dori mult.
— S-a împlinit.
— Da?
— Da.
— Aşa pe neştiute.
— Nu pe neştiute pentru că am început să înţeleg.
— Îţi mulţumesc. Uite ce e: aş dori să te iau în braţe şi să te ridic în sus.

Îl privi liniştit:

— Ia-mă!

Se aliniase, drept, ca un soldat ce prezintă arma cu mâinile lipite pe trup, cu ochii închişi – în aşteptare. El se apropie, o luă în braţe, voiniceşte. Era uşurică; o ridică în sus, cu mult deasupra capului lui, o ţinu aşa câteva secunde şi o lăsă apoi ca pe un copil în fotoliul larg.

— Nu eşti grea – atârni totuşi.

— Te-ai convins că am şi greutate, prin urmare exist. Ce-i dreptul, nu sunt prea grea, dar tot mai mult decât piuma al vento.

— Asta e nedumerirea şi spaima mea. Eşti aşa de mică şi fragilă... mâini... picioare... trup... figură... păpuşă adorabilă... miniatură şi totuşi ce mare te simt în mine, ce puternică, ce uriaşă, ce forţă inaccesibilă, în faţa căreia mă prostern.

— Eşti un copil minunat.

XVII

— Mă iubești.

— Cred.

— Cât?

— Mult.

— Dar pe doctorul?

— E cu totul altceva. El e realitatea vieții; dumneata, un vis fermecat.

— Ai realizat armonia, unind visul cu realitatea.

— Poate. Te iubesc cu totul ce e nobil, ideal în mine, cum spuneai că trebuie să iubească o floare pe altă floare, ca pe o aromă a sufletului meu.

— Cum văd, mă înăbuși cu propriile mele cuvinte și imagini.

— Cred apoi ca mă cunoști destul de bine; știi că nu mi-aș putea călca jurămintele făcute și ieși din norma vieții mele. Îl iubesc pe Willy; îl iubesc pe Baby; respect cinstea și liniștea căminului, demnitatea femeii. Dumneata reprezintă altceva; nu ești o obligație, un jurământ; ești o mână invizibilă, pusă pe umărul meu; de când m-a atins, m-a cuprins o pace adâncă; tot ce-a fost tulbure în mine s-a potolit; trăiesc ca și cum aș visa.

El o privi lacom și recunoscător.

— Iată pentru ce, te rog să nu mă tulburi; iubirea ce o ai pentru mine e totul, dar doresc să rămână pură, ideală; să gălesc într-însa o mângâiere și un reconfort; nu voiesc să mă neliniștească, să mă smulgă de la datorie, să mă dezhădăcineze ca să nu mai pot sta cu fruntea sus între bărbat și copil; să trăiesc în minciună și spaimă... Nu... Nu.

Se apropie de dânsul pe scaun; îi trecu mâinile amândouă prin plete, cu sânii aproape goi sub nările lui pline de parfumul cărnei ei.

El tăcea copleșit.

— Am toată încrederea în dumneata; îți cunosc lealitatea. Făgăduiește-mi încă odată că...

— Jur.

Cuvântul căzu ca o lovitură de gong, sonor, solemn, lugubru. Femeia tresări speriată; se deslipi brusc, decepționată; se frecă ușor pe tâmplă. O dădea puțin capul.

XVIII

Sumbru, cu ochi întunecoși:

— Nici nu știi cu ce gânduri negre am venit aici.

— Gândurile dumitale sunt totdeauna întunecate, îi răspunse Mite, dar nu negre.

— Mai întunecate ca de obicei.

— Atunci e rău.

— Ghicești cu ce gânduri?

— Nu pot ghici.

El se plimbă agitat prin cameră; își trecu mâna prin păr.

— Am avut astă-noapte iarăși insomnie și nu m-am gândit decât la asta.

— La ce?

— Că dumneata n-ai să poți fi niciodată a mea.

Ea îl privi blând ca pe un copil; cu un zâmbet de confirmare, în fundul căruia s-ar fi putut poate descifra o întrebare: „de unde știi?”

Nu spuse totuși nimic ci așteptă. El tăcea.

Tot ea trebui să reia vorba:

— Ei și dacă n-am să fiu niciodată a dumitale?

— M-am chinuit cu gândul la ce-mi rămâne de făcut

și am găsit că nu-i altă soluție decât...

— Decât?

— Decât să viu să te omor, să te gâtui, uite cu mâinile astea. Figura lui luă un aspect și mai întunecat, cu ochi convulsivi, amestec de durere și de deznădejde. Străpunsă de un ciudat pumnal de voluptate, ea îl privi și cu mai mult interes; abia își înăbuși un strigăt de satisfacție. Se reținu și izbucni într-un râs copilăresc, cum îi ședea mai bine...

— Vra să zică, dumneata n-ai găsit nimic mai bun de făcut cu mine decât să mă omori! Dar ce ți-am făcut eu, domnule poet?

— Te iubesc.

— Și dacă mă iubești ori trebuie să ne facem țigani, ori trebuie să mă omori... Altă soluție nu mai e?

El ședea în fotoliu, cu capul între mâini, cu privirea în jos; ea se aplecă deasupra, îl mângâie și-și lăsa mâna pe față. El i-o sărută deget cu deget și apoi podul palmei.

— Ce mână răcoroasă ai. Cum îmi răcorești febra! Dar ce păcat...

— Ce păcat?

— Că n-ai să fii niciodată a mea.

Ea îl privi din nou cu o tremurare nervoasă a pleoapelor în fața acestei obsesii de a ști dinainte ce are să se întâmple. Cum n-avea ce să-i răspundă, preferă să-l liniștească.

— Nu sunt a d-tale?

— Cum?

— Nu-ți aparțin cu tot ce-i mai bun în mine?

— Cu ce?

— Inima, gândurile, visurile. Te admir; văd nefericirea pe fruntea dumitale și aș dori să o alung. Cea mai mare

bucurie a mea ar fi să te pot face fericit.

— E singurul lucru, pe care n-ai să-l reușești.

— Sunt mai tari lecturile, teoriile, filosofia decât dragostea mea?

— Teorii? filosofie? Ce filosofie? Crezi la fel cu ceilalți că devii pesimist pentru că ai citit o carte. Pesimismul filosofic este numai o concepție a lumii fără nicio legătură cu viața de toate zilele. Pesimismul meu nu e aici (și se lovi pe frunte), ci aici (și se lovi peste corp) în organe, în sânge, în celule. Da, în celule. Poate și în cerul gurii, care nu percepe nici el savoarea vieții ci numai durerea ei. De aceea toată noaptea am avut obsesia că n-ai să fii niciodată a mea și m-am gândit la ce-mi rămâne de făcut; am găsit la urmă că singura soluție ar fi să te omor.

— Simplu, glumi ea.

Apoi:

— Și după ce mă vei omorî, ce are să se întâmple?

— Nu m-am gândit. M-am gândit doar că n-ai să mai fi a altuia.

— Ca marii criminali pasionali, glumi ea, din nou, văzându-l totuși atât de absent și de resemnat.

Îl mângâie pe păr:

— Știi ce?

— Ce?

— Nu mă omorî chiar acum. Amân-o pe mai târziu. Am început un roman și n-aș vrea să-l las neisprăvit. Baby e prea mic și ar rămâne orfan și, pe urmă, mai e ceva...

— Ce?

— Și dumneata ești încă prea copil și n-ai avea cine să te mângâie pe frunte... Să mai crești puțin.

— Ai dreptate, se resemnă el ușor, îngropându-și fața

în palma ei răcoroasă.

XIX

— Lasă-mă să mă uit în ochii dumitale...

— Uită-te.

— Ce frumoși sunt!

— Sunt tot cei de ieri, răspunse ea cochet.

— Dar să nu crezi că vreau să mă uit mult în ei pentru că sunt frumoși.

— Nu cred nimic. Te întreb, totuși, de ce?

— Voiesc să mă uit cum te uiți la soare, lung, până ce nu mai vezi nimic precis.

— Nu înțeleg.

— Voiesc să mă uit în ochii dumitale atât de mult până te voi vedea dublu, triplu...

— A! îl întrerupse voios femeia. Nu-ți mai ajung așa acum sunt?... Vrai să mă vezi dublu, triplu... Imaginație de sultan oriental.

— Nu e asta... Uneori nu mai simt realitatea; totul îmi pare o proiecție a simțirii mele; ca să mă conving trebuie să pipăi ca orbul; văd lumea cu degetele. Alteori, realitatea mă copleșește, mă obsedează; îmi pare trivială și excesivă, aș vrea să o spiritualizez sau măcar să o deformeze. Mă uit atunci la un lucru, fix, până nu-l mai văd așa cum este; se

dislocă, se descompune, se lungește și apare altceva decât este; ochiul izbutește să schimbe realitatea. Mă apucă o furie de a distruge materia.

— Cum?

— Prin contemplație – știu eu! Pentru mine e o problemă, cum iubirea, care e esența cea mai pură a ființei omenеști, n-a izbutit să-și anuleze materia.

— În ce chip?

— Nu pot înțelege cum se iubesc oamenii prin organe și deci prin imperfecții și impurități.

— Cum s-ar putea altfel?

— Prin suflet, adică prin tot ce e nealterat în el. Împreunarea să nu se facă prin organele de evacuare, într-o promiscuitate jignitoare de funcțiuni, ci prin organele superioare ale facultăților intelectuale, iubirea să stea în împerechierea a două suflete ca două flori ce și-ar amesteca aroma.

Și câștigat de propria lui exaltare:

— N-ar fi mai bine să fim amândoi niște flăcări jucăușe și să alergăm prin odaie unul după altul? Ne-am mângâia, ne-am săruta cu o pasiune de foc.

Ea trebui să întoarcă șirul vorbirii lui spre glumă:

— Nu. Știu ce ar fi atunci, dar văd că nu-ți mai plac așa cum sunt. Ai vrea să fii o flacără de foc, un fel de frumoasă fără trup; ai ceva cu „trupul” meu.

El înțelege gluma.

— Ca să-ți dovedesc să n-am nimic, dă-mi voie să te sărut pe păr.

— Sărută-mă, dar nu-mi mai cere voie, îi răspunse ea izbucnind într-un râs ciudat, nervos.

XX

— Nu știu de ce mă simt totdeauna așa de singur.

— Nu-i măgulitor pentru mine...

— Nu m-ai înțeles. Dumneata ești dimpotrivă oaza mea.

— Adică?...

— Punctul de izolare în mine.

— Tot n-am înțeles.

— Fiecare din noi are nevoie de un loc de izolare în sine, un fel de incintă sfântă, unde nu ajung zgomotele de afară, larma vieții; e o pasiune pentru flori, pentru muzici, pentru orice artă sau o dragoste cum e dragostea mea pentru dumneata. De îndată ce sunt lângă dumneata totul a dispărut, mizeriile vieții, și politica și dușmanii și nevoile; mă simt într-un loc răcoros, ocrotit de mâini reci și de căldura prezenței dumitale... Dar ești așa de puțin cu mine; nu vrei să ne facem țigani și să umblăm cu șatra. Dumneata ești departe, inaccesibilă, cu legături înalte și la palat chiar. Când sunt singur, caut să mă încălzesc la gândul dumitale, dar nu izbutesc... nu mă pot apropia... ești departe... streină... sus.

— De ce mă vezi așa de sus?... Eu cred în geniul dumitale, și nimic nu e mai sus decât geniul... Cum aș dori

să mă scobor ca să simți o dată că sunt lângă dumneata, mică și afectuoasă.

El clătină violent din cap.

— Nu asta vroiam să spun. Mă gândeam numai la singurătatea, în care trăiesc toți cei ce doresc absolutul ca mine. Nimic din ce e al meu nu e al dumitale, nimic din ce e al dumitale nu e al meu; nu ne putem contopi și totuși ținta iubirii e contopirea.

Ea tăcu; dădu totuși ușor din umeri, ca și cum ar fi voit să spună: „a cui e vina”?

Fără să vadă, el reluă ca pentru sine:

— S-ar părea că mai rămâne posesiunea fizică. Dar tocmai în ea se produce deziluzia cea mai mare, deziluzia tragică; în posesia fizică se exasperează și mai mult nevoia contopirii și se face dovada impenetrabilității absolute dintre oameni; fiecare e o imensă solitudine; astru condamnat să călătorească pe cer fără a se întâlni cu altul.

XXI

Pe gard două vrăbiuțe se alungă, se gălesc, stau cioc în cioc, se umflă în pene, se giugiulesc. Ei le privesc de la fereastră cu interes amoros.

— Uite, așa aș vrea să fim, spuse poetul, două păsărele, două vrăbiuțe modeste ca cele de pe gard; privește-le cum se drăgostesc, nepăsătoare, vesele, fără nicio grijă de viață și de politică.

Ea tăcu o clipă apoi îl dojeni puțin enervată:

— Ai vrea să fii păsărică... ai vrea să fii copil... ai vrea să fii țigan... ai vrea să fii într-un pustiu... ai vrea să fii floare. Ai vrea să fii întotdeauna ceea ce nu ești. De ce nu spui o dată; ăsta sunt eu, pe care mă pipăi și asta ești dumneata. Să fii altceva decât ești nu se poate; e zadarnic deci să-ți frământă mintea. Suntem amândoi așa cum suntem; atât și nimic mai mult; dar din ceea ce suntem se poate scoate încă destul, fără să ne chinuim cu gândul că nu suntem flori ori păsări; eu cred chiar că e mai bine că suntem oameni și nu păsări și oameni de situația noastră și nu țigani.

Poetul dădu din cap.

— Poate. Așa e firea mea să nu intru în cadrul realității, să mă doresc altul decât ceea ce sunt.

Atunci ea cu o glumeață cochetărie:

— În cazul acesta, prezența mea poate că a și devenit de prisos, pentru că nu pot fi alta.

— Nu. Tot ce doresc, doresc să fim împreună, să fim amândoi paseri sau flori, să ne bucurăm amândoi de o formă nouă de a fi.

— Eu mă mulțumesc și cu ceea ce suntem și aș fi fericită să-mi ajung scopul.

— Ce scop?

— Să te împac cu viața, cu realitatea, să nu părăsești fericirea prezentă pentru reverii încântătoare dar irealizabile.

Și șezând lângă dânsul și mângâindu-i părul:

— Spune-mi ce rău îți găsești vieții în momentul de față, și pentru ce ai vrea să fii o vrăbiuță într-un vârful de par, în loc să te simți bine aici lângă mine; nu sunt chiar o pasăre, dar, dacă mă iubești, trebuie să-ți plac așa cum sunt.

Poetul conveni din vârful buzelor și ca un copil își lăsă capul pe sânul moale al femeii, care-l înconjură cu brațul gol. Din culcușul de căldură voluptoasă, el scânci:

— Nu vorbesc de acum. Este încă o incompatibilitate între mine și viață; cu ea am deschis ochii la Ipotești, și cu ea sunt și acum; m-a urmărit ca o umbră.

— Mi-am pus de la început ca scop al iubirii mele să te scap de umbra ce te urmărește; să te fac fericit numai din egoismul de a simți că ești fericit prin mine.

— Ce bună ești! Ești o fee... Nu pot să-ți spun altfel; ești o fee și eu o rămă la picioarele dumitale.

Se desprinsese apoi din cătușa brațelor ei și i se aruncă la picioare.

— Ca o rămă; strivește-o, apasă-ți pantoful pe care ți-l sărut, după cum îți sărut și poala rochiei; îmi pari că arzi ca un rug la lumină și de pasiune... Și ce nevrednic mă simt aici lângă tine, femeie adorată; cum aș putea să mă umilesc îndeajuns ca să simți, în sfârșit, toată tragedia dragostei mele?

Își așează apoi capul în poala ei și cu buzele în mătasea rochiei șopti:

— Și totuși mai de grabă s-ar putea întâmpla să deviu pasăre sau floare decât să izbutești să mă împaci cu viața.

XXII

Din nou tulbure, încruntat.

Ea îl privi îngrijorată.

— Iar n-ai dormit?

El nu răspunse. Într-un târziu, bufni aspru:

— Unde ai fost ieri?

— De ce tonul ăsta?

— Am vreun ton deosebit?

— Mi s-a părut poate.

— Am fost și ieri și nu te-am găsit acasă.

— N-am ieșit.

— Am intrat prin toate camerele; vraște pretutindeni; n-am dat nici peste Fräulein, nici peste Baby, nici chiar peste Kati. Am ajuns la ușa camerei duminică și am sgâlțâit-o puțin. Era închisă pe dinăuntru?

— Da.

— Erai acasă?

— Nici nu m-am sculat toată ziua; m-a durut capul.

— Da? făcu el, incredul.

— Da, răspunse ea enervată. Nu te așteptam.

— Venisem cu gândul să te omor, răspunse el cu glas neconvins, moale, fără elasticitate și voință; se simția totuși

în el o durere reală, profundă, care nu știe să se exprime. Femeia se îndulci și-l privi cu o milă afectuoasă; nu-i putu răspunde decât glumind:

— Devii primejdios; încerci să mă omori pentru a doua oară. Acum câteva luni am scăpat ușor; ieri mai greu; dar într-o bună zi mi se va împlini. Nici nu te mai întreb de ce era să mă omori, pentru că știu...

— Ce știi?

— Că mă iubești prea mult, răspunse ea și nu se putu feri de a nu amesteca și puțină ironie în ton.

Ca și cum ar fi auzit ceva neștiut de nimeni el se încruntă:

— De unde știi ce se petrece cu mine?

— Aș spune că ți-am citit-o în ochi, dar aș minți, căci ochii ți-s tulburi și nu exprimă sentimente bune. Mi-ai spus întâia oară acum șase luni și nu cred că de atunci să fi găsit alte motive.

El consimți, zâmbind:

— Ai dreptate; sunt exact ca acum șase luni; pentru mine timpul nu merge; mă uită într-un colț, de mă găsește tot acolo unde m-a lăsat, ca pe o umbrelă. Nu ți s-a urât cu mine? Nu sunt prea monoton?

— Nici una, nici alta, deși sunt lucruri pe care nu le înțeleg la dumneata, așa de pildă, mă întreb de unde îți vin ideile de omor? Le-aș lua drept glume și poate și sunt, dar prea le spui tragic, și prea citesc nefericirea pe chipul dumitale. Ești, în adevăr, nefericit?

— Da.

— Pentru ce? pentru ce? strigă femeia cu desperare și enervare.

— Mai întâi pentru că e primăvară, și primăvara sunt

totdeauna nefericit; mă copleșește, mă apasă, mă distruge cu o abundență de viață, pe care n-o pot suporta; aduce o sevă prea puternică, de care îmi plesnesc vinele.

Frumoșii ei ochi albaștri se umbriră, se aburiră și lacrimile se arătară pe gene.

— Ești nefericit! Ce am dorit să fac și ce a ieșit! N-am izbutit nimic, nimic. Sunt poate în primejdia de a-mi strica liniștea căminului și totul a fost în zadar; n-am reușit să-ți dau măcar o picătură de fericire.

Își sprijini capul în mâini; el își dădu abia acum scama de durerea ei și i se aruncă la picioare murmurând:

— Iartă-mă, sunt atât de vinovat.

Mite își șterse ochii și de pe degete își prelinse lacrimile pe părul lui; el își afundă fața în rochia ei în poziția ce-l împăca mai mult.

XXIII

După câteva luni.

— De mult n-ai mai publicat nimic și nici nu știu ce mai scrii.

El se încruntă puțin; își risipi apoi privirea în vag cu aerul lui obișnuit de absență și de oboseală.

— Nu mai scriu nimic.

— Nimic?

Femeia se apropie felină și-l mângâie pe frunte.

— E cu putință să nu mai scrii nimic?

El scutură din umeri:

— Mizeria muncii ziaristice, alergătura, viața mohorâtă și nesigură.

Ea se întunecă:

— Am nădărduit să aduc o oarecare lumină în viața dumitale și să pun ceva ordine în suflet – care să-ți dea putința unei activități literare mai liniștite. Văd că m-am înșelat în speranțe.

— Lumina dumitale e mare și sfântă și o simt în toate adâncurile mele; dar apa mea e tulbure; nimeni n-o poate limpezi, neprețuită Mite. Pune-ți mâinile pe fața mea.

Ea i le puse.

— Ce răcoare simt! Simt cum mă limpezesc... Dacă ai fi totdeauna lângă mine...

Mite stăruie în ideea ei:

— Mi-ai spus că poezia nu vine numai din limpezire ci și din zbucium; de ce n-ai scris măcar în clipele de zbucium? Știi ce bucurie mi-ai face; în fiecare poezie aș avea o confirmare a admirației mele pentru geniul dumitale.

— În mine nu vezi decât arta?

— Numai arta! Văd și personalitatea rară, ciudată, unică, îi admir pe Titu; îi admir și pe Carp și pe Caragiale pentru inteligența și caracterul lor; dar niciunul nu-i ca dumneata; pe lângă inteligență, ai și-o duioșie de copil dezarmat; pentru ceilalți femeia e o tovarășe, sau un obiect de plăcere, pentru dumneata simt că e o protecție afectuoasă, un îndemn și o îndrumare: ci au talent și inițiativă, dumneata ai numai geniu. Îți mărturisesc că ceea ce mă atrage spre dumneata e că ai nevoie de mine, cum n-are nimeni altul din câți cunosc eu. Willi trăiește pentru profesia lui, pentru copil; aș putea să-i lipsesc și nu s-ar simți cu nimic. Dumneata mi-ai dat iluzia că aș putea avea o influență binefăcătoare, că aș putea îndemna geniul dumitale spre o activitate mai spornică. Încep însă să mă tem că m-am înșelat și că n-am nicio influență.

Poetul zâmbi și rosti solemn:

— Femeie adorată, de ce te îndoiești de mine? Iată că am scris o poezie.

— Ai scris o poezie? sări ca voioasă. Ai scris o poezie și nu mi-o spui, deși cunoști bucuria ce-mi faci.

— Nu ți-am spus și nu ți-am arătat-o pentru că tot n-o socotesc în forma ei definitivă... E vechea mea greutate de a scrie, ce mă face să sângerez la fiecare cuvânt. Voiam în deosebi să-ți placă.

— Pentru ce în deosebi?

— Pentru că mi-ai inspirat-o.

— Eu? sări ca din nou, exaltată. Eu?

— Da.

— Eu, femeiușcă asta neînsemnată, sunt cântată de dumneata? Cum aş putea să-ți mulțumesc?

— Dacă-ți place, mi-ai mulțumit.

— E prea puțin; de altfel, întotdeauna dumneata te mulțumești cu atât de puțin.

El desfășură liniștit o foaie de hârtie acoperită cu un scris mărunț și feminin. Ea voi să i-o smulgă.

— Așteaptă puțin. E pornită de astă vară la plecarea dumitale la Solești; e, prin urmare, o despărțire; o despărțire pentru o vară, care în ochii mei a luat proporțiile unei despărțiri pe vecie... Înțelegi?

— Anche io!... glumi ea.

— Firește; exagerarea despărțirii într-o sensibilitate ce vibrează se pricepe de la sine...

— Să lăsăm explicațiile... Citește-o...

— Citește-o dumneata...

— Ba dumneata, că ai să o citești mai frumos.

— Bine. Un moment numai să-mi dispară emoția.

Își trecu mâna pe frunte și se scufundă în timp. Era sincer și de data aceasta ca și întâia oară; își credea poezia scrisă pentru Mite, deși o pornise cu cinci ani înainte; poate nici nu-și mai amintea din ce împrejurare anume o începuse; poate pentru Veronica, poate pentru nimeni; fusese inspirat de despărțirea de o femeie anume ori poate de femeia în sine, căci tragicul moment al despărțirii îl avea în sine, în însăși structura lui sufletească în perpetuă dislocare. Reluase poezia, la plecarea ei la Solești, așa

că acum o identifica, sincer, în acel moment. După ce se liniști, desfăcu foaia de hârtie și porni cu glasul lui monoton și muzical:

*Te duci și ani de suferință N-or să te vază ochi-mi triști,
Înamorat de a ta ființă, De cum zâmbesti, de cum te miști.*

*Și nu e blând ca o poveste Amorul meu cel dureros, Un demon
sufletul tău este Cu chip de marmură frumos.*

*În față farmecul palorii Și ochii ce scânteie de vii – Sunt
umezi înfiorătorii De lingșiri, de viclenii.*

*Când mă atingi, eu mă cutremur, Tresar la pasul tău, când
treci; De al genei tale gingaș tremur Atârnă viața mea de veci.*

*Te duci și rău n-o să-mi mai pară De acum de ziua cea de
ieri, Că nu am fost victimă iară Neînduratelor dureri. ” C-auzu-
mi n-o să-l mai întuneci” Cu-a gurii dulci suflări fierbinți, Pe
frunte-mi mâna n-o s-o luneci Ca să mă fac să-mi ies din minți.*

*Puteam numiri defăimătoare În gândul meu să-ți iscodesc,
Și te uram cu-nverșunare, Te blestemam, căci te iubesc.*

*De acum nici asta nu-mi rămâne, Și n-o să am ce blestema,
Ca azi va fi ziua de mine, Ca mâni toți anii s-or urma.*

*O toamnă care întârzie Pe un istovit și trist izvor, De-asupra-
i frunzele pustie – A mele visuri care mor.*

*Viața-mi pare o nebunie Sfârșită fără-a fi-nceput, În toată
neagra veșnicie O clipă în brațe te-am ținut.*

*De atunci pornind a lui aripe S-a dus pe veci norocul meu –
Redă-mi comoara unei clipe Cu ani de părere de rău.*

O mai reciti ca să întindă și mai bine plasa armoniilor. Cu lacrimi în ochi, Mite îi luă poezia și o citi și ea până se pătrunse de toată tristețea ei. Îi luă apoi mâna mică, mâna de femeie, azi mult mai îngrijită decât cum i-o cunoscuse la început, i-o puse pe inima ce zvâcnea și apoi i-o sărută ca o mână de vlădică.

— Ești cel mai mare poet ce cunosc; la fiecare poezie a dumitale îmi retrăiesc emoția puternică simțită la citirea *Melancoliei*. Sărut și binecuvântează mâna ce poate țese așa vrajă de armonii...

Tăcere mai lungă, emoționată și dintr-o parte și din alta.

— Mă doare, totuși reluă ea, când văd că stăruie să existe ceva care-ți înveninează și clipele de liniște și de pace, de unde altul n-ar fi scos decât miere. Căci, ieșind din sugestia de durere spre care te trage poezia, să o judecăm raportând-o la evenimente, așa cum s-au petrecut.

— N-aș vrea să le discut...

— Trebuie totuși. Ascultă:

— Te duci și ani de suferință...

Unde mă duc? Și de ce ani de suferință, e vorba? Mă duceam la Solești, la Rosetti, pe o lună jumătate de vară și atât; o despărțire, dar o despărțire afectuoasă; cele două după-amiezi petrecute aici, înainte de plecare, mi le amintesc și acum ca niște lumini, pe care n-am să le uit niciodată. De unde scoți ani de suferință?

— Asta este însăși formula sensibilității mele, de a dospi, de a crește, de a intensifica. Dar chiar în acele zile luminoase de dinainte de plecare a fost un punct de întuneric care, probabil și-a dat tonalitatea dureroasă întregii poezii.

— Un punct întunecat?

— Da.

— Care?...

— Ai și uitat; eu l-am simțit cu sfâșiere. Când ți-am cerut voie să-ți scriu, ai consimțit cu o oarecare reticență și ai adăugat repede: bine, dar rar, și mi-ai fixat o zi anume

pe săptămâna.

Ea râse voios:

— Cum era și firesc; știi bine că eram cu toții acolo, și că scrisul dumitale e cunoscut. Willi îmi aducea scrisorile și nu voiam să vadă ce-mi scrii...

— Da? făcu mirat poetul. Și pentru ce?

— N-am crezut să-ți spun cu de-amănuntul și nici chiar să-ți pomenesc despre atitudinea bărbatului meu.

El simți cuprins de panică:

— Știe ceva?

— Dacă aș crede că știe ceva ar fi încă o situație limpede; ne-am putea explica și ar vedea că nu l-am lipsit cu nimic din ce i se cuvine. Dar așa n-am nicio siguranță; uneori mi se pare că bănuiește, uneori că n-are nicio bănuială. Nu mi-a făcut niciodată cea mai mică aluzie; față de dumneata se arată la fel de prietenos; cred că nu ți-a făcut niciun neajuns?

— Niciunul.

— Se poartă întocmai ca înainte: sunt totuși anumite nuanțe și imponderabile care mă fac să cred că în sufletul lui ei un început de bănuială. Prezența dumitale aici are un înțeles; o corespondență asiduă poate că i-ar fi trezit o îndoială, de care am crezut că trebuie să-l feresc.

— Eu am interpretat-o altfel.

Ea se lăsă în voia amintirii.

— Când ai ști care era starea mea sufletească atunci față de dumneata, ai muri de rușine de gândurile pe care le-ai avut. Așteptam joia ca o mare zi de bucurie; pe ploaie ori pe căldură înăbușitoare, îmi găseam pretexte pentru a mă duce singură doi kilometri până la primăria din sat ca să-ți iau scrisoarea; când nu venea la timp, treceam și a

doua zi, și a treia zi în zbucium. Cum o primeam eram alta; o săptămână întreagă trăiam din ce-mi scriai, o citeam de zeci de ori, comentând-o până ce o știam pe de rost. Și în timp ce eu mă zbuciumam și trăiam numai din harul mâinii d-tale, domnia-ta, scumpul și marele meu poet, vorbești de ani de suferință, și îți găsești „amorul dureros” ori cu „neîndurate dureri” și noroc că mă „iubeai” căci altfel erai pornit să-mi iscodești „numiri defăimătoare” ca unui „demon” ce sunt... Pentru ce-ți par atât de demonică? În dragostea mea atât de pură și de ideală, fără alt scop decât de a-mi face fericirea din fericirea ce ți-aș putea da, de ce arunci atâta venin nemeritat? Te dojenesc, marile meu poet, deși sunt mândră și amețită de fericirea de a mă vedea purtată prin veacuri, ca un trofeu, în versurile dumitale atât de patetice...

Poetul tăcu; apoi într-un târziu:

— Dacă poezia ți-a plăcut și-a ajuns singura ei ambiție. Mai mult nu-mi trebuie; cât despre fond, el reprezintă formula temperamentului meu, pe care n-o pot schimba. Îmi vine greu să mă explic, dar tot am să o fac, ca și cum n-aș fi eu la mijloc și nu ți-aș vorbi dumitale.

Într-o simplă și scurtă plecare am văzut o despărțire pentru totdeauna, cu o senzație de destrămare, de moarte, o despărțire trecătoare devine despărțirea în sine, după cum toate femeile devin femeia în sine, așa cum o văd eu și cum nu sunt ele în realitate: cochetă, frivolă, cu palori și viclenii, pe care o ador ca să o blestem și o iubesc ca să o urăsc, o ființă unduioasă, care mă chinuiește și mă umple de delicii, pe care o simt în toate fibrele fapturii mele. Și n-o pot niciodată statornici în brațele astea, în inima asta bolnavă, pusă în mișcare numai de aspirația nesatisfăcută pentru „ea” – adică pentru dumneata, fe-

meie adorată, care, cu nimic „demonic” mă turmentezi, totuși pentru că turmentarea e în mine și va muri o dată cu mine...

Seara, după masă, Mite îi arătă lui Maiorescu poezia. Criticul o citi tare; îi plăcu pentru învăluitoarea ei armonie și pentru profunda, tragică ei simțire. Făcu și câteva rezerve: comparația morții visurilor cu frunzele ce cad, i se păru învechită; contrastul romantic „te blestemam, căci te iubesc” era forțat și devenit procedeu. Mite îi sorbea cuvintele; se temea să nu bănuiască și punctul de plecare al inspirației. Criticul îi întinse foaia de hârtie:

— Numai dacă despărțirea ar fi pentru totdeauna, spuse el solemn ca de obicei...

— Despărțirea de cine? îi înfruntă ea aluzia, pe care o bănuia.

— Cum, de cine? de Muza lui, de singura lui Muză – sublinie el expresiv ca de obicei. Căci, din moment ce e vorba de „palori”, de „lingușiri și de viclenii”, de iubire cu blesteme, nu e nicio îndoială că poezia a fost inspirată tot de Bălăuca.

— Ce Bălăucă? întrebă ea ținându-și suflarea și acoperindu-și rana.

— Bălăuca e porecla unei doamne de la Iași, a Veronicăi Micle, mult ușuratică doamna Micle, Muza nevrednică a poetului nostru.

Mitei, sângele îi fugi spre inimă: deveni albă ca foaia de hârtie ce-i tremură în mână. Auzise de o iubită moartă, pe care o cântase în *Mortua est*, numele Veronicăi nu-i venise la urechi... Cum nu se vorbise până acum de ea în jurul ei, părea de neînțeles. Îi fu de ajuns, să-i pună câteva întrebări, pentru ca Maiorescu să-i spună ce trebuie să știe despre Veronica, biografia amănunțită, purtarea ei, legă-

tura cu Eminescu de aproape zece ani, cunoscută de toată lumea, neputința lui de a desprinde de această dragoste nevrednică și torturată, fatală și capricioasă. Din vechi nemulțumiri, criticul vorbea din belșug, și cu pasiune; nici nu privea la femeia ce-l asculta, lividă. De altfel, cunoștea destul; nu-i trebuia să afle mai mult.

Avu o noapte albă de insomnie. Crezu la început că o înșelase, că o mințise; când se gândi mai bine la tot ce știa de dânsul, își dădu seama că nu se putea îndoi; omul bun, inofensiv, absent, dezlegat de orice interes, leal în toate atitudinile lui, nu era în stare să o mintă; nu se putuse introduce în inima ei prin viclenie, pentru că nici nu căutase să tragă vreun folos; se situase cu încăpățănare în regiunea parfumurilor, a florilor, a păsărilor, transcendent ca un filosof, cuminte ca un copil, și profund nefericit, fără ca ea să-i fi putut aduce vreo bucurie. Dar cele două poezii? Îndoiala o mușcă totuși mai multă vreme; erau și amănunte ce nu i se potriveau, deși inspirația pleca de la momente trăite împreună; serata de la legația americană și plecarea pe vară la Solești. Amănuntele le putuse introduce tocmai ca să ferească atenția de la dânsa; e drept, că după descripția lui Maiorescu, ele i se potriveau Veronicăi. Din obișnuință, poate, își zise, sau pentru că a conceput un tip de femeie abstractă, un cadru ideal, în care își realizează poetic toate incidentele vieții lui sufletești. În sensul acesta, de altfel, i-a vorbit el întotdeauna. Cunoșcându-l cum îl cunoștea, după multă cumpănire se liniști.

Se mai învărti totuși în pat, se zbuciumă și nu-și putu ascunde adevărul, că, în definitiv, de aproape zece ani, Veronica trăia amestecată în viața lui sentimentală, împletindu-și părul blond în cele mai multe din versurile lui. Îl putea oare învinui că nu i-o spusese? Nu. De ce să-i fi spus?

Trecutul e trecut și el era mai bine de un an singur aici. Nu-i ceruse spovedania și nici n-avea pentru ce; situația lor imprecisă nici nu i-o îngăduia. Faptul era însă un fapt, peste care nu se putea trece: Veronica a existat atâția ani și poate mai există încă în viața lui, așa cum pretindea Maiorescu. Ce-i rămânea de făcut? Să-i ceară o mărturisire, o lămurire, pe care el ar fi fost în drept să o considere ca o socoteală? Așa se gândise la început dar, mai pe urmă, nu putuse să nu-și aducă aminte că legătura lor luase de mult o întorsătură atât de suavă, de serafică, planând printre flori și păsărele, că devenise de o spiritualitate atât de stranie încât orice explicație i-ar fi prăbușit pe pământ într-o realitate, din care nu avea nimic de câștigat. Se putea ea îndoi de sinceritatea extazului lui plin de o voluptate a durerii atât de morbidă? Nu. N-o înțelegea, dar o simțea ca o realitate, ca o tragică realitate, pe care de mult nu-și mai făcea iluzia că ar putea-o abate; mai credea totuși că e în stare să i-o îndulcească din când în când cu o mângâiere a mâinii prin plete în clipele lui de prosternare... Lumina de lapte a zorilor îi aduse pacea sufletului; dacă nu putea clinti destinul, îi putea da o clipă de alinare. Nu-i rămânea decât să lase lucrurile în mersul lor firesc, nu-i va vorbi de Veronica.

XXIV

Câteva săptămâni după aceea, Maiorescu le aduse vestea morții lui Ștefan Micle și își exprima teama de complicații pentru Eminescu.

— Singură, fără niciun sprijin, e cu puțință ca, în lipsa de altceva, să i se arunce în cap, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru dânsul...

Erau la masă; tăcură. Ei i se păru însă că privirile tuturor se îndreptau spre dânsa. Ca printr-un resort intern, își ridică bustul și rosti energic:

— Nu sunt de aceeași părere. Dacă femeia asta i-a închinat zece ani din viață, acum când a rămas singură pe lume, cred că datoria lui este să fie lângă dânsa la Iași. Nu știu dacă o mai iubește, care sunt relațiile lor și ce are el de gând anume pentru viitor, știu însă că la o nenorocire așa de mare, îi datorește sprijinul, material dacă poate, moral cu siguranță; poeții nu-s afară de omenire; nu trebuie numai să cânte, ci să știe și ajuta.

Toți se priviră uimiți; Maiorescu, pe sub sprâncenele lui stufoase și expresive; doctorul cu ochii măriți și plini de presimțirea unei bucurii noi.

La lecție, hotărâtă, gravă, solemnă, în faldurii parcă ai unei misiuni, pe care o avea de îndeplinit, și care o ridică

în propriii ei ochi, nu ocoli ci merse de-a dreptul:

— Să mă ascuți o dată, marele meu poet și dragul meu prieten, până la urmă, și în afară de ce obișnuim să discutăm între noi. Nu voi ocoli nimic, dar țin să înlătur de la început învinuirea de a mă amesteca în chestiuni ce nu mă privesc; am ajuns să cred că tot ce te privește pe dumneata mă privește într-un fel și pe mine; vorbesc de interesul dumitale, care e și al meu. Prin urmare, află că știu totul ce trebuie să știu despre existența și rolul doamnei Veronica Micle...

Eminescu făcu un gest de protestare, de explicare.

— Nu, nu, interveni ea energic. Nu te crede obligat să protestezi pentru că nu ai de ce; lucrul e foarte natural și l-am știut întotdeauna; chestiunea privește numai conștiința dumitale; cât despre mine, nu m-am îndoit niciodată de sinceritatea dumitale și atâta îmi ajunge... N-am nimic de zis. Intervenția mea are alt rost. Aflu că domnul Ștefan Micle a murit; că femeia e singură și, prin urmare, trebuie să fie foarte nenorocită; cred – și aici e motivul intervenției mele, că datoria dumitale în aceste momente grele e să fii la Iași. Nu voi să spun că trebuie să-ți iei obligații, care depășesc intențiile și putința dumitale, dar trebuie să fii acolo, să-i dai sprijinul moral de care are nevoie și e în drept să-i aștepte, dacă nu să-l ceară de la dumneata. Atât.

El voi să protesteze.

— Te rog, iartă-mă că nu te pot asculta; discuția pe astfel de chestie ar fi gingașă. Eu ți-am spus numai punctul meu de vedere de femeie și de prietenă; dumneata vei delibera singur cu conștiința dumitale și vei decide cum vei crede de cuviință, fără amestecul meu.

Și după un minut de tăcere încurcată încheie:

— Nu cred însă că vei face altfel decât ceea ce-ți dictează datoria și omenia.

La masă, ea aruncă doar în treacăt lui bărbatu-su:

— Știi, că domnul poet pleacă mâine la Iași?

Doctorul își dilată din nou privirea a bucurie și se întoarse spre dânsul:

— Pleci mâine, domnule poet?

Eminescu îngăimă:

— Da. Cred. E o afacere care m-ar putea chema acolo; am să văd.

Mite confirmă, voluntar:

— Pleacă; pleacă sigur.

După masă, în birou, tăcerea deveni cu atât mai mare cu cât ieșea din sfortărea tuturor de a vorbi. Erau numai ei patru: Mite, Doctorul, Eminescu și Baby, dar deasupra lor plana încă o prezență, pe care toți o simțeau în chip felurit, deși nimeni nu voia s-o mărturisească: Veronica... Moartea lui Ștefan Micle, hotărârea energică a Mitei și probabila plecare a lui Eminescu la Iași, stabiliseră, brusc, între dânsii o situație nouă, o ceață prin care toți căutau să vadă. Vorbeau de altceva, dar, încăpățânat, gândul li se înturna spre același punct...

Interesat în dramă nu numai prin situația lui de soț, ci și prin natura sentimentelor intime, doctorul luase de mult o atitudine aparentă de spectator obiectiv. Nu-i scăpase chiar de la început firele ce se țeseau între Mite și poet și nu numai că nu li se împotrivise, dar chiar le și ocrotise; stăruise să-i dea lecții de limba română și-l poftise seara la masă.

Înșușirile artistice ale femeii lui aveau nevoie de o atmosferă, de un aliment, de un îndemn din afară. Firea lui

împăciuitoare, ocupațiile de ordin practic și nepoetic cât și situația lui de soț, deci scos din situația de a-i îndestula anumite aspirații pur sentimentale, îl făceau îngăduitor față de prietenia dintre Mite și poet. Credea, de altfel, în cinstea ei. La început încrederea fusese atât de întregă, încât chestiunea nici nu se punea; când Maiorescu arunca vreo depărtată insinuare, care, prin puterea lui de expresie, nu rămânea niciodată în nelămurit, ci prindea contururi precise, el zâmbea înveselit și superior; cu Mite îl trata familiar de „gură rea” și vedea în însăși funcția lui critică, nevoia de a analiza mobilurile tuturor acțiunilor; nu era un pesimist în sens filosofic, ci un disociator și un negator al acțiunilor dezinteresate; îl mai știa și iubitor de femei, așa că austeritatea lui față de alții nu avea autoritate. Pe Eminescu îl judecase chiar de la început prielnic și în linia dreaptă a firii lui; își dăduse seama și de calitatea lui morală și de atonia lui sufletească, ce-l înclinau organic spre scrupule și rezerve. În conștiința lui scrutatoare, apariția poetului i se păru chiar necesară, pentru că putea fixa starea de sentimentalitate latentă a femeii lui într-o zonă puțin primejdioasă pentru dânsul. Cu toată atitudinea sa nepăsătoare și egală, îi urmărise cu destulă încredere și emoție pe amândoi, atent la toate fazele afecției lor; le înțelesese atracția și exaltarea întreținută de pasiunea comună pentru poezie și o lăsase liberă prin absență discretă. Mărturisirea făcută de Baby îl surprinsese însă și îl lovisese, ca una ce ieșise din prevederile lui. Nu-și închipuise că vor ajunge până acolo și se gândise la început să intervie; prudența îl reținuse; brusca lui intervenție n-ar fi făcut decât să întetească un sentiment de afecție care, contrariat, s-ar fi transformat în pasiune.

Metoda lui științifică îl înclina spre liberul joc al forțelor

naturii; reacțiunea avea să iasă tocmai din libertate. Tăcuse deci, dar rezerva lui spori involuntar; pe nesimțite între dânsul și Mite se țesu o pânză subțire de piedici ce-i despărțise suflaște cu toate că nimic nu apărea privirilor din afară: poate că nici ei nu-și dădură seama la început de situația nouă și nemărturisită în care se aflau. Abia mai târziu Mite o observase, de unde îi și venise bănuiala că bărbatu-său presimțise ceva; căuta chiar o explicație, dar n-o putea da cât timp nu i se cerea... Doctorul continua să-i urmărească și mai atent; avea de mult impresia că primejdia dispăruse; dacă ruperea scrupulelor ce rețin pe omul moral nu s-a făcut la început, în momentul culminant al conflictului de forțe, ea nu se mai face, cel puțin în categoria oamenilor căreia le aparțineau Mite și poetul. Lui i se părea că momentul critic trecuse, poate; chiar dacă afecția mai exista, ea se normalizase și se lăsa acum condusă de anumite restricții și comandamente, peste care nu mai avea îndreptățirea de a luneca... Ochiul lui observase cu lăcomie de mult curba ascendentă a setei lor reciproce și o urmărise îngrijorat până la punctul maxim, al sărutării, pe care o surprinsese Baby; ireparabilul se putea întâmpla atunci, dar după multe semne imperceptibile își dase seama că linia se frânsese în ascensiunea ei pentru a înclina pe un plan drept, de durată, dar fără primejdii; de ce declinase? Nu putea ști și nici nu-l interesa; își confirmă numai părerea că libertatea e încă metoda cea mai bună împotriva ispitei romantice a riscului și a primejdiei. Atitudinea hotărâtă a femeiei, prin care luase asupra ei plecarea lui la Iași, îi ridică cele din urmă temeri; situația se limpezise; pasiunea lor se muia într-o afecție dezinteresată; dacă însăși Mite îl trimitea la Iași, nu mai avea de ce fi îngrijorat. Ochiul îi mai rămase totuși disponibil

pentru a surprinde situația reală în amănunte, dar avea aproape siguranța că totul era de prisos.

În Mite, deși apele mari ale pasiunii cerebrale se retrăseseră, de mult, lupta avea încă un accent de patetism.

Simțise ea că punctul critic al legăturii ei sufletești trecuse; meritul și-l atribuisse, firește, ei, sănătății ei morale, ce o făcuse să se biruie și să-l biruie; îi impusese o prietenie ideală. În penumbra conștiinții, își da seama că biruința îi fusese ușurată de docilitatea lui; când îi cerea să fângăduiască, el se grăbea să jure. Regreta poate lipsa unui joc mai strâns, mai patetic și ar fi preferat să întâmpine rezistență. Regretul ieșea însă repede din zona luminată a conștiinții, care avea nevoia de satisfacția de sine. Meritul rămânea deci al ei, în întregime; își imputa chiar asprimă, cu care îl împinsese de la început în regiunile calme și frigide ale platonismului; se învinuia de egoismul de a fi voit să primească totul fără să dea nimic în schimb. Voise să fie adorată, cântată, să-i determine viața în amănunte, iar ea să-și urmeze liniștit cursul existenței normale, lângă bărbat și copil; îi acordase doar zâmbete, mâni răcoroase trecute pe păr și pe chip, sărutări nesubstanțiale; începuse chiar a deveni fetiș și rochia ei luase de multe ori forma feței poetului prosternat... Gândul i se îndreptă totuși la prima lor sărutare; cu ce putere ipnotică își întorsese capul, arsă de privirea din spate, și cum rămăsese atârnată de gura lui, fără a fi sprijinită de brațul inert. Sărutarea nu fusese cerută, solicitată, implorată, cum avea să devină toate celelalte de mai pe urmă, reținute, și protocolare. Meritul și-l atribuia, firește, tot ei; din beția primului sărut, se reculese repede în rezerva crezută necesară raporturilor dintre dâșii; ce apucase să-i dea în beția primului moment de relaxare sufletească, nu-i mai putea lua îndărăț;

dreptul câștigat rămâne câștigat, dar îi ridicase din accent și din sens, îl anulase prin transformarea lui într-un act pur formal, fără semnificație; era, deci, normal să creadă că prin calmul ei îi îndiguise pasiunea și i-o transformase cum voise. Căci, din trecutul lor, amintirea luneca ușor peste incertitudinea și lipsa lui de inițiativă, pentru a nu se opri decât la momentele în care îi apăruse violent și nestăpânit; o voise, o dorise; de două ori venise cu gândul s-o omoare, pentru că-și dăduse seama că nu va fi nicio-dată a lui; dacă, la urmă se steriotipase într-o atitudine de resemnare, ea i-o impusese prin intransigență. Era mulțumită sau voia să pară; când își surprindea totuși o iritare surdă și involuntară împotriva lui, și-o explica pe motive literare. Nu era așa cum și-l închipuise; își amintea și acum naivitatea cu care-l exaltase, la serata de la legația americană, ca pe un geniu, un om de cultură universală. Americanul îi citise în suflet și zâmbise ca omul ce cunoștea substratul sentimental al entuziasmului tuturor femeilor. De atunci, când o întâlnea o întreba glumeț, „Ce mai face geniuul dumitale?” Geniul ei!

Nu putea tăgădui; îi admirase cultura și-l crezuse de mari resurse intelectuale. Acum avea uneori impresia că poate se grăbise în aprecieri. Dar așa credea și Titu și el era zgârcit în toate părerile lui despre oameni. Poate că nu se înșelase; era încă prea tânăr.

Activitatea lui totuși nu sporea; scria puțin, prea puțin. Îi inspirase numai două poezii, ba despre cea din urmă Maiorescu credea că vine tot din ciclul vechi al Veronicăi. Ea credea altfel, dar nu era sigură...

Lângă lampa cu abajur, croșeta mecanic și se gândea; privirea îi lunecă spre dânsul, pe când vorbea lucruri indiferente cu doctorul; îl scrută cu insistență, ca și cum l-ar

vedea întâiași oară cu atenție.

... Se schimbase parcă, se îmbrăca mai bine... hainele făcute de curând erau tăiate la modă; îi veneau bine; sămăna cu ceilalți; la masă, musafirii streini nu se mai uitau la dânsul cu o privire întrebătoare; îl ascultau, dimpotrivă cu interes; vorbea mai mult și vioi. Mister Schuyler îi arăta chiar simpatie; îi citise câteva traduceri de ale ei în nemțește și-i plăcuseră... Îl privi tot mai atentă și obiectiv, ca pe un strein și își mărturisi flegmatic „e un domn bine”; zâmbi chiar când își aminti că-l auzise spunând cuiva că baia zilnică era de rigoare oricui... Se putea mândri ca avusese influență asupra lui, îi disciplinase puțin dezordinea. Dar gândul că-i inspirase numai două poezii și că oricât stăruise nu reușise să-l facă să scrie mai mult, să compună piese de teatru, nuvele, romane, așa cum își închipuise pe când credea în geniul lui creator și universal, îi micșoră din mândrie... În fond bănuia intuitiv că rolul râvnit de inspiratoare se mărginise la puțin, și nu mai avea alte perspective de a crește; vina sta, firește, în lipsa lui de elasticitate. Își dădea seama confuz că rolul ei era poate chiar sfârșit, și de aceea simțea, instinctiv, nevoia de a-și crea altul – rolul mai nobil prin dezinteresare de a-l reda obligațiilor lui sociale și datoriei față de o femeie, pe care o iubise și pe care și-o închipuia nenorocită; simțul ei de demnitate și de orgoliu femeiesc o făcea să transforme o probabilă înfrângere intimă, pe care era însă departe să și-o recunoască, într-o nouă biruință. În propriii ei ochi se vedea generoasă, dezinteresată; lui, avea să-i arate încă o dată natura ideală a afecției ei, iar tuturor celorlalți avea să le dovedească netemeinicia presupunerilor lor; căci nu se îndoia de mult că lumea îi clevea. Inițiativa ei avea să spulbere toate calomniile; nu-i trecea prin gând, firește, că

ea putea preveni și o inițiativă a poetului, care, în adevăr, ar fi durut-o; situația, în ochii altora, de femeie părăsită nu i-ar fi convenit...

Ea tricota mereu; mâinile îi mergeau harnice, dar gândurile îi alergau și mai repede în direcții contrarii.

Simți brusc o sfâșiere... Pe omul ce vorbea lucruri indiferente cu doctorul, îl iubise, deși nu cu uitare de sine; îl iubise cât îi era îngăduit; ori i se păruse că-l iubise? Era însă sigură că el o iubise; nu uitase extazul cu care o privise în rochia decoltată de tul albastru; avea ochi halucinați și se temuse să nu bage de seamă bărbatu-său; se întunecase și se mohorâse apoi din desperarea de a o vedea prea sus, inaccesibilă. O iubise; de atâta timp îl văzuse lângă ea inspirat, cu acea muzicalitate în glas, în care tresărea dorința erotică, și apoi de odată sumbru, închis, nemulțumit, zbulciurnat; nu cunoștea misterul atitudinilor lui contradictorii din ultima vreme, de după sărutare, dar nu se îndoia că inegalitățile lui de atitudine veneau de la dânsa, de la ceea ce-și închipuia el despre dânsa... Era de ajuns să-i treacă mâna pe frunte sau să-l sărute, pentru ca să se însemineze din nou. De altfel, se primbla și acum ca în primele timpuri prin fața casei, romantic ca un începător. Abia pleca de la ea, și revenea visător pe maidan și măsura ulița cu pasul lui tărăgănat... Când se întorcea odată acasă, o oprise în drum domnul Ghiță Preda, cu care stătea uneori de vorbă.

— Doamne, cuconiță, îi spusese el zâmbind. Ciudat mai e și domnu' Eminescu.

— Da? făcuse ca evasiv.

— Păi să vedeți dumneavoastră. Îl văd trecând mereu după miezul nopții, prin fața casei.

— Poate că șade pe aici, îngăimase ea.

— Nu șade, cuconiță, știu eu unde șade, tocmai pe la Caimata într-o mănăstire pustie. Și tot trece când la deal, când la vale, iar dacă mă vede, se tupilează după case; întâia oară, când l-am văzut furișându-se pe maidan, am crezut că e un vagabond, de am dat țignalul. Mi-a fost mai mare rușinea.

Roșise și plecase fără să poată scoate o vorbă; numai pe urmă înțelesese, unde voise să ajungă domnul Ghiță Preda, de a trebuit mai târziu să-i dea de-o cinste la Vânătorul... Acum iată că pleacă la Iași... Ea îl trimetea celeilalte, Veronicăi – de ce-i spuneau toți Bălăuca? Și ea era blondă... Chiar de n-ar lua-o de nevastă, avea să înceapă o viață nouă... Îl va pierde... Gândul gol o străpunse ca un pumnal scos din teacă; o știa, difuz, de mai înainte, dar acum îi simți ascuțișul... Pusese între ei numai prietenie literară, pentru ca să rămână indiferentă? De câte ori nu-l așteptase la fereastră cu un spasm nervos și i se păreau clipele eternități? De câte ori nu avusese crize de desperare când nu venea? Asta e numai literatura? Clar îmbrățișările, abandonul ei moral, nu sunt semnele posesiunii?

Nu avea și ea drepturi asupra omului, pe care totuși îl trimetea celeilalte pentru a se arăta generoasă? Întrucât merita femeia de la Iași să devină destinul lui? Se simți înrăită; pozase; voise să impresioneze. Era și ea o femeie ca toate femeile...

— Willi, spuse ea brusc...

— Ce e, Mite? răspunse doctorul, fără să-și întoarcă ochii, de la o construcție de pietre colorate, pe care o clădise pe măsută cu Eminescu și cu Baby.

— Nu-i nimic, se reculese ea și continuă să croșeteze.

Prin văzduh, zbură însă pe deasupra, în ochii tuturor, femeia blondă de la Iași, cu fața palidă și suptă.

— Când pleci la Iași? îl întrebă doctorul, ca un ecou inconștient al întrebării neformulate a Mitei.

Toți își daseră seama că le trecuse prin minte același gând.

— Mi se pare că e un tren de după amiază, răspunse poetul fără interes.

— Atunci ai tot timpul.

Deși mintea le era aiurea, se aplecară din nou încordați spre pietrele colorate.

Și Eminescu se gândea la femeia de la Iași, la întorsătura, pe care o lua situația lor prin moartea lui Micle. Pe Veronica o cunoscuse de mult, cu vreo opt ani în urmă, la Viena; se plimbase împreună cu ea vreo lună prin orașul imperial; o iubise în felul lui, adică o adorase în tăcere sau în versuri; părul ei bălai se împletise în toate versurile lui de atunci și până azi; o exaltase și o idealizase vreo șapte ani și numai de un an, după ce plecase de la Iași, într-o zi ploioasă de octombrie, o posedase, în sfârșit, într-o „casă mică și modestă” și din acea clipă devenise, pentru ea „băețelul meu iubit”, „Titi”, „Eminul meu”. Se mai întâlniseră apoi, dar nu se înțeleseseră; și iată acum, după mai puțin de un an, bătrânul murise. El îi scrisese și recunoscuse că în lipsa lui de fericire, atingerea în treacăt a mâinii ei îi produsese o „dureroasă dar adâncă fericire”; mai recunoscuse că viața lui „ciudată și neexplicabilă” pentru alții, nu avea niciun înțeles fără dânsa; dacă nu-l făcuse fericit, pentru că nu era în stare să fie fericit, privirea ei îi scoase la lumină tot ce era ascuns adânc în suflet; îl inspirase. Își răsucise apoi gândul subtil: „am renunțat de mult la fericire, care pentru mine e una cu persoana ta” – cu alte cuvinte renunțase la dânsa. Veronica îi răspunsese îndată; îi mulțumise de condoleanțe și-l rugase să-i facă „o suplică

la Ministerul de culte, în care să-i ceară din parte-i să i se acorde salariul răposatului până la regularea pensiei"... Gândurile lui lunecau acum de la construcția în pietricele colorate tot mai departe spre Iași. Ce-l aștepta acolo? Fericierea? Se știa inapt pentru ea; germeul descompunerii se afla într-însul. Îl înduioșa totuși amintirea femeii care de opt ani se contopise în viața lui sentimentală; o iubise de la distanță; o respectase și respectase firește și pe venerabilul Micle; degerase pe la geamuri; o chemase în ceasuri de insomnie și cât timp erau departe și-i despărtea bătrânul, i se păruse chiar că-l împingea spre dânsa pasiunea. Când o ținuse, în sfârșit, în brațe, în ziua ploioasă de octombrie „în casa mică și modestă” i se păruse că ajunsese culmea fericirii; se despărțiseră însă repede pentru a-i mai da iluziei puțința de a se reface și de a zămisli noi mlădițe; bătrânul veghea ca romanul lor de dragoste să se alimenteze din însăși piedica existenței sale. Iată că murise și ridicase cu el ultima stavilă; iubirea lor își putea deci uni destinul și expira la prima încercare. Moartea lui Micle îl zguduise; din dragoste pentru Bălăuca îi rămasese doar recunoștința; pentru dânsul ea reprezenta singura lui iubire tangibilă, trupească; după opt ani de exaltare sentimentală și de ascensiune poetică, subțirea săgeată a iubirii lui se împlântase în carnea albă și fragedă a femeii adorate, fără dezgust și fără satisfacție, întrucât satisfacția lui ieșea din emoție și nu din realizare. Cu toată solemnitatea momentului și a compătimirii sincere, nu găsisese în sine decât încă o exaltare a acțiunii ei poetice asupra lui, dar nicidecum voința de a o lua de nevastă. Îi scrisese echivoc iar ea nu înțelese, sau se făcuse că nu înțelege; o preocupa mai mult suplica la minister. Contrastul îl indispusese și-l dezgustase... Acum era îndemnat să

meargă la Iași, s-o vadă, să o consoleze, să o aducă poate la București. Pentru ce? I-o impunea gura lumii, șoaptele prietenilor, imponderabilele morale și scrupulele, pe care și le făurește fiecare. N-ar fi ținut seamă de ele, dar acum se amestecase și Mite din nu știu ce sentiment romantic de solidaritate feminină, din nu știu ce zvonuri și obligații; ori voise să se răzbune că aflate de existența Veronicăi, arătându-se generoasă și indiferentă? N-o dorea geloasă, dar nu-i convenea s-o vadă nepăsătoare. „Nu m-a iubit niciodată!” – își zise el; „scriitoare!”, adaose cu ciudă și dispreț... Își aminti de una din scrisorile Veronicăi. Citise Atât de fragedă în Convorbiri și bănuise o inspirație streină. „Versurile tale, îi scrisese ea, mi-au făcut o durere, să simt că o figură *souverainement supérieure* m-a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără veste mă introdusesem.” Veronica nu ținea să pară mărinimoasă, ci simțea ca o femeie și știa urî... O adulmecase pe Mite, pe „năsoasa de Mite”... Îi veni să râdă; o privi cum croșeta sub abajurul lămpii și își zise: de ce i-o fi spunând „năsoasa”... că nu se potrivește? Răzbunare de femeie; o mai numea în alt loc „*bas bleu allemand sans valeur et sans merite*”. Femeie din popor, fată de moașă!, se mai gândi el, dar, cel puțin știe să iubească și să-și apere dreptul; nu-l împingea cu nepăsare și mărinimie în brațele alteia. Zgâria tigroaica! Nu. Nu se va duce numai pentru a-i da lui Mite satisfacția unei generozități umiltoare pentru dânsul.

— Nu mai vreau, se auzi deodată glasul voluntar al lui Baby.

Copilul se săturase să clădească, izbi pietricelele pe jos; își aduse aminte că nenea Mihai îi făgăduise o poveste înainte de plecare și o cerea cu o energie, căreia nu i se putea rezista.

Doctorul trecu la birou ca să răsfoiască o revistă medicală. Poetul nu ştia ce să-i istorisească:

— Soacra cât trei nurori o ştii?

— O ştiu.

— Dar Povestea fetei babei şi a fetei moşneagului o ştii?

— O ştiu.

— Dar povestea Caprei cu trei iezi?

— Pe asta n-o ştiu.

Cu răbdare şi sfătos, el se puse să istorisească povestea minunată a caprei cu trei iezi, a vicleniei lupului, a isteţimei iedului cel mic şi a răzbunării caprei. Apoi pentru a-l face să-o repete:

— Uite, eu sunt lupul, cel urât şi rău. Scaunul ăsta e bordeiul caprei; capra a plecat şi aţi rămas numai voi iezi. Eu, cum am spus, sunt lupul, şi bat la uşa: toc! toc! apoi zise:

Trei iezi cucuiеţi, Mamei uşa descuiеţi. Că mama v-aduce vouă: Frunze-n buze, Lapte-n ٲaţe, Drob de sare în spinare, Măcreş În călcăieş. Smoc de flori Pe subٲiori.

— Ce faci atunci tu, Baby?

— Eu, se repezi hotărât băiatul, eu îi spun: Bădică, bădică! ascultaţi-mă pe mine! Poate mai de-apoi a veni cineva şi a zice:

Deschideţi uşa

Că moare mătuşa

şi atunci voi trebuie numaidecât să le deschideţi? D-apoi nu ştiţi că mătuşa-i moartă, de când lupii albi şi s-a făcut oale şi ulcioare, sărmana.

— Bravo, Baby, tu eşti iedul mic şi cuminte. Aşa să rămâi totdeauna.

XXV

Doctorul se apropie de dâșii de-și sărută iedul, care știuse să se apere de lupul bătrân și șiret. Apoi deodată:

— Știi, domnule poet, că Mite a compus o lucrare nouă; toată săptămâna a scris. Ar putea să ne-o citească.

Era o diversiune ca să alunge prezența invizibilă a Veronicăi din birou; cum nu găseau ce să-și spună, o lectură ar fi împrăștiat tăcerea apăsătoare. Poetul schiță un semn întrebător, dar Mite tăcu.

— Insistă dumneata, că eu n-am nicio trecere în chestii literare, reveni doctorul.

Eminescu își făcu datoria fără convingere. Ideea că ea lucrase o săptămâna la ceva fără să-i spună, îl indispucea.

Nu numai că-l trimitea la Iași, în numele moralei publice, dar nu-i mai împărtășia nici planurile literare; se simți părăsit și umil. Mite șovăi, se lăsă rugată și se pierdu în lămuriri: nu era ceva definitiv, ci numai o simplă schiță, care mai avea nevoie de prefaceri; la urmă, se așeză la birou și porni cu sopranul ei armonios:

— Bucata se intitulează:

Das Lebensbild

și e studiul unui caracter de artist, bineînțeles, imagi-

nar. E spovedania unui om cu o fire ciudată, un violonist căruia de copil i se recunoștea geniul, geniu ce n-avea însă să se realizeze niciodată, din lipsă de voință; mai era și nefericit, pentru că nu voia să fie fericit, întrucât mediul lui natural de existență era singurătatea.

Eminescu o întrerupse:

— Un minut – nu te superi? Mă gândeam tocmai la imaginea, care ar putea fixa pe un om singuratic... Iat-o: „își primbla singurătatea cum ar fi dus un copil de mână pe ulițele orașului”...

Doctorul izbucni sincer:

— Așa imagine înțeleg și eu! Vezi singurătatea omului cu ochii.

Mite îi privi metalic; nu le răspunse însă, ci își continuă lectura:

...Cum toți credeau în geniul lui, mama veni cu dânsul la Paris ca să-i dea profesorii cei mai buni. Copilul îi înminună pe toți; dar, în afară de muzică, se pierdea în visări, se lenevea și se dorea acasă, în țara lui. Mama i-a murit înainte de a-l vedea om, iar el se retrase de la Paris la Veneția, unde, la început, trăise dintr-un stipendiu al Universității...

— Să-i se taie numaidecât stipendiul, că altfel intervin eu! exclamă eruptiv doctorul. Băiatul n-avea ce căuta la Veneția, unde nu se învață muzica. Nu te supăra că te întrerup, dragă Mite. Nu sunt scriitor; dar, ca om de știință, am nevoie de precizie. Cum îl cheamă pe tânărul genial? Ai uitat să ne spui numele; ba ai mai uitat să ne spui și naționalitatea. E neamț, român ori turc? Ches-tie însemnată; dacă nu-i cunoaștem naționalitatea, nu ne mai interesează. Nu există oameni abstracti ci numai indivizi de diverse naționalități, care reacționează în cadrul

rasei lor. Și, pe urmă, un amănunt, de mică importanță, deși cu rostul lui: nu uita, că bursele pentru vioară nu se dau de Universitate ci de Conservator; trebuie să schimbi numaidecât donatorul.

Era în întreruperile doctorului o intenție atât de vădită de a înveseli o atmosferă destul de încordată și de a alunga prezența invizibilă a Veronicăi, încât Mite nu se putea supăra. Se opri totuși ca și cum ar fi isprăvit lectura.

— Să ascultăm mai departe povestea eroului fără nume, interveni împăciuitor poetul.

— Ba, are nume; Willi s-a grăbit. Eroul se numește Alexandru.

— Alexandru, și nimic altceva; dar și Alexandru Machedon a avut nevoie să i se adauge un determinativ pentru a fi recunoscut.

— Alexandru al meu se numește Alexandru și nimic mai mult; n-are nevoie să fie recunoscut.

— Și ce neam de om e?

— N-are nicio importanță.

— Să o crezi tu! Știința spune altfel; să-1 primim însă așa cum e și să aflăm, în sfârșit, întâmplările tânărului Alexandru, violonist genial și fără nume de familie și naționalitate.

Mite continuă. Alexandru se afla acum la Veneția. Fusese o mare speranță și acum nu era nimic; ajunsese la vârsta de 25 de ani și nu realizase nimic din ce făgăduise; trăia acolo de azi pe mâne, cânta noaptea nebunește; nu cunoștea încă femeia, nu pentru că se ferea de femeie, deoarece „el nici nu știa să se ferească de ceva, nici să facă ceva”.

— Bietul băiat, mormăi doctorul, noroc că n-are nume că se făcea de râs.

...Când se întorcea o dată de la Lido, pe furtună, zări pe vapoarăș o femeie de o frumusețe răpitoare.

— Cu ochi albaștri? întrebă Eminescu.

— Da.

Era o englezoaică ce însoțea pe un bătrân orb; la debarcader, Alexandru îi ajută doamnei să-l conducă pe bătrân până la otelul din față. Cât timp bătrânul trecu în camera de alături să-și schimbe hainele ude, Edita...

— Edita, frumos nume! întrerupse doctorul. De nume de familie, nici nu mai întreb, n-are desigur.

— N-are.

Edita se puse la clavier și cântă o compoziție a lui Alexandru, despre al cărui geniu auzise la Paris, unde avusese amândoi același profesor, fără să se cunoască. Tânărul nu fu însă impresionat și plecă fără să mai revină pe la englezi. Întâlnindu-l totuși din întâmplare, orbul îl pofți la masă.

— Caută pe naiba! mormăi doctorul.

Lui Alexandru nu-i plăcu invitația; fugea de oameni și nu se simția destul de bine îmbrăcat; se temea să nu fie ridicol.

— Drace! mormăi din nou doctorul.

Eminescu se mohorî și începu să fie mai atent.

Alexandru veni totuși; Edita îi spuse că cea mai mare fericire a ei ar fi să poată fi de folos bătrânului ei soț orb.

Doctorul se ridică brusc de pe fotoliu și începu să măsoare biroul cu pasul.

— Până aici, izbucni el cordial. Admit oameni fără nume de familie și fără naționalitate precizată; admit stipendii muzicale date de Universitate la Venetia; admit tineri de douăzeci și cinci de ani care nu cunosc amorul; dar nu admit o femeie, fie ea și englezoaică, de o frumusețe

răpitoare, ca să-și poată găsi fericirea în a îngriji un soț bătrân și orb. Cine e, mă rog, orbul ăsta fără nume, care poate trezi devotamente atât de sublime? Prin ce le merită? Nu ne-ai pomenit nimic de dânsul; era și el genial? Admit sublimul, dar numai dacă e motivat.

Mite închise caietul și vru să întrerupă lectura; trebui o intervenție energetică pentru a și-o relua.

Alexandru cântă ore întregi, iar a doua zi primi de la Edita invitația de a-i da lecții de muzică.

— Vai de orb! mormăi doctorul.

Edita vroia însă să ia lecții de muzică tot în interesul orbului, pentru că tot ce învăța avea să-i cânte apoi lui, care nu-și găsea altă distracție decât în muzică.

— Orbul mă irită, izbucni iarăși doctorul; totul pentru orb, nimic pentru noi! Mă bat însă cu gândul că nu e chiar așa orb, orb de tot; poate că zărește încă pe sub pleoapele pe jumătate, adaose el echivoc...

Lecțiile începură chiar de a doua zi în camera întune-coasă a otelului; uneori asista și orbul.

— Și nu vedea nimic?

— N-avea ce să vadă.

Alteori rămâneau singuri ceasuri întregi. Ea se înduioșa de nefericirea lui; ar fi voit să-i insuflă încredere în sine, gust de lucru, să-l formeze pentru viață. „Am să te împac chiar fără voia dumitale cu viața”, zicea ea adeseori râzând, iar el îi arunca o privire recunoscătoare, nu pentru cuvintele ei, ci pentru că-i ședea bine când râdea.

— Pentru un tânăr care nu cunoaște amorul e îmbucurător că știe prețui frumusețea unui râs de femeie, încercă să glumească doctorul; verva lui se risipi în gol. Imaginea Veronicăi dispăruse, în sfârșit din încăperea odăii, dar, în locul ei, se întinse plasa unei încordări în jurul lecturii,

care începea să aibă o semnificare. Mite continuă:

— Tânărul rezistă ispitei consolatoare a femeii; deși bagă de scamă că i se strecurase în sânge, nu se dumerea ce voia de la dânsul. Îi spunea că e disperat, că nimic nu-l interesa pe lume și că voia să se retragă undeva în singurătate.

— Dar nu sunt eu nimic pentru dumneata? Interesul bărbatului meu și al meu pentru dumneata îți este în adevăr atât de indiferent?

Doctorul izbucni din nou:

— Ei nu, dragă Mite, orbul mă exasperează!... Ce vrei să-i pese tânărului genial de interesul orbului? Trebuie să înțeleagă că i-a venit timpul să dispară, că încurcă lumea cu prezența lui. Să știi că dacă nu-l omori curând, intervin eu ca doctor să-i dau șoricioaică.

Mite râse de nevoie:

— N-avea grijă că moare curând.

— Bun. Fiecare trebuie să știe dispărea la timp.

Mite își relua lectura. Dialogul sentimental între tineri continuă: femeia voiește să-l salveze, tânărul îndrăgostit refuză. Într-o seară el o zărește într-o gondolă în toaletă elegantă, decoltată, și cu diademă de diamante în păr. Mergea la o serată la consulul francez.

— Ești sigură că serata era la consulul francez? mor-măi iarăși doctorul.

— De ce?

— Știi eu? Poate era mai natural ca doamna Edita și meargă la consulul englez ori american.

La serată Edita se gândește numai la Alexandru și-l așteaptă să apară, deoarece îl știa invitat; el nu vine însă; melancolie; a doua zi scenă de gingășie amoroasă. Tânărul

rămăsese în extaz la apariția ei în toaletă de bal; în beția lui, el îndrăznește să-i... să-i sărute mâna!

— „O sărutare de mână de la dumneata e ceva cu totul deosebit, îi răspunse Edita și mă face mândră.”

— Norocos tânăr! interveni doctorul. Pentru că mânuiește arcușul, femeile nu mai au niciun orgoliu în fața lui; doamna Edita se simte mândră că i-a sărutat mâna!

Mite continua... Când Alexandru îi mai sărută o dată mâna, Edita îi spuse:

— Prea țin la dumneata... Trebuie să ții și dumneata la mine, căci pe asta mi-am clădit planul meu de a te scăpa.

— Vai! exclamă doctorul; nici nu bănuiam că e femeie primejdioasă cu „plan”.

Întâia fază a iubirii lor se oprește aici, căci orbul se îmbolnăvește.

— Așa da: isprăvește cu el mai repede, căci altfel încurcă „planul” de scăpare a Editei;

Perechea de englezi plecă în Elveția; de abia acum își dă scama Alexandru de cât o iubea pe Edita; din violonist devine desenator; toată ziua nu face decât schițe imaginare după capul Editei; se sălbăticește, și își lasă barbă și păr mare ca un locuitor al pădurilor. După șase săptămâni, o telegramă îl vestește că orbul a murit și că toți pleacă în Anglia.

— Fie-i somnul ușor, îl prohodii doctorul, că era de prisos. Să sperăm că tânărul Alexandru și doamna Edita se vor înțelege de acum.

Dar Alexandru continuă să-și piardă vremea la Veneția timp de un an, când un bilet îi anunță sosirea Editei; emoții, extaze, amintiri duioase și deodată, el i se aruncă la picioare și-i sărută mâinile:

— „Vino cu mine într-un pustiu; fără zâna mea nu pot trăi.”.

— „Copil sălbatic ce ești! dar ce să cauți eu în pustietate?”

— „Să cunoști viața, viața adevărată, cea lipsită de aparențele mari.”

Doctorul începu din nou a se preumbla agitat prin cameră.

— Ce-i cu tânărul? Parcă i-ar lipsi ceva. Vrea să caute viața „cu adevărat” în pustiu! Auzi dumneata ce idee! Dacă îi lipsesc hainele – se găsesc de vânzare; nu-i nevoie să te duci în pustiu ca să n-ai nevoie de ele.

Fără să mai răspundă la întreruperi, Mite continuă: Edita îl tratează ca pe un copil genial și a doua zi îi propune să-l ia de bărbat.

— Era și timpul! bombăni doctorul.

La Paris, când o vede în lumea ei din societatea înaltă, se sperie din nou; nu-și închipuia că s-ar putea apropia de o femeie atât de frumoasă și elegantă; se intimida și nici nu-i venea să creadă că doar o sărutase o dată.

— O sărutase? interveni doctorul. Ei, asta e cu păcat! Și-a dat, se vede, seama și doamna autoare că nu ne-a spus nimic până acum: ne-a vorbit doar de niște nevinovate sărutări de mână, de care Edita se declara „mândră”.

La punctul, în care ajunsese lectura, nu se mai putea întrerupe. Mite o continuă eroic.

Desperat, Alexandru îi scrie că nu se mai poate însura; tinerii se explică a doua zi.

— „Dar prea îmi îngreunezi sarcina, începu Edita, trebuie să iau cu totul asupra mea rolul de bărbat și iarăși și iarăși să te pețesc. Dar ce te face atât de deznădăjduit.

— Sunt într-o poziție cu totul falsă, nu pot să fac ceea ce ar trebui și totuși aș vrea ceea ce n-am voie să vreau.

— Dar ce ai vrea?

— Aș vrea să vă privesc toată viața mea, să stau culcat la picioarele dumneavoastră, departe de toți oamenii; aș vrea ca nimeni afară de mine să nu vă vadă și să nu auzim decât valurile mării zbătându-se deasupra noastră.”

— Du Gottes Mutter! bolborosi pe nemțește doctorul, smulgându-și părul din cap și preumblându-se din nou agitat prin cameră. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu tânărul ăsta? Trebuie ținut numai decât sub observație medicală. Vrea să rămână culcat toată viața la picioarele ei. Se mulțumește cu atât? Regretabil. Ba vrea să fie departe de oameni... Într-o pustietate... Dar ce i-au făcut oamenii? Îi mai trebuie, pe deasupra, și valurile mării. Nu poate fără ele!...

Mite continuă...

La plecare Edita îi spuse lui Alexandru:

— „O, Doamne! Ce viață plină de încântare trebuie să fie aceea de a te face pe dumneata să cunoști fericirea!”

— Nu, nu! dragă Mite, oamenii ăștia nu sunt ca toți oamenii. Adinioară tânărului îi trebuiau pustietatea și marea și voia să-și petreacă viața la picioarele ei, acum femeia se întrece în sublim. Nu-i ajunge că se devotase unui bătrân orb, care nici măcar nu cânta din vioară, ci vrea să se consacre și tânărului acestuia ce visează numai de pustietăți; se gândește la fericirea tuturor invalizilor, numai la ea nu!

Mite continuă:

— Și s-au cununat.

— Bine că s-au cununat! bombăni doctorul.

S-au instalat la Paris, firește, în două apartamente frumoase ca în basm, despărțite printr-o grădină de iarnă. Deși nu-i displăcea eleganța noiei sale vieți, tânărul susținea totuși.

— „Ah! singur! De aș putea să fiu singur, departe chiar și de fericire, numai singur în liniștea eternă.”

...numai când o vedea pe dânsa, ideile de singurătate îi dispăreau; o lua în brațe și o săruta. Au trăit, astfel, o lună fericiți.

— Ajunge și o lună, mormăi doctorul, că începusem să cad la bănuiele în privința tânărului genial, iubitor de singurătate.

— La o lună iată că vine vremea unei serate.

— Iar serată! bombăni doctorul, seratele le sunt fatale.

...Se naște o discuție; prima lor discuție. Alexandru nu vrea să iasă în lume; de altfel, căsătoria nu-i izbutește nici din punctul de vedere al creației artistice. „Nu simția, mărturisește el, cu desăvârșire nimic, decât o oboseală grozavă și neîncetatul dor de singurătate. N-am viață în mine; nu sunt spre a fi om”... Se poate înțelege de la sine nenorocirea Editei, care nu-l luase decât din speranța de a-l face să producă opere de artă. „Alexandre, îi spunea ea, cum de nu simți tu decât lucruri negative, niciodată pozitive? Când n-ai ceva, poți despera; dar dacă ai „atunci, îți este atât de indiferent, încât nici nu bagi de seamă.” Iată situația tragică a căsniciei lor: femeia nu reușise să-l schimbe. Edita era însă însărcinată.

— Însărcinată! Jesus, Maria! Dar de ce se mai plânge doamna Edita? Iată și un lucru pozitiv, între atâtea lucruri negative, care îmi schimbă toate ideile negre ce le concepusem în privința genialului tânăr.

...În urma celei cu serata, Edita se întoarce singură

în țara ei, ca să nască în casa în care s-a născut și ea.

— Nazuri de femei însărcinate, bombăni doctorul.

... În lipsa ei, Alexandru compune, în sfârșit, o simfonie, singura operă, de care e și el mulțumit.

— Și copil și simfonie, tânărul se reabilitează cu totul în ochii mei! mormăi pentru el doctorul.

... Pe când se afla în odaia ei, sosește și Edita slăbită de moarte; se certase cu familia, care pretindea că Alexandru n-o luase decât pentru bani. A doua zi Edita naște un băiat cu părul negru și creț, dar mort. Edita moare și ea din naștere. Alexandru pleacă desperat în țara lui, fără a mai asista la înmormântarea Editei, ca să nu-i întâlnească familia venită din Anglia. În țară află de la fratele ei, lordul Harry, că nevastă-sa îi lăsase toată averea. Alexandru refuză legatul în favoarea lui Harry, dar lordul făcu cu el un orfelinat, pe numele Editei și al lui Alexandru.

— „Prin vis – încheie cititoarea – mai vedea uneori, dar cu chip strein, odaia albastră și femeia cea blondă și albă, care ar mai zâmbi veselă, dacă nu s-ar fi încrucișat căile vieții lor. Dar niciunul dintr-înșii nu a fost vinovat de aceasta, așa a fost scris să fie.”

— Fatalitate! bombăni, final, doctorul.

Mite tăcu; lectura se sfârșise; lectură penibilă. De pe la jumătatea ei, înțelegându-i tâlcul, Eminescu nu mai făcuse nicio întrerupere, ci privea, ca de obicei, în jos ori în tavan, pierdut în reverie. Doctorul înțelese și el de la început realitatea, pe care vroia să o acopere atât de naiv povestea nevestei lui, cu muzicantul genial și himerica englezoaică; se bucurase din adânc, dar căutase prin comentarii zgomotoase și alunge concentrarea unei atenții supărătoare, cum ai alunga un bondar insistent; Mite îi pricepuse intenția și se resemnase la toate observațiile.

Când se sfârși, doctorul intona cu glas profund primul acord al marșului funebru al lui Chopin și își făcu o cruce largă:

— Requiescat în pace.

Eminescu se ridică palid, strânse mâna femeii cu o vagă felicitare ce-i expiră pe buze și, cercetând ceasul, găsi că ora era înaintată; trecuse de unsprezece. Își luă rămas bun ceremonios, rece, absent.

Singuri, Mite și Willi se uitară unul la altul, stânjeniți oarecum, cu impresia de a fi asistat la punctul final și solemn al unei drame, pe care nu voiau să și-o mărturisească.

— Ce efect i-a făcut lui Eminescu? întrebă ea totuși, într-un târziu, împinsă de curiozitate literară.

Doctorul ridică întâi din umeri, apoi, ca să nu pară că nu vrea cu dinadins să tacă, adaose:

— Mi-a părut foarte impresionat.

— Nu-i așa? se grăbi să întărească ea.

În tot timpul lecturii, Baby dormise într-un fotoliu; numai la urmă, când se isprăvisе, își deschise ochii.

— Tati, intervenise el pe neașteptate, în ochii lui nenea Mihai am văzut lacrimi. De ce plângea nenea Mihai?

— Ești sigur că plângea?

— Dacă am văzut!

— Ți s-a părut.

— Când citește mami plânge nenea Mihai; când citește mami poezii de ale lui nenea Mihai plânge mami.

Doctorul îl ridică în brațe!

— Așa fac poezii, Baby... Plâng mult. Mai bine de tine că te faci colonel de ulani.

Scoase ceasul:

— E târziu, domnule colonel; să ne culcăm.

Îl luă cu el în brațe. Se îndreptară cu toții spre camera de culcare.

— Mite! spuse doctorul emoționat, din prag.

— Ce e, Willi? răspunse ea cu o presimțire.

— Aici cu Baby între noi, aş vrea să te sărut deasupra capului lui.

— Și eu pe tine, Willi.

— Din inimă?

— Din inimă.

Se sărutară și intrară în camera de culcare.

Eminescu ieșise uluit cu primele acorduri ale marșului funebru al lui Chopin în urechi; doctorul găsisese melodia finală a întregii lor povești. Simți că se rupse ceva într-insul, definitiv. Murise dragostea pentru Mite? N-o iubise niciodată, poate. Murise dragostea de dragoste pentru ea. Dragostea de dragoste va mai renaște în el, căci fără dânsa nu putea trăi... alt păr blond... alți ochi albaștri... alte mânuțe „reci”... alte emoții ale începutului... alte timidități ale inițierii, cât timp sufletele se pipăie; momente sublime!... alte primblări prin fața geamurilor adoratei... alte sărutări diafane... alte poezii... da alte poezii.

Singurul lucru ce rămânea din atât freamăt... Totul va mai fi poate; cu siguranță chiar... dar basmul minunat, în care trăia de vreo doi ani se sfârșise... Simția că se sfâșie. Stăruința femeiei de a-l trimite la Iași, cu toată aparența unei atitudini sublime, venea din indiferență, ori poate din voință de a pune între dânșii ireparabilul: o altă femeie. Voia să-i impună pe Veronica... Nuvela transformase în ficțiune propria lor viață, ideea acestei materializări ridicole îl chinuia ca aplicarea unui fier roș. Dragostea expirase și se îmbălsămase în literatură...

— Oprește... auzi, deodată, din spate un glas brutal

și răgușit, prin strada Academiei.

Bănuia al cui era; și ar fi voit să scape de prezența lucidă și sarcastică a lui Caragiale.

— Oprește, îți spun! repetă categoric glasul din spate.

Se opri. Caragiale îl măsură în felul lui de sus până jos, pe sub ochelari, la lumina unui felinar.

— De ce ești, măi, așa de sinistru? îl întrebă el, fără speranță, totuși, de a-i scoate vreo mărturisire.

Eminescu dădu din umeri, cu necaz:

— Am și de ce! M-a apucat miezul nopții ascultând literatura proastă a unei cucoane.

— Te scârbești și tu numai pentru atâta lucru! Hai la Duro, să uiți de literatura tuturor cucoanelor din lume...

— Nu pot, că mâne plec.

— Unde pleci?

— La Iași.

— Apoi bine, măi, om întreg ești tu? Nu-ți ajunge proza cucoanei de la București; te duci acum după poezia cucoanei de la Iași?

Poetul coti, cu un scuturat din umeri, în semn de fatalitate, și se pierdu în întuneric bombănind:

— Neamul nevoei!

Bălăuca

I

— Măine plec la Iași, aruncase la întâmplare lui Caragiale.

Rămas singur, se scutură însă ca de o pulbere nevăzută. De ce-i spusese că pleacă mâine, când nici nu se gândea? Ce să caute acolo? Voise doar să scape de Caragiale, împotriva dialecticei căruia, cu puncte de plecare schimbate după împrejurări și din spirit de contradicție, firea lui dreaptă se răzvrătea.

— Grec diabolic, îi spunea el adesea, cu un amestec de admirație pentru vioiciunea minții și de silă pentru nestărnicia caracterului. Închis în sine, Eminescu nu simțea nevoia comunicării cu oricine și despre orice. Nu-i plăceau de cât discuțiile de ordin general, în care consimțea să-i înfrunte ironia și scepticismul. Despre dânsul și despre viața lui sentimentală nu vorbea nimănui bucuros; se ferea cu atât mai mult de Caragiale, al cărui ochi ager îi urmărea indiscret rana; pipăind-o cu mâini brutale, i-o ardea apoi cu fierul roșu al unei logice realiste, pentru care dragostea în latura ei ideală era o absurditate și o degenerare a energiei bărbătești.

— Ne faci nația de ocară, îi spusese odată, găsimdu-l pe la miezul nopții sub ferestrele Mitei.

El îi lămurise atunci destinul poeziilor și păruse a-l fi

convins.

— E de ger, mințise chiar, ștergându-și o lacrimă ivită în colțul ochiului.

Revenit însă din emoție, de câte ori îl vedea de atunci pe gânduri, îi arunca sarcastic:

— Tot pustia aia de nemțoiucuță? *Deutschland über alles!*

Ori:

— Ia mai vino și pe plaiurile noastre, că s-or supăra Voievozii...

Ori:

— Dacă intri în domeniile criticei academice, unde vânatul e oprit, ai s-o pățești cu Maiorescu și te pomenești că nu-ți mai recunoaște talentul, nici cu „dar” „însă” „totuși” și „având în vedere”.

Rotund și iscoditor, ochiul lui scormonea și arunca la o parte țărâna ca o sapă harnică; strângea apoi recolta bogată a observațiilor pentru a le aduce arcului tăios al gurii ca să le prefacă în ironii.

Prefera deci să rămână singur. După scena de la doctorul Kremnitz, își simțea un suflet de car răsturnat în mijlocul drumului ori de umbrelă întoarsă de vânt.

Acasă nu se mai dezbracă. Din oboseală sau din silă față de tot ce se repetă, nu-și mai dădea adesea osteneala împlinirii gesturilor simple ale vieții. Se aruncă, așa cum era, pe canapea. Seară tristă, sfâșietoare, cu tragicul latent al bucății de zahăr ce se dizolvă într-un pahar de apă. Iubise cu adevărat? N-avusese senzația durerii precise, ci a pierderii încete a unei substanțe, de a cărei existență nu-și dăduse seama decât în momentul dispariției. Că o iubise sau numai i se păruse, faptul nu mai avea nicio însemnătate; însemnată era doar conștiința sfârșitului sentimentului. Siguranța de a nu mai fi iubit îl durea mai

mult de cât îl bucurase odinioară siguranța că e iubit; socotelile dragostei i se arătau și acum vitrege. Destrămarea începuse, firește, mai de mult; o simțise poate și dânsul, fără să sufere, pe lunecuşul schimbărilor încete și vătuite. Scena din urmă îi grăbise doar deznodământul; iubirea femeii devenise literatură. Obişnuia și el să și-o transforme în poezie, dar numai substanța: adorarea, extazul, îndoiala, scânteile răsfete ale rugului aprins. Nuvela Mitei era însă povestea încheiată a dragostei lor defuncte, urmărită în transpunerea ușor schimbată a popasurilor ei. La urmă, îl trimisese „rivalei” de la Iași, și, înainte de a-i cunoaște hotărârea, îi anunțase la masă plecarea. Când doctorul îl întrebase, fără să-i mai aștepte răspunsul, ea intervenise cu ton sigur:

— Pleacă, pleacă.

Pentru ce să plece? Nu se va duce să înnoade firul unei povești încheiate... Mite nu-l mai iubea, poate de mult – era sigur. Dar nu ea dorise numai o ruptură, ci voise să arate și celorlalți că între dânșii nu mai era nimic. Atitudinea îl descumpănise; din slăbiciune nu protestase, ci lăsase totul în nesiguranță...

— Unde să plec? se răzvrăti pentru a doua oară pe canapea. De ce să plec, când n-am ce căuta acolo?

Îi părea rău că nu-i respinsese de la început invitația categorică; se potoli doar la gândul că n-o făcuse de cât poate din discreție; protestând, s-ar fi văzut că Mite avea drepturi să i se amestece în viață. Totuși, nu va pleca; nu va intra în noi încurcături sentimentale. Pentru ce-i spusese atunci lui Caragiale că mâine pleacă, adică îi repetase vorbele Mitei? Pentru că voise să scape de prezența lui indiscretă? Ar fi putut pretexta că e obosit sau că are de lucru. De ce se lăsase târât în alte complicații? Ce va născoci

când se vor întâlni mâine la redacție? Că se răzgândise? Nu putea înșela istețimea „grecului”. Va înțelege că voise să scape de dânsul și-i va spune ca de atâtea ori:

— Când ai de gând să o isprăvești și cu cucoana de la Iași? I s-a urât lumii de când vă tot aude povestea.

El isprăvise, de fapt, cu amândouă. Liniștit, își putea căuta de lucru. Răsucindu-se mereu pe canapea, se gândi, pentru a nu știu câta oară, la faptul că-i spusese lui Caragi-ale vorba Mitei ca un cuvânt de ordine. De ce o făcuse? Ca să scape de el? N-avea nici un sens să înlocuiască un rău prin altul și mai mare. Nu vedea linia obscură, pe care-i sosise hotărârea de dincolo de conștiință pentru a se formula brusc și absurd ca o sfidare. Prefera să-și închipuie că voise doar să spargă cercul monoton al vieții de redacție și de cafenea măcar în imaginație.

Mâine pleacă la Iași... Ce glumă!... Nu fusese, desigur, decât o glumă; la urmă, putea și el glumi. Când îl va întreba, îi va răspunde că s-a răzgândit, deși el nici nu se gândise măcar.

Încetul cu încetul se domoli.

— Mâine nu plec la Iași, izbucni, deodată, răstit și se întinse pe canapeaua de creton roș, pentru ca, scăpat în sfârșit de tortura nehotărârii, să poată dormi.

II

A doua zi se sculă, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Uitase de scena de la doctorul Kremnitz, de îndemnurile Mitei de a pleca la Iași, chiar de senzația de sfârșit transpusă pe ultimele note ale marșului funebru al lui Chopin; uitase de întâlnirea cu Caragiale și de vorba ce-i aruncase ca un proiectil în piept:

— Măine plec la Iași.

Nu se gândea nici că pleacă nici că rămâne, cum nu se gândea nici la Mite, nici la Veronica; forța lui obișnuită de evadare trăsesese brusc cortina de fer, îndărătul căreia viața inconștientă își torcea firul netulburat. Reușea, astfel, să se izoleze în sine, arătând lumii un aspect de nepăsare față de tot ce e în jur. Plecarea la Iași trecuse de faza deliberărilor și se rezolvase fără participarea voinței: Veronica, Mite, Caragiale îi dispăruseră din câmpul preocupărilor. Când se uită la ceas, era ora nouă. Se întrebă dacă moș Codrescu, administratorul *Timbului*, își lua cafeaua cu lapte la Hugues, ori în Lipscani; l-ar fi găsit mai sigur la zece la redacție; fără să știe de ce, nu voia să mai treacă pe acolo. Uitase cu totul de Caragiale și nu se preocupa decât de Codrescu. Își dădea nelămurit seama că trebuia să fie la mijloc o chestie de bani. Nu-i cunoștea însă destinația.

Limpede nu era decât rezultatul deliberărilor venite de după cortina de fer: necesitatea unui avans de leafă. Porni spre cafenea îngrijorat de felul cum îl va primi bătrânul. Avea să-i ceară ceva; avea să-și ceară, poate, dreptul – dar niciodată nu crezuse că are vreun drept; de aici spaima în fața oricărei cereri și senzația unui clește strângându-i zgârciul inimii. Nu cerea totuși întâiași dată. Se născuse cerând și singurul lucru, pe care nu-l ceruse, fusese doar venirea pe lume. Încolo, nu obținuse nimic de cât întinzând mâna; tatăl său căminarul, om econom și aprig, nu dădea bucuros; ținea banul în pumnul încheștat, pe care trebuia să i-l deschizi ca să-l lase; își petrecuse copilăria silindu-se să-l desfacă, rugându-se, scâncind, implorând ajutorul mamei și al Harietei, trimițând scrisori desperate de la Cernăuți, unde era dator lui pan Nikolaus Dziersek din *Schulgasse*, portarului Obergimnaziului, camarazilor, alvițarului. Când, în sfârșit, pumnul părintesc, se deschidea și lăsa să-i cadă banul de argint, era prea târziu: el trecuse prin toate umilințele lipsurilor și spaimele așteptării; suferința îi înăspriese sufletul; în conștiință i se încheștase pumnul amenințător, și nu vedea pumnul ce-și slobozea, în sfârșit, prada sonoră. Pentru că nu se deschisese niciodată la timp, și la Cernăuți și la Viena, luni de zile trăise numai din expediente, din „pușori” și din „pițule” împrumutate de unde putea. Silit de atâtea ori să ceară, la nevoie, i se strângea totuși gâtulejul și i se usca scuipatul în gură; ridica doar arătătorul dreptei, mormăind muștește:

— Mmm!

și numai când se vedea cu cei zece creștari de o cafea neagră, dați tot cu semne tainice, sângele își relua circulația normală. Prin camerele cu chirie schimbate atât de des la Viena, trăise cu panica neplății la timp; se urca și

se scobora pe scări, ca pisicile, și se strecura pe dinaintea odăiței portarului, pe nesimțite, cu suflarea sugrumată, oprită aproape; abia pe trotuar respira în voie. Se umilise până a se împrumuta de la chelnerul Jean de la *Troidl* sau de la Andrei de la „*Zu den drei Tauben*” al lui moș Wihl din *Marokkanergasse*; izbutise chiar să ia tutun pe datorie de la un debit de pe *Alserstrasse*; de când era ziarist la București, nu reușise niciodată să-și cumpănească bugetul fără avansuri și împrumuturi. După experiența atâtor ani, nu-și putuse încă înăbuși emoția în momentul cererii; retrăia și acum senzația din copilărie în fața strașnicului pumn părintesc, deschis numai după sleirea umilințelor și suferințelor, când nu-l mai ruga nimeni; pumn care nu dădea ci arunca. Spaima de atunci își supraviețuia și în fața pumnului atât de moale al lui moș Codrescu; în dreptul cafenelei, se mai adaoase și teama că l-ar putea întâlni pe Caragiale. Abia acum se lămurii că nu voia să-l vadă cu niciun preț. Se apropie cu sficiune, cu bătaie de inimă chiar; trecu de două ori prin față, cătând pe fereastră, fără să deslușească ceva. Așa îi dase târcoale și Nusăm Cucoș în seara înghețată, când i se furase banii în Șelari. Gândul că părea și el în căutarea „unui boer de la noi de la Botușeni”, îl făcu să dea buzna în cafeneaua mai mult pustie. Fără să se uite în dreapta ori în stânga, se-ndreptă spre locul lui obișnuit din fund, printre rândurile de scaune, ca prin fața unui pluton de soldați cu puștile întinse, cu teama de a nu auzi un glas răgușit și poruncitor:

— Stai că trag!

Nu auzi nimic; din fund, privi cu luare aminte în jur: cafeneaua era aproape goală; ceva mai departe, îndărătul unui ziar, descoperi pe moș Codrescu. Se sculă ca să-l înfrunte. Altul l-ar fi luat cu ocoluri, pipăind terenul înainte

de a da lovitura; el însă ori mergea la scop de-a dreptul, pe nerăsuflăte, fugărise din spate de imaginea pumnului încheștat al căminarului, ori cerea muțește ca pe vremea studenției, cu arătătorul dreptei în sus și cu un:

— Mmm!

gâtuit, în care și prăvălea sufletul ca un car; cerea atunci cu ochi sfâșietori, cu trup încovoiat de salcie plângătoare, cu brațe căzute, cu umilința întipărită în toată ființa lui. Moldovean blajin, moș Codrescu îi cunoștea firea și-l iubea; de cum îl văzuse, îi citise pe față gândul și nu-l mai lăsă să ridice arătătorul dreptei, ci i-o luă înainte:

— Cu ce nevoie, drăguță?

Înăbușit, Eminescu mormăi:

— Apoi...

— Da, da, încuviință bătrânul, știu... înțeleg, nu-i nevoie să-mi spui. Cât?

Poetul slobozi ca din pușcă:

— O sută cinci zeci.

Bătrânul se gândi o clipă, își aminti și de alt avans de acum zece zile; i se păru prea mult, dar privind la omul cu sufletul stors ca o cârpă, nu îndrăzni să i se împotrivească. Spuse liniștit:

— Buun. Apoi atuncea iscălește mata o hârtiuță pentru buna rânduială și treaba s-a făcut.

Înscăunat din nou în demnitatea lui omenească, Eminescu primi banii cu sânge rece, iscăli chitanța și spuse apoi slobod la vorbă:

— Uite ce e, moș Codrescu, niște treburile o să mă împiedice să vin pe la redacție vreo două-trei zile; fii dumneata bun de vorbește cu directorul; trimite apoi pe seară la mine băiatul de la tipografie pentru articole, ca să nu

sufere ziarul în lipsă.

— N-avea nicio grijă, drăguță, se învoi moș Codrescu, citind atent chitanța poetului.

— Pune te rog și data, că ai uitat-o... știi, ca să fie totul în regulă... Așa... buun... Iată că s-a făcut. Nu uita și de articole.

Poetul îi scutură mâna călduros.

— Om bun, moș Codrescu, își zise el în stradă.

Și apoi, ca și Nusăm Cucos, cuprins de mândria provinciei lui:

— Moldovean, firește, și el. Nu se putea altfel.

Când se simți cu bani în buzunar, cu treburile rânduie la redacție, se crezu om cu noroc; înțelese, în sfârșit, că avea nevoie de liniște vreo două, trei zile, departe de cafea, de redacție, de Caragiale, singur cu el, ca odinioară când dispărea câte o săptămână dintre prieteni. Trecând prin fața unui magazin își aduse aminte că-și propusese de mult să-și cumpere o cravată; acum era momentul; întră; pe lângă cravată se alese și cu o pălărie în stil „ieșean” cum îi spunea el, cu margini largi; se săturase de demi-jobenul lui Maiorescu. Întors acasă, scrise câteva bilețele în chestii particulare; trimise vorbă lui Slavici că nu poate veni câteva zile; amână o partidă de șah făgăduită pe a doua zi. Se puse apoi la masă și așternu pe nerăsuflăte câteva articole împotriva „roșilor”, a fanarioților, a „omului cu două clase primare și-un curs de violoncel”, a otrăvitorilor țărănimii. Pana îi mergea cu repeziciune neobișnuită; îi sufla cineva din spate cuvintele; se simțea ușor, răscolit de o exaltare neînțeleasă, de un fel de febră și neastâmpăr. După ce isprăvi de scris, se întinse pe canapea, mulțumit de sine; avea bani, scăpase de munca redacției pe câteva zile, avea cafea și tutun din belșug, avea cărți ce-l pasionau; se va

închide în casă; nu se va duce nici la restaurant: va citi, se va gândi la Mite, la Veronica, la situația lui sentimentală, ori va privi în tavan visând, ceasuri, ceasuri...

III

Numai când se trezi seara pe peronul Gării de Nord cu jumătate de ceas înaintea plecării trenului de Iași în căutarea unui vagon de clasa a doua, înțelese că pleca. Nu pricepuse că tot ce făcuse de dimineată era în vederea plecării: luase bani de la moș Codrescu, anunțase pe director, împlinise dinainte munca de redacție, pusese ordine în chestiunile lui particulare, ba își cumpăraseră și o cravată și o pălărie „ieșeană”, cu gesturi automate, de care își dăduse seama numai în amănunt dar fără înțelegerea scopului ultim: se duce la Iași, așa cum îl îndemnase Mite și cum nu voia el. Când înțelese că era totuși în gară și că pleacă, situația i se păru ciudată și de nepriceput. Nu putea însă să o lămurească pe peron; îi trebuia răgaz și liniște; avea nevoie de un compartiment gol ca să se gândească în tihnă. La urmă, a pleca nu înseamnă a ajunge; e drept că luase un bilet pentru Iași, dar se putea întoarce din orice stație; de la Pașcani se putea duce chiar la Botoșani, unde Harieta îl chema mereu. Urcarea în tren nu constituie deci un fapt definitiv. Dibuind într-un compartiment cu perdelele trase, dădu peste un călător scufundat în somn ori în meditație; la slaba lumină a opaițului cu rapiță recunosc pe Rocneanu.

— Ura, nene Rocnene!

Și apoi pentru a împlini ritualul impus de atitudinea bătrânului pururi aplecat asupra ceștei de cafea ca asupra fântânii adevărului, îl întrebă.

— Tot n-ai scos din fântână *Die vierfache Wurtzel des Satzes vom zureichenden Grund*?

La fel de ritual, cu gesturi de pisică lingându-și blana, bătrânul îi răspunse:

— Te rog să mă ierți, domnule Eminescu, dar nu cunosc limba germană.

Spunea „limba germană” și nu „nemțește” din același sentiment de cuviință; de zeci de ori îi repetase gluma, și de zeci de ori bătrânul se scuzase grav că, deși ardelean, nu cunoaște „limba germană”.

— Lasă că știi dumneata că e vorba de o măsea cu colți lungi, greu de scos.

Bătrânul dădu din cap: nu auzise de rădăcina împătrită. Eminescu i se așeză în față.

— Bun tovarăș de drum, se gândi el. Cu Rocneanu nu-i primejdie de vorbă lungă; până ce extrage rădăcina, am tot timpul să mă lămuresc de ce plec.

Nu-și putea totuși stăpâni mirarea de a-l fi găsit pe Rocneanu în tren. Nu și-l închipuise de cât la cafenea, adâncit în fundul ceștei, și iată-l acum călătorind ca toată lumea. Îl iscodi unde se duce. Bătrânul mergea la Focșani, la o nepoată măritată acolo. Avea, așadar, și nepoată, ba încă „la Focșani”. Aiurea i s-ar fi părut mai normal. Toată lumea călătorește și are nepoate. Ciudat! Nu avu răgazul să se gândească mai mult, pentru că pe ușa deschisă brusc abia încăpu un popă oacheș și rotund, încărcat cu boccele și cu o legătură, o basma mare popească, din care se ciocneau astupat câteva sticle pline:

— Cu Domnul, făcu popa, foindu-se ca la el acasă. Își urcă apoi boccelele și așează în plasa de jos legătura cu sticlele.

— Ia niște untdelemn de ăla bun, franțuzesc, crezu el nimerit să lămurească unei doamne ce-și făcuse și ea loc în compartiment și privise cu îngrijorare spre legătura atârnată deasupra capului.

— Fii fără grijă, taică, nu se întâmplă nimic; e bine legată.

Cuconița, nostimă, strânse din buze cu un ușor semn de dispreț, își aruncă privirea spre vecini, îi măsură și-i socoti drept oameni fără însemnătate; se așează resemnată. Eminescu socoti că situația se prezintă încă bine; între filosoful scoborât în ceașca de cafea, între popa cu „untdelemn de ăla bun franțuzesc” și cuconița ce se simțea declasată în lumea lor, putea rămâne singur și cerceta pe îndelete dacă trebuia să meargă sau nu la Iași.

— Cu multă plecăciune, coane Mihăiță, se auzi deodată glasul spart al unui om căzut ca un bolid în compartiment. Toate capetele se întoarseră speriate spre ușă – afară de capul lui Rocneanu.

— Ptiu! scui pă ușor popa, că m-ai speriat, de ce intrași așa ca vântul?

Omul se trase un pas îndărăt.

— Da' cum era să intru, părinte? Trebuia poate să mă anunț? Bine. Iacă mă anunț.

Ieși afară. Se auzi un „toc... toc” și un cap de țăp roșcat, cu parul zbârlit în sus ca din țăpoi, de lână creată, încălțită, cu fire albe, cu figura lungă, slabă, sfârșită printr-o bărbiță roșie, mefistofelică, se arată mucalit prin deschizătura ușii.

— Sara bună, la domniile voastre; cu plecăciune, înalt

prea sfinte; sărut mâna, conită, este un loc și pentru mine?

— Este, creștine, cum să nu fie, răspunse popa, om de înțeleș și mucalîț și dânsul.

— Dumnealui nu e creștin, părinte, bufni înțepat cuconița, care, dacă până acum se considera numai declasată, de la venirea omului roș se credea și compromisă. Dumnealui e israelit.

Omul sări ars.

— Iu nu-s israelit, dudue, se lepădă el ca de Satana: eu îs jidan, sadê, și nu mi-i rușine. Iu am fost jidan la tataia dumnealui, tatăl coanei Raluca, al conului Vasile Iurașcu de la Joldești și al lui conu Costică Bobeică, și al lui Conu Ioniță Arapu, și al lui beizadea de la Deleni... și al atâtor alți boeri cinstiți și de ispravă de la noi de la Botușeni, cum nu sunt prin multe părți (și făcu cu ochiul cu înțeleș spre Eminescu). Ce mai vorbă lungă, iu sunt Nusăm Cucos, misit de cereale – mă cunoaște dumnealui, care scrie la gazete – și se întoarce din nou spre Eminescu. Că iu amu, coane Mihăiță, nu citesc la cafînê la Modern de cât Timpul; și când „stă” ceva scris la Timpul știu că mata ai scris.

Popa și cuconița își întoarseră capul spre colțul, în care Eminescu încerca să se ascundă sub pardesiul atârnat în cui.

— Da, reluă Nusăm Cucos, și să știți domniile voastre, că și dumnealui, care e prieten cu conu Petrache Carp, de vorbește, iacă așa, cum vorbesc iu cu sfînția-ta, și trece prin birourile ministerelor de spune numai o vorbă și treaba se face, e tot de la noi, de la Botușeni. Că iu, când m-a găzduit la dumnealui și mi-a spus:

— Iacă, domnule Nusăm, tăta sară am discutat cu conu Petrache despre revizuirea articolului șapte, ce zâci și dumneata de treaba aiasta?

— Despre care treabă?

— Despre acordarea drepturilor la evrei.

— La care evrei? am sărit iu de pe canapă. De e vorbă de israeliți – de israeliții duduiei – atuncea treaba lor; lupte ei cu cine li-i voia; nu mă privește. Noi n-avem nevoie de drepturi. Iu n-o să mă fac procuror, nici n-o să împlu dupe locul lui conu Ioniță Arapu la prefectură. Noi ovreii de la Botușeni n-avem nevoie de drepturi de vot, ca doar n-o să ne alegem dipotați; noi avem nevoie de conu Gheorghieș, de conu Costică Bobeică, și de alți boeri de treabă, pe lângă care trăim.

După o tăcere, tot mucalit:

— Îi drept că mai avem nevoie și de ploaie, la vreme, dar pentru aiasta are grijă părintele ca să se roage lui Dumnezeu și să iasă cu sfintele moaște, că părintele nu-i israelit.

Trenul se puse în mișcare zguduindu-se. Cu ochii vârâți în toate părțile, Nusăm nimeri și pe sus, spre plasă.

— Ai, vei! se cutremură el de râs. Nici nu credeam să zâc vorbă așa di mare; părintele s-o și rugat în gând că s-o și pus să ploaie.

Din plasă, dintr-una din sticlele părintelui, se prelingeau picături de vin roș drept pe pălăria cu verdețuri a cuconiței îmbufnate.

— Sari, părinte, că mi se prăpădește pălăria, țipă cuconița, ca și cum ar fi călcat-o trenul.

— Nu ti speria, dudită, interveni mucalit Nusăm; să vezi ce pâne bună o să se facă la toamnă din paiul ista stropit cu „untdelemnul de ăla bun” al părintelui.

Cuconița se uită urât la evreu. Cum stricăciunea nu era însă mare, la gândul „untdelemnului” părintelui, se îndulci și ea în râs. Dacă râdea păgubașul, n-aveau de ce plânge ceilalți. Râseră cu toții. Popa își astupă din nou

sticlele și ca să nu se mai întâmple vreo pozna, trecu el în dreptul legăturii din plasă.

— Pe fiecare să-l pască beleaua lui, încheie el cu filosofie.

Trenul pornise de mult, când ușa se deschise brusc, trântită cu violență, de un domn zvelt, bine îmbrăcat, și cu o geantă subsuoară.

— Mă rog, este loc și pentru mine?

Fără să aștepte răspuns:

— A, este; bine că am găsit... să nu vă fie cu supărare, adaose el intrând.

— Apoi de ce să ne fie, taică, răspunse popa, că fiecare e pe locul lui și toți am plătit la fel.

Abia instalat, noul venit își lunecă stăruitor privirea spre cuconița nostimă și de la ea spre Eminescu.

— Acolo te-ai ascuns? Servus, maestre, izbucni el cu volubilitate familiară.

Necăjit de a fi dat peste atâtea cunoștințe în insula minusculă a compartimentului, în care sperase să se poată gândi netulburat asupra situației sale, Eminescu întinse o mână moartă în aer, ca și cum ar fi voit să îndepărteze ceva de la dânsul.

— Ei și dumneata, domnule Ionescu, îmi tot dai cu „maestre” – până la „maestre” – mai este!

Omul sări brusc de la locul lui ca o paiată scăpată din cutie.

— Ce-ți veni, gazetărașule, să faci intrigi pe lângă cuconița? O să creadă că așa mă cheamă.

Se înclină apoi către toți, sărutând mâna doamnei:

— Garandă.

Eminescu rămase aiurit; fusese de bună credință. De

unde îl cunoștea? Nu-și mai aducea aminte, dar trebuie să-l fi cunoscut din prima zi a venirii în București. Cine i-l prezentase? Nu știa. Se prezentase poate singur, undeva, ca odinioară. De atunci îl întâlnise mereu și pretutindeni, la Hugues, la Fialkovschi, la Duro, la varieteu, la teatru, la ministere, prin birouri și vespasiane; subțirel, bine prins, elegant, cu gura plină cu dinți de aur, volubil și familiar, pripit la vorbă până la o ușoară bâlbâire, cu aere de veșnică preocupare, târând după el o geantă plină, deschidea toate ușile prin care se strecura ca o șopârlă. De la prima lor întâlnire, îi spusese:

— Ce mai nou, gazetărașule? înaintându-l, ce e drept, încetul cu încetul, în grad. După un timp îi aruncă de departe:

— Salut a patra putere în stat!

Îl trecuse apoi prin „servus, poete” și de câteva luni, din nu știu ce motive, îl înălțase la gradul de „maestru”. De la prima nemulțumire îl degradase însă din nou la rangul de „gazetăraș”. Se simți cu galoanele smulse. Nu se știa vinovat cu nimic. Pentru ce crezuse că îl cheamă Ionescu, nu-și aducea aminte. Dintr-o teamă instinctivă, ocolise totuși până acum să-i spună pe nume, când îl apostrofa cu gura plină de dinți de aur:

— Se face, se face, gazetărașule!

— Ce se face?

— Ei și dumneata, parcă ai fi în lună. Revizuirea.

— A, da?

Ori, îmbufnat, consternat:

— Nu se mai face!

— Da?

— Nu vrea omul verde. Dar îi arătăm noi. Scrie și

dumneata la gazetă și combate-l.

Alteori îi arunca din tramvaiul cu cai:

— Te-am citit, poete, bravo și zi-i înainte.

Ce citise anume nu-i spusese niciodată, nici chiar când îl lua de braț ca să-i șoptească tainic la ureche:

— Nu mai scrie atâta, meștere, că nu mai prididesc cu banii și cu timpul.

La fiecare pas saluta și arunca în dreapta și în stânga:

— Ura, Jane!

— Să trăiești, Mitică!

— Vă salut, domnule președinte!

— Măine, la ora știută!

— Pa, păpușico!

— Nix, michiduță!

— Mai vezi de altul, puiule!

— Am onoare, domnule general, pentru a se anina apoi de brațul altuia, aruncându-i de departe:

— Poți să-i dai la cap, iubitele, chiar și lui Brătianu, dar nu te atinge de Rosetti – că mă supăr. La revedere, meștere.

După câțiva ani nu izbutise să-i afle încă meseria și-l crezuse Ionescu. Deși, pentru a-și ușura situația față de cuconița nostimă din compartiment, se pricepuse să-i întoarcă neștiința în glumă, se vedea totuși că e supărat. Ca să-l moaie, părintele interveni împăciuator.

— Omule, nu te supăra!

Apoi cu pofta de vorbă, către toți:

— Se întâmplă, taică, se întâmplă... Să vedeți ce mi s-a întâmplat și mie mai dăunăzi... Mă duc la frații Fischer, pe Lipscani, să-mi aleg niște odăjdii și alte lucruri sfinte, o evanghelie suflată cu aur, o cruce, un patrafir, un pahar

de argint, ca la biserică, mă rog... Văd una... văd alta... mai cântăresc cu ochiul... mai cântăresc cu mâna... mai stau pe gânduri, mă mai scarpin în barbă ca omul ce nu știe alege din atâtea minunății. Când iată că se arată popa Miron pe ușă.

— Știi ce, părinte Oanea, îmi spuse atunci domnul Manole, sfinția-ta mai chibzuiește-te, că eu trebuie să văd ce dorește părintele Miron de la Sfântul Spiridon.

Și se întoarse.

— Popescule, ia condu pe părintele Oanea și arată-i tot ce dorește sfinția-sa să vadă.

Din spate, se și ivi șeful vânzătorilor – dar de Popescu nici vorbă! Un vlăjgan roș și pistruiat, uite așa ca dumnea-lui – nu te superi, domnule Nusăm?

— Di ci să mă supăr? Dacă era oacheș, ce, se supăra sfinția-ta?

— Tocmai, reluă popa. Văd că suntem oameni de înțeles. Mă uit la el. Popescu? De unde! Am auzit totuși cu urechile mele, când domnul Manole i-a spus „Popescu”... Mare minune! Ce să mă fac? Să nu-i spun Popescu? – dar te pomenești că-i chiar Popescu. Mai știi? O fi nevoie poate și de un vânzător român, că de, taică, oricum, e vorba de evanghelie, de cruci, de odăjdii, îmi dădeam eu cu gândul. Sau poate e „israelit” și s-a botezat, ori și-a zis numai Popescu, știi, așa, de ochii lumii. Ce să mai lungesc vorba? Dacă vrea să fie Popescu – Popescu să fie! N-am să-l iscodesc eu. I-am zis și eu Popescu. Trei zile de-a rândul am tot văzut și am ales – până ce, la urmă, cum se întâmplă, am cules ce nu-mi trebuia, în tot timpul ăsta nu l-am scos pe vânzător din „domnule Popescu, încoace”... „domnule Popescu, încolo”. După ce i-am plătit totul în regulă, iată că domnul Popescu mă ia deoparte:

— Acuma, părinte, că v-ați isprăvit treburile, să nu vă fie cu bănat, dar v-aș ruga să-mi spuneți și mie: ce v-a venit să-mi ziceți mereu Popescu?

— Dar cum să-ți spui, taică? am sărit eu ars. Nu te cheamă Popescu?

— Eu, Popescu! izbucni vânzătorul. Am și mutră de Popescu! D-apoi bine, părinte, am crezut că v-ai să faci o glumă, pentru că mă vezi vânzând odoare bisericești. Dar eu nu-s neam de popă... Pe mine mă cheamă Rosen.

— Roză să fii, și să crești, să înflorești și să umpli aerul cu mireasmă, i-am răspuns eu. Dar una mi-i crucea, că eu te-am crezut Popescu – că doar am auzit bine când te-a chemat domnul Manole ca să mă conduci.

Vânzătorul tot privea la mine și mă măsura cu neîncredere.

— Da' ce-ai uitat, omul lui Dumnezeu, când ți-a spus domnul Manole: „Popescule, i-a condu pe părintele Oa-ne!” Am auzit doar cu urechile mele...

Vânzătorul se porni din nou pe râs. Se lămurii. Popescu era omul de serviciu din prăvălie, căruia îi spusese domnul Manole să mă conducă până la dânsul. Și iaca-așa: ne-am pus amândoi să râdem, că Popescu ori Rosen, tot una-i, numai oamenii de ispravă să fim și cu frica Domnului.

Cei din compartiment râseră și ei de pățania popei și de tonul mucalit al povestirii. Tăcut, sumbru, Eminescu se trase sub oblonul pardesiului: ce căuta el în ceata aceasta de călători? ce căuta în trenul de Iași? Totul i se întâmplase ca în vis, ca altuia; rânduise lucrurile în neștire, pentru a se găsi fără veste într-un vagon cu Rocneanu, cu Nusăm Cuceș, cu avocatul și cu popa ăsta guraliv. Numai Rocneanu sta locului, cum îl găsise. Nu auzise, nu văzuse nimic; nu dormea totuși. Revenit la sentimente

mai bune, îndulcit se vede de privirile tot mai prietenoase ale cuconiței din față, avocatul îl ridicase iarăși la rangul de „maestru” și-i împărtășea tainic la ureche secrete de stat:

— Să știi că se face... Ți-o spun din sursă autorizată; n-o scrie încă la gazetă, că e prematur. Brătianu cedează lui Rosetti. Ne democratizăm; țara o vrea; trebuie să ne lărgim baza electorală și să ne îndreptăm spre soluția finală a sufragiului universal.

El dădu aprobativ din cap, ca și când ar fi fost și dânsul pentru „soluția finală a sufragiului universal”. Mormăi chiar: „trebuie să ne democratizăm, negreșit”. Neputând stabili un circuit de impresii comune, avocatul se văzu curând silit să-și continue destăinuirile politice în urechea cuconiței... Domnul Nusăm încercase și el să-l prindă în vârtejul vorbăriei lui; îi pomeni de conu Gheorghieș, pe care îl văzuse acum patru zile cumpărând un cal din obor, la Botușeni. Nu mai contenea să-i mulțumească pentru binele ce-i făcuse cu patentă lui Haini, îi pomenise și de întâmplarea din Șelari și de banii ce-i datora – și, tot sporovăind, umbla mereu cu mâna în buzunarul pantalonului, ca și cum ar fi mângâiat câteva monezi, ca să i le strecoare într-un moment de nebăgare de seamă. Eminescu amorse. Nusăm nu știa cum să se mai apropie de blocul lui de tăcere; era din cei ce-și închipuie că recunoștința se exprimă numai prin vorbe. Gura-i mergea în zadar.

Putea el să evoce amintiri de la Ipotești, și avocatul să reclame democratizarea politicii românești, Eminescu nu mai auzea; din zumzetul de vorbe nu mai prindea nimic deslușit; simțea cum se cufundă încetul cu încetul într-o lume departe, care a fost cândva ori niciodată... Nu știa. Nu se gândea, nu-și împrespăta amintirile ca alții, ci re-

trăia momentele uitate din trecut, cu o putere de prezență ce făcea dintr-însul o realitate. Nu visa; era treaz; îl zărea pe Rocneanu, toropit. Îi vedea și pe ceilalți ciocnind un pahar din „untdelemnul de ăla bun, franțuzesc” al părintelui Oanei, – dar totul, aburit, ca printr-un ochean întors, departe; deslușea și buzele mișcându-se, dar nu auzea nicio vorbă... În atmosfera îmbâcsită a compartimentului, trăia aieve momente din viața studenției lui la Viena.

IV

În piața dintre cele două muzee naționale ale Vienei, pe o bancă, șase tineri nu-și aflau locul.

— Câte-s, mă? întrebă unul pe vecin.

Celălalt făcu un gest, ca și cum s-ar căuta prin buzunare și n-ar găsi nimic. Dădu din umeri.

— L-ai uitat acasă, hai? Place-ți, mă rog dumitale, de golan, parc-ar fi avut vreodată. Celălalt râse.

— Eu, să-ți spun drept, l-am amanetat la moș Wihl; e mai la păstrare; nu se pierde, nu se strică; când îmi vin bani, îl găsesc ca pe un odor.

De la o biserică, din apropiere, se auzi bătând unsprezece lovituri de clopot.

— Unsprezece, mă Neagoe.

— Unsprezece, ciorilor! și Eminescu tot n-a venit. Ce ne facem, frățânilor?

Unul propuse să nu-l mai aștepte, ci să plece; îl așteptaseră de ajuns două ceasuri.

— Ajungem și noi ca cei de colo, glumi altul, arătând spre împărăteasa Maria Theresia cu alaiul de cancelari, de miniștri, de generali cățărați pe soclul statuei uriașe.

— Tot aduce Onesim cu Kaunitz, încheie el.

Măgulit de asemănare, instinctiv, Onesim Țurcan își înălță trupul bleg și își umflă pieptul, ca la armată.

— Uite la el, se ghiontiră doi, se și crede cancelar.

— Amu ce ne facem? încercă el să abată vorba de la dânsul și de la Kaunitz. Eu zâc să plecăm cu toții și să rămână doar unul ca să-l aștepte și să-l aducă după noi.

— Unde?

— La Moldauerkapelle.

— Și cine să-l aștepte?

— Eu.

— Musai că vrea să rămână cu Kaunitz între patru ochi. Este sau nu este?

Onesim încuviință râzând:

— Te pomenești.

— Frache Neagoe, reluă el, ce ai cu mine? Eu umblu numai cu pace, și tu te ții morțiș de harță.

— I-an ascultați, mă, Onesim zice că eu mă mânc cu dânsul! Martori îmi sunteți și voi că nu-i adevărat; placu-vă-ți cum minte! Replică Neagoe.

Tinerii erau ardeleni și bucovineni, și stâlceau limba; prin contactul cu cei din regat, ei se osteneau totuși pe cât puteau să vorbească așa cum se vorbește în țară, și cum se scrie prin cărți; la cea mai mică ciocnire, limba de acasă le revenea însă. Ca să facă haz, bucovinenii întrebuntau uneori ardelenisme căutate anume, iar ardelenii bucovinisme.

— Eu una știu, încuviință Chibici, că primblarea ni s-a dus pe gârlă.

— Teamă mi-e, încuviință Tancu; trebe că e un sfârtaț la douăsprezece și zăpăcitul tot n-a venit.

— Uite-! țipă Chican.

Dinspre bulevard se apropie, în adevăr, un tânăr mai mult scund, larg în spate, cu ochii pe jos, ca și cum ar fi pierdut ceva.

— Să știi că ne caută prin frunze, glumi unul; crede că am putrezit de atâta așteptare.

Tânărul veni însă țintă la dâștii. Când fu aproape, ridică mâna în sus.

— Trăiască nația!

Tăcere.

— Trăiască nația! repetă el energic.

Tăcere îmbufnată și priviri dușmănoase.

— Pentru cea din urmă oară vă salut cu: trăiască nația! și dacă niciunul din voi nu-mi răspunde „sus cu dânsa!” vă declar căzuți din rândurile ei.

— Ia-ascultați-l, izbucni atunci Neagoe, cum tot el ne tipă afară din sânul nației.

— Țipă! țipă! Țipă! Făcură haz bucovinenii.

Neagoe nu se descreți ci stăruie cu violență:

— Da' ce, de nație ne arde acum? De trei ceasuri noi ne prăjim la soare, privind sub coada calului milostivei împărătese și la Onesim cum face ochi galeși lui Kaunitz – și dumnealui umblă cu „trăiască nația!” Mulțam dumitale, că șodu mai ești! Crezi că o să scapi așa de ușor de noi... Unde ai fost, varvarule, până la un sfârțai la douăsprezece?

Tânărul își ridică ochii mari, frumoși, visători, cu nepăsarea întipărită pe figura lui lunguiață, ciolănoasă.

— Ce-ți pasă? lăsa el să-i cadă disprețuitor de pe buzele strânse.

— Ce-ți pasă? Iaca ștrolea! Ce ne pasă? Pasă-ne, mă; amarnic ne pasă că noi fierbem de ceasuri aici la soare ca să te așteptăm pe tine.

Tânărul dădu din umeri și răspunse glumet:

— Ce te tot mânici cu mine, mă frache Neagoe?

— Iaca fără că și dumnealui își bate joc de limba mea. Noa-zău, când cugeti, îți vine să faci haz că o lepădătură turcească să-și rădă de feciorii ardealului.

— Lasă-l, interveni Chibici, nu te lega de vorba lui obișnuită.

— Să i-o spună lui Andreas, de la moș Wihl, când i-o cere îndărăt creșterii luați pe datorie, dar nu nouă.

Îndemnat de hazul tuturor, Neagoe își dădu și mai mult drum indignării prefăcute.

— Las' că-i țin eu un proces în grumaz, bombăni el.

Întorcându-se apoi spre Pamfil Dan și spre Onesim Țurcan, începu a le grăi cu multe ploconeli:

— Mărite Doamne și Înalt prea sfinte, în fața faptei ne-dumnezeiești a acestui procler, care ne-a viclenit pe toți, eu sunt de părere a poftire divanul domnesc pentru a-i ispitire pricina.

Tinerii încuviințară cu zgomote de bucurie. Sub numele de Dan-vodă, Pamfil Dan fusese ales mai de mult Domnul Țării Moldovei iar Onesim Țurcan, Chirio Chir Mitropolit al Moldovei și Sucevei, exarh al plaiurilor; Aron Neagoe urma să facă pe velichi logofăt, iar Tancu și Cio-can, de fel din Năsăud, și Alexandru Chibici Râvneanu, de fel din Bucovina, aveau să țină locul „prostimii”, adică a boierilor mai mici din divan. Vodă și Mitropolitul luară loc pe bancă, ceilalți se traseră mai la o parte pe niște scaune. După un răstimp, se sculă Vodă:

— În țară este acest obicei, de pier fără număr, fără giudeț, fără leac de vină; însuși giudeț, însuși pâraște, însuși împlie legea. Și de aceasta noroc țara nu scapă, că mai mulți sunt de li-i drag a vărsa sânge nevinovat, apoi

zâc și dau vina lăcuiitorilor că-s vicleni. Dară cui nu-i urât a muri? Cine n-ar pofti să viețuiască? Place-le lor viața, alții încă nu o ar lepăda! Crez mai bine pentru dragoste de cât de frică să-l slujească? Ian de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte cum se ține domnia, cumu-i albina, că toată-și apără căscioara și hrana lor cu acele și cu veninul său, iar domnul lor, ce se cheamă matcă, pre nimenea nu vatămă, ci toate de învățătura ei ascultă.

Cum mai bine ar fi pentru blândețe să-l asculte și să-l iubească și cu dragoste să-i slujească, de cât de frică și de groază să i se plece! Drept aceea ca să nu se vărsare sânge nevinovat, poruncește Domnia mea să se facă giudeț.

Vodă își luă locul, iar Marele logofăt Aron Neagoe se ridică:

— După năcazania măriei tale și certarea celor mari și puternici, cer slobozire a purcede la ispitire.

Vodă încuviință.

— Mihai sin Gheorghe, porni logofătul, ești poftit înaintea divanului domnesc pentru a răspundere de nedumnezeirea ce ai săvârșit față de mânia-sa și de aceste cinstite fețe boierești. Și dacă mânia-sa nu te au muștrat, aducându-ți aminte de alte multe lucruri viclene ce au oblicit, și nici nu te-au lovit cu buzduganul, cum au făcut Tomșa la Areni cu Despot-Vodă Ereticul, apoi e mila măriei sale. Dacă divanul domnesc, căruia te-au dat de grumaz, nu poate a uitare că ne-ai stricat pofta inimilor de a vedere urmele urdiilor împărăției turcești pe lângă Beciu, unde în veleatul 7191 au luptat ostile lui Duca-Vodă i ale lui Șerban-Vodă, i taberile lui Ioan Sobieschi, craiul leșesc, care au venit cu oste în ajutor și au bătut pe turci și au mântuit cetatea Beciului de năvala lor. Drept aceea cu slobozenia măriei sale, ți-oi face mai multe ispitiți pentru

a oblicire pricinile întârzierii tale. Răspunde Mihai sin Gheorghe.

— Au pricea este o muiere?

Eminescu ridică disprețuitor din umeri:

— Ce-ți pasă? aruncă el apoi trufaș.

— Măria-ta vede că bunătatea ei n-a găsit răsunet în sufletul acestui ticălos, că vasul cel fără fund, măcar câtă apă ai turna într-însul nu-l mai poți umple.

Chibici, din prostimea divanului, ceru cuvântul:

— Măria-ta, înalt prea sfinte și cinstit divan, pornit numai de sfânta dreptate îndrăsnesc a-mi pune capul în această price: nu o muiere l-au putut întârzia până acuma, căci după a mea oblicire, de ori câte ori vede un chip de muiere, pârâtul pleacă ochii jos ori fuge ca de păcat.

— Drept aceea îl izbăvesc de această vină, încuviință vodă; dar vina lui e cu mult mai mare față de așezarea Domnului Dumnezeu, carele, din coasta bărbatului făcut-au pre muiere pentru îndulcirea amărăciunilor vieții. Nu știu ce cugetă și înalt prea sfântul Chirio Chir Mitropolitul în această privință?

— Amin, încuviință mitropolitul.

— Mă închin poruncii măriei tale, reluă logofătul, dară numai dacă se împreună cu o muiere i se putea a ușurare vina. Căci ce alt ar putea să i-o mai ușureze? Au vreo price duhovnicească? Fost-au el la vreun locaș al lui Dumnezeu ca să se închine să se mântuie de rele? Nu. Au vreo price ostășească? Fost-au el la vreo slujbă de catană împărâtească? Nu. Au este vreo price pângărească? Nu. Atuncea de ce s-a nedumnezeit? Te mai pohtesc o dată, Mihai sin Gheorghe, să răspunzi măriei sale și cinstitului divan domnesc care este pricea faptei tale?...

Încăpățânat, Eminescu dădu din nou din umeri.

— Ce-ți pasă?

— Eu cred, măria-ta, că nu-i altă nimica de făcut decât ca să-l punem „în cârlige” aici în piața împărăției și ca la toți trecătorii care ar umbla voie să le hie să tragă în el cu săgeată au cu piatră ca într-o proșcă.

Vodă se ridică în picioare cu solemnitate.

— Ispitirea a încetat.

Chibici interveni atunci și el:

— Înainte de a purcede la giudeț, rog pe măria-ta să dea slobozenie pârâtului să facă chemare la mila măriei-tale.

Eminescu îi tăie vorba:

— Eu mi-am pus nădejdea la Dumnezeu pentru direptatea mea, și nu la mila măriei sale. Aici, la Beciu, suntem cu toții niște pribegi printre străini și domnul se visează că e atotputernic ca la țara lui, când este domn, și va să fie așa, ca să ne năcăjască și nu socotește slujba ce i-am făcut, că ne-am înstrăinat, că nimica învoială nu-i face. Nădejdea domnului este ca sâninul cerului și ca încetul mărei; acum este sânin și se face nor, acum este marea lină și se face furtună...

— Măria-ta, cu omul acesta nimica nu este a isprăvire, îl întrerupse marele logofăt.

— Adevăr grăești, zise Vodă; drept aceia pârâtul să fie tras de o parte și păzit ca să nu hălăduiască, până ce o ieși cartea domniei mele.

Cei șase se puseră atunci deoparte să însăileze cartea domnească pe o foaie de hârtie, iar după vreun sfert de ceas, Eminescu fu adus din nou în fața divanului obștesc, în picioare, ca să asculte cartea citită de vodă cu glas solemn:

Carte domnească dată în Beciu în văleatul 7379 luna septemvrie.

Ispitind pe Mihai sin Gheorghe de pricea întârzierii sale, că ne-au făcut pe domnia mea și pe acești boieri veliți a adastare trei ceasuri și un cifert în fața mării sale împărâteasa Maria Theresia, pârâtul nu au voit a răspundere de cât:

— Ce-ți pasă?

Ascultând și pe Velichi Logofăt Anine Neagoe, din olarul Șălimbarului, care ne-au arătat că ni price muerească, ni duhovnicească, ni ostășească, ni pârgărească nu l-au îndreptățit a nu venire la vreme, și cu toate că marele logofăt și boierii veliți au zâs că ar fi bine să fie pus în cârlige chiar aici și săgetat de trecători ca o proșcă, dară pentru că dreptatea e lăsată pre cel mai mare ca să o giudece, și ce i-au părut lui, ori bine ori rău, aceia să fie lege, și cumu-i voia domnului să le placă tuturor, ori cu folos ori cu paguba țării, care obicei și până azi trăiește – domnia mea, în mila mea, am hotărât să fie pedepsit cu mai puțin, și de azi înainte, vreme de opt zile, să nu-i zăcă nimeni cum l-a botezat tătâne-su Mihai ci cu toții să-i zăcă „Ce-ți pasă”. Iar de a fi să fie cineva, care să nu cinstească cartea noastră și în samă să nu o ție și răs și batjocură de ea să facă, atuncea acela să fie procllet și artaftimă și afurisit de cei 335 sfinți părinți de la Nichea și buricul iadului înghită-l și setea Gheenei muncească-l și focul dragostei ardă-l și vinul în oțet prefacă-se și berea în apă schimbă-se și să aibă parte cu Arie ereticul...

— Amin, încheie Chirio Chir Mitropolitul. Și acuma, după ce ați auzit cartea domnească pentru greșelile lumești, îi arunc și eu anaftima mea pentru cele sufletești. Căci proclletul nu cinstește nici făptura lui Dumnezeu, pe care

au zidit-o pentru mângâierea amărăciunii vieții omenești.:
Muierea. Au de ce au mai scos-o Domnul Dumnezeu din
coasta bărbatului, dacă te rușinezi de ea și fugi de miera
trupului ei? Iacă pentru ce mă râdic împotriva acestei vine,
pe care ni pravilele domnești, ni canoanele bisericești n-o
pedepsesc, dar pe care sufletele noastre și adietul țării o
privesc ca o nedumnezeire... Ascultă „Ce-ți pasă?” și ia
aminte la anaftima mea: să nu treacă zâua de azi până
nu te-ai întoarce ca cânele la vărsătura lui și să lingi unde
ai scuipat și cei dintâi ochi de muiere ce s-or uita la tine
să-ți vâre în trup otrava lor, și să te ia cu cald și cu frig, să
te dogorești iarna și să clănțânești de frig vara, – și să te
tărăști la picioarele ei ca un vierme și ea să nu-ți poată da
ceea ce i-ai cerși tu și ni tu să nu-i poți da ceea ce ți-a cerși
ea... Amin.

Vodă se sculă.

— Acuma, domnia mea poștește slobozirea cinstului
divan: marele logofăt să treacă cartea noastră la izvod, iară
domniilor voastre, boeri veliți, vă poștește voe bună.

V

Voia bună nu le lipsea tinerilor. Uitaseră de excursia proiectată pe urmele lui Kara Mustafa și ale domnilor Gheorghe Duca și Șerban-Vodă, uitaseră de necazul așteptării pe banca din fața milostivei împărătese. Erau voioși ca niște vrăbii ce se scaldă în praful uliței și cel mai voios părea Eminescu.

De la biserica apropiată se auziră trei lovituri.

— Trei sfârtați la douăsprezece, bombăni din nou Neagoe. Ne-am pierdut dimineța. Puie-mi-se naiba-n năravul lui de zăpăcit, care ne-a încurcat treaba.

— Ba n-am încurcat-o de loc, protestă Eminescu; ori dacă am încurcat-o, tot eu o descurc. Mai avem un ceas până la masă; putem merge aiure, nu prea departe.

— Fără creștari? îl tăie Tancu.

— Nici vorbă, întăriră ceilalți.

— Bun. Atunci lucrul s-a făcut. Tot suntem lângă *Hofmuseum* și duminica nu se plătește; vă propun să mergem acolo.

— Huo! izbucniră cu toții și mai ales Neagoe. Să-l punem „în cârlige”. Muzeu ne trebuie nouă acum!

— Și de ce nu-ți trebuie muzeu, logofete? Au nu-ți place

pictura?

— Nu că nu-mi place pictura, dar nu-mi arde de ea acum.

— Și de ce, mă rog?

— Iacă așa.

— Las' că știu eu; vorba ceia: „calul râios găsește copaciul scorțos” – uite așa te-ai găsit și tu cu Ciocan, mari iubitori de pictură.

Ceilalți se codeau.

— Acuma, că m-ați condamnat cu carte domnească în regulă și nu mai e nevoie de ispitirea dumnealui velichi logofăt, pot să vă spun unde am întârziat.

— Nu-i fi fost pe la *Hofmuseum*? îl apostrofă Neagoe.

— Ba chiar acolo, Logofete.

— Mai că ți-aș mări pedeapsa, glumi fostul Dan-vodă.

— După câtă glavă ai, nici nu m-aș mira. Dară pentru că m-ați ispitit și m-ați judecat, ia-n să vă ispitesc și eu: mă, eu bănuiesc că voi nici n-ați fost până acum pe la *Hofmuseum*.

Protestară indignați; încolțiți cu „ispitirea”, lăsară însă indignarea la o parte și o luară mai domol. Tancu fusese „de vreo două ori”; Dan numai o dată, dar nu-și aducea aminte de nimic anume.

— Cum să ții minte? Când te duci la pădure, vezi pădurea nu copacii.

Eminescu îl măsură de sus până jos, și-i aruncă disprețuitor:

— Mare vită încălțată ești!

Ceilalți îl înconjurară apoi, ținându-se de mâini, și cântând cântecul obișnuit la împrejurare:

Să știți, băieți, că niciodată Noi nu primim pe omul trist; Așa o vită încălțată Ne pare a fi un antihrist.

Chibici mărturisi cinstit că n-a fost niciodată, pentru că n-a avut încă timp; nu va pleca însă din Viena până nu va vedea cu de-amănuntul tot ce e de văzut.

— O săptămână o să mi-o pierd numai cu muzeele, nu ca voi pe repezeală ci pe-ndelete.

Eminescu îl privi și pe el disprețuitor:

— Bravo, mă; dacă nu-i fi tu bourul moldovan, mare lucru! Și se mai pretinde că au dispărut zimbrii! Aștepți până la plecare; ești tare în așteptare; până atunci vorba cea: „lungește, Doamne, boala tatei până s-o coace cireșele”. Cum locul de „vită încălțată” e ocupat de Dan, nu pot de cât să te proclam „vită încălțată onorifică”.

— Amin, închină popește Chiro-Chir Onesim Țurcan, în calitate de mitropolit al Moldovei și al Sucevei și de exarh al plaiurilor.

Neagoe se lăuda că fusese de mai multe ori; o dată, chiar, de curând, când îl apucase ploaia în piață. Nu-și prea aducea aminte mare lucru; și el susținea că în pădure nu vezi copacii ci pădurea. Rămăsese totuși și cu o amintire prin ceață. Îl impresionase, chiar la intrare, pe stânga, lângă ușă „o muiere goală, mă, și mândră! Ce trup, mă! Numai lapte și zăpadă. Ședea într-o rână, cu picioarele grase desfăcute – așa cum îi șade muierii mai bine. Și se lăsa-asupra ei, o umbră cafenie ca de urs, care o ținea cu labele de umeri de parcă o săruta și umbra se încovriga între picioarele muierii. Și muierii îi foarte plăcea, bate-m-ar cucul, de mint... dădea ochii peste cap, ca de bărbat, nu alt. Musai că e un zeu, ceva... Jupiter ori Zevs... că altfel nici nu le-ar fi dat voie de la Regierung s-o spânzure în văzul tuturor... Trebe că e o ștenă de mitologie de un italian; m-am și uitat la nume. Îl cheamă Cortegio.”

— Correggio, mormăi Eminescu.

— Da tu de unde știi, mă? sări ars Neagoe, ca și cum ar fi fost vorba de un flăcău din satul lui, din Șălimbar.

— S-a întâmplat să văd și eu tabloul, mai ales că-i chiar lângă ușă, glumi Eminescu.

Recunoscără că nu „prea” cunoșteau muzeul și nu le „prea” ședea bine. Se învoiră să „piardă un ceas” cu el. Chibici se socoti că ceasul pierdut acum, îl va scădea din săptămâna de dinainte de plecare. Neagoe se lăsă mai greu.

— Mergem, dar nu cu tine; merem altădată cu Epaminonda.

Epaminonda era pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi.

— Ce-i în mână nu-i minciună. Până atunci veniți cu mine. Tinerii se codeau încă; se temeau de plictiseală.

— Știți ce, mă, cum nu prea e timp, n-o să vă arăt decât un singur tablou, în fața căruia să salte inima voastră daco-romană.

Se învoiră. O luară militărește prin galerii, făcând doar cu ochiul „muierii goale” a lui Correggio, de lângă ușă și, după ce străbătură nenumărate săli, clătinând din cap mai mult a pagubă (mă, ce de pânză stricată!) se opriră într-o săliță laterală.

— Halt! porunci Eminescu în fața unui tablou de proporții potrivite.

Tinerii priviră cu luare aminte la tablou: un crai ședea pe tron sub un polog, înconjurat de mulți curteni; în față, la picioarele treptelor, se aflau rânduite comori felurite, pe care le arăta unui oaspe cu cușmă în cap. Căutară la placa de metal. Tabloul era de „Franz Franken 11, 1601: Croesus arătând lui Solon tezaurele sale”. Fețele tinerilor se lungiră de nemulțumire, iar lui Neagoe de indignare:

— De asta ne-ai târât până aici: ca să ne arăți bogățiile lui Croesus pe hârtie, adaose Țurcan, mi-ar prinde mai bine o „pițulă” adevărată.

— Silentium, porunci Eminescu solemn.

— Ce-i cu tine, mă?

— Silentium, repetă Eminescu. Ridicați mâinile sus.

Se făcu liniște.

— Trăiască nația!

Sub stăpânirea vorbii lui, ceilalți răspunseră:

— Sus cu dânsa!

— Așa. Acum după ce v-ați închinat marelui străbun, vă întreb: ce fel de daco-romani sunteți voi, dacă nu vă simțiți fierbând sângele în vine?

— Înaintea lui Croesus și a lui Solon – minten! bufni Neagoe.

— Și mai ales tu, Arune, degeaba te-a desrobit la Șalimbar, că tot rob împărătesc ai rămas. Nu-ți mai cunoști stăpânul, varvarule?

Neagoe dădu din umeri.

— D-apoi bine, frățânilor, ăsta-i Solon? Solon cu cușmă domnească și cu surgiuc! Unde ați mai văzut una ca asta! Plecați-vă capetele, robilor împărătești, în fața lui Mihai-Viteazul!

Era, în adevăr, marele voevod. Toți se înclinară dintr-o mișcare.

— Asta nu-i Croesus, urmă el luminându-se la față, ci împăratul Rudolf, iar scena nu se petrece la Sardes ci la Praga, unde drăguțul vost' de împărat l-a primit la curtea lui de pe Hrașin pe slăvitul nostru voevod și i-a arătat avuțiile înaintea de a-l da pe mâna lui Basta.

Emoția îi cuprinsese pe toți; într-un gând, ca un singur

om, ridicară din nou mâna:

— Trăiască nația!

În timpul acesta se apropiase de grupul lor o tânără doamnă, blondă, cu ochi albaștri, cu părul auriu, învolburat. Se amestecase cu dâșșii și părea că ascultă lămuririle poetului. Când o zări, Neagoe o întrebă îngrijorat:

— *Verstehen Sie rumänisch, gnädiges Fräulein?*

— *Iawohl, mein Herr*, răspunse ea. Neagoe îngălbeni:

— *Sind Sie Vielleicht Rumänien?*

Căpșorul încuviință:

— *Iawohl.*

Neagoe răsuflă, ușurat; i se ridicase o piatră de moară de pe suflet; se crezuse urmărit.

— Mă iertați că m-am apropiat de dumnevoastră, încep doamna cu o ușoară legănare, dar v-am auzit vorbind românește și mi s-a făcut dor de țară; apoi cele auzite m-au interesat; nu știam că Solon e Mihai-Viteazul. Aș fi foarte bucuroasă dacă dumnealui și-ar continua explicarea.

Palid, cu sângele brusc năvălit în inimă, Eminescu nici nu cătă la femeia ieșită neașteptat din vreun cadru; privi drept la tablou, ca și cum i-ar fi fost cu neputință să-și deslipească ochii de pe barba și cușma voevodului, și se pierdu apoi în amănuntele vizitei la Praga, cu o bogăție de culoare poetică, cu o precizie de fapte istorice și de considerații politice, ce îi uimiră pe toți și mai ales pe tânăra femeie.

— Uite la el, mormăi Neagoe vecinului, cum îi merge gura...

Mișcată, necunoscuta îi strânse mâna cu o privire umedă.

— Îți mulțumesc de tot ce ne-ai spus; mi-ai împrăpat o mulțime de lucruri, pe care nu știu dacă le-am cunoscut vreodată; de când le-am auzit din gura dumatile,

mi se pare însă că le-am cunoscut de mult, de totdeauna.

Fraza era bine întoarsă; tinerii o simțiră și priviră mirați unii la alții. Neagoe dădu cu cotul vecinului: „mândră-i, mă, și bine-i zice; îi mai «netedă» de cât Mutzi de la *Bierhalle*”.

— Ce frumos se vorbește la dumneavoastră „în țară”!

Omagiul mergea spre „țară” și nu spre ochii galeși și mobili, spre vâlvătaia părului auriu și spre tivul buzelor strânse pe o linie precisă deasupra dinților micuți.

Sunase ceasul închiderii și trebuiau să plece în grabă. Porniră pripit în grup din sala în sală, trăgând cu privirile o dungă de cretă peste tablourile atârinate pe pereți, ca niște călători ațintiți la fereastra vagonului pe priveliștele ce fug, fără să le lase altceva pe retină decât goana copacilor, a velințelor tărcate, a dealurilor verzi și a stâlpilor de telegraf. La întâmplare, din simplu capriciu, necunoscuta își opri totuși ochii din alergare pe portretul unei femei.

— A! făcu ea cu admirație.

Cu ochii numai pe tablou, Eminescu începu să dea lămuriri:

— E un tablou al lui Palma Vecchio; unul din cele mai frumoase portrete ale galeriei: peste albeața chihlimbarie a feței se așază o umbră viorie; se distinge rețeaua fină a vinișoarelor de pe gât și spate; fruntea boltită și mai ales ochii de un albastru întunecat clipesc în umbra genelor lungi.

— Măi! se uitară ceilalți la dânsul, mirați de câte știe și de cum vorbește.

— Ești pictor? îl întrebă necunoscuta.

Deși privise cu atâta pricepere frumusețea tabloului, el nu îndrăzni să se uite la femeie și la lucirile furișate ale ochilor ci pe sub gene lungi ca cele ale portretului bătrân-

nului Giacommo Palma.

— Nu doamnă; nu sunt pictor.

— Atunci, poet?

— Nici.

— E poet, doamnă, aruncă Chibici din spate.

— A! făcu ea, dându-se din nou în leagănul de mătase al privirilor. De ce n-o spuneai?

— Dumnealor mă părăsc că-s poet, cum își părăsc școlarii camaradul când nu știe lecția: „iertăți-l, domnule, că face versuri...”

Paznicul îi zori însă să iasă. Sunase ceasul închiderii.

VI

Afară, zi blândă de toamnă și de duminică vieneză, cu lume întoarsă de la biserică. În blondul fetelor cu păr de porumb copt, în albastrul ochilor luminoși de fecioare, părul necunoscutei, cu coafura înălțată dar și prelungită prin două largi bucle pe tâmpile și prin valuri moi revărsate pe gâtul subțire – nu se pierdeau. Blondul și albastrul lor nu erau vieneze ci moldovenești. Profil fin, mai mult lunguiet, bărbie ascuțită. Ochii acum se clăteau și te legăneau – acum se odihneau alături.

Eminescu rămase puțin mai în urmă cu câțiva dintre prieteni; se sfia să meargă lângă dânsa; farmecul muzeului pierise și nu mai avea ce-i spune sub soarele trădător de meridian. Ea trecu înainte cu Neagoe. Voinic ca un taur, cu gâtul scurt, brun; om dintr-o bucată, țăran necioplît din părțile Șalimbarului, fără frământări intelectuale și sentimentale; ochi negri de cărbune sub sprâncene stufoase; frunte îngustă și creață ce-i amintea lui Eminescu versul lui Horațiu:

Cui frons turgida cornibus

Primis et Venerem et proelia destinat.

Îi lipseau doar bulbii ușori ai cornițelor. Păr negru, des, aproape creț, până și pe ceafă și în pâlniile urechilor.

Neagoe respira bărbăția; singura lui formă de afirmare era, de altfel, lupta. Hotărât cu femeile, nu se pierdea în îndoieli și manevre preliminare; reușea ori se dădea la o parte, dintr-o dată. În lumea mărunță, în care se învărtea, reușea, firește, de cele mai multe ori; nu lucra după un plan ci din instinct, din pofta cărnii, căreia îi răspundea îndată pofta oricărei alte cărni. La vorbe nu se pricepea; se mira chiar că-și poate cineva pierde vremea cu ele. După câțiva pași și începuse să-i povestească necunoscutei despre succesele lui; când o fată îi zâmbi pe drum cu înțeles, el se și grăbi să-i explice cu un plescăit zgomotos din vârful limbii, că e o vânzătoare dintr-o *Bierstube* pe *Alserstrasse*: „bucățică faină”. Necunoscuta zâmbi și ea; ochii îi lunecară o clipă, moale, pe figura brună a tânărului – nu fără ca poetul din spate să nu le fi urmărit linia. Cum locuia pe *Dianagasse*, studenții se oferiră să o conducă. Abia la colțul străzii, își aduseră aminte că nu se prezentaseră. Tot Neagoe luă inițiativa.

— Onorată doamnă, începu el – sforțându-se să găsească o vorbă de introducere mai aleasă – onorată doamnă, iată că a venit momentul, când musai trebe să ne despărțim.

Tuși scurt, și apoi, amintindu-și de fraza ce-l încântase atâta, o reluă cu mijloacele lui:

— Căci, onorată doamnă, trebe că ne-am simțit așa de bine împreună, că am cugetat că ne cunoașteți, cu toate că n-am avut cinstea să ne prezentăm. Dați-mi voie să o fac pe cale oficială.

Ea încuviință din gene.

— Ca să încep cu mine, eu îs Aron Neagoe, student în drepturi.

Se înclină. Mănuța necunoscutei dispăru în laba lui păroasă, cu un plescăit de buze lacome. Urmă în șir cu

același ritual al mânuței captive și sărutate:

— Dumnealui e Pamfil Dan.

— Dumnealui e Onesim Țurcan.

— Dumnealui e Alexandru Chibici – toți trei din Bucovina.

— Dumnealui e Ion Tancu.

— Dumnealui e Miron Ciocan, amândoi din Ardeal.

Egal, mirul privirii galeșe se lăsa deasupra creștetului fiecăruia.

Obișnuit cu rolul de cenușăreasă, Eminescu rămăsese la o parte; în dreptul lui, Neagoe făcu un semn de nedumerire:

— Cât despre dumnealui, nu știu ce să vă spun, onorată doamnă... E român sau turc? El spune una, noi credem alta. E din părțile Bucovinei sau din Moldova? E poate și una și alta. E student sau nu? Nu știm, că înscris cu noi nu prea e și nici nu spezează taxe. Aud că face poezii – musai trebe că e poet și nu mai are lipsă de naționalitate și de diplome.

Ea se înveseli și de cimilitura prezentării și de atitudinea sfioasă a tânărului.

— Nume cred totuși că are, spuse ea zâmbind.

— Baiu, onorată doamnă... Iacă fără că nu are, reluă mucalit Neagoe. Pe o săptămână; nu că mă spulber pe el, dar așa-e: o săptămână îl cheamă „Ce-ți pasă?”

— Cum? cum? ciripi necunoscuta tot mai înveselită de situație.

— „Ce-ți pasă?”

Ea dădu, nedumerită, din umeri.

— Bată-mă cucul, dumneavoastră n-aveți de unde ști. Înainte de a merge la *Hofmuseum*, unde am avut înalta

cinstire să vă întâlnim, ne hotărâsem să merem în jurul Vienei să vedem locurile, pe unde a fost ștabul lui Kara Mustafa la asediul Vienei din 1683, cu oștile moldovenești lui Duca-vodă și cele munteneste ale lui Șerban-vodă, și cele leșeste ale craiului Ioan Sobieski. Dar știe-l ciorile, că eu cuget că el a vrut să ne ducă numa ca să vedem urdia turcească, că trebe că e turc.

— Da? făcu ea râzând.

— Mie-mi foarte pare. Și după ce l-am adăstat de la nouă dimineața pe o bancă din fața Mariei Theresiei, feciorul n-a vint de cât la un sfârtaș de douăsprezece, și când l-am apucat din scurt, că unde a fost, el ni-a răspuns: ce-ți pasă? D-apoi și noi i-am țipat un proces în grumaz, l-am chemat la divanul domnesc și i-am trântit un ștraf!

Ardeleanul se împotmolise în limba lui pestriță. Necunoscuta nu înțelegea nimic.

— Divanul domnesc? ce divan domnesc?

Pamfil Dan, voevodul, sări în ajutor ca să-i dea toate lămuririle:

— Iată ce-i, doamnă. Noi nu suntem numai studenți ci și dregători mari ai țării Moldovei. Eu sunt Dan-vodă; ca teolog, Țurcan e mitropolit al Moldovei și Sucevei și exarh al plaiurilor; Neagoe e mare logofăt, iar dumnealor boieri din prostimea divanului. Văzându-i fapta rea, am poftit divanul chiar sub ochii milostivei împărătesc și am purces la ispitirea dumnealui, dar dumnealui n-a vrut să ne dea alt răspuns de cât:

— Ce-ți pasă?

Atunci, în numele divanului, i-am scos o carte domnească, prin care l-am pedepsit ca vreme de o săptămână să-și piardă numele și nimeni să nu-i spună altfel de cât „Ce-ți pasă?”, cu amenințare de anaftimă.

Desfăcându-și linia strânsă a buzelor, necunoscuta își dezvăli șirul mărunț al dinților. Onesim Țurcan interveni și el:

— Iar eu, ca mitropolit și exarh, nu m-am mulțumit numai cu cartea domnească ci, ispitindu-l de pricina întârzierii, și aflând că nu e la mijloc o femeie, ba că nici nu se uită la femei ci fuge de ele, mult m-am mâhnit de nesocotința darului lui Dumnezeu l-am blestemat ca cei dintâi ochi frumoși de femeie ce s-or uita mai dulce la dânsul să-i vâre în suflet otrava dragostei, ca să-l apuce cu frig când o fi cald și cu cald când o fi frig și să boalească de lingoare, ca să știe și el ce-i femeia și nici să o disprețuiască.

Chipul necunoscutei se destinse într-un râs aproape convulsiv; ochii îi râdeau șerpește, lunecând când la unul când la altul. Eminescu sta tăcut mai la o parte cu senzația unei catastrofe apropiate; necunoscuta îi produsese o impresie atât puternică, încât se temea că n-o va mai vedea: privea despărțirea ca o nenorocire de neînălțurat. Ar fi voit să găsească vreun chip ca să o împiedice; emoția îi ridicase însă mijloacele; sta mâhnit și răsturnat în drum.

Necunoscuta se apropie de dânsul:

— Știi că am uitat aproape totul din ce am învățat despre asediul Viennei; nu ești bun să-mi spui dumneata; te pomenești că și de data asta află că știam dinainte.

— Apoi și noi de asta voiam să mergem, începu Eminescu, ca să ne reamintim de cele citite în cronicari; să vedem locul unde, vezirul „au tăbărit lângă Beciu și în cinci zile a lui Iulie, au început, a bate cetatea din tunuri. În timp ce împăratul nemțesc se bătea cu alți «megieși» ai săi, în Beciu era numai ghegeneralul «Sterimberg» cu două zeci și cinci de mii de nemți...”

— Ș-a durat mult asediul?

— Apoi au zăbovit, cum spune cronicarul, turcii pre-
giur cetatea Beciului din cinci zile a lui iulie până în două
zile a lui septembrie, până ce au venit Ioan Sobieschi, cra-
iul leșesc, cu oaste.

— Și ce amestec am avut noi în asediu?

— Apoi Duca-vodă a fost și el silit să vină cu oastea
prin Țara Muntenească, și să o ia pre la Sibiu, pre la Lugoj,
pre la Temișvar, pre la Sarvaș, pre la Sonoc, la apa ce se
chiamă Tisa și de acolo la Dunărea la cetatea Budei unde
au ajuns Șerban-vodă – iar pe urmă, după ce au încercat
zadarnic cu vezirul Kara-Mustafa să dobândească cetatea
Enicul, de la marginea Țării Nemțești, n-au mai zăbovit, ce
au și purces cu oastea în sus, pre lângă Dunărea la Beciu.

Neștiind dacă sunt ticluite de el sau reproduce cine știe
ce cronici necunoscute, ea îi sorbea cuvintele. Eminescu
luase vânt:

— Șerban Cantacuzino nu trebuie să fi avut mai mult
de șase mii de oameni; nici ostile lui Duca, cu cazaci cu
tot, nu erau mai numeroase. Căci poate n-ați uitat că în a
treia lui domnie, pe o mie de pungi, Duca a dobândit de
la turci și hătmănia Ucrainei, cu caftan, șlic, buzdugan,
și un tuiu. Așa că el a purces la Nemirova, de a strâns
căzăcimea și le-a pus judecători și polcovnici și sotnici, iar
ca namesnie, în locul lui, a așezat pe Eni Gredinevici; ba
a făcut și curți lângă Nemirova, în marginea Buhului, iar
altele la Țicanovea, în fața Sorociei.

În totalul de vreo 275.000 al armatei turcești, ostile
noastre nu însemnau prea mult și îndeletnicirea lor pri-
vea facerea și dregerea podurilor, aprovizionarea cu lemne
și săparea tranșelor. Marele vizir și-a așezat cartierul la
St. Ulrich, iar artileria mai ales pe locul ce se numește
și azi *Türkensehantzpark*, unul din cele mai frumoase par-

curi ale Vienei. Unde va fi fost armata moldovenilor, nu prea știu; dar oștirea lui Șerban și-a avut tabăra în bețircul XII, în satul de atunci Meidling: putem merge să vizităm *Moldauer oder Türkenkapelle*, ridicată pe locul taberii lui.

Eminescu se pierdu apoi în amănunte istorice, fără să-i vină în gând să o invite pe necunoscuta pe duminica viitoare. Tot Neagoe fu mai priceput:

— Apoi, ne-am ruga frumos de dumneavoastră, doamnă, să veniți cu noi duminica viitoare.

Ea încuviință:

— Cu cea mai mare plăcere.

— Mulțam frumos de cinste. Atunci să ne întâlnim pe la nouă tot în fața milostivei împărătese. Place-vă?

— Place, cum să nu placă! răspunse ea râzând.

În apropierea casei din *Dianagasse*, grupul se desfăcu în două. Necunoscuta trecu înainte cu Eminescu. Fără să fi schimbat o vorbă, el se simți prins într-o plasă de raze oblice, dulci; lipindu-se de dânsul, privirea îl înfășase ca pe un copil, în dreptul ușii îi întinse o mână mică, pe care abia o atinse. Ea și-o retrase, lăsând să-i cadă leneș dintre buzele abia deschise:

— Cât de rău îmi pare că pleci!

Neașteptate, cuvintele strânseseră și mai mult fețele privirilor în care îl învelise. Nu găsi niciun răspuns la o chemare atât de neocolită. Scăpase prilejul și i se părea că-l scăpase pentru totdeauna; zugrumat de năvala vorbelor nerostite, se trase un pas îndărăt. Ea își luă rămas bun pe rând de la toți; când se află însă numai cu Neagoe, ca printr-un resort lăuntric, el își întoarse ochii pe furiș. Femeia își lăsase privirea leneșe asupra omului păros, cu un zâmbet poate mai viclean, dar cu aceeași învăluire dragăstoasă. Neagoe îi luă mâna, o strânse puternic și o sărută

lacom, în timp ce ea îi spuse câteva vorbe. Neauzite, ele îi împlântă lui Eminescu în piept pumnalul îndoielii. Grupul se desfăcu iute. Dăruindu-le apoi la toți un zâmbet trecut pe dinți ca un arpeggiu pe clapele pianului, femeia puse mâna pe clanța ușei:

— Noa – zău! că ne-a beut Domnul Dumnezeu mințile am uitat să vă rugăm frumos să ne spuneți și dumneavoastră numele.

Necunoscuta rămase cu mâna atârnată pe clanță:

— Aveți dreptate; numele meu...

Păru că șovăiește; prin ochi îi străbătură lumini jucăușe.

— Am uitat să mă prezint. Numele meu e Ida Schwartz.

— Noa – zău! putu striga Neagoe cu gura astupată de revoltă. Ceilalți rămaseră și ei înmărmuriți. Dacă s-ar fi prăbușit peste dânsii turlele Sfântului Ștefan, n-ar fi fost mai uluiți. Din prag femeia îi privea cu un amestec de umilință și de înfruntare, ca și cum le-ar fi spus:

— Ce să fac? – dacă ăsta-i numele meu, nu-l pot schimba.

Neagoe își căpătă sângele rece:

— Ei, că ce are a face?

Femeia izbucni în râs.

— Nu așa, că n-are a face?...

Își dădu însă seama că lovitura fusese prea puternică pentru niște daco-romani, ce se jucau de-a divanul domnesc, închipuindu-se voievozi, logofeți și boieri veliți. Excursia proiectată pe duminica viitoare era primejduită; își regretă gestul și zâmbi cu înțeleș:

— Numele ăsta e poate numai provizoriu; te pomenești că și pe mine m-a pedepsit vreun divan domnesc să nu vi-l spun, până ce nu i-o dezlega și pe dumnealui. Așa că rămâne să vedem cum stau lucrurile duminica viitoare.

Trase ușa după dânsa.

— Da' șodă-i, mă! S-a spulberat pe noi, încheie Neagoe furtunos. Tune dracul în foalele cui o mai veni duminică!

VII

Trenul se smuci la o cotitură și Eminescu tresări. Nu dormise; scoborându-se în sine, suprimase cu desăvârșire realitatea; pierduse noțiunea existenței sale și a timpului; nu știa unde se află și nici unde se duce. Trăise un epizod de demult, cu intensitatea realității actuale. Smucitura vagonului îl readuse în prezent: era în tren și mergea undeva; își scoase puțin capul de sub pardesiu; prin pânza deasă a lămpii cu rapiță se împrăstia o slabă licărire albăstruie. Privi în jur ca prin sită... Rocneanu dispăruse. Se aflau, prin urmare, dincolo de Focșani; în locul lui, Nusăm Cucoș sforăise cu o stăruință apăsată: prin zare îi licărea sclipirea de foc a ochilor... Desigur, nu dormea. Pe sub pleoapele întredeschise, pupilele se stingeau și se aprindeau în direcția celuiilalt colț al compartimentului. Popa se scoborâse. În colțul de lângă ușă avocatul întinsese picioarele pe banca din față, ținându-și vecina cu o mână trecută pe după mijloc; cu cealaltă, nervos, o mângâia pe păr, pe sân, pe dedesupturi. O sărutare lungă, urmată de suspinul pisicii de pe streășină casei.

— De cum te-am văzut intrând mi-ai plăcut.

— Și tu mie.

— Știam că o să te iubesc.

— Încet să nu ne audă.
 — Dorm duși amândoi.
 — Pss! parcă s-a mișcat cineva.
 — N-avea nicio grijă.
 — Ești sigur?
 — Sunt sigur.
 — Dacă ești sigur, de ce nu mă strângi în brațe?
 Tăcere lungă.
 — Cât de bine știi tu strânge!
 — Nu știu numai atât...
 — Taci, spuse ea înăbușit și cu mâna îi astupă gura.
 — Ai! m-ai mușcat.
 — Semn că vreau să te mănânc.
 — Știi mânca?
 — Știu.
 Ea suspină:
 — Mă iubești?
 — Nu.
 — Atuncea plâng.
 — Te doresc.
 — Cât?
 — Toată.
 — Dar nu mi-ai spus cum te chiami!
 — Gică.
 — Și pe tine?
 — Geta.
 — Ce coincidență! Destinul ne-a făcut să ne întâlnim:
 de aia am și nimerit în compartimentul ăsta; la început
 căzusem în altul, de unde m-a alungat un individ cu pipa.
 Ea încuviință:

— Extraordinară coincidență.

— Și acum unde te duci?

— La Iași.

— Ai pe cineva la Iași?

— Pe bărbatul meu.

El o scăpă brusc din brațe. Capul îi căzu pe genunchi.

— Care va să zică ești măritată?

— Da, mărturisi ea vinovat.

— Și ești din Iași?

— Nu. Sunt bucureșteancă; bărbatu-meu e funcționar la Iași.

— A! făcu el cu răceală.

Urmă o tăcere îmbufnată.

— Dar tu unde te duci?

— Eu, răspunse el cu nepăsare, mă duc la Botoșani cu niște treburi.

— Ce păcat!

— De ce?

— Îmi pare atât de rău că o să ne despărțim.

— Serios?

— Știi ce? Nu te mai du la Botoșani... Vino cu mine la Iași.

Eminescu tresări în colțul lui; numai după câteva ceasuri, necunoscuta uitase de bărbat, și-i arunca primului venit dorința de a nu se mai despărți de dânsul.

— Aș veni; dar bărbatul tău?

— Ai dreptate, nu se poate; bărbatu-meu mă așteaptă la gară.

Avocatul se încruntă din nou.

— Rămâi mai bine cu mine undeva în drum, la Bacău ori la Roman.

— Îți spun că mă așteaptă pe peronul gării.
— Iai trenul mâine seară, și-i spui că l-ai pierdut pe cel de azi.

Ea se îngrămădi într-însul, tăcând alintat.

— Ne-am înțeles?

— Numai de nu ni s-ar întâmpla ceva!

— Ne oprim la Bacău, că e mai aproape și rămânem mai mult împreună.

— Mai dă-mi o gură.

Tăcere.

— Cum spui că te chiami?

— Gică.

— Și mai cum?

— Carandă!

— Ce ești?

— Avocat la ministerul de domenii.

După o tăcere:

— Dar tu cine ești?

— Geta Preoteșcu.

— Ce e bărbatul tău?

— Casier.

— Da?

— Da.

— Să ne pregătim că se apropie Bacăul.

Ea sări sprintenă; își tipări fustele; începu să-și vadă de geamantane.

Nusăm Cucoș se puse să sforăie și mai tare și mai apăsat. Eminescu se retrase din nou la adăpostul pardesiului atârnat în cui.

— Nu s-a schimbat încă lumea, se gândi el.

În câteva clipe, pierdu iarăși noțiunea timpului și a realității; nu mai știa de îndrăgostitii de alături, de Nusăm Cuceș cu farurile aprinse ale ochilor. Reluă firul întrerupt al vieții de la Viena.

VIII

Tinerii o luară grăbit spre *Marokkanergasse*. Le era foame.

— Trei sfârtai la două! strigă Neagoe, scoțându-și ceasul de care era mândru. Ciorilor, de muieră!... Ne-a făcut să ne uităm de vipt. Și mi-i o foame și sete! O să beu un ol de bere. Haideti, minten, frățânilor, că nu ne mai primește moș Wihl.

La restaurantul *Za den drei Tauben* Ioan Luță din Bucovina, Hosanu de pe Mureș, Nicolai Oncu din Zărand, Bechnitz din Sibiu, bucovinenii Iancu Cocinschi și Morariu își isprăviseră de mult masa, unii cu gândul și la o cafea, pe care nu și-o putuseră plăti. Își așteptau prietenii și începuseră să creadă că nu vor mai veni.

— Dacă-i și Eminescu, să știi că au rămas în tabăra lui Kara-Mustafa, spuse Luță.

— În urdia lui Kara-Mustafa nu cred să fie și moș Wihl, ca să le dea de mâncare pe datorie, răspunse Cocinschi.

— N-au cu ce speza? întrebă Oncu.

— Poate că or fi având „pițule”, dar n-au mahmudele și icoșari, glumi Bechnitz.

Un dinte al lui Morariu clătinat cu vârful unghiei îi lămurea că nu prea aveau nici „pițule”.

— Tune dracu-n bani, bodogăni Hosanu.

— Uite-i, strigă unul, arătând spre ușă, pe care intrau lărmuitori și lihnii cei șapte tovarăși. Siguranța că nici-unul din „șoacății” din restaurant nu știe românește, îi făcea să vorbească tare, ca la ei acasă.

— Cine-s domnii și de unde vin? Întrebă pe nemțește un bătrân pe Eminescu rămas mai în urmă.

— Sunt rămășița celor șapte sute de studenți ai rectorului Laurentius Grüner și vin de la asediul Vienii.

— *Diese Lumpen!* bombăni bătrânul scufundându-se iarăși în ziarul său.

La una din mese printre mai mulți români se afla și un tirolez cu genunchii goi, cu haine verzi și cu pipa în gură.

— Dar pe urâtul ista cine l-a adus la masa noastră? Întrebă Dan.

„Urâtul” se uită liniștit la noul venit.

— Aflați la dumneavoastră că știm și eu românește.

Dan nu se pricepea cum să se descurce... că n-a voit să spună... că n-a înțeles să... că...

— Nu face nimic la mine. Da poate aveți secret la dumneavoastră și nu vrem ca să înțelegem.

Neamțul fusese câțva timp administrator de păduri prin munții Bacăului...

— Credeam, mă, că v-au luat ostatici turcii, glumi Bechnitz.

— Ce turci? răspunse Chibici, mai abrașa de cât turcii, era să ne ia ostateci o diavoliță de femeie.

Vorbind apoi cu toții o dată, începând cu sfârșitul și isprăvind cu începutul; în fraze întrerupte și învălmășite, povestiră întâmplarea cu entuziasmul și deziluzia de ia urmă.

— O muiere, mă! făcea mereu Neagoe plesnindu-și limba. Mândră muiere!

— Las' că tu te aprinzi repede, glumi Oncu.

— Minten un pocai, lovi Neagoe în masă, care uitase că se lăudase că va bea un „ol”. Ce mă aprind, mă? întrebă-i fără pe dâșii: place-vă de ea?

— Place, strigară cu toții veseli.

— Să spuie Pamfil ce ochi avea!

— Niște ochi albaștri, mă! dădu din cap Pamfil.

— Cum albaștri, Pamfile? că erau verzi, interveni Turcan.

Se născu o ceartă; trei dintre dâșii susțineau că avea ochi albaștri și trei că avea ochi verzi.

— Bine, mă, se amestecă Morariu, să vă fie rușine; să nu-i știți nici măcar culoarea ochilor?

Îl întrebă atunci pe Eminescu. Fără chef de vorba, el dădu din umeri.

— Nu i-am băgat de seamă.

— Ce vorbești, mă?

— Așa și e, interveni Ciocan. Să fi văzut cum îi mergea gura în fața unui portret de femeie! Când femeia-i vie, umblă numai cu ochii pe jos.

Asupra părului nu încăpea îndoială: era auriu ca porumbul copt; cât despre statură, unora li se păruse înaltă și subțire ca o trestie, altora mică; iar despre îmbrăcăminte, părerile tuturor se cuprindeau în vorba lui Neagoe:

— Știe-le ciorile, că muierele nu mai gătează cu rochiile.

Nu se hotărau dacă era „fată” sau „nevastă” – cum ziceau ei ca la țară; unii îi dădeau șaptesprezece ani, alții douăzeci și cinci.

— Dar tu ce zici, Eminescule? Să nu răspunzi „ce-mi pasă!”

— Ba, asta îi pasă!

— Ce să zic? Spun și eu cum spune cronicarul despre Ecaterina, fiica vel vornicului Constantin Rusăt: o cucoană fată fecioară.

Despre „neam” discuția era și mai mare. Cei mai mulți credeau că-și bătuse joc de ei. Dan și Țurcan clătinau din cap nehotărâți. Neagoe ținea morțiș că e ovreică.

— Ida Schwartz, mă, cum îs eu Neagoe. N-ați văzut că avea și pistruii?

— De aceea te țineai de fusta ei, de îngălbenise bietul Eminescu, îl întrerupse Chibici.

— Puie-mi-se naiba în năravul tău de gură rea, protestă Neagoe. Când m-ai văzut tu că mă țineam de fusta ei? Mergeam și eu ca și voi; nu puteam fi mai grob.

— Întrebă-l pe Eminescu, dacă n-ar fi voit să fii ceva mai grob.

Se așternură pe haz; câțiva se puseră mână de la mână de porunciră câte o „ciubotă”, din care cinstiră cu toții pentru cucoana fată fecioară Ida Schwartz.

— De unde să ne dea în minte că-i ovreică? bombănea cu încăpățânate Neagoe.

— Dar pistruii? îl întrebă Chibici.

— Dă-i încolo de pistruii, că cine naiba i-a putut zări? Fără mi-a părut... N-am fost noi în stare să-i vedem ochii ori boiul și-o să-i vedem pistruii... No că zău – doamne iartă! Dar las că i-o fac eu, oricât de șodă o fi.

— Ce spui, mă? ce ai să-i faci?

— De asta n-am lipsă... mă pricep eu... Ce crede ca că o să ne ducă și duminica viitoare? Îi arăt eu...

— Ce tot te lauzi, mă? ce ai să-i arăți?

— Apoi n-o să-și bată ea joc de feciorii Ardealului. Eu una știu: duminica viitoare să nu venim niciunul, că doar n-o să merem cu o ovreică la capela lui Șerban-vodă!

Chestiunea se discută cu aprindere de toți cei de la mese.

— Ar fi grob să lăsăm o damă să ne aștepte – susținea cu demnitate Oncu.

— Ba, că se și nimerește!

— De ce nu se nimerește?

— Ida Schwartz nu-i o damă.

Argumentul păru totuși serios.

Cei mai mulți fură de părerea că Neagoe să-i ducă o scrisoare în Diauagasse, prin care să-i arate că nu pot veni.

— Las' că-i spun eu că ne-am întors pe la cășile noastre ori că am intrat catane ori că am înfundat temnițele împărătești din pricina tabloului lui Mihai-Viteazul și a vorbelor nesocotite ale lui Eminescu.

— Dar tu ce zici, mă? Te duci? îl iscodi el apoi pe Eminescu.

— Ce-ți pasă? răspunse Eminescu visător.

— Cum o să meargă singur? interveni Țurcan... Știi că-mi place! Dacă-l mănâncă Ida când l-o vedea fără noi?

— Bine zici, încheie Neagoe. Păcat că un fecior ca el nu-i mai de doamne...

IX

În stradă, la un colț, Eminescu se strecură nebăgat în seamă, pe dreapta. Voia să rămână singur; îl înăbușea prezența zgomotoasă, vulgară a celorlalți; îl stânjenea mai ales Neagoe. Voia să hoinărească în neștire; o luă pe Graben, făcu de două ori ocolul Ringului, se întoarse spre *Volksgarten* și se tolăni pe o bancă sub un castan, din care frunzele galbene începuseră să se scuture. Se puse să observe o frunză în momentul desprinderii de pe ram; ar fi preferat să vadă un mugur plesnind. Nu se simțea bine nici în *Volksgarten*; voi să retrăiască momentele primelor zile ale venirii lui la Viena, cu obsesia acelei impresii de „*Kaiserlich-Königlich*”, ce-l urmărise pretutindeni, impresie ieșită din măreția pietrelor centenare și din caracterul de statornicie al palatelor, din aerul de rapacitate maiestosoasă a ghearelor vulturului bicefal; sub apăsarea ei, însăși gingășia cunoscută a fetelor vieneze se desfășura ca o friză panatenaică în cenușiul palatelor tereziane în același ton de fermitate cezaro-crăiască, desprinsă din piatră și din perspectivă, din cadrul viu al vieții ca și din zvonurile istoriei. Nu-și mai putea regăsi impresia de odinioară. Porni spre chei și o luă de-a lungul Dunării, cum i se întâmpla când îl rodea vreo neliniște și nu voia să și-o mărturisească.

Mărturisirea îi veni totuși: cât de frumoasă era necunoscuta de la *Hofmuseum*, cu mlădiere și cochetărie în mișcări! Unora li se păruse că avea ochii verzi, ochi verzi ea! Mai albaștri ca apa Dunării atât de cântată, ca cerul spălat de ploaie; ce privire leneșe, alintată, lăsată pe tine ca un ram înflorit iute săltat la o parte. Ida Schwartz! Cum ar fi putut avea Ida Schwartz privirea asta, mișcarea asta? Nu. Ea era smulsă din holdele pământului nostru, din cerul moldovenesc și din apele repezi ale munților noștri; domniță ieșită din filele cronicarilor și ale basmelor, din alaiul fetelor de curte ce au țesut epitafele și brocarurile mănăstirii Putna; degetele străbunelor ci au cusut mărgăritarele de pe pânza mortuară a lui Ieremia de la Sucevița. Argilă românească arsă de soarele românesc și sbicită de vântul nostru.

Uitându-se în apele Dunării, dintre valuri i se limpezi chipul necunoscutei cu privirea galeșă. Se scutură. Își aminti de Eufrosina, de „drăcușorul împielit”, cum îi spunea el, și chipul ei îi zâmbi o clipă din ape; un val i-l risipi din nou. Nu era ca dânsa, suspină el extatic, și din unde se refăcu la loc privirea galeșă a necunoscutei. Mersese așa, fără popas în josul apei până ce mâna grăbită a serei începu să aprindă becurile. Dunărea se umplu de cuiburi luminoase din care, înmulțit, ea îi zâmbea. Frână și se întoarse pe loc, ca și cum l-ar fi strigat cineva din spate. O luă repede înapoi, gonit. Își adusese aminte de ceva? Nu. Nu-și adusese aminte de nimic. Se lovea totuși înapoi, gonit. Își adusese aminte de ceva? Numai când ajunsese la poarta Hofmuseumului înțelese rostul grabei; se puse să refacă drumul de la amiazi, fără ea, dar cu ea în gând, tot atât de prezentă. Aici, la poartă, o văzuse bine cu părul auriu incendiat în iradiația soarelui perpendicular. Urmă drumul pas cu pas; aici îi zâmbise; aici se oprise ca

să dea la o parte o frunză de castan lipită pe vârful pantofului; aici trecuse lângă Neagoe, împlântându-i în suflet ascuțișul pumnalului, aici se întorsese din nou la dânsul; aici făcuseră un popas mai mare și-i povestiseră istoria cu cartea domnească și cu anatema mitropolitului. Gândul că se împlinise blestemul: „să iubească cei dintâi ochi de femeie întâlniți, să i se târască la picioare ca un vierme, să nu-i poată da ceea ce i-ar cerși dânsul și nici el ceea ce i-ar cerși ea” – îl înveli într-o cămașă de gheață. Se opri apoi la locul unde se făcuseră prezentările, și unde ca îi spusese cu atâta căldură în glas:

— Cât de rău îmi pare că pleci! și-l învelise într-o plasă de alint, și-l răsfățase într-un leagăn de voluptate. Ar fi trebuit să-i răspundă „atunci mai rămân” ori să fi cerut voie să o vadă altădată, dar nu găsisese niciun cuvânt; i se astupase gâtul și nu putuse lega ceva... Se trezi acum în *Dianagasse*, unde emoția îl copleși din nou; trecu pe celălalt trotuar și, ușurat, se puse să privească spre casa ce i se părea că avea ceva din ființa ei. Unele ferestre erau luminate, altele nu. Le numără: douăzeci de cat... patru caturi, optzeci de ferestre, din care numai douăzeci și patru luminate. Unde era fereastra ei? Intră pe calea presupunerilor; nu putea șede la mezanin, nici sus de tot la mansardă; mai rămâneau celelalte două caturi. Le examinează rând pe rând, ca pe o problemă. Părându-i-se prea neîngrijite, înălătură o parte dintr-însele; reținu cele cu flori. Nu putea să nu aibă flori. Rămăseseră, astfel, în discuție vreo zece; le cercetă comparativ; cea cu mai multe flori era camera ei. Înăuntru întuneric; nicio mișcare, nicio umbră. Se uită acolo un ceas fără să bage de seamă la trecătorii uimiți. Pe întuneric, o umbră albă de femeie se apropie de fereastră și o deschise. Cu toate că n-avusese timpul s-o deslușească,

nu putea fi de cât dansa. Cuprins de neliniștea că-l vede, o luă în sfârșit la goană, urmărit de dușmanul nevăzut al propriei lui emoții.

Viața lui se schimbă. Începu a-și ocoli prietenii. Se temea poate să nu-i citească în suflet și să nu glumească; glumele le primea de obicei cu voie bună, dar acum simțea că nu le mai poate primi. Ar fi vorbit de ea îmbroșcând-o cu vorbe flecare. Dacă i-ar fi luat apărarea, l-ar fi atacat și mai înversunat. Neagoe ținea să zădărnicească excursia proiectată pe duminica viitoare; ori cum, el nu va veni. Nu mai dădea nici pe la restaurantul *Moretti* din *Lands-trasse*, nici pe la moș Wihl de pe *Marokkanergasse*, nici pe la cafeneaua *Troidl* de pe Woliziele. Întâmplându-se să primească bani de acasă, se putea lipsi câțva timp și de prieteni și de credit la chelnerul Jean; găsisese un mic restaurant *Bischoffs-Bierhalle* în *Wipplingstrasse*, unde mânca singur.

Prietenii se întrebau uneori:

— Ce-i cu Eminescu?

Întrebarea rămânea fără răspuns. Erau, de altfel, deprinși cu astfel de dispariții.

— Are bani, mormăia unul. Las' că vine el la „pițulă”, când i s-or isprăvi.

— Mmm? făcea altul imitându-l și toți râdeau.

Luță și Morariu trecură totuși să-l vadă; îl găsiră în nori de fum, citind Grădina trandafirilor.

— Ce-i cu tine, mă?

Ce să fie? Nimic. Se scufundase în citirea unor cărți interesante și atât. Le vorbi cu entuziasm de literatura persană, se aruncă apoi într-o comparație a Grădinii trandafirilor sau Gulestanul lui Saadi cu Grădina fructelor sau Bostanul; cu excepția lui Omer Kayyan, Saadi i se părea cel

mai mare poet al orientului, întrecând cu mult pe Ferdossi, și chiar pe Hafiz.

— Ascultați, mă, bucata asta intitulată Călătoria.

Certați cu poezia Morariu și Luță vroiră să plece; aveau ceva de preparat. Eminescu nu-i lăsă.

— Stați, mă, și ascultați, că n-ați mai auzit ceva atât de gingaș și de poetic.

Se porni apoi să le citească:

„Caravana ce stă să plece, nu duce cu ea numai mă-tăsuri de Loristan și oale cu apă de trandafir; ea duce și închinarea ce o îndrept spre ținuturile fericite, unde visez să merg cu tine.”

„Dar de ce să purced la o astfel de călătorie, de vreme ce părul tău împrăștie mireasma de care te-mbeți în Khotan și de vreme ce toată moleșeala Indiei se destinde în privirea ta!”

„Acolo, ce salbe ți-aș da ca să-ți fie mai de preț decât salbele sărutărilor, pe care ți le petrec pe după gât?”

„Ce plăceri ți-aș arăta ca să fie mai năprasnice de cât cele cu care te îmbeți, aici, ascultându-mă cum gem de dorință?”

„Apropia-se-va de mine paharnicul ce toarnă fericirea, ori se va duce fără să mă privească? Totuși, rouă încunună cu mărgăritare toate lalelele grădinii, și cea mai puțin frumoasă are și ea.”

„E o lacrimă pe genele tale? E o picătură de lună? E o privighetoare care cântă, ori iubitul tău deznădăjduit?”

„Sărutările zorilor au trezit pământul. Aștept ca și tu să mă scoți din nimicnicia mea, și să mă umpli de lumină...”

— Nu așa, mă, că nu e toată literatura lumii o atmosferă

de pasiune și de melancolie la fel?

Morariu și Luță aveau puține cunoștințe de literatura lumii; nu le ardea de Saadi ci de examenele pe care le pregăteau. Dădură din umeri, cu gândul numai la plecare. Dar numai după ce le mai declamă și câteva ode din Hafiz și le dezvoltă învățăturile lui Budba-Sakhia-Muni și ale Nirvanei, ei izbutiră, în sfârșit, să plece umiliți, de atâta poezie și filosofie. Ca să-și facă inimă, pe scară, se porniră însă la bârfeală: că se ține de nimicuri, că frunzărește din toate și nu dă niciun examen.

— Ehe, dacă ar da și el examene ca noi, nu i-ar mai arde de Hafiz și Saadi! – încheiară ei mulțumiți de dânsii.

Când auzi de lecturile lui Eminescu, Neagoe bombăni:

— O veni el la „pițulă” – să-l trimitem atunci la Sakhia-Muni.

Mai mult însă de cât filosofia budistă, îl interesa casa din *Dianagasse*. Trecea de câteva ori pe zi, la ceasuri deosebite, numai pe trotuarul de dincolo; legând de dragoste sentimentul unei rușini, al unei fapte neîngăduite, dorea să vadă fără să fie văzut. Mai ales nesiguranțele începutului îl legănau într-o lume de irealitate, în care își găsea o adevărată satisfacție erotică. Pentru a crește în propriii lui ochi, îndrăzneă uneori să treacă și pe trotuarul din fața casei. Își lua atunci atitudinea cerută de împrejurare; mergea prea grăbit, ori încet, nepăsător, cu ochii prin vitrine, fără scopuri hotărâte. Își închipuia că o întâlnește. Se prefăcea că n-o vede; aștepta să-l recunoască.

— De unde vii? îi spunea ea imaginar.

— De la cursuri.

Totul mergea firesc. Apoi:

— Bună ziua.

— Bună ziua.

— Ne vedem duminică?

— Negreșit.

— De abia aștept să vină duminică.

— Și eu.

Lucrurile se petreceau atât de simplu în imaginație! Numai realitatea i le complica. De altfel, necunoscuta nu i s-a mai arătat; puterea dorinței nu reușea să i-o scoată în cale. Poate că și plecase din Viena. Ar fi fost lesne să-l întrebe pe portar, dar nu îndrăznea. Revenea pe seară ca să pândească aprinsul luminii iar uneori și noaptea târziu la stingerea ei. „S-a culcat” își spunea el mulțumit. Aruncându-i apoi de jos un

— Noapte bună.

se întorcea, ușurat, ca după împlinirea unei datorii. Exaltarea lui nu se hrănea însă numai din extaz ci și din îndoială. Atitudinea femeii față de dânsul fusese limpede; vorbele ei îl măguliseră iar sărutarea privirilor o simțea și acum pe obraz.

— Cât de rău îmi pare că pleci!

îi spusese la despărțire cu o emoție ce-i tăiase răspunsul. Stângăcia lui, ea o va lua drept nepăsare. Nu fusese numai stângăci; îi observase atitudinea și față de Neagoe. Și pe dânsul îl învăluisese în plasa acelorași priviri lăncede iar, la plecare, îi lunecase câteva cuvinte cu aceeași tremurătură de violoncel, îi spusese oare și lui cât de rău îi părea că pleacă sau altceva și mai intim? Se lăsa pradă îndoielii, până ce nu mai rămânea dintr-însa de cât atât cât trebuie durerii să se prefacă într-o aspră voluptate.

X

Duminică, pe o zi de toamnă atât de blândă ca și cea trecută, se afla în piața dintre cele două muzee de la ora opt. Nu venise cu gândul excursiei și nici nu se dusesese la banca întâlnirii; se trăsesese de cealaltă parte a pieței, după un castan, de unde nu va ieși de cât când o va vedea venind dinspre Dianagasse. Voia să-i explice lipsa prietenilor, pentru că-și închipuia că Neagoe n-o anunțase din timp. Care nu-i fu mirarea când îi văzu însă pe ardeleni și pe bucovineni sosind unul câte unul, sub forme de conspiratori. Ieși și dânsul din adăpost, și se ciocni cu Neagoe:

— Noa zău, strigă el furios, îmi foarte place, bătu-v-ar cucul de feciori de nimic. Așa ne-a fost parola și așa o respectați?

— Ia nu te mai mânca cu noi, îl înfruntă Ciocan, că ai făcut și tu la fel.

Ceilalți râseră:

— Ce râdeți, mă?

Ei tot râdeau.

— Ce aveți să râdeți așa? se încăpățână să întrebe Neagoe, de bună credință.

— Apoi cum să nu râdem, mă, interveni Chibici. Îți închipuiai că scapi de noi. Ne-ai giuruit să nu venim ca să ne-

o suflă tu. Mă, da mintoși mai sunteți voi pe la Șălimbar!

— Eu? eu? se bâlbâi înăbușit Neagoe. La mine e altceva.

— Și de ce e altceva? se miră Dan; de când ai alte drepturi ca noi? Da' hâtru te-ai mai făcut, mă!

— Cu bun tovarăș am mai pornit la drum, adăugă Țurcan; cu aista nu ieși la parte dreaptă.

— Lăsați-mă să vorbesc, se supără Neagoe; așa îmi trebuie dacă m-am pus cu niște nebuni.

Îl lăsară să vorbească: ca să nu pară „grob”, își luase sarcina să anunțe „dama” din vreme; dar cum era să o anunțe, când nu-i știa numele exact? De aceea venise minten la ceas ca să se roage frumos de iertare, că nu mai puteau mere la excursie. În loc de mulțam, ei îi săreau în cap.

— Bine o mai întoarce, mocanul, râse Dan; o fi el cam nătăng la unele, dar la femei e cu șurub.

Modest, Neagoe zâmbi mulțumit:

— De asta, ce-i dreptul, nu am lipsă.

Scoase ceasul cu care se tot fălea.

— Un sfârtați la zece, mănăstirea ei de ovreică, scrâșni el printre dinți.

Poetul se cutremură; îi cunoștea spurcăciunea gurii cu care împerechea pe nerăsuflăte bisericile, prescurile, evangheliile, mucenicii și Christoșii. Îi veni să fugă, când necunoscuta se arătă pe neașteptate.

— Am întârziat poate? zâmbi ea prietenos.

— No, doar un sfârtați, răspunse Neagoe, punându-i sub ochi ceasul de argint moștenit de la tușa Vica.

Tinerii rămaseră în admirație în fața femeii îmbrăcată într-o rochiță albastră de tul, cu mânecile numai până la

cot, deasupra căreia aruncase o ușoară mantilă de dantelă; în cap o pălărie de paie cu flori, legată pe sub bărbie cu o baretă.

Neagoe nu se putu opri:

— Mândră mai sunteți, doamnă, de mă și miră cum vă place de noi.

— Da? răspunse ea, scobindu-și două gropițe în obraz și lunecându-și privirea peste tineri până ce dădu de Eminescu, uluit.

— Al e și dumnealui; cred că acum i-ați ridicat pe-deapsa...

— Procletul acesta, începui Dan, cu solemnitate domnească, grea faptă o săvârșit, doamnă, dară de când am chizmit cartea noastră domnească, am stat și ne-am chibzuit și ne-am zis că cela ce pierde fiecând nu va să afle vina sa, ci mută la altul; iară acestea de la Dumnezeu sunt tocmite, ca nimica să nu fie stătător pre lume, ci toate de răsipă și trecătoare; pre cei de jos îi suie și pre cei suiți îi pogoară ca să fie de pildă și de învățătură nouă, să cunoaștem, că nu avem nimica pre lume fără numai lucruri bune. Cu toate că cei buni vedem că au sfârșit bun și lăudat, iară ce răi rău s-au sfârșit, după cuvântul proorocului la psalm 33 zicând: moartea păcătoșilor este cumplită – iată că ne-am milostivit să-i ridicăm osânda și să-i dăm slobozenia ca să se înfățișeze înaintea domniei tale cu numele lui adevărat de: Mihai Eminescu.

— Mihai Eminescu? strigă necunoscuta cu țipăt sugrumat de lăstun deasupra apei.

— Ține-o, mă, că se prăbușește, bombăni Țurcan la urechea lui Dan.

Ea murmură încă o dată cu o surprindere răspândită pe întreaga-i față:

— Mihai Eminescu?

Cu ochi pironiți în gol, ca și cum ar căuta în trecut să-și aducă aminte de ceva, porni apoi, cântat și cristalin să rostească, fără șovăire, cuvânt după cuvânt, aruncate ca mărgăritarele într-o cupă de cristal:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este, Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii; O! te văd, te-aud, te cuget, tânără, și dulce veste Dintr-un cer cu alte stele, cu alte raiuri, cu alți zei.

una după alta, cele douăsprezece strofe, până la:

Suflete, de ai fi chiar demon, tu ești sfântă prin iubire, Și ador pe acest demon, cu ochi mari, cu părul blond.

în tăcerea încremenită a tuturor, afară de a lui Neagoe, care murmură la urechea lui Ciocan:

— Tu înțelegi ceva, măi Ciocane, din ce, ciorile, bâgăuie muierea asta?

Când necunoscuta sfârși, tot el se repezi:

— Frumos ați glăsuț, onorată doamnă, dar musai că trebe să fie pe păsărește.

Fără să-i dea vreo atenție, necunoscuta strânse cu putere mâna poetului:

— Eminescu, dumneata ești Mihai Eminescu! Te urmăresc încă din *Familia*. Venera și Madona e una din poeziile cele mai frumoase din câte am citit. Te admir și sunt fericită că te cunosc.

Eminescu rămase înțepenit, așa că Tancu trebui să-l împingă din spate, șoptindu-i:

— Du-te, mă, și zi-i mulțam frumos doamnei.

El făcu un pas și-i sărută mâna.

— Iacă strolea! se minună Neagoe. Știam noi că mere tot prin lună și că toacă versuri, dar nu cugetam că le și

publică și că plac la doamne – că eu, drept oi spune, că n-am înțeles nimic.

Vorbele lui cădeau însă ca un bâzâit supărător de bon-dar. De emoție, poetul uitase să dea drumul mânei necunoscutei; trăgându-și-o, în sfârșit, ușor și așezându-și o buclă ce-i cădea peste ochi, ea spuse:

— Te-am cunoscut duminica trecută și de abia acum aflui că ești poetul, pe care tot Iașul îl admiră.

Apoi cu violoncelul patetic al glasului, cu care îi spusese „cât de rău îmi pare că plecî” adăugă:

— Ce de timp pierdut! O săptămână!

cu o privire visătoare peste vreme, și cu o profunzime de regret, pe care o strecură în toți. Chiar și Neagoe dădu din cap a mirare; astfel de cuvinte nu auzise de la „mândrele” lui din Șălimbar, nici de la fetele de pe Ring. Numai după ce-și reveni, se repezi cu o vorbă „hâtră”, cum le numea el:

— Noi nici nu cugetam că l-am pedepsit așa de strașnic duminica trecută, că musai că-l slobozeam. Așa trebe că i-a fost scris să fie, să afle numai azi cât îl admiră doamnele de la Iași.

Se întrerupse:

— Noa-zău! dar noi nici nu știm cum vă numiți, că tot nu ne vine să credem că sunteți Ida Schwartz, mai ales că aveți capul plin de poezii.

Necunoscuta râse:

— Ai dreptate, încuviință ea, cartea domnească mă dezleagă și pe mine; dar tare mă tem că ați tras o spaimă bună.

— De ce? întrebare câțiva cu jumătate de gură.

— Pentru niște voievozi, logofeți și boieri veliți ca dum-

neavoastră Ida Schwartz nu era chiar un plocon domnesc...
Mărturișiți, că-i așa?

Codindu-se, tinerii se îndemneau unul pe altul.

— Mult aș vrea să știu, de pildă, ce a spus domnul Neagoe după ce am plecat?

— Apoi ce să spună? interveni glumeț Chibici. Tună, noa-zău, ciorile... și o fi amestecat poate și câteva prescuri și biserici, cum îi e obiceiul la zile mari.

Femeia râse.

— Aș fi voit să-i văd cum îi șade mâniat.

— Apoi de asta nu-i lipsă, că Neagoe se mânie, când nici nu gândești.

— Să nu-mi uit vorba și să vă dezleg de pedeapsa cartei domnești. Eu nu sunt Ida Schwartz ci doamna Veronica Micle de la Iași.

— No, sfântă născătoare! că și asta-i încă una! exclamă descumpănit Neagoe; nu-ți fi fiind cumva rudă cu domnul profesor Miclea din părțile Feleacului.

— Ba sunt chiar soția lui.

Dacă Maria Theresia s-ar fi pogorât de pe soclu printre dâșii, tinerii n-ar fi fost mai uluiți. Amuțiră; chiar și Neagoe își pierduse cumpătul. Felul lui sumar cu femeile, brutalitatea cuvintelor fără ocol îi aduseseră până acum succese numeroase în lumea fetelor de magazin și-i făcuseră reputația de cuceritor. Băiat de țăran, trăit prin internate și cu burse, el crescuse însă în respectul ierarhiei dascălești așa că în ochii lui „domnul profesor” era o persoană venerabilă, de neatins; libertățile de vorbă ce-și îngăduise față de soția „domnului profesor” i se păreau acum adevărate crime. Nu numai că-și pierdu aerele de „cuceritor”, ci se simți aruncat chiar dincolo de limita sficiunii îngăduite unui flăcău atât de chipeș și cu mijloace

atât de sigure în altă lume. Nu mai găsiră nicio vorbă; tot Veronica trebui să-i scoată din încurcătură:

— Am venit, începu ea legănat, numai ca să vă spun că nu pot merge cu dumneavoastră în excursia plănuită, oricât mi-ar fi fost de plăcut să vizităm împreună taberele lui Kara-Mustafa și ale lui Sobieski. Trebuie să însoțesc pe bărbatu-meu la Mödling la un fost camarad al lui de la Politehnică. Îmi pare rău că n-am avut cum să vă înștiințez din vreme. N-aș voi să vă stric excursia.

Ușurați ca de o povară, tinerii se crezură obligați să-și arate părerea de rău. Chibici mormăi:

— E și domnul profesor la Viena?

— Da.

Tăcere lungă, grea.

— Vă urez primblare frumoasă și salutați și pentru mine locurile pe unde au poposit ostașii lui Duca și Șerban-vodă. Trag nădejde ca în altă duminică să facem o excursie împreună tot atât de interesantă... Pe mine mă așteaptă bărbatu-meu în piața Sfântului Ștefan. Dacă vreunul din dumneavoastră binevoiește să mă întovărășească până acolo mi-ar face plăcere.

Propunerea se îndrepta tuturor, dar ochii căutau nu mai spre Eminescu; cum nimeni nu mai era bucuros să o însoțească, îl împinseră pe dânsul:

— Onorată doamnă, spuse Neagoe, ca să nu tacă, Eminescu o să vă însoțească.

— Nu știu dacă o vrea, se răsfăță ea. Văd că dumnealui nu spune nimic.

— E sfios, doamnă.

— Mare cusur, glumi ea.

Își luă apoi rămas bun de la ceilalți.

— Nu uitați, onorată doamnă, încheie Neagoe slugar-
nic, să prezentați omagiile respectuoase „domnului profe-
sor”, nu numai din partea noastră ci din partea întregii
studențimi ardelenе și bucovinene. Noi știm că dumnea-
lui e un fiu al Ardealului, care se străduiește să-i lumineze
pe cei din Principate, ca toți marii noștri dascăli, de care
ei au atâta lipsă...

Veronica îi opri avântul:

— Negreșit, negreșit, și dispăru făcându-le prietenos
cu mâna.

XI

Rămași singuri, Veronica privi la ceas:

— Nouă jumătate. Până la zece, dacă nu ai alte treburi, am putea face câțiva pași prin *Volksgarten*.

— Foarte bucuros, doamnă, am tot timpul liber, îi răs-punse Eminescu patetic, ca și cum i-ar fi spus: „puteți dispune de toată viața mea”.

Intrară tăcuți în *Volksgarten*; deși vioaie, știind să în-frunte o conversație cât de anevoioasă și să o ațâțe chiar, se tulbură și ea.

— Te văd mișcat și mi-ai trecut și mie emoția, ca o boală molipsitoare, mărturisi ea râzând. De ce ești atât de mișcat?

Eminescu roși și încercă să-și ascundă rana.

— Dumneavoastră, doamnă...

— Vorbește cu mine moldovenește; nu uita că ești de la Botoșani și eu de la Iași.

— Știți că...

— Știi...

— Dar de unde știți... știi că sunt din ținutul Botoșanilor?

— Ba că n-oi ști!

— De unde?

— Pentru că, după cum ți-am spus, te urmăresc de la primele dumitale versuri din Familia; pentru că Venera și Madona ne-a fermecat pe toți... Dar te întreb încă o dată de ce ești atât de mișcat?

— Probabil, minți el, din deșărtăciune literară... Când am văzut... că-mi cunoști versurile, că le știi chiar pe de rost, mi s-a răscolit deșărtăciunea, că, deși scriem pentru noi, ne place să fim citați și mai ales înțeleși.

— Ai zis bine: citați și înțeleși; căci prietenii dumitale nu se pare că te citesc, și nici că te înțeleg...

— Nici nu prea știau că public; bănuiau că fac poezii, și de aceea îmi spuneau cu indulgență prietenească „poetul”, cum ai spune „zăpăcitul”.

Ea râse.

— Și nu te citește nimeni aici?

— Cred că nimeni.

— Nici „demonul cu ochi mari, cu părul blond?”

— A murit, zise el la întâmplare.

— A!

— Mi-aș permite, doamnă, o întrebare...

— Ascult.

— Ca să fi urmărit poeziile mele și ca să le spunei cu atâta simțire, trebuie să faceți și dumneavoastră.

Ea se alintă:

— Poezii faci numai dumneata; eu fac poate versuri, ca să-mi treacă de urât. Pe ale mele nu le citește chiar nimeni.

— Nici domnul profesor...?

— Ștefănuță! râse ea voios. Bărbatu-meu nu citește versuri. E drept că le prețuiește totuși mai mult de cât prietenii dumitale.

Apoi după o tăcere de câteva clipe:

— De când am aflat cine ești mă chinuie remușcarea că nu te-am recunoscut chiar din momentul când te-am văzut întâiași dată. Mi-am dat seama că ești altfel decât ceilalți, dar nu mi-a trecut prin gând că ești chiar Eminescu; te credeam plecat în țară.

— După ce aveai să mă recunoști?

— După fotografie.

— Ce fotografie?

— Fotografia, pe care ai trimis-o domnului Negruzzi.

— Ai văzut fotografia aceea?

— Da.

— Cum?

— Auzindu-mă recitându-ți versurile, Miron Pompiliu mi-a adus-o. Poate că i-am cerut-o chiar eu; nu mai țin minte.

Lui i se păru că se învârtește lumea cu dânsul; era citit, cunoscut; îi știa versurile pe de rost; ba îi avea și fotografia.

— Se vede că nu seamăn, de nu m-ați recunoscut.

Tăcere. Ea îl privi lung.

— Să ne așezăm pe o bancă.

Șezură câțva timp, vinovați.

— Aș îndrăzni să vă rog să-mi spuneți ceva din versurile dumneavoastră, încep eu el.

— Dumneata îi fi îndrăznind să-mi ceri, dar eu nu îndrăznesc să-ți spun.

— Dar dacă aș stărui în rugămintea mea.

— Poate că aș asculta-o cu o singură condiție.

— Care?

— Să-mi citești mai întâi dumneata.

Eminescu nu se lăsă rugat. Se scotoci prin buzunar, și

dintr-un teanc scoase o foaie de hârtie scrisă mărunt.

— E o poezie pornită mai de mult, dar la care mai lucrez și acum de câteva zile. Se numește Făt-Frumos din tei.

Cu glas legănat și melodic se puse apoi să citească:

— *Blancă, află că din leagăn Domnul este al tău mire, Că născută ești, copilă, Din nevrednică iubire.*

strofă după strofă. La versurile:

Și-o cuprinde de călare, Ea se apără c-o mână, Însă totuși lui se lasă, Simte inima că-i plină,

Și pe umăru lui cade Al ei cap cu fața-n sus; Pe când caii pasc alături, Ea-l privea cu suflet dus.

simți că femeia de alături, de pe bancă, stătea gata să-i cadă și ea pe umăr. Când isprăvi, ochii Veronicăi erau plini de lacrimi.

— E nepus de frumoasă. Ești un mare poet.

Cum nu știa ce să răspundă, el căută să lunece în amănunte lăturalnice:

— Poezia a ieșit dintr-o întâmplare. La noi, la Dumbrăveni, unde mi-am petrecut copilăria, boierul Balș s-a însurat cu o cântăreață germană de la Opera Imperială din Viena. Cântăreața și-a adus cu dânsa o nepoată, fire zvăpăiată și iubăreață, care n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să se îndrăgostească de un flăcău chipeș Hodoroabă. Înțelegându-se cu dânsul, porni într-o duminică dimineață la primblare pe un armăsar negru, căruia îi dădu drumul la Verești, unde o aștepta flăcăul, iar ei trecură apa Sucevei, dincolo, în Bucovina. Calul o luă la goană înapoi și, alb de spumă, se întoarse singur acasă, nechezând la poarta castelului până ce i s-a deschis. Când am plecat de la Dumbrăveni la Ipotești, am scris cu creta pe poarta curților versurile:

La castel în poartă calul Stă a doua zi în spume. Dar frumoasa lui stăpână A rămas pierdută-n lume.

pe care tata le-a șters „ca să nu se supere Bălușoia”.

În entuziasmul lui, îi citi și strofele din varianta pe care o pregătea. Veronica se scufundă și mai adânc în farmecul armoniei variantei; nu se putea desprinde din legănarea cuvintelor; în liniștea matinală a Volksgartenului i se părea că aude chemarea cornului:

Tot mai tare și mai tare, Mai aproape, mai-aproape.

În poezie se regăsi pe dânsa, așa cum se cunoștea bine, cu instinctul de felină disponibilă dragostei, oricărei dragoste, cu atrageri și respingeri:

Cu o mână îl respinge, Dar se simte prinsă-n brațe.

De-o durere, de-o dulceață Pieptul, inima-i se stânge. Ar striga și nu se-ndură. Capu-i cade pe-al lui umăr...

Era ea! era sufletul ei! Cum de o zugrăvisese aut de bine, înainte de a o fi cunoscut? Nu se gândea că în Blanca se fixa elementul esențial al sufletului feminin, de acum și de totdeauna, din care ea nu era de cât un exemplar întâmplător...

Ca să alunge tăcerea plină de emoție, ce-l apăsa mai mult decât îl bucura, Eminescu reveni la rugăciunea de la început:

— Acum că mi-am citit chiar și versurile neisprăvite, aș dori să vă împliniți făgăduința.

— A, nu! izbucni ea cu vioiciune. Nu se mai poate după ce te-am ascultat pe dumneata. O lună nu vreau să-mi mai cânte în urechi decât armonia versurilor ce mi-ai citit.

El stăruie, cu umilință și căldură și cu o dorință sporită de rezistență întâmpinată.

— Nu, se încăpățână ea, fără să-și dea seama că în acea

clipă intra în rolul Blancei, al femeii eterne:

Cu o mână îl respinge...

Nu vrea; dar la rugămintea lui tot mai hotărâtă, ea începu să se simtă:

...prinsă-n brațe. Ar striga dar nu se-ndură.

Cedă. Actul instinctiv al refuzului și al primirii se împlinise după ritul milenar.

— Bine, se învoi ea; dar să știi că-i vina dumitale.

El își încordă atenția.

— Nu-mi aduc acum aminte decât de niște versuri cu titlul La portretul unui poet compuse, nu prea de mult, la portretul închipuit al unui poet tot atât de închipuit.

Roși puțin; împinse o frunză moartă cu vârful pantofului și, cu ochii pierduți în zare, murmură:

*Privindu-ți fața de farmec plină, Luci o rază în al meu sân.
Cudă fu însă a ei lumină Din pieptu-mi scoase un lung suspin!*

*Dară suspinul ca nălucire Zbură ca vântul ce a adiat, N-a zburat însă și acea simțire
Ce-adânc în suflet l-a deșteptat.*

Și acum mă-ntreb eu: simțind adânc Cum de se naște pentru un portret? Căci nu văzusem ochii tăi încă, Știam atâta că ești poet!

Își netezi cu mâna buclele blonde, apoi își resfiră degetele în aer.

— Simple încercări, încheie ea.

Lui i se păru că visează; versurile îi erau închinat; trăia o frântură de basm. Ornicul unei biserici bătu o jumătate. Tăcu.

— Zece jumătate? întrebă ea.

Poetul controlă.

— Unsprezece jumătate.

Uitaseră de vreme.

— Am întârziat.

Eminescu se sperie.

— Iartă-mă, te rog, doamnă, am pierdut rostul timpului citindu-mi poeziile. Nu-mi închipuiam că e așa de târziu. Ce o să spună „domnul profesor”?

Veronica nu părea totuși îngrijorată.

— N-ai nicio vină. Eu te-am rugat să-mi citești; ești vinovat doar numai pentru că m-ai făcut să spun și eu versuri de ale mele, când nu se cuvenea să stric impresia poeziilor dumitale.

Apoi:

— Să mergem.

Pornind, ea îngână:

”Iar ei trec, se pierd în codri *Cu viața lor pierdută* —
luând în vârful pantofilor frunzele moarte. El reveni
asupra îngrijorării lui:

— Ce o să zică domnul profesor?

— Domnul profesor n-o să zică nimic.

— Așteaptă de un ceas și jumătate și, cum până la Sfântul Ștefan mai facem o jumătate de ceas, o să fie două
ceasuri.

Ea îl maimuțări:

— O să se facă două ceasuri, ca și cum i-ar fi spus:

— Ei și dacă o să întârziem două ceasuri?

El nu-și afla locul; voia să zorească pasul.

— Nu te grăbi așa, că nu mă pot ține după dumneata.

Ascultă.

— Îmi pare că te cam temi de „domnul profesor”?
glumi văzându-l atât de zorit.

— Am întârziat prea mult.

— Ștefănuță nu sperie pe nimeni.

— ?

— Când o să-l cunoști, o să vezi ce om bun e. O să-ți schimbi părerea de dânsul.

— N-am nicio părere, doamnă.

— Vă văd pe toți speriați: domnul profesor în sus și domnul profesor în jos, parcă Ștefănuță ar mânca oameni.

Eminescu tăcu.

— Ai spus ceva?

— Nimic.

— Știu că se tot vorbește că e mai bătrân decât mine, ca și cum o diferență de câțiva ani ar avea vreo însemnătate.

Eminescu tăcu din nou; el nu se gândea la asta și nici n-auzise nimic. Atmosfera de exaltare din *Volksgarten* dispăruse. Veronica nu vorbea decât de bărbatu-său; îl surprinseseră mobilitatea și inconsistența ei.

— Ai să te convingi de câtă bunătate e în el – și de cât mă iubește.

El tăcu.

— Nu poate exista o iubire mai mare de cât a lui, stăruie ea din nou.

Cu ochi hoinari, el căută spre ornicul unei biserici întâlnite în cale; mai trecuse un sfert de ceas.

— Cum se vede, ești tot grăbit?

— A mai trecut un sfert de ceas și drept să vă spun mă tem să nu se supere domnul profesor.

— Nu-ți fie teamă.

— N-ar fi mai bine să ne oprim întâi în *Dianagasse*?

— De ce?

— După ce o fi așteptat câtva în piața Sfântului Ștefan, domnul profesor s-o fi întors poate acasă.

Ea își alintă capul.

— Și pentru ce-ți închipui că nu mai așteaptă în piața Sfântului Ștefan?

— Pentru că nu putea aștepta două ceasuri în fața unei biserici.

Ea îl amenință cu capul:

— Și dacă mă așteaptă? Adică dumneata nu m-ai aștepta două ceasuri?

El roși.

— Oricum, *Dianagasse* ne vine în drum, și putem încerca.

— Nu ieși din ideea dumitale. Nu știi ce om e Ștefănuță și cât mă poate aștepta.

El dădu sceptic din cap.

— Spune drept că nu crezi?

— Dacă mă silești să spun drept, iată că spun – nu cred.

— Bine! Prin urmare, nu crezi?

— Nu.

— Atunci pe ce ne prindem? îi aruncă ea deodată în față.

El rămase fără răsuflare.

— Facem o prinsoare. Ce, te miră?

— Nu, dar m-ai apucat fără veste.

— Uite: dacă-l găsim la Sfântul Ștefan și, prin urmare, câștig eu, atunci să-mi transcrii mâine în album poezia, pe care mi-ai citit-o în *Volksgarten*; dar dacă se întâmplă să câștigi, ce să-ți dau?

Lui nu-i veni nimic prin minte. Roși din nou.

— De ce roșești ca o fată mare? Cere ceva, stăruie ea să-l chinuiască, numai alint și provocare, cu ochii galeși lipiți de dânsul și cu arcul gurii deschis, brusc, sensual;

fruct ce se oferea singur, integral, mâinii ce s-ar fi întins. Lui îi trecu doar prin minte, prostește, să-i ceară voie ca să-i sărute mâna...

— Ei? își prelungi ea provocarea, trecându-și pe lângă obraz brațul gol, până în cot, rotund, catifelat.

În gest el înțelese o invitație, o provocare.

— Atunci, șovăi el... Dați-mi voie să vă sărut brațul...

Ea și-l retrase ca și cum de-abia atunci ar fi băgat de scamă că e gol.

— Bine; primesc, răspunse resemnată.

Nu mai schimbă nicio vorbă până în piața bisericii, el galben de emoție iar ea cu un zâmbet îndoielnic pe buze. Trecură piața spre o bancă.

— Uite-l, spuse ea scurt.

Un om de vreo cincizeci de ani, mic de statură aproape pitic, cu o barbă destul de lungă, ședea citind un ziar. Când îi văzu, își păтури liniștit foaia; se sculă fără urmă de nerăbdare; o învălui în privirea lui ștearsă și blândă.

— Ai venit, dragă? îi spuse el părintește.

Ea îi răspunse scurt:

— Da.

Și apoi, învelindu-l pe Eminescu în plasa privirilor lăncede îi trecu brațul gol pe lângă gură, murmurându-i cu violoncelul profund al glasului:

— Cât de rău îmi pare că am câștigat!

— Ce-ai câștigat? o întrebă domol Micle.

— Să-ți prezint mai întâi pe domnul Mihai Eminescu, poetul de la Convorbiri Literare, despre care ai auzit vorbindu-se atât la noi.

Fără să pară că l-ar cunoaște din nume, Micle îi strânse mâna binevoitor:

— Parcă spuneai că ai câștigat ceva, reveni el la întrebare.

— Dumnealui propusese să trecem mai întâi prin *Dianagasse*, unde credea că te-ai dus ca să nu ne mai aștepți ici în piață; eu am fost de părere să venim de-a dreptul aici. Am făcut o prinsoare și am câștigat-o; o să trebuiască să vină mâine pe la noi să-mi scrie pe album câteva versuri. Nu cred să-i facă prea mare plăcere; prea îl văd mohorât.

— Apoi dacă a pierdut, să vină – de ce să nu vină? Datoriile se plătesc, interveni Micle.

Eminescu stătu câteva clipe aiurit: prinsoarea la care îl silise, provocarea brațului trecut pe sub buze, regretul ce-i arătase spunându-i „cât de rău îmi pare că am câștigat” și mai răscolitor de cât acel „cât de rău îmi pare că pleci” de duminica trecută, atitudinea față de bărbatu-su, repezițiunea cu care, ticluind un răspuns, ieșise din încurcătură, îl zguduiseră prea mult pentru a le putea judeca. Numai miere și zâmbet, Veronica vorbea acum cu bărbatu-său:

— Nu ți s-a urât așteptându-mă?

— Nu, dragă. Am citit ziarul ăsta de la Iași. Știi că fratele Petru e tot la mănăstirea Neamț; se vede că nu se întoarce decât la deschiderea cursurilor. Să nu uit să-i scriu zilele astea... Dar tu ce-ai făcut până acum?

— Am stat de vorbă cu studenții, și le-am anunțat ca nu mă pot duce la *Moldauerkapelle*. Ți-au trimis „omagii” respectuoase și și-au exprimat dorința să salute pe domnul profesor. Închipuiește-ți, dragă, că din cei trei ardeleni, unul e din Șălimbar, și doi de la mine, din Năsăud. Apoi, cum am avut plăcere să fac cunoștința dumnealui ne-am mai preumblat prin *Volksgarten* vorbind de poezie.

— Foarte bine ai făcut; așa de rar se întâlnesc poeții! Îngădui blând Micle.

XII

Zdrr-bum! Se auzi o bubuitură de vagoane aruncate unele în altele cu o violență, de-ai fi crezut că au să se facă țândări. Aiurit, Eminescu scoase capul de sub pardesiu.

— Ce s-a întâmplat?

— Ce să se întâmple? Nimic, îl întâmpină netulburat Nusăm Cucoș. Domnul tren vrea să ne spuie că a sosit în stația Roman și cine vre să se scoboare, e slobod.

Apoi cu mare plecăciune:

— Bună dimineăta, coane Mihăiță, bună dimineăta; nici nu te mai întreb cum ai dormit, că am văzut și eu cum ai dormit; strașnic somn, urmă el guraliv, plictisit de atâta tăcere, ca un lan de grâu, care pornește deodată să vuiască de vântul intrat pe neașteptate într-însul.

— Bună dimineăta, domnule Nusăm, îi răspunse poetul căutând în jur.

— Gol, coane Mihăiță, ca la faliment. S-au scoborât și domnul părinte cu „untdelemnul de ăla bun, franțuzesc” și boierul cela care tot căuta pe jos ceva și domnul avocat; s-a scoborât și cuconița care ținea numai decăt să mă facă „israelit”... Domnul avocat trebuia să meargă la noi la Botușeni, unde ave procese de-ale statului. A lăsat baltă pe domnul stat și s-a dat gios la Bacău cu „grizeta” lui.

— Cu...? hohoti Eminescu. Cu cine, domnule Nusăm?

— Cu grizeta lui... Da', ci mata n-ai văzut cuconița aceea așa de înțepată, di parcă nu vre să ne vadă? Și poate zâci că nu-i grizetă?

Nusăm nu pricepea că pe Eminescu îl înveselea cuvântul, cules de Ida în cine știe ce fasciculă de roman și scos acum în cinstea lui în locul adevăratei vorbe moldovenești. Domnul Nusăm era pus pe indignare:

— Ai-vei! ai vei! Gemea el bălăbănindu-și capul. Cum s-o ticăloșit lumea, coane Mihăiță, pi la București, că pi la noi la Botușeni parcă tot n-a agiuns așa de rău. Auzi mata, femeie măritată de un an se oprește la Bacău cu domnu' avocat aista, care lasă pe domnul stat pentru ea, iar domnul bărbat stă și o așteaptă pe peron la Iași. Ai vei! Ai vei! Psalmodie din nou gata sa-și smulgă părul din barbă. „Țoc-țoc!” Fără nicio rușine, ici pe canapă ca la ei acasă – „Mă iubești?” – „Te doresc” și iar „țoc-țoc” – ptiu!

— Ei, lasă, domnule Nusăm, nu mai fă așa pe supăratul, că-ți plăcea și dumitale să-i vezi giugiulindu-se.

— Iu? Mie? Iu? Se luminează de indignare ca un lampion Nusăm, cum poți mata să zâci o vorbă ca aiasta – dar pe retina lui însângărată se mai zărea încă imaginea lascivă a celor doi îmbrățișați.

Curând reveni la ideea lui ascunsă:

— Coane Mihăiță, să nu-ți iei cucoană din București; ascultă-mă pe mine, că nu-i bine; nu vezi ci lume stricată îi acolo? „Țoc-țoc” și „mă iubești?” și ei nici nu se cunosc pe nume...

— N-avea nicio grijă, domnule Nusăm, că te ascult.

— Amu o să spui că mă țin de mata ca scaiu, ori ca misitul – dar să mă bată Dumnezeu, dacă mă gândesc la aiasta. Am vorbit și cu conu Gheorghieș, și tot așa zâce și

dumnealui, că omul nu-i om de cât la casa lui: un bordei să aibă, da' a lui să fie; așa am auzit de la tată-meu Berl și de la tataia matală și de la conu Jurașcu și de la toți bătrânii. Omului îi trebuie o gospodină și o gospodărie.

Eminescu îl privi zâmbind.

— Să mă iertați, da' după ce mi-ai făcut binele cu pamenta și cu pățania din Șelari, și te-am văzut un om așa de bun, iu tot m-am gândit la mata, că nici nu mai puteam dormi de gândul ista. Iu, îs om prost, da' am auzit că mata faci poezii. Cum am agiuns la Botușeni, l-am și întrebat pe Bercu – băietul meu mai mic de la moara lui Abramovici, dacă a auzit de domnul Eminescu.

— Zi de Eminescu, tată, mi-a zâs el. Oamenii mari nu mai sunt „domnul” ca noi ci: Brătianu, Kogălniceanu, Alecsandri... Dacă am auzit de Eminescu? El este deja poetul nostru cel mai mare! Și unde mi s-a pus și a început să zică pi di rost la versuri, de am rămas gură căscată... Am întrebat atunci pe Rașelică, fata mē de la externat și numa' ci mi-a adus cartea de citire de la școală mi-a arătat o poezie a matală, să mă bată Dumnezeu dacă spun minciuni. Am întrebat atunci pe gazetarul nostru de la Botușeni, pe Segal, care mi-a zâs:

— Eminescu e dușmanul nostru al israeliților, da' e cel mai mare poet.

Și am mai întrebat la cafînē Modern la Botușeni, și la Ieși. Și la București, și pe conu Costică Bobeică și pe conu Oproi și de la toți am aflat că ești om mare.

— Apoi, după cât văd, domnule Nusăm, glumi poetul, te-ai pus să faci o anchetă asupra mea. Te pomenești că ai cercetat și la poliție.

— Nu vorbi așa vorbă, coane Mihăiță, că faci păcat. Ba băiatul lui Mănăstireanu, care învață la Ieși la Conservator,

mi-a zâs că-ți știe toate poeziile pi de rost și mi-a mai zâs că tăți studenții și tăte duduile și cunoștințele te citesc și te adoră; ba chiar conu Costică Bobeică mi-a zâs că boierii mari de la București, și conu Petrache, și conu Lascăr și conu Alecu și conu Toderiță țin la mata; ba că domnul Maiorescu te are ca pe băietul lui că zâce că ești un jeniu. Mi-o mai zâs ei, nu-i vorbă, că scrii la o gazetă numai foc și pară împotriva noastră.

— Ei, ei, se gândi Eminescu, iată că se strică treaba.

— Ba că ovreiul otrăvește pe țărani, ba că-l aduce la sapă de lemn, ba că e un parazit primejdios și conrupe. Parcă eu nu zic tot așa? Da' ci crezi mata că așa s-a născut el, să vândă rachiu și să corupă de plăcere? Nu-i mai bine sa fii prefect ca conu Ioniță Arapu ori procuror ca domnu Filipoi, de cât să fii misit ca Nusăm Cucoș ori crâșmar ca Haim? Apoi s-ar face ovreiul prefect dacă ar pute, și, dacă nu poate, ci să facă? Pământ nu; slujbă, nu, politică nu; face și el ce-i mai rămâne: s-apucă de nigustorie, face misitie, să vâri și el unde găsește loc.

Eminescu se uită la dânsul vesel.

— Ai să spui mata acum că de ce conrupe...? apoi cum să nu conrupă, când nu poate face nimica fără bani? Crezi că eu căpătăm patenta de la Finanțe – dacă nu te întâlneam pe mata. Și iată că, dacă nu mă agiutai, agiungeam și eu conrupător! Parcă dă cineva bani de plăcere? Dă, pentru că n-are încotro.

Privindu-l prietenos, poetul continua să tacă.

— Amu, să nu-ți închipui că aiasta aveam să vorbesc cu mata. Că n-o să schimbăm noi țara, nici iu la Botușeni, nici chiar mata la gazetă la București. Iu voesc să-ți vorbesc de mata, de-i zâce ce-i zâce; că numai bine am auzit, ba unii zăceau că ești ca Ghetre ori ca Haine la nemți. Și

di când am auzit cini ești mata, iu stau și mă tot bat cu gândul: di ci tăă lume trăiești bine la noi și conu Jănica Mănăstireanu și-a mai turnat o păreche de case pe Ulița mari și conu Manolică și-a mai cumpărat o moșie și domnul Cotiugă, care a fost agent la percepție, are azi două dugheni la Sfântul Ilie și o casă boierească pe Cuza-vodă, și nimeni dintr-înșii nu e om mare, nu scrie la gazete, nu face poezii, pe care le învață Rașelică la școală, nu stă de vorbă cu conu Petrachi, nu-l are domnu' Maiorescu ca pe băietu' lui – iar mata stai într-o dărăpănătură de mănăstire? De aceste-s vinovați tot ovreii noștri pumânteni, ori te pomenesci că poate Alianța israelită de la Paris?

Din discreție, lui Eminescu nu-i plăcea să se vorbească de dânsul, și mai ales nu voia să fie compătimit de nimeni.

— Ascultă, domnule Nusăm, îi tăie el, bați drumuri pe care nu le cunoști. Talentul meu poetic, de care ți s-a spus că l-aș avea, dacă îl am cu adevărat, nu-i din cele ce se transformă în bani; dumneavoastră prea le trageți toate spre partea banilor; poezia e tichie de mărgăritar. Statul nu e răspunzător, dacă poetul n-a fost în stare să-și cumpere două prăvălii la Sfântul Ilie; răsplata poetului e întâi de a fi făcut un lucru ce-i place lui, și, pe urmă, că-l citesc tinerii și cucoanele, că-l învață pe de rost duduile și poate îl și iubesc, deși nu l-au văzut.

Ținând să întoarcă lucrul mai mult spre glumă, de teama unei discuții serioase de care se ferea, dintr-un sentiment de demnitate personală, încheie:

— Ce crezi dumneata, domnule Nusăm, că nu înseamnă nimic că Bercu al dumatăle știe poezii de ale mele, că Rașelica mă învață la școală? Nu înseamnă cât cele două dugheni ale domnului Cotiugă?

— Iu ți-oi mai spune matale și n-o să mă crezi. Am vor-

bit și cu duduia Olimpiada... Nu te speria, coane Mihăiță... dar când am auzit că ești poet m-am apucat să o întreb și pe dânsa... Și numai ce a început și ea să deie ochii peste cap și să zâcă de flori albastre, de stele și de aur, că n-am înțeles nimic.

— Pricepi atunci că avem și noi răsplata noastră... Ia vorbește-i de Domnul Cotiugă și să vezi că duduia Olimpiada nu mai dă ochii peste cap.

— Bine, bine, răspunse Nusăm, n-o să deie ea ochii peste cap ca să spună poezii, dar o să se socotească pe urmă că domnul Cotiugă are două dugheni la Sfântul Ilie și o casă boierească pe Cuza-vodă, și, când o fi pe ales, mare lucru să nu aleagă pe boier Cotiugă.

— De asta nici nu mă îndoiesc, domnule Nusăm. Noi n-avem parte de cât de glorie.

— Adică cum vine vorba aiasta: dacă se aduce pe masă o ciorbă, să mă mulțumesc cu aburul și cu mirosul iar domnul Cotiugă să o mănânce? Bună socoteală! Da' iu stau și mă tot gândesc: cum se poate ca într-o țară, în care toți se lăfăiesc, mata o duci din greu și, după atâta învățătură, nu poți zâce: pune-te masă, scoală-te masă, cum zâce domnul Jănică Mănăstireanu; ba aduce și lăutari să-i cânte. Iu, coane Mihăiță, nu zâc: o fi și chestia „israelită” importantă, dar nu-i curat ca tată lume să-ți spuie că ești om mare și să nu te întrebe nimeni ce mănânci.

Eminescu se încruntă.

— Te înșeli, domnule Nusăm, țara nu-mi datorește nimic. Fiecare se culcă în așternutul, pe care și l-a pregătit; dacă îmi lipsește ceva, e pentru că n-am dorit-o eu. Pe om să-l iei așa cum se mulțumește el.

— Adică cum, coane Mihăiță, izbucni evreul uitându-și prudenta. Mata să stai în ruini de mănăstire, să n-ai foc

în sobă, să n-ai de dat un oghial unui musafir și domnul Cotiugă să trăiască în huzur cu prăvălii și cu lăutari? Apoi aiasta-i dreptate? Că iu chiar mă gândesc să mă duc la București pi la tăți miniștrii și pi la conu Petrachi, și la conu Lascăr și chiar la domnu' Maiorescu ca să spui de la obraz: iu îs un biet misit di la Botușeni, dar tot nu mă lasă inima să știu că domnu' Eminescu stă ca liliecii, pe când dumneavoastră vă lăfăiți numai în palate.

Înveselit dar și mâhnit, Eminescu îl opri:

— Noroc că n-ai să răzbați până la dânșii, că te-or da afară și m-ai face și pe mine de ocară.

— Mai am iu o vorbă și tot nu mă las să nu ți-o spun. Dacă boierii cei mari di la București nu fac nimic pentru mata, m-am gândit să încerc iu. Nu te supăra, coane Mihăiță, da' iu de pe urma tataei matali și a lui conu Jurașcu am mâncat o pâne, și mă pișcă la inimă când văd că nu știi să te rânduiești. Mata faci poezii, te uiți tot la stele și la lună, te lupți cu Alianța israelită de la Paris, dar apa prinde mușită și boccelele îs nedesfăcute și boarfele aruncate. Nu-i mână de fimeie, care să strângă și să așeze. Îi zâce ce-i zâce, ba că mă vâr unde nu-mi fierbe oală, ba mi-i faci de ocară și-i zâce că umblu după misite, iu tot acolo vin: îți trebui fimeie, coane Mihăiță. Și Ida m-a strâns de pe drumuri, și di prin cafenele și ceainării și acum am casă curată, și chilotă și albituri – păcatele mele, numai pe ea n-o mai am, de-mi vini să-mi ieu lume-n cap. Iu m-am gândit la duduia Olimbiada, că știu că nu umbli după avere, nici după fumuri – îți trebuie o gospodină harnică și cinstită. Dacă nu-ți placi duduia Olimbiada, atâta pagubă să fie! Mai sunt și alte fete.

Trenul se smuci. Privind pe geam, Eminescu îngăimă:

— Pașcani; aici eu schimb pentru Iași.

Se ridică să se scoboare. Repezindu-se la el, Nusăm îi apuca mâna cu emoție:

— Cum, pleci deja?

— Schimb trenul.

Continuând să-i țină mâna într-a lui ca pe a unui copil:

— Nu mi-o lua în nume de rău, coane Mihăiță, că văd că te-ai cam oțărât. Iu am făcut-o din inimă și fără interes. Am crezut că-i bine, ca, ce n-au făcut boierii de Ia București să încerc eu – ca să ai căsuța matale, chiar mai pe la mahala, și în ea o fimeie. Pe mine așa mă taie capul, că omul nu-i mulțămît, de cât când își trage bucuria și năcazul la casa lui. Să știi că nu mă las și, dacă mi-i da afară pe ușă, iu o să viu pe fereastră; ai să te trezești cu mine la București.

— Las, domnule Nusăm, mai vorbim noi acolo. Rămâi cu bine.

— Să ne vedem cu sănătate și dacă-l văd chiar azi la Botușeni pe conu Gheorghieș, o să-i dau complimente de la mata și o să-i spun c-ani voiajat împreună.

— Bine. Fă cum zici.

XIII

Urcat în trenul de Iași, nimeri într-un compartiment gol; căuta o singurătate, de altfel, ușor de găsit.

Atingându-l într-un punct nevralgic cu atât mai sensibil cu cât nu obișnuia să arunce răspunderea pe alții ci și-o lua asupra-și, vorbele lui Nusăm îl zguduiseră. Nu învinuia „statul” sau pe „boierii de la București” ca Nusăm. Nimeni nu-i datora nimic. Bunurile vieții se cucesc. Cum nu dorea nimic – era firesc să nu aibă nimic. Nu cerea socoteală nimănui, nici chiar lui însuși, decât doar când vreun naiv ca Nusăm îl așeza brutal dinaintea realității, de care abia atunci își dădea seama cu sentimentul incapacității lui de a-și rânduia viața materială. Putea Nusăm să n-o conceapă decât sub forma unei căsuțe cu o glastră de flori la fereastră și cu o femeie în dosul ei, destinelul lui era să umble până la moarte cu carul cu boarfe din cameră cu chirie în cameră cu chirie, fără putința și nevoia confortului. N-avea instinctul posesiunii: doi metri de pământ și atât. Până la cei doi metri finali se desfășoară, e drept, existența, pe care unii o mobilează cu satisfacții și perspective îndepărtate, dar pe care el n-o privea decât ca un scurt și indiferent provizorat. Cum nu simțea de la sine contrastul dintre mizeria sa și belșugul altora și

în indignarea cunoștințelor citea mai mult intenția de a-l jigni, compătimirea misitului îl umpluse la început, ca de obicei, de amărăciune – sentiment fugar ce nu rezistă reflecției. Strigăt al unui suflet cinstit, revolta lui absurdă împotriva „statului” și a „boierilor” sfârși chiar prin a-l înduioșa. Orice amărăciune îi dispăruse; se îmbună și se scufundă în vechea lui nepăsare de sine.

Privi afară; fuseseră ploi mari; bălți rămase după inundații, cu apă stătută, pământuri sterpe, dealuri lutoase, miriști chele, bolnave – impresie de sărăcie și urâciune a naturii; gări mici, târguri ovreiești lângă gări, bordeie acoperite cu stuf. La una se descoperise, de curând, o stație preistorică și învățații și începuseră să sosească: preistoria nu era însă în pământ ci deasupra...

Trase storul ca să nu mai vadă urâtenia peisagiului și se adânci în propriul lui trecut. Cetatea cezaro-crăiască îi apărui într-o realitate mobilă; timpuri de poezie și de exaltare lirică. Nu-și mai amintea de neprimirea banilor la vreme, de posturile silite și de împrumuturile umilitoare; pretutindeni lumina soarelui tânăr. În singurătatea compartimentului viața lui de după întâlnirea cu Veronica i se arătă într-o viziune paradisiacă, în care amănuntele nu se desprindeau, succesiv, în relieful lor strict, ci se învălmășeau într-un vârtej de pulbere siderală, de sori rotitori, de aureole; realitatea se transfigura, astfel, iar momentele se topeau într-un singur focar orbitor. Impresia fusese cu atât mai zguduitoare cu cât dragostea lor nu avusese preliminarile obișnuite și nu trecuse prin popasurile incertitudinii, cu ațe de slabă lumină strecurate printre negure masive: se uită la mine sau nu? m-a înțeles sau nu? mă iubește sau nu? – fază de zbucium și de insomnii, esențială firii lui frământate de setea de-ndoială. Intrase

brusc în ploaia razelor perpendiculare. Nici n-apucase să se dumirească și se și văzuse în proiecția luminii crude: îl impresionase înainte de a fi știut cine e, și ea îl îndrăgise înainte de a-l fi văzut. Deși-l umpluse de mândrie, spovedania Veronicăi îl lipsise însă de bucuriile nesiguranței. Pentru a-și regăsi climatul necesar, se puse repede să și-o creeze. Nu-i uitase privirea dintâi plină de vibrația pasiunii, nu uitase nici pateticul violoncelului, cu care îi spusese: „cât de rău îmi pare că pleci”. Tonul îl răscolise, dar îndoiala îl făcuse să o urmărească și să afle că privirea ei avusese aceeași stăruință și față de Neagoe și cuvintele, fără să le fi auzit, aceeași provocare, în el, prețuiseră poetul, în Neagoe, bărbatul; luptă inegală la o femeie, a cărei privire constituia în sine un act carnal și a cărei esență era disponibilitatea amoroasă, ceea ce, într-un fel, nu-i dispăcea. Alintul continuu, trecerea pendulară de la îndemn la refuz, i se păreau elementul principal al eternului feminin, pe care, înainte de a o cunoaște pe Veronica, îl fixase, moral, sub forma contrastului, a contradicției, a incertitudinii; fizic, sub forma unui trup mic, a unui chip mai mult de păpușă, cu ochi albaștri, și ploaie de păr auriu.

Porniră chiar a doua zi prin Viena, pe care unitatea de simțire îi făcea să o revadă cu emoția inițierii. Începură cu monumentele gotice, catedrala Sfântului Ștefan, biserica Minorităților, a Sfintei Marii de la țarm; cercetară apoi înflorirea barocului în biserica Sfântului Carol, în bisericile Iezuiților și a Franciscanilor, într-o parte a Hofburgului, în castelul de la *Schoenbrunn*, la *Belvedere*, în palatele *Schwarzenberg*, *Harrach*, *Kinsky*, *Lichtenstein*, al Academiei de științe, în vechea Universitate, în palatul de iarnă al lui Eugen de Savoia – cu plafoanele somptuoase ale lui Daniel Grau, Pozzo, Solimina, Luca Giordano, Donata d'Allio și

Rothmayer. Nu ocoliră nici Viena nouă de pe *Ringstrasse*, cu Opera, Parlamentul, *Burgh-teatrul*, *Votivkirche*, Primăria. Vizitară casele în care au locuit Beethoven, Schubert, Haydn, Mozart; petrecură ceasuri lungi în parcurile din jurul Vienei, la *Schoenbrunn* și *Prater*. Apucând prin *Cantacuzinostrasse*, ajunseră într-o zi pe locul taberii lui Șerban-vodă, la *Meidling*, cu apa Vienei în stânga, cu râulețul *Liesing* în dreapta, în spate cu dealurile prelungite din munții Vienei, unde la marginea pădurii, pe colina *Tivoli*, voievodul a așezat în mijlocul taberei, pentru slujba liturghiei, o cruce de stejar găsită, după plecarea turcilor, de o femeie ce strângea lemne de foc. Pe locul crucii dispărute, comuna Viena a ridicat o capelă numită de popor *Moldauer-kapelle*, plină de icoane și alte obiecte religioase. Excursiile lor se prelungeau uneori pe valea Vienei la Ober și Unter Sf. Veit, la *Hütteldorf* și la *Newwaldegg* și *Potzleindorf*; odată îi apucase seara la *Sievering*, și altă dată la *Grinzing* și la *Nussdorf*, în grădinile pline de muzici și de perechi de îndrăgostiți; într-o după amiază se urcară și pe *Kahlenberg*, de unde se adânciră extatic în priveliștea neuitată a cetății imperiale și a Dunării albastre.

...Totul se desfășura acum în amintire ca într-o ferie cosmică: cu atrageri și respingeri, cu alintări și cu răsfățuri, cu priviri lipite de dânsul, punct definitiv ales și posedat și apoi cu repezi lunecări alături sau mai departe spre alte țeluri, spre alți oameni. Îi reveni în minte o scenă dintr-o cafenea. După ce-l priviseră îndelung, ochii Veronicăi se lăsară pe un ofițer de la altă masă, cu atâta neclintire încât și Micle le observase stăruința; ea își continuă jocul până la plecarea stânjenită a ofițerului. Abia atunci își retrase și ea privirile ca o pisică ghearele; când le slobozi din nou, le simți pironite asupra lui cu aceeași su-

gestie de posesiune ce-l atrăgea și respingea. La masa lor de la restaurant sau de la cafenea, începuseră să se arate din când în când și câțiva studenți bucovineni și ardeleni, și chiar cunoscuți de ai lui Micle din timpul studiilor la Politehnică. Veronica îi privea pe rând cu răsfăț și se cheltuia în entuziasm pentru preocupările lor; studenților de la „drepturi”, nu le vorbea decât de pandecte: a doua zi discuta de chimie sau de ori ce altă știință, după om, cu același interes pasional. Cochetărie înăscută sau numai instinct de sociabilitate? Nu știa sigur. Sub impresia momentului, înclina când spre o părere, când spre cealaltă într-o nesiguranță de apreciere ce-l ținea pururi încordat.

Nu avusese nicio inițiativă așa că femeia rămăsese poate uluită. Se rătăcise doar în privirile ei, în gingășia întregii ei făpturi, se exaltase cu dânsa în reverii poetice, îi făcuse versuri, i le citise pe ale ei, făuriseră planuri himerice, se primblaseră fantomali pe cheiurile Dunării și prin parcurile Vienei, contemplaseră amurgurile și suspinaseră sub razele tuturor fazelor lunii – dar brațul gol rămăsese tot nesărutat, până ce, toamna înaintând, s-a acoperit, fără să-și mai aștepte omagiul. Prinsoarea pierdută de la început părea pierdută pentru totdeauna.

Cu puterea fanteziei lui de a crea situații, care n-au existat, de a-și substitui închipuirile realității, de a trăi o viață imaginară ca și cum ar fi fost aieveja, într-o noapte de insomnie, romanul lui cu Veronica i se dramatizase în minte sub formă atât de hotărâtă încât era convins că-l și trăise.

Ideală și pură, dragostea îi amortise totuși scrupulele morale; a iubit-o și l-a iubit. Într-o seară, pe când se scobora de la dânsul din *Landstrasse*, auzise din gura unei femei din popor cuvântul cu care morala îi pecetluia

fapta; aruncat la întâmplare, el i se împlântase în ureche, și apoi, oaspe nepoftit, o urmărise pe uliță și urcase scările din *Dianagasse*; în dormitor, își vestise prezența la zvâcnirea timpanului și a tâmpiei umezită parcă de o spaimă. Ar fi voit să-l lase la ușă, dar i se cuibărise în conștiință, împiedicând-o să-și mai sărute bărbatul. Stingând lumina se întinsese pe pat și întâmplările ultimei luni i se perindară pe dinaintea ochilor... Îl iubise oare cu adevărat după fotografia adusă de Miron Pompiliu – ori se entuziasmase sentimental numai pentru poeziile lui? Nici ea nu-și dădea seama. Știa că mâinile li se atinseseră fără voie și se retrăseseră la început cu dușmănie; simțindu-i într-o seară suflarea mai caldă pe spate, pe când îi întorcea foile *Nocturnei* lui Chopin, goi ca ochii statuilor antice, ochii li se însuflețiseră brusc. O nesimțită pânză de funigei îi învelise, astfel, într-o plasă; dulceața de a fi mereu împreună, de a se lăsa legănați pe aripi nevăzute, îi cucerise tot mai mult, până ce, într-o zi, fără nicio pregătire, el o sărutase pe umărul gol, spunându-i simplu:

— Veronico, te iubesc.

Speriată, se dăduse un pas îndărăt și privise spre dânsul ca și cum abia atunci l-ar vedea întâi; i se păruse altul, sculptat de o daltă nevăzută; într-o clipă, asistase la o epifanie. Își adusese aminte de un basm. Ospătând într-o noapte la umbra unui copac pe un tânăr ostenit, și, petrecându-i apoi în somn mâna pe trup, o bătrână vrăjitoare dăduse peste urma codiței; ospătase pe diavol.

— „De ăștia mi-ai fost, jupâne?” îi spusese ea. Ai să-mi plătești cina.

— În ce chip, babo? mormăise ghiduș flăcăul.

— Să mă iei în cârcă prin văzduh.

— Uite, măi, cum se dă la băieți! Hai, urcă-te să văd

cum te-o prinde. Țin-te bine, babo!

Zis și făcut; dar, de cum i se urcase pe grumaz și se înălțaseră, cărnurile babei începuseră să i se topească; nu mai era babă ci zână; sub ploaia lumii, perechea se ridica, astfel, în cerul străveziu, întovărășit în ascensiunea ei cosmică de rotocolul armonic al plantelor.

Pluteau, pluteau prin inelele lui Saturn și prin pulberea siderală a Căii laptelui, de unde Pământul părea un strop de noroi. Lunecaseră în legănare de sunete și de arome, până ce pumnalul primului cocoș spintecase văzduhul cu o dără de sânge; prăbușiți prăpăstios prin spațiu, călătorii se treziseră din nou la umbra copacului: ea, o bătrână cerșetoare, el, un tânăr ușernic. Veronica nici n-avusese nevoia împerecherii pentru a călători în lumi astrale. Fusesse de ajuns să-i spună:

— Veronico, te iubesc,

pentru ca dragostea lor să se transubstanțializeze. Sufletul și trupul i se prefăcură îndată; pe fundurile clare răsări o pădure de coralii, pe sâni îi înfloriră maci roșii. Se crezuse până atunci un obiect domestic, o chibritelniță, o scrumieră, o jucărie și iată că, devenită far, ea lumina peste valuri, departe, corăbiilor primejdute; se crezuse un mic ceasornic cu tictacul molcom, și iată că, turbină, împrăștia la mii de kilometri forța electrică; prin inimă îi trecea uriașa curea de transmisiune a vieții universale, în drumul de la neant spre energia pură; se crezuse un glas pierdut în văzduh și iată că, tipăt de sirenă, spinteca negurile și făcea să răsunе depărtările. Fusesse de ajuns ca pietricica albă a cuvântului „Veronico te iubesc” să cadă în apele sufletului ei, pentru ca, dezlănțuite, undele să facă ocolul întregului univers. Chemării lui nu-i putuse decât răspunde:

— Și eu pe tine, Mihai.

...Ca în vis, urcase, așadar, treptele casei, din *Lands-gasse*, la îndemnul unei datorii dincolo de legi. I se dăduse fără nicio oprire și ieșise, fără nicio îndoială asupra faptei sale. La scoborâre portăreasa o arătase cu semne din ochi unei prietene:

— "Sehen Sie noch eine Dirne. " Nici nu-și dăduse seama cum ajunsese în stradă, mânată din spate, pentru a se regăsi în cadrul familiar al căsniciei sale. Fusese de ajuns un singur cuvânt ca să-i trezească forțele ascunse ale senzualității și să i le dezlănțuie furtunos; un alt cuvânt i le spulberase acum și o integrase în realitatea vieții morale. Alături, auzea răsuflarea egală a lui Ștefănuță; cum de-și uitase datoriile față de dânsul? Trăise o viață nepătată, cu fruntea sus, între soț și cele două fete; de azi înainte nu-și va mai putea apropia de gura lor buzele mușcate și însângerate de patimă. Nu-și va mai putea așeza capul pe pieptul lui Ștefănuță fără să simtă ferul roș al cuvântului:

— *Die Dirne*.

Gâtul i se uscă; cuvântul îi răscolea măruntaiele ca un plug; se înăbușea; palidă, se ridică dintre perine, se plimbă tulburată; ar fi vrut să treacă în odaia lui bărbatu-său, dar o ardea încă pielea mușcată de dinții lui Mihai; din oglindă zări privirea ironică a portăresei, arătând-o prietenei sale:

— *Die Dirne!*

Urca și ea pe furiș scările hotelurilor cu fața acoperită! E o femeie de rând. Nu e nici farul corăbiilor primejduite; nici turbina forțelor electrice și prin inimă nu-și mai simțea cureaua de transmisiune a vieții universale; – dar nu mai e nici chibritelniță, scrumiera, jucăria modestă a căminului ei adăpostit de furtuni, între îmbrățișarea discretă a soțului și sărutarea fetițelor; rostul ei nu mai e

nici universal, nici domestic; împinsă de puterea oarbă a unui singur cuvânt zvârlit la întâmplare, fusese aruncată din orbita rotației ei și crezuse că intră în armonia sferelor cerești; brutal și definitiv, alt cuvânt o prăbușise acum în spațiu, bolid desprins din așezările lui veșnice. Cum nu mai avea ce căuta în celălalt cerc domestic, între răsuflarea cinstită a soțului și coloanele brațelor îngerești ale fetițelor, sticluța de veronal venise la timp să destrame această nouă realitate trezită de puterea unui cuvânt aruncat, orbește, în penumbra unei scări.

XIV

...Printr-o astfel de plăsmuire, trăită însă aievea, ca o realitate strictă, el își precizase din primele săptămâni raporturile cu Veronica. Între dâșii se stabilise, tutelar, prezența lui Micle, care, de altfel, le îngăduia prietenia, și-i îndemna chiar să se folosească de ultimele zile frumoase ale toamnei pentru a face excursii în jurul orașului.

— „Ne așteaptă domnul profesor” spunea el când i se părea că întârzie prea mult ori că lunecau la mărturisiri primejdioase.

Ea îl privea cu o iritare repede spre zâmbet:

— Ai rămas tot cu teama de școlar. „Domnul profesor” ne așteaptă oricât.

O dată îi apucase pe cheiuri seară cu lună plină; îi recitase versuri; îi vorbise de budism și de poezia persană; se îmbăiaseră într-o lume de irealități; „domnul profesor” aștepta probabil de mult, și Veronica tot nu se hotăra să plece. Nu mai putea vorbi; gungurea, se alinta, scâncea cuvinte fără înțeles, din care se desprindea doar: „cât aș voi să fim singuri!”... El tresări: erau doar singuri. Pe cheiul întunecat, rari lucrători și chipuri de oameni suspecti; atât; cum ar fi putut fi și mai singuri? Veronica plutea ca în vis, cu mișcări line; se uită pierdută spre casele de

dincolo, spre hotelurile leproase, cu firme luminate de becuri atârinate strâmb; pe una o silabisî: „Zum Paradies” cu o emoție atît de reală, ca și cum ar fi fost, în adevăr, firma paradisului; făcu un pas scâncind din nou:

— Cum aș voi să fim singuri!

Auzise ori i se păruse? Pe dinainte îi trecuse brusc șirul viziunilor trăite: Veronica urca, grăbită scara casei din Landstrasse; la scoborâre, cu mâinile în șolduri, portăreasa îi arunca:

— *Noch eine Dirne!*

Biciuită de insultă, Veronica alergia aproape. În tăcerea camerei ei, tot nu-și găsea liniștea; frenetică, își întinse apoi mîna spre sticluta de veronal. Scuturându-se ca dintr-un vis urât, Eminescu scoase ceasul.

— Am întârziat; domnul profesor trebuie să fie foarte nerăbdător.

Cu unii din prieteni se mai vedea; câțiva fuseseră prezentați „domnului profesor” la cafenea. Gheata se rupsese. Om blajin, Micle cunoscuse mizeria și se arăta prietenos cu studenții. Le povestea bucuroso episoade din anii tinereții lui necăjite; despre studiile la Cluj, părăsite din lipsuri pentru a intra ucenic la un lăcătuș; despre venirea la Viena ca să studieze științele naturale; despre revoluția de la 1848, la care luase parte; despre viața de temniță din care se înfruptase; despre întoarcerea la Viena și apoi despre așezarea lui definitivă la Iași, unde își găsisese „norocul vieții” și când spunea așa, privirea o învăluia părintește; Veronica se alinta și se uita la dînșii ca și cum ar fi căzut în brațele fiecăruia. Se scutura apoi și se risipea în îngrijiri mărunte pe lângă bărbatu-său, ca o fetiță ce se joacă „de-a mama” cu tatăl ei. Cu gesturi ocrotitoare îi gusta cafeaua ca să nu fie fierbinte, îi săra mîncare, îl scutura de fărîmituri.

Micle se lăsa servit cu nesăţ.

— Ce nevestă ideală am! îi spusese el odată; zic nevestă, deşi mi-e şi copilă şi mamă.

Era şi idealul lui de femeie, căci, instinctiv, şi el căuta la fel în femeie alintul fetei şi ocrotirea mamei. În nopţile de insomnie, şi-o închipuia la căpătâi, mângâindu-i părul; bolnav, în haină de soră, ea îi dădea cu linguriţa o doctorie sau îi preumbla mâna rece pe frunte.

După plecarea lui cu Veronica în duminica excursiei proiectate pe urma asediatorilor Vienei, excursia nu li se mai păruse prietenilor de vreun interes.

— Ciorilor de turci, că doar n-o să le culegem pulberea papucilor, exclamase Neagoe cu necaz. Îşi dădea seama că fusese nătâng; râdeau şi bucovinenii de spaima ce-l apucase în faţa soţiei „domnul profesor”.

— Noa-zău, că prea era doamnă, mărturisise el sincer.

Nu era ca fetele, cu care se pricepea atât de bine să se poarte. Prea fusese, totuşi, stângaci; se bâlbâise, se fâstâcise, îşi ştirbise reputaţia de cuceritor. Când vreo fată îi rezeze pe Ring, băieţii îşi dădeau cu coatele.

— Numa să cazii tu în laba lui Neagoe, că minten nu mai eşti fudulă, spuneau cu satisfacţie patriotică Tancu şi Ciocan.

Neagoe îi răzbuna de toate neplăcerile lor sentimentale; învins de data aceasta, era firesc să simtă nevoia de a-i restabili situaţia zdruncinată.

— Merem, mă deseară în Belvedergasse, hotărâse el deodată tovarăşilor.

— Mergem, încuviinţaseră ceilalţi în cor.

În Belvedergasse era un local de baluri populare, unde se duceau uneori duminica, şi unde Neagoe îşi arăta de

obicei talentele; îndesat, brun, cu fruntea lui îngustă de taur încruntat, el se repezea printre fete făcând numai prăpăd, în timp, ce pe de lături, prietenii îl ațâțau:

„Uite-o mă; n-o lăsa. Ia-o oblu.”

Neagoe nu se lăsa rugat ci o poftea la joc, nu că era bun dansator, cu felul lui greoi și țărănesc de a se urni din loc, dar meșteșugul lui de a lua fata de după mijloc, de a o lipi de dânsul, vârandu-i piciorul între pulpe, nu da niciodată greș.

Seara se găsiseră cu toții în păr în Belvedergasse. Abia ajuns, Neagoe se și repezise ca un erete între porumbițe; prinsese din zbor una, o strânsese, o lipise încetișor de dânsul, cum îi venea bine; roșie de emoție și de plăcerea încopcierii, fata își plecase moale capul pe umărul lui.

Când o văzuse amețită, el o lăsase fără milă pe un scaun și se întorsese la prieteni.

— Ai dat-o gata, mă, îi spusese Chibici; uite ce bleagă a rămas și cât de galeșă se uită după tine.

— Dă-o ciorilor; nu-mi place de ea că i s-a încins tărâța, răspunsese el dezgustat. De fapt, amintirea Veronicăi îl chinuia.

Din stolul fetelor, băieților le plăcuse una mlădie, cu părul mai mult roș de cât blond, și cu un fel de mândrie în port ce-i făcea să creadă că, de s-ar fi legat de ea pe Ring, i-ar fi repezit.

— Numai să nu fie ovreică, aruncase prudent Țurcan.

— Te pomenești că o cheamă Ida Schwartz, glumise Chibici și Neagoe se fâstăcește iarăși.

Hotărâseră, la urmă, că e creștină, că e vieneză și că e chiar „cea mai mândră din bal”.

— Acum să te vedem; ia-o ghiorș, îndemnase Ciocan.

— Ghiorș! pufniseră bucovinenii.

— Ei, și voi! Faceți pe ai dracului! Ghiorș adică cu țuguî acțelerat. Mare treabă! mijlocise Țancu.

Ca și cum ar fi voit să ia pământul în coarne, Neagoe se încruntase și dintr-un iureș intrase în joc; nu se învârtea, nu zbura ca alții, ci o luase încet, greoi, frământându-se locului ca într-o bătută țărănească; piciorul se strecurase încetul cu încetul între pulpele fetei, în atingeri viclene; ea, roșie de revoltă, se retrăsese și încercase să se smucească din brațele necunoscutului, dar până la urmă tăcuse de teama lumii, lipindu-se și topindu-se în pulsul vieții celui-lalt. În câteva minute devenise o pradă moale, în copcile voinice ale tânărului. Cu capul pe umărul lui, îi sorbea răsuflarea acră. O așezase apoi pe scaun, și se întorsese la prieteni.

— Trăiască nația! îl întâmpinaseră ei cu entuziasm.

— Sus cu dânsa! le răspunsese el...

— Cum o cheamă, mă?

— Naiba o știe.

— Vezi să nu fie Ida.

— Las-o ciorilor.

— Te duci cu ea?

— M-aș duce că mi se ține de roc, dar n-am cu ce speza... N-am de cât câțiva creițari.

Când auziseră de bani, avântul prietenilor mai scăzuse; pentru „cinstea nației” strânseseră totuși mână de la mână un florin. Nemulțumit, Neagoe își săltase banii în palma.

— Mai puneți, măi, câteva pițule, că doar pentru voi mă jărtfesc și n-am cu ce solvi oțelul.

Numai când prietenii îi spuseră cât de frumos se purta

cu dânsii domnul profesor și ce drăgălașă era soția lui, își lua și el inima în dinți să vină la restaurantul lui Obermayer. Recunoscându-l, Veronica îl pofti la masă și-l prezintă lui bărbatu-su. Stătuse, totuși, multă vreme cu ochii în jos, până ce fruntea de taur tânăr i se încreți din nou, ca și cum ar fi voit să ia țărna în vârful coarnelor.

— Ei și ce-i, dacă-i soție de profesor universitar, spune el țănoș prietenilor – femeie nu-i, mă? Hai, ce zici?

— Nu-i vorba de asta, interveni Chibici. Femeie e; dar mai e și „respectul” pentru „domnul profesor”.

Neagoe dădu din cap.

— Asta așa e.

Îl ținea „respectul”. Ehe, dacă ar fi voit el să-și pună mintea, n-ar fi avut mult de lucru, dar nu putea uita că Micle e „unul din cei maieminenți bărbați ai Ardealului”. Instinctiv, Eminescu îi urmărise și surprinsese privirea galeșă a femeii lăsată pe laba păroasă a ardeleanului. Odată încercase chiar și cu dânsul manevra întrebuintată cu ofițerul austriac. Stânjenit, Micle se dăduse anume la o parte ca să nu le stea în cale. De la cealaltă masă, Neagoe observase mișcarea „domnului profesor” și se sculase cu teamă. Se dezghetase, dar nu era chip să se poată hotărî. Înainte de plecarea Veronicăi din Viena avusese totuși și el o impresie ciudată. Venise în Dianagasse ca să-și ia rămas bun, când, pe scară, se izbise de Neagoe.

— Da’ ce-i, coane, ai adormit pe semne și nici n-ai băgat de seamă c-am agiuns? îl zgâlțâi conductorul ca să-l deștepte din visarea, în care se pierduse.

— Unde am ajuns?

— A păi la Iași, coane, unde să agiungem, păcatele mele, făcu omul crucit.

— La Iași? am ajuns la Iași? Răspunse el sărind în

picioare.

Vagonul se golise. Pe ușa compartimentului un domn își vârî capul.

— Să mă ierți, coane, da' nu-i aici nevastă-mea?

— A, că bine zici. Nu m-am prezentat: Preuțescu, casier.

— Eminescu.

— Nevastă-mea a plecat aseară cu trenul ista, o femeie înaltă, oacheșă, subțirică și n-o găsesc nicăieri, mă tem că i s-o fi întâmplat ceva. N-ai văzut-o cumva mata în tren?

Lui Eminescu îi trecu pe dinaintea scena de peste noapte din compartiment.

— Nu, domnule; o doamnă cum o descrieți n-a fost cu noi în vagon, îngăimă el posomorât și dezgustat.

— Mulțămesc. Atunci nu mai înțeleg nimic. Plecă.

Eminescu nu se dezmeticise încă. Ajunsesese la Iași? Dar ce căuta aici? Nu-și aducea aminte. Privi năuc în plasă; n-avea de cât pardesiul spânzurat în cui. Îl puse pe braț și porni pe coridor; scoborî pe peronul gării. Conductorul nu-l mințise; era, în adevăr, gara Iași. Cum de ajunsesese la Iași?... Știa, firește, că plecase, dar o făcuse în credința ascunsă că nu va ajunge. Trenul putea deraia; sunt atâtea poduri șubrede. Se putea ciocni cu alt tren. Sperase apoi să se răzgândească în drum și să se întoarcă din vreo stație. Nu se întorsese. Iată-l acum pe peronul gării, aiurit, neștiind încotro s-o apuce, când, deodată, pe linia a doua zări un tren gata de plecare.

— Unde pleacă trenul ăsta? întrebă el găfâit pe un hamal ce-l atinsese cu muchia unui cufăr.

— La București.

— La București?

Fără să mai stea pe gânduri, cuprins ca de panica plecării, o luă la goană spre tren. Când puse piciorul pe scara vagonului, o mână i se lăsă ușor pe umăr.

— Da' unde pleci, taică, că doar de abia ai venit?

Se întoarse speriat, ca și cum l-ar fi prins asupra unei fapte de rușine. În preotul uscățiv recunoscă pe Ienăchescu.

— Nu plec, părinte, că de abia am venit, dar mi s-a părut că l-am zărit pe Conta și voiam să-i spun ceva.

— Nu-i, taică, niciun Conta. Vasilică nu s-a întors încă de la Piatra.

Apoi măsurându-l:

— Ai mai venit pe la noi?...

Și cu zâmbetul omului, care ține să arate că nu vrea să spună tot ce știe:

— Te-o fi apucat, de bună seamă, dorul de bărdăhănosul.

„Bărdăhănosul” era Creangă. Vorba îl străbătu, luminoasă; știa, în sfârșit, de ce venise la Iași!... Nu pentru Veronica, ci pentru Nică a lui Ștefan a Petrei. Cum de uitase de dânsul? Călătoria lui avea un scop.

— Da. Am venit să-l văd pe Creangă, întări el convins.

— Apoi că numai așa mă socoteam și eu, încheie părintele cu același zâmbet al omului ce nu vrea să spună ceea ce bănuiește.

XV

Cu pas hotărât, Eminescu trecu prin sala de așteptare în piața din fața gării. Se urcă apoi în birja nouă-nouță a unui muscal.

— La Țicău, gaspadin. Paidiom!

— Nă Țicău? făcu muscalul dând din cap. Niznai.

— Pe Valea Plângerii.

— Nă Vale Plângere? își scutură din nou muscalul capul. Niznai.

— La Creangă, gaspadin, stăruie el enervat.

— Nă Creangă? Niznai.

— Vin-o cu mine, coane, se îmbulzî atunci spre dânsul un birjar evreu. Te duc eu numaidecât. Nu vezi mata că...? adause el retezând aerul.

Eminescu șovăie o clipă.

— Suie mata că te duc iu.

Nu-i rămase decât să se scoboare din birja curată și de curând lăcuită a muscalului și să se urce în birja rufoasă cu câlți vărșafi. Evreul dădu câteva bice calului, numai piele și oase. Prin dreptul arcului Academiei Mihăilene se întoarse spre Eminescu:

— Unde ai spus mata să te duc?

— La Țicău.

— La Țicău? dădu din cap evreul a mirare.

— Pe Valea Plângerii.

— Pe Vali plângerii? se miră din nou.

— La domnul Creangă.

— La domnu' Creangă?

— Ce, nu cunoști pe domnul Creangă?

— Da' de unde să cunosc iu pe domnu' Creangă. Iu știu că crengile sunt în copaci.

— Apoi bine, jupâne, dacă n-ai auzit nici de Țicău, nici de Valea Plângerii, nici de domnul Creangă, de ce te-ai vârat în mine și m-ai făcut să scobor din birja muscalului și să urc în birja dumitale rufoasă, cu calul ăsta jigărit?

— Aiasta-i birjă rufoasă? aista-i cal jigărit? protestă evreul, purtându-și privirea supărată de la cal la birjă și de la birjă la cal. Parcă mata mergi cu calul și cu birjă și nu cu birjarul; ci, ave să te ducă pe mata scapetul cela prost? Spune numai unde-i și ti duc iu îndată mare.

Eminescu zâmbi de atâta istețime.

— Apoi, să mă duci în Țicăul de sus, la numărul 3, prin mahalaua ce-i mai zice și Valea Plângerii.

Uluit evreul dădea mereu din cap cu nedumerire.

— Prin Sarărie de vale...

Evreul se lumină. Cunoștea doar Sărăria.

— Peste drum de școala evreiască, lângă Mustea Casapu.

Birjarul izbucni.

— D-apoi bine, coane, di ci nu zâci mata așa și-mi tot vorvești de domnul Creangă, parcă iu cunosc pe domnu' Creangă? di ci nu-mi zâci de Mustea Casapu? Cine nu cunoaște pe Mustea Casapu?

Voios dădu apoi bici calului deșălat. Eminescu se trase în fundul trăsurii, pleoștindu-și pălăria pe ochi, ca să nu-l vadă nimeni. După multe opinteli și pocnituri de bici, ajunseră cu chiu cu vai într-o hudicioară prăpăstioasă, și se opriră la un numărul 4 aninat de ostrețele gardului.

— Oi – oi! dădu din cap evreul cu compătimire. Apăi cum era să știu undi șăde domnu' Creangă?

Eminescu zâmbi.

— Dacă nu știi dumneata, jupâne, o să știe băiatul dumatle, de s-o face și el birjar și nu gazetar, că o să aducă multă lume aici. Vezi numărul ăsta? N-are să treacă mult, și în locul lui o să atârne o placă de bronz cu vorbele: „Aici a locuit Ion Creangă”.

— Ce vurbești? holbă ochii evreul, neștiind dacă clientul era serios ori îl lua peste picior.

— Chiar așa cum îți spun.

Eminescu deschise porțița și intră într-o grădiniță părăsită, cu câteva floricele de câmp arse de soare, și cu un copac cu două crăci ca două degete ridicate în sus de un școlar; jos, pe râpă, se afla căsuța de vălătuci, ce s-ar fi prăvălit, de nu s-ar fi răzimat pe niște furci de stejar, pe jumătate putrede... Pe pragul bojdeucei ieșise tocmai atunci un om gras, burtos, neras, îmbrăcat în haine de doc alb, necălcate, ponosite, în cap cu o pălărie mare de iută și în mâini cu un băț noduros. Omul se ștergea de nădușeală pe frunte cu o batistă mare, popească; privi mirat ca și cum nu i-ar veni să-și creadă ochilor, și întorcându-se spre o femeie din spate, grăi gros:

— Ce-ți spuneam cu ție, Tinco că bețivului și dracul îi iese cu o cană plină – uite că a picat și bădița Mihai!

Cei doi prieteni se strânseseră în brațe și se sărutară frățeste.

— Bădiță Mihai!

— Bădie Ionică!

Altceva nu găsiră să-și spună.

— Că eu chiar amu, începu în sfârșit Creangă, i-am tot spus femeii aieste că doru-mi-e de tine, și iată că ai și sosit, cât ai pune de mămăligă.

Învârtindu-se apoi greoi și ștergându-și mereu fruntea de nădușeală:

— Bine, bre omule, nu-mi sta afară ci intră în curțile mele.

Intrară în mica sală întunecoasă dintre cele două odăițe ale bojdeucei. Ca unul ce locuise câteva luni aici, Eminescu aruncă o privire prin ușa deschisă: își recunosc scrisul, cu fotografia lui Creangă, deasupra, în mijlocul unor institutori; pe tablă se mai aflau călimara, tamponul și luneta, lăsată aici la plecarea lui la București. În jalnicul destin al lui Creangă, el și-l văzu pe al său și-și aminti de vorbele lui Nusâm Cucoș pline de tâlc gospodăresc.

— Doar n-om ședea aici, că ne șade norocul, spuse glumeț Creangă, care citise melancolia în ochii prietenului său și își simțise mizeria casei.

Ieșiră pe cealaltă parte a coridorului, din dos, pe cerdacul proptit de furci, unde, pe o saltea aruncată pe niște scânduri, Creangă dormea din mai până la sfârșitul lui octombrie.

— Uite, reluă Creangă, nu mă bucur numai eu ca nu m-ai uitat, dară și Ciricul ți se închină cu plecăciune, și-ți spune: Bine ai venit și Dumnezeu să te înzilească!

Eminescu se uită lacom la dealul lutos din față, spre care privise zile întregi din cerdac, și pe care-l urcase de atâtea ori cu Creangă.

— Și pe la voi ce mai nou?

— Apoi ce să fie? La mine ca totdeauna: năcăfale; iară încolo, în târg, cum le știi: boii ară și caii mănâncă.

Eminescu zâmbi; formulele scoase din măduva experienței populare îl încântau întotdeauna. Unii lucrează și alții trag foloase; poveste veche; o știa și el de mult.

— Mi-i fi întrebând acum, ce caut eu la Iași?

— Baiu! întoarse mucalit Creangă. Iacă nu te întreb.

— Apoi am venit numai să te văd, că mult mi-era dor de tine, și atâta tot!

— Ho! c-ajunge, izbucni Creangă hohotind. Nu că-i vrea și mai mult?

— Nu. Îmi ajunge.

— Vezi că ne înțelegem!

Privirea lui Eminescu lunecă prin cerdacul atât de bine cunoscut; pe salteaua patului de scânduri, unde se tăvălea de obicei omul gras, erau aruncate halatul, șervetul, pe care și-l petrecea pe după gât ca să-și șteargă nădușala, și, mai la o parte, o lopățică lungă crestată la vârful de scărpinat pe spinare. Zâmbind la vederea „sculelor” știute, Creangă făcu pe rușinatul.

— Place-ți cum m-ai găsit? Tinco!

— Ba las-o pe Tinca în pace. Știi că o să mă arunc și eu pe salteaua ta cu ochii pe dealul Cîrîcului.

— Tii! făcu Creangă. Îi fi obosit, creștinul lui Dumnezeu, de atâta drum.

— Toată noaptea n-am dormit în tren.

— Mai auzit-ai dumneata de una ca aiasta? Și eu care te țineam cu vorba.

— Nu mă țineai tu de vorbă, ci eu te țin acasă. Când am venit, ieșai. Du-te, unde ți-i treaba.

— Apoi n-oi fi eu chiar obraz de scoarță. Cum crezi dumneata, că o să te las singur acasă?

— Ba mi-i lăsa, că de nu mă lași, te las eu, și-i trag un pui de somn pe salteaua asta, că doar mă cunoaște, și-oi sforăi de s-o auzi în Tătarași.

— Cruce de voinic, nu alta! Apoi, dacă așa-i vorba, nu-mi rămâne decât să plec. Leg calul unde zice stăpânul. Da' Tinca tot ți-o da un pahar de apă cu dulceață de pomușoară.

— Ba cu voia măriei tale, mi-a da o cafea neagră.

— Dacă o iei de dimineață cu cafeaua, teamă mi-e că ti-i învârti și ti-i cioșmoli pe pustia iasta de saltea fără să dai ochii în gene.

— Nu-mi purta grija. Mă cunoaște și cafeaua.

— Uite, că n-o mai am, dacă zici tu. Și amu, te las să te odihnești aici pe saltea (și începu a-și da la o parte „sculele”), că văd că nu mă mai pociu împotrivi și atuncea de ce să mai ardă focu-n paie ude? Iară ticălocul de mine, m-am dusu-m-am pentru cele treburi prin târgul Ieșilor... Să-i mai spun doar o vorbă-două și varvarei aieste de Tinca și, pe urmă, să ne vedem cu sănătate, când o fi soarele drept de-asupra capului.

Ștergându-și fruntea de nădușeală, „bărdăhanosul” (cum îl spuneau prietenii de la Junimea) își făcu cu greu loc pe ușă, ieși zgomotos din curtea cu flori de țară, în hudicioara plină de praf.

XVI

Îmbrăcat cum era, Eminescu se aruncă pe saltea, și cât își primbla puțin ochii pe dealul din fața, duduia Tinca îi și puse dinainte cafeaua și, poftindu-i „odihnă bună”, îl lăsa singur. Ciricul era tot lutos, cum îl lăsase; câteva oi mușcau cu trudă dintr-o iarbă închipuită.

După o noapte de călătorie într-un trecut aproape uitat, se regăsea, în sfârșit, în realitatea vieții prezente, pe vechea saltea a prietenului său, în cadrul râpei jalnice și al dealului sterp. Întinzându-se, își desfăcu picioarele chinuite în vagon, cu plăcerea regăsirii unei existențe normale. Nu se mai căznea în poziții silnice și nu mai alerga cu mintea calea fără sfârșit a anilor. De o zi și o noapte trăise într-o visare, de care abia acum își dădea bine seama: se hotărâse să nu vină la Iași, și, de îndată, se și pornise la un șir de acte în vederea plecării: se împrumutase cu bani, își anunțase lipsa pe câteva zile, scrisese câteva articole – cu gândul deci să se odihnească, din dezgust de oameni, și din dorința de a ocoli indiscreția lui Caragiale. Seara se trezise, totuși, în Gara de nord. În trenul de Iași apariția lui Nusăm Cucos, dragostea lui Carandă cuconița cea nostimă, și în sfârșit, peregrinările imaginației în trecut ca într-o realitate, îl împiedicaseră să ia conștiință de sine și

să-și înțeleagă rostul plecării. S-ar fi întors chiar de pe peron, dacă nu-l surprindea popa Ienăchescu... Nu-i păru, de altfel, rău că-l întâlnise, pentru că-i adusese aminte de Creangă, care-i tot scria că nu poate uita nopțile albe, când hoinăreau prin Ciric și Aroneanu, fără pic de gânduri rele, dar în dragostea cea mare pentru leșul uitat și părăsit de toți. „Dar coșcogeamite om ca mine, adăuga el, gândindu-mă la acele vremuri, a început să plângă”. Îi răsuna și acum prin urechi țipătul disperat din altă scrisoare: „Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sunt strein”. Nu venise deci pentru Veronica, fiindcă își dădea seama că momentul nu era bine ales. Legătura cu Mite se sfârșise, nu se mai îndoia; se prefăcuse în literatură mai iute de cât era de așteptat de la o legătură fără niciun freamăt al cărnii. De ce-l trimisese apoi la Iași, la Veronica? Pentru ce-l concediasse în fața tuturor? Dacă gestul îl duruse, el nu-l făcuse, totuși, să plece. Atunci de ce plecase? Apucase să-i spună lui Caragiale că vine, și voise numai să scape de indiscreția lui? Ori poate în jurul vorbeii aruncate în vânt, se cristalizase o serie de stări sufletești, pe care nici nu le băgase în seamă? Nu credea că o vorbă rostită la întâmplare îl putuse împinge la hotărâri atât de mari. Mai rămânea Veronica, dar sub niciun cuvânt, n-ar fi voit să admită că venise pentru dânsa, tocmai la moartea lui Micle.

Legătura lor o cunoșteau toți; prezența bătrânului o aruncase însă în domeniul poeziei; dispariția lui îl silia poate acum la precizarea atitudinii dintr-o răspundere, de care lumea e foarte dornică pe socoteala altora. Începutul îl făcu chiar Mite; până și popa Ienăchescu îi zâmbise cu subînțeles pe peronul gării. Numai Creangă, singurul om căruia i se spovedise în lunile cât stătuse la dânsul în

bojdeucă, nu-l descususe. Țăran dintr-o bucată, la locul lui, omenos, smerit față de sufletul altuia, îi câștigase într-atâta încrederea încât îi citise uneori scrisorile, pe care le primea de la admiratoare. Creangă lua plicul, îl adulmeca:

— Pute a parfum, spunea el, prefăcându-se că se strâmbă din nas și îl arunca în sobă.

— Tinco, striga el apoi, deschide ferestrele ca să iasă fum din parfum, căci mă cred în rai – fără mălai, în iad – fără Vlad, în casă fără nevastă.

Vlad era un fost sacagiu vecin cu dânsul. Privind în scrum, menia:

— Așa să ardă și năravul boierilor, cum ard scrisorile aieste.

Și se întorcea din nou la Eminescu:

— Aferim, Mihai, mai pune dacă ai!

Era ritualul, cu care-i prohodea corespondența de dragoste. Îi vorbise și de Veronica; în avânturile lui de atunci îi pomenise o dată chiar că ar vrea să se însoare cu dânsa; cum Micle trăia, îi venea ușor să facă planuri cu atât mai mari cu cât erau mai imposibile. Creangă îl ascultase voios; dăduse din cap, ca și cum i-ar încuviința gândul și, apoi, ștergându-și nădușeala cu batista lui popească, îi răspunsese:

— Știi ce, bădie Mihai, nu te prea zori... Mai așteaptă oleacă până ce mi-o da înapoi mitropolitul darul preoției și atunci, făcându-mă episcop, o să vă cunun în eparhia mea.

Planuri... sau mai degrabă vorbe, exaltări nerealizabile. Unii le credeau însă acum posibile. La vestea morții lui Micle se gândise și el la ce-i rămânea de făcut; îi scrisese Veronicăi asigurând-o de iubirea lui și desfăcându-și răspunderea. „Mai lesne aș înțelege o lume fără soare, de

cât pe mine fără ca să te iubesc”. Dragostea nu i-a dat fericirea. „Tu nu m-ai făcut fericit și poate nici nu sunt capabil de a fi.” Neputința de a fi fericit forma, negreșit, elementul esențial al conștiinței lui. Veronica nu-i putea da, de ce nu era în stare să aibă. Și chiar, de ar putea să i-o dea, el n-o dorea: „căci am renunțat de mult, adăugă el, la toată fericirea – care pentru mine e tot una cu persoana ta, și aș putea să mor, nedorind alt nimic decât liniștea ta”. Renunțând la fericire, voise el să-i spună că renunțase, de fapt, la dânsa. Ea înțelesese și nu găsisese de cât să-l roage să-i facă „o suplică” la Ministerul de Culte ca să-i acorde salariul „răposatului” până la regularea pensiei. Peste câteva zile revenise: „de duminică ți-am scris, te-am rugat să fii bun să-mi faci o suplică la minister... și de duminică tot aștept și tu nu-mi răspunzi nimic”. După două săptămâni sub vălurile văduvei se deșteptase femeia. Citise poezia *Atât de fragedă* din Convorbiri și simțise că i-o inspirase Mite. „Versurile tale mi-au făcut o durere, să simt că o figură *souverainement supérieure* m-a alungat afară din sufletul său, unde poate fără voie mă introdusesem. Să nu crezi că sunt supărată pe tine, din contră, dacă îți descriu toată starea sufletului meu, o fac ca să știi cauza unei eterne resignări din parte-mi, a unei renunțări dureroase care mi-o impune, pentru ca să te pun în poziția de a nu-ți nega față de mine niciun moment individualitatea, de a fi ipocrit și ca să-mi poți acorda drept mângâiere *après tant d'amour une parfaite et sincère amitié!*... Crezi tu că nu le-am presimțit toate acestea? — Nu le lua ca reproșuri, poți reproșa inimei ceva? Și din iubirea ta trecută, nu încerca să faci un act de conștiință, pentru susținerea unei cauze, pentru care inima și sufletul strigă că e pierdută!”

„Gelozie?” – da; ușoară gelozie, cât îi șade, femeii care

vrea să știi că n-a uitat, că nu-și tăgăduiește trecutul – dar că e pregătită pentru resemnare în fața destinului. Poate că se și resemnase de mult. Nici vorbă de căsătorie... Două fete... o viață plină de obligații sociale... și el un biet simbriaș al condeiului, rob al cernelei tipografice și al avansului asupra chenzinei. N-avea ce căuta la Iași tocmai acum, când fiecare gest al lui putea fi înțeles rău... nu venise pentru Veronica... N-o va vedea. Se va adăposti la Creangă până a doua zi dimineață, când va pleca la București... E tot ce putea face, acum că apucase să vină. Zâmbi șters Ciricului lutos din față și ațipi.

XVII

Soarele trecuse de amiazi când omul gras își vesti sosirea cu bățul gros de cireș lovit pe podea; în cerdac dădu peste Eminescu dormind ca un copil.

— Uite măre! se cruci el.

Strigă apoi pe Tinca:

— Ce zici, Tinco, de una ca aiasta? uite cum doarme dus, parcă l-o ferit Dumnezeu de întâmplări; numai nu trage și aghioase!

Se lăasă și el pe saltea cât mi ți-era românul, și, făcând pe ursul, începu a mormăi la urechea lui Eminescu.

— Mrr! mrr! mrr!

Eminescu își deschise ușor ochii cârpiți, căscă, se întinse posomorât, ca omul după somn.

— Ia privește la el, de a mai mare dragu' cum mi se codește, cum mi se drâmboiește... Hai, copăcel, bădie, că uite se apleacă soarele pe cer.

Eminescu se frecă bine pe ochi; se așeză turcește, mahmur, răsuci o țigară și se puse să o tragă, mocnind în el.

— Văd că ți-e foame, spuse Creangă.

— Cum de-ai ghicit?

— Apoi țiganului când i-e foame cântă: boierul se plimbă cu mâinile dinapoi, iar țăranul își aprinde luleaua și mocnește în el. Noi ne tragem de partea țăranului.

Eminescu râse și se recunosc bucuros țăran.

— Apoi, femeie, ce aștepti? se răsti glumeț Creangă la Tinca; vezi că se prăpădește bunătate de om de foame și tu stai cu mâinile în sân... Ooof! Oof! Ia de aceea nu-i ascult muierii, că bine a zis cine a zis că nu-i a bună să te pui vizitiu la cai albi și slugă la femeie. Ține minte, bădie, să nu-ți vâri și tu capul la stăpân, adaose el cu tâlc. Drept e că ești învățat și că omul învățat înțelept va fi, și pe cel neînvățat slugă-l va avea; dar muierea nu cată la învățătură și oricât de înțelept ar fi, tot te face slugă. Cu iarba cea uscată, arde și cea verde.

Tinca acoperi repede masa și puse pe ea o oală de găluște cu păsat de meu și cu bucăți de slănină, o găină friptă pe țigle de lemn cu mujdei, o strachină de plăcinte moldovenești cu poalele în brâu, o cană de vin și o oală...

— Ce-i asta, Ionică? întrebă Eminescu mirat.

— Poi, ce să fie? ia, ce vezi, nu-ți fie cu banat; înăuntru e brânză de oaie, de asta te pociu încredința.

Se puseră pe râs. Eminescu luă oala, o aburcă, o privi înveselit. Nu-l scârbea.

— Apoi mi-a trimis-o popa Grigore de la via lui de la Piscul Socolei. Se vede că n-a avut alta la îndemână. Nevoia învață pe căraș.

Numai Tinca se simțea stânjenită de forma oalei:

— E nouă, nefolosită, spuse ea cu ochii în jos, nu cari cumva să vă închipuiți...

— Ei, nu, că femeia aista îți scoate mahmurul din tine. Ce tot cați s-o ghibănești, că n-o să-i tihnească omului ista?

Eminescu se puse să râdă de delicateța femeii și de vorba lui Creangă; cum era cu paharul în mână, zgâlțâindu-l, îl vărsă pe jumătate pe fața de masă, nouă-nouță, pe care o privi cu mâhnire.

— Ia nu te mai cătrăni atâta, că doar numai de unde nu-î nu se varsă.

Porniră a înfuleca din bucatele puse pe masă, care cum îi venea; numai brânza o lăsară la urmă de haz.

— Dar nu mi-ai spus cu ce treburi ai pornit-o de acasă așa de devreme și te-ai întors așa de târziu? îl întreabă Eminescu.

— Ehei! apoi multe, om al lui Dumnezeu, căci nici nu știi ce treburi poate învărti Nică a lui Ștefan a Petrei din Humulești de pe valea Ozanei? Treburi de stat! Ia ne-am strâns și noi dascălimea pentru alegerea de la Consiliul general al învățământului. I se păruse lui Răceanu că nimerise în sat fără câini ca să se primble fără băț. Ținea morțiș să se aleagă el. Ehei, da' a pus de mămăligă fără apă. Că amu, nu că mă laud, că lauda-i față. Dar eram și eu pe acolo... și, ce mai vorbă pentru nimica toată, am luat și eu cuvântul. Când a văzut că dascălimea e de partea mea, a întors foaia și s-a pornit să mă roage: frate Creangă, încoace, frate Creangă, în colo, că tu ai mai fost în Consiliul general: „Baiu! I-am răspuns eu. Milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este.” Iară el, nu și nu: „că am fost colaboratori și o să mai colaborăm”, – „O să mai colaborăm, de ce nu? Dar tot îs mai aproape dinții de cât părinții”... Ce mai tura vura, uite, așa prost și gros cum mă vezi, m-au ales pe mine, ca să stau de vorbă cu stăpânirea la București.

Bucuros că se vor vedea în Capitală, Eminescu îl felicită.

— Ce poftești, mă rog, încheie Creangă, îs și eu om plin de noroc ca broasca de păr.

Făcuseră un urs de brânză cu mămăligă și acum trăgeau din el de li se scurgea untul pe degete.

— Și cine a mai fost pe la întrunire?

— Apoi cine să fie? Cică o cocoană s-a dus la biserică cu fică-sa și, după ce s-a sfârșit liturghia, când se întorceau acasă, s-a întâlnit pe drum cu altă cocoană.

— Cine era mai de seamă pe la biserică, coană Aglaie? a întrebat-o ea.

— Apoi cine să fie, coană Ruxandă? Mai de seamă eram eu și cu fică-mea – și încolo numai prostime.

Eminescu râse până la lacrimi; în țăranul cu aparență necioplită, el vedea tipul ideal al românului istet și inimos, așa cum și-l închipuia el. Mai stătura punând la cale țara, politica locală; răscoliră și amintiri din trecut, când Eminescu îl adusesese întâi la Junimea, într-o sâmbătă seară, după un lung popas la Bolta rece, amețiți amândoi de vin și de voe bună; îi priviseră toți lung, dându-și cu coatele și făcându-și cu ochiul. Ei erau însă fericiți.

— Ce timpuri, bădie! suspină lung Creangă, parcă ar fi trecut de atunci mulți ani.

Umflat de găluște, omul gras se puse să caște, ștergându-se de nădușală:

— Cald, de-ți vine să te scalzi pe uscat ca găinile.

Se sculă, se întinse a lene, căscă din nou și rosti, bățându-se peste gură:

— Ce-ai spune, de ne-am întinde pe salteaua aiasta, așa rână, ca să mai privim la dealul Cîrîcului, care ne face cu ochiul?

Fără să mai aștepte răspuns, se îmbracă într-un halat

vechi, își trecu un ștergar ud peste gât și se lăsă cât ți-i malul pe saltea. Eminescu se întinse și el, așa îmbrăcat cum era.

— Eeehei, dondănea Creangă, cu ochii împăinejeniți; când o să ne mai ducem pe Cîric? Așa mi-a venit o poftă să mai culegem răchițică pentru gălbinele, sovârf pentru umplut flori și dumbravnic și sulcină de pus prin straiel!

— Apoi de acum la vară, îl îngână Eminescu.

— Mai așa! mormăi Creangă și se scufundă în somn ca într-o mocirlă deasă, din care nu se mai auzeau de cât bolborăselile sforăitului.

Soarele scăpăta, când Creangă se trezi:

— Tii! Iaca poznă c-am adormit, căscă el mucalit. Ana-păda lucru și aista; să doarmă tocmai când ai venit tu... Te doresc, îți scriu, te chem, te aștept și, când la adică nu-i nimic! Bun lucru, măi Nică a lui Ștefan a Petrei, de aceștia mi-ai fost! Unde-i biata maică-ta să te vadă că tot așa ai rămas cum te știa: dugleş.

— Ei, asta-i! Ai adormit și tu cum am dormit și eu.

— Iaca vorba... Nu-i Tanda ci-i Manda, nu-i tei belelei ci-i belelei tei de curmei.

Omul se sculă greoi și se îmbracă cu hainele lui pono-site de doc. Uităndu-se apoi viclean la Eminescu:

— Ce-ai zice tu de ne-am duce la o sfântă de crăsmă?

N-avu timpul să răspundă, că Tinca se și repezi. „Duduca” Ecaterina Vartic era îngerul păzitor al lui Creangă: îl îngrijia și nu-l lăsa să se uite prin cârciumi. Sprintenă și deșteaptă, sări cu gura:

— Ce să faceți la crăsmă, oameni buni? ce vă trebuie crăsmă? N-aveți de toate acasă? Uite, vă mai aduc o cană de vin.

— Tinco, Tinco, nu sări cu gura pe omul ista, că eu m-am mai deprins cu melița ta... Cată să nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gâlceavă.

Femeia nu se lăsă; avea harțag; nu înțelegea de ce le trebuia crășmă, când stăteau liniștiți în cerdacul bojdeucei și nu duceau lipsă de nimic. Creangă se iuți:

— Ia te uită la ea, cum se ține ca râia de om. Apoi, bine, mă femeie, tu nu știi că lui Ivan îi trebuie: tabacioc – votchi – femei – lăutari? Tabacioc și votchi le mai găsim noi și acasă; da' unde să găsim femei, că omul ista o fi stătut, că vine din pustnicia ceia de București – și lăutarii de unde vrei să-i scoatem?

Femeia nu dădea îndărăt; îl rugă pe Eminescu să nu se ducă.

— Eu, dducă Tinco, fac cum zici dumneata; nu vreau să te superi.

— Ei, și dacă s-a supăra! În care cămeșă s-a mânia, în aceea s-a desmânia.

Omul gras își puse pălăria de iută în cap, își luă bățul noduros de cireș și, întorcându-se către femeie, o prinse glumeț de gușă:

— Ce mai atâta vorbă pentru nimica toată. Așa-i dat: dacă-i copil să se joace – și dacă-i cal să tragă, dacă-i popă să citească – iar dacă e scriitor – și să știi tu, femeie, că la adicătelea și noi suntem o brumă de scriitori – să... bea; oleacă, de bună seamă, că nici n-o să crape de zori și o să pornim, că dumnealui pleacă dimineață și doar n-a petrece o zi și o noapte la Ieși, dormind pe salteaua aiasta. Ei acum, Tinco, înțelege că trebuie să mergem și pe la cinstita crășmă mort-copt, că ăsta ni-i plugul. Și iată că mi-am luat rămas bun de la călcăie și fuga fuguța, bădie, că ni se închide biserica. Iar tu, femeie, rămâi sănătoasă

și nu-ți fă inimă răă, că lucrul răă nu se prăpădește așa
lesne...

XVIII

Ieșiră în hudicioara plină de praf... Se chibzuită unde să se ducă. Eminescu propuse Bolta rece din Sărărie.

— Și tu, bădie! îi întoarse Creangă. D-apoi, grecii iștia s-o boierit și s-o scumpit de nu te mai poți apropia de dânșii. Dară eu te-oi duce la unul din ai noștri, la Niculică din Păcurari, pe care nu-l cunoști, dar ai să-l cunoști și ai să rămâi tare mulțămît de dânsul: adevăr spui, că Dumnezeu îi deasupra și asta mi-i crucea...

— Să mergem; numai că aș vrea să apucăm pe uliți mai dosnice; să nu se audă că am venit pe la Iași, ca să-mi iasă vorbe.

— Aha! mormăi cu tâlc Creangă. Aiasta-i așa de aceea; atunci s-o tot ținem pe delături cum fac caii năvăși... Da-i greu, că cine poate opri vântul, apa și gurile oamenilor?

Seara se lăsă blândă peste dealul Copoului; o luară prin hudicioare, în ale căror copaci începuseră să se încurce umbrele nopții. Ajunseră, în sfârșit, la Niculică, în fundul unei grădinițe, cu o șandrama pentru vreme de ploaie și câteva umbrare – cu cheflii porniți spre lumea fericitorilor.

— Aici îi staniștea lor, îi arătă cu degetul Creangă.

Se așezară și ei sub un umbrar de viță roșie, prin care se uita lung ochiul lacom al unei stele. De cum îi văzu,

Niculică se repezi la dânsii, aducându-le vorba de o găină înădușită în oală ori de niște fleiculițe și pui fripți.

— Apoi, bine, frate Niculică, de ce te arăți lainic? Așa mă cunoști! Au umblu eu după boerii de aieste? Ori te-ai speriat de dumnealui că nu-l cunoști? Omul lui Dumnezeu; Moldovan de ai noștri, din ținutul Botușenilor. Nouă nu ne trebuie pui fripți și alte drăcovenii, ci pastramă de oaie friptă pe jărat, cârnați de purcel cu usturoi, găluște cu păsat, o cană de vin de Cotnar de cel bun, din fundul beciului, știi mneata, că l-am mai blagoslovit noi, dar mai repegior, că tare ni-i foame și vorba ceea: „golătatea înconjură iar foamea dă de-a dreptul”.

Niculică și porni, nu fără să audă din spate:

— Și mai vezi și de fratele Tănăsache.

Tănăsache îi văzuse el singur și cât ai freca la amnar, se și ivise de după un tei stufos un ȝigan ciupit de vărsat cu o scripcă subsuoară urmat de altul mai bătrân cu o cobză.

— Ce să vă cânt, boiarilor? se înfățișă el încovoiat din spate.

— Ho! haraminilor, ce dați așa ca câinii prin băț, că doară n-o să ne cânti pe inima goală.

Masa se umplu iute cu tot felul de străchini cu murături, mujdei, cârnați, cărnuri afumate, și cu o cană cu vin chihlimbariu.

— Și acum, glumi Creangă:

Poftim pungă la masă, Dacă ți-ai adus de acasă.

Luă din toate câte ceva și turnă în farfuria lui Eminescu, claie peste grămadă:

— Dară nu mai sta așa mahmur:

Logofete, brânză-n cui, Lapte acru-n călimări, Chiu și vai prin buzunări.

că-mi strici și mie pofta și mi-e o foame de-mi plâng
mațele.

Se sculă apoi și, tăind aerul cu semnul crucii, se rugă:

— Binecuvântează, Doamne, mâncarea și băutura ro-
bilor tăi, amin.

Ridică apoi un pahar:

— Acum, bădie Mihai, mă închin la fața ta cu sănătate
ca la un codru verde. Să ne trăiești și când ne-o fi mai rău,
tot așa să ne fie.

Dădură dușcă un pahar, plescăiră din limbă ca după
ceva rar.

— Bun lucru, încuviință Eminescu.

— Nu-ți spuneam eu?

Mai dădură apoi pe gât câte un pahar pentru Tatăl,
pentru Fiul și pentru Sfântul Duh.

— Tii, că am uitat de amin!

O luară de la-nceput și de data asta nu uitară de amin.
Citaseră însă pe „Dracul” și acela este ce este! Umplură
două stacane mari: dădură dușcă unul pentru Dumnezeu,
că-i mai mare, și altul pentru Dracul, că-i mai al dracului...

Creangă își scosese haina de doc și se necăjia acum cu
niște pastramă de oaie sosită cu întârziere. Turnându-i
apoi vin lui Eminescu dintr-o cană mare, de sus, de săreau
stropii de o șchioapă din pahare, spuse unsuros:

*Nici toate ale doftorului, Nici toate ale duhovnicului, Nici
toate ale Tîncăi...*

și apoi trântindu-și paharul pe masă:

De ce petreci, De ce ai mai petrece.

Tănăsache de mult le cânta pe o strună, la ureche,
romanțe de inimă albastră, lungind silabele ultime și dând
ochii peste cap de li se vedea numai albul. Prăvălit cu spe-

teaza scaunului peste copac, Eminescu privea cu ochii aburiți spre stelele de sus, visător și fericit, și asculta suspinele de dragoste ale țiganului:

Unde ești? Unde ești? În zadar în larga lume Caut să te mai gălesc, Tu l-al cărui dulce nume Și azi încă îngălbenesc; Dacă tot mai trăiești, Unde ești? Unde ești?

Unde ești? Unde ești? Pe la cele patru vânturi Eu de tine am întrebat Și prin lacrimi, și prin cânturi Și prin dureros oftat — Însă ele au tăcut: Te-am pierdut! Te-am pierdut!

— Aracan de mine, mă cioară, da' ce te-ai pornit să ne cânti de dragoste? că doară noi suntem oameni în tot locul și nu ne mai arde de femei, îl întrerupse Creangă pe țigan, deoarece văzuse ochii lui Eminescu umplându-se de lacrimi și nu voia să-i răscolească aleanul.

— Hai, bădic, nu-l mai asculta că s-a pus să-i zică blăstămății, ci ia cionești mai bine cu mine:

Cele rele să se spele, Cele bune să se adune, Vrajba dintre noi să piară Și neghina din ogoară.

Întorcându-se apoi către Tănăsache:

— Dar una de beție nu știi, mă haraminule? ce tot ne dai ghes cu amoriu, că, de ne-o afla Tinca, dăm cinstea pe rușine, și nu mi-i de omul ista că el pleacă, ci de mine, că rămân.

— Ba știu, boiarule, una mocănească.

— Zi-o, mă, îi spuse Eminescu bucuros.

Tănăsache se încordă și începu:

Vinule, măria-ta, Dacă nu te-ai supăra, Eu bine te-aș mai ruga Așa rău să nu mă porți, De mă faci de râs la toți, Dacă ție mă supun Și te beau că ești prea bun, Tu mă faci că sunt nebun; Dacă las voia să-ți faci, Și te beau, că mult îmi plăci, Tu de haine mă desbraci.

— Așa, mă! așa, mă! băteau tactul gros Creangă cu alți prieteni, apăruți ca din pământ la masa lor.

Gândul lui Eminescu zburase departe, la Viena, la vremea când zicea și el cântece la petrecerile studentești. Se întoarse către lăutar:

— Ia ascultă, Tănăsache, zi-i cântecul lui Barbu Lăutarul.

Ca și cum și-ar cânta propriul lui cântec, țiganul porni patetic, în timp ce, revenit de departe, Eminescu începu și el să cânte nostalgic, ca la Viena; cântecul lui preferat:

Eu sunt Barbul lăutarul, Starostele și cobzarul, Ce-am cântat pe la Domnii Și la mândre cununii...

până la rămasul bun plin de sfâșieri:

Dragi boieri, din lumea nouă, Ziua bună vă zic vouă, Eu mă duc, mă prăpădesc Ca un cântec bătrânesc.

Ochii i se umplură de lacrimi; trânti paharul de masă și scoase vorba lui obișnuită la obidă:

— Neamul nevoii! Mă Tănăsache, mă, drăguțule, dar Frunză verde de piper o cunoști?

— Cum să n-o cunosc, boiarule? făcu țiganul bucuros.

Își ciupi struna și culcându-și sentimental capul pe gâtul scripcii, porni întovărașit de Eminescu:

Frunză verde de piper, Câte stele sunt pe cer Toate până-n ziuă pier, Numai luna și o stea Știe de patima mea...

Inima i se umplu de duiosie și ochii de lacrimi; opri țiganul să mai cânte, mai ales că Ionică îl tot zorea:

— Mai las-o, bădie, că mă desparți de Tinca.

Eminescu se încordă să-și aducă aminte un cântec de pe timpul studenției și porni apoi cu glas inspirat:

Mai turnați-mi în pahare, Voi să beau, căci sunt setos, Dară nu-mi umpleți paharul Decât de la miez în jos. Ca să-l umplu

înc-o dată Cu apă rece de la râu, De la râu ce izvorăște Din adânc din pieptul meu. Și să-l beau să sfârâiască, Pân' ce-a fi din vin venin, C-așa să-l beau mai cu dulce, Să-mi alin durerea-n sân. Și de n-a pieri durerea, Piară simțul, pier și eu, C-a trăi, jălind poporul. Nu-mi ajute Dumnezeu!

Deși cântase cu avânt, Creangă cam strâmbă puțin din nas, ca de vin acru; simțise că viersul nu venea din popor.

— Al cui e cântecul ista?

— Ia al unui biet transilvănean cu dragoste de neam; l-a compus l-a cântat și-a murit, după ce l-a cântat; dar se vede că e cântec de biet cărturar.

La masă se mai aninară și doi preoți, pe care Creangă îi tot îmbia:

— Poftim aici, înalt prea sfinte, la bătește bețivilor.

Și ciocnind cu ei paharul, îi privea cu mulțumire:

— Și apoi stai de privește, de te rabdă inima.

Lăcrima și-și împlea din nou paharul.

Lui Eminescu i se scârbi de pahar. Își aduse aminte de timpurile trecute. Chemă pe Niculică.

— Domnule Niculică, ia spurcăciunile astea de pahare și adu-ne o oală roșie.

— O oală roșie? se miră lung cărciumarul.

— Apoi, domnia-ta, domnule Niculică, pășămi-te că nici nu mă cunoști: ia-n privește bine la mine... Ehei, varvarule, cum ai uitat, uitate-ar moartea, că prin vелеatul 7070 tu erai tot prin meleagurile astea ale Păcurarilor, iar eu eram Dabija-vodă și ți-am spus atuncea, la curte, că-i mai dulce vinul din oală de cât din pahar... De ce nu te-ai potrivit vorbei mele domnești?

— Cum de-am uitat, păcatele mele? se căina Niculică plin de convingere, dară iată că-ți împlinim porunca, măria-

ta.

Cei de la masă făcură haz. Niculică dispăru pentru a se ivi din nou cu o oală roșie plină de Cotnar, din care băură toți pe rând.

— Apoi nu-ți spuneam eu, bădie Ionică, cuvântă Eminescu, plescăindu-și limba, că e mai bun din oală. Știa Dabija ce știa.

— Mai așa! încuviință Creangă.

În fundul grădinii, lângă portiță, zări doi calici. Eminescu luă un blid cu găluște și-l trimise cu Niculică:

— Boieri dumneavoastră, de mult or fi dvorind oame-nii ceia, și or fi flămânzit neavând de cheltuială.

— Ptiu, bădie, dar tu vorbești ca din carte.

— Eheei, și încă din ce carte! din cartea cărților! Din *Letopisetul Moldovei* al biv-vel vornicului Ion Neculce!

Creangă râse gros.

— Tu tot cu gândul la cronici! apoi eu, ca și tărănoi prost, nu știu de cât că românul după ce și-a scăpat căciula în baltă, zice: să fie de sufletul tatei!

Fu rândul lui Eminescu să râdă de istețimea cu care îi amintise Creangă dărnicia ce-l apucase. Încetul cu încetul căzu pe gânduri; îl încolțiseră visarea și melancolia. Ar fi voit să fie câtva timp singur, să-i poată da drum reveriei poetice; prezența chefliilor din jur îl stânjenea. Se tot uita la Creangă și nu îndrăznea să-i spună. Creangă îi băgă de seamă privarea îngrijorată.

— De ce tot chitești așa la mine, frate-meu, de parcă ai vrea să vii deseară la noi, de ți-i rușine de câni?

— Apoi uite, se codi Eminescu, mi-a cam venit așa și mie să mă răcoresc un ceas-două singur prin cei Iași.

— Măre, pentru atâta lucru, te codești! Du-te că eu

te aștept aici cu varvarii iștea, că, dacă am intrat în horă, trebuie să joc.

Privindu-l apoi mucalit și cu înțeleș:

— Cum văd eu ți-a mirosit a fuste. Ticălosul ista de Tănăsache n-a avut de lucru.

Eminescu se făcu a nu înțelege.

— Vorba ceea: – Măi Ioane, dragi ți-s fetele: – Dragi. – Dar tu lor? – Și ele mie.

Încurcat în privința plății, Eminescu puse mâna în buzunar. Creangă îl zări și pricepu.

— Oprește, hainule; îi fi tu bogat, că vii doar de la tarapanaua domnească de la București... dar nu plătește bogatul ci vinovatul. Și eu îs vinovatul, că eu te-am târât, vrei nu vrei, mort-copt, la cinstita aiasta de crâșmă, chiar de a fi să fie să mă încarc de doamne ajută din partea Tincăi.

— Biata Tinca, mormăi din nou Creangă, după o tăcere, cu limba cam încleiată, că multe mai are de pătimit! Femeia lui Dumnezeu, care mă strânge de pe drumuri și câteodată de prin școlile aieste înalte de băutură. Și numai noroc mi-a adus în casă și numai binele îmi vrea. Dar vorba ceia:

Dă-mi, Doamne, ce n-am avut,

Să mă mir ce m-a găsit.

Mă pun și eu să mă pocăiesc pe urmă, dar ce ți-e bună pocăința după beție!

Nerăbdător de singurătate, Eminescu se sculase de mult.

— Apoi de amu umblă sănătos pe unde-i umbla, și să ne vedem cu bine spre zori, ca să mergem la gară, că a trece ea și noaptea aiasta, că n-o fi legată de gard.

Eminescu dispăru în besna uliței, luminată de un singur felinar mahmur.

XIX

De cum păși pe uliță, respiră adânc și repetat pentru ca aerul proaspăt al nopții să-i alunge fumul Cotnarului. Pe cer, stelele îi făceau semne printre gene; privirea lucea-fărului i se lăsă pe față galeșă și șireată. Iata Iașii înaintea lui! Cum de-i putuse uita? Iașii, spre care năzuise de copil și în care trăise, iubise, suferise. Mizeria îndurată i se mistuise însă brusc; uitase și de prigoana oamenilor politici, care-i luaseră bucatăica de pâine de la gură și voiseră să-l și murdărească; ce însemnau toate astea față de cerul înalt de toamnă, pierdut departe, plin de zâmbete leneșe. Din grădinile încărcate veneau miresme de frunze pornite să pălească a toamnă și să cadă; florile târzii îmbălsămau... Iașii trăiau în el și nu numai Iașii de acum ci și cei de odinioară, așa cum îi văzuse de departe călugărul Dan, cu turlle strălucitoare de biserici, cu case frumos văruite, cu streșini vechi ninse de lumina viorie a lunii. Intrând în târg bătrânul apucase apoi pe o uliță strâmtă, cu clădiri vechi și hârbuite, cu catul de sus mai larg de cât cel de jos, așa că jumătatea catului de sus se răzima pe stâlpi de lemn...

Lambrior și Panu îi arătaseră că Iașii lui Alexandru cel Bun nu puteau avea o arhitectură turcească, într-o vreme

când turcii nici nu se iviseră în Europa. Zâmbise. Era dreptul lui de a schimba rosturile istoriei și de a vedea ceardacurile înalte înaintate sub șandramale lungi, iar în ele bătrâni șezând de vorbă și, după glastrele ferestrelor cu gratii, fețele rumene ale fecioarelor; cu același drept de poet văzuse și casa meșterului Ruben din mijlocul ogrăzii pustii, cu pereți de piatră mică, cu tencuiala căzută, cu obloane mult mai largi de cât ferestrele înguste, cu un cerdac atârnat pe stâlpi de zid în patru muchii, spre care duceau scări înalte până la jumătatea întregii înălțimi a casei. În ograda cu iarbă uscată, o singură fântână își mișca gemând cumpăna în lumina galbenă a lunii. Imaginație fragedă de poet, de douăzeci și doi de ani! Așa își plătise Iășii din tot ce auzise de copil, din ce citise prin letopiseți și prin hrisoave, din tot ce simțise mai pe urmă, prin propria-i vibrație în timpul șederii aici, cu picioarele împlântate în nevoile vieții și ale ulițelor noroioase și cu capul sus, în poezia istoriei, a lunii și a Veronicăi... Nu erau un târg ca oricare altul, ci un târg împletit din cele mai subțiri fibre ale firii lui moldovenești și în cele mai imaculate mătăsuri ale dragostei lui romantice!

...În seara de septembrie, cu miros de fructe coapte și de fân cosit, sub aburii Cotnarului domnesc, el îi simțea răscolindu-i din nou ființa din adâncurile conștiinței istorice, solidar cu toate schimburile veacurilor și cu țesătura delicată a propriilor lui sentimente redeșteptate, ce-l înfiorau ca pe o liră întinsă la adierile vânturilor.

Străbătuse ulița Păcurarilor, pe lângă Penitenciar, și ajunsese în dreptul Râpei galbene, la locul de unde obișnuia odinioară să privească spre dealurile din față al Socolei, al Cetățuei, până departe spre Repedea și Bârnova. Răzimat de un gard ori de o stînghie de lemn, el contemplase de

atâtea ori de aici realitățile de pământ, de piatră, de ruini, de biserici ale bătrânului târg și aruncase imaginar un pod aerian de la Râpa galbenă până la Repedeă... Viziune de poet. Când i-o spusese unui prieten, îl simțise măsurându-l bănuitor din tălpi până în creștet. În noaptea înstelată de început de toamnă și în vâlvătaia lui sentimentală, nu mai avea însă nevoie nici de meșteri, nici de salahori, nici de bolți de piatră sau de stâlpi de fier... Fără osteneală, podul visat odinioară îl aruncase dintr-o dată luna din sârme de aur, răsucite de uriașe arcuri, cu picioarele înfipite pe Mitropolie, pe Treisfetite, pe turnul Goliei, pe Curțile domnești, și pe palatul lui Duca-vodă de pe Cetățuie. Nicio privire ironică nu-i stânjenea viziunea; se primbla în voie pe bârnele de argint ale podului, stropite de varul ireal al lunii. Jos, abia luminați de felinarele oarbe, Iașii dormeau între grădini; de sus, el nu le deslușea însă decât trecutul, în care se amestecau nu numai domnii, boierii sau locuitorii ci și toate neamurile poposite aici: turci, tătari, lehi, cazaci, urdii dușmane sau alaiuri domnești, fără deosebire, legați prin cimentul timpului în blocul unitar al istoriei.

...În frenezia lui evocatoare i se păru că vede pe sultanul Mahomed scoborându-se de la Țuțora pe la Nicorița, în Căcaina și apoi suindu-se prin târgul boilor la deal, în timp ce Duca-vodă și boierii lui mergeau pe jos pe lângă împărăție; pe amândouă părțile uliței se aflau aruncate bucăți de „atlazuri și tăfți”... Pe deal, întins sub „saivan”, sultanul primea acum darurile lui Duca, cai turcești cu podoaabe, un lighean cu ibric de argint și alte lucruri scumpe. Întors la urdie, el a mai revenit o dată la Iași; iată-l că urcă sus la Cetățuie, de unde contemplă pe nserate priveliștea orașului. De pe podul lui suspendat i se năzări chiar că

aude, străbătând văzduhul, strigătul hogei din clopotnița Sfântului Nicolai.

Când umbra albă a lui Mahomed al IV-lea se șterse de pe creasta Cetățuei, dinspre Prut, de la Zagarance, se arătă pogorând spre târg, la curțile domnești, stâncă de om, Petru Alecsievici, împăratul Moscului, însoțit de împărăteasa Ecaterina. În cale le ies caimacami, boierii și tot clirosul bisericesc cu mitropolitul Ghedeon în frunte. În goana calului, alergă la curte din urmă, tocmai din braniștea de la Țuțora și Dumitrașco-vodă, ca să-i facă împărăției masă frumoasă în casa cea mare, poleită și acum ca și atunci de aceleași raze ale lunii; Împărăteasa și cu doamna și cu jupânesele se cinstesc și ele la curtea cea mică, și atâta dragoste îi arată împăratul lui Dumitașco-vodă, „că se tot tinde cu amândouă mâinile și-l cuprinse de grumaz și-l sărută pe față, pe cap și pe ochi ca un părinte pe un fiu al său”... Pe poarta dinspre grajduri, împăratul iese dimineața cu trei ofițeri și se îndreaptă, pe jos, spre Treisfetite; o vizitează și apoi se urcă în careta împărăției însoțit de alai ca să vadă și celelalte mănăstiri. Golia îi place mai mult „pentru că are trei feluri de meșteșuguri: leșesc, grecesc și moschicesc”...

... Fantoma Cetățuei de pe deal îi proiectează acum alaiul întoarcerii pentru a treia oară a lui Duca-vodă cu trei tuiuri și cu buzdugan, împreună cu feciorul lui Radu-vodă, cu care pornește nuntă domnească. Tuturor le face „oboroace” la domnie „de nu cheltuiește nime niciun ban”, și toți se veselesc două săptămâni cu fel de fel de muzici și de jocuri de pehlivani și cu „puste”... „Se prind două danțuri prin ograda curților domnești și pre ulițe cu toți boierii și giupânesele, împodobiți, și toți negustorii și tot târgul. Un vornic mare poartă un cap de danț și altul pe

celălalt, îmbrăcați cu sarvanale domnești. Numai mirele și mireasa, feciori și domni, nu gioacă în danțuri pe afară, ce numai în casă. Iar la danț numai ce gioacă boierii, cât nu e nuntă ci minune.”

După alaiul nunții, din întunericul istoriei îi răsună în urechi, prin glasul cronicarului, și gemetele norodului. Căci nunta tot cu banii lui s-a făcut, deoarece vodă nu cheltuia ca un domn după putința țării ci ca un crai; „că erau acum pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci, de-i bătea și-i căznea, cu capetele în garduri, și leșinați de foame, și bărbați și femei. Și pre giupânese sărace încă le lega la puste și le închidea la siimeni pentru bani – de l-au urât cu toții pe Duca și se rugau lui Dumnezeu să-i mântuiască din mâinile lui și-l blăstămau de la mic până la mare, de auzea slugile lui cu urechile... Gemetele îi veneau însă amortite prin apa îndepărtată a timpului. În feeria nopții atenția lui exaltată mergea mai bucuroasă spre fantasma-goria alaiurilor, a nunților domnești, a faptelor de arme. Abia isprăvisese de privit nunta fetei lui Duca-vodă cel bătrân cu feciorul lui Radu-vodă și iată că i se desfășoară acum dinaintea ochilor alaiul de nuntă al lui Constantin-vodă cu Maria, fata lui Brâncoveanu, însoțită de maicăsa, doamna Stanca, de unchiu-său, stolnicul Constantin Cantacuzino și de alți mulți boieri și jupânese. De trei săptămâni, boierimea celor două țări nuntește cu mari pohvăli și podoabe și feluri de feluri de muzice și cu pehlivânii de mirare în târg la Iași. Domnul cu surguciu în cap se duce însoțit de curteni, la gazda miresei, la Vasile Gabriliță; o ia și merg împreună la mănăstirea Golia de-i cunună patriarhul mazil de Țarigrad Iacov; cu toții purced apoi prin mijlocul târgului de sus și prin târgul de jos până la curțile domnești. Într-un tânăr postelnic ce pășeste cu

toiagul înaintea Domnului, el recunoaște pe Ion Neculce!

Priveliștea întreagă se prefăce în feerie; în umbrele grădinilor deslușește petele caselor și ale bisericilor; curtea domnească, așa cum o văzuse pe o stampă germană din 1761 de la Augsburg, cu o mie de odăi, înconjurată de ziduri înalte și cu turnuri prin colțuri; horbota de aur a Tris fetitelor, Sfântul Nicolae Domnesc, Golia, Bărboiul, Galata lui Petre Șchiopul, biserica lui Barnovschi. La Cetățuie privirea îi poposește mai mult prin sala gotică, apoi prin casa gospodărească a lui Duca-vodă, cu patru simple odăi, și pe meterezele zidurilor, prin care se văd Iașii de vale, ca prin orbite de cranii.

— Ce știi ei! strigă de sus oamenii de jos, din mușuroiul târgului. Ce știi ei! – Trăiesc în mijlocul patimilor politice, roșii și albi, spumă electorală în goană după chiverniseală și ambiții mărunte și nici nu-și dau seamă de măreția în sânul căreia își fărâmițează activitatea; împlețiți în trăsătura unui trecut istoric, ei nu-l văd. Cum să simtă solidaritatea generațiilor, când nu privesc nici frumusețea naturii din jur. Culcat în iarbă cu câte un spic de grâu în gură, ca și cum ar fi voit să sugă printr-însul seva însăși a pământului, de câte ori nu stătuse de vorbă cu fratele Gherman, din mănăstire, privind spre târgul plin de turle de biserici și de case boierești. Fratele Herman i se plângea de necazurile vieții, de singurătate, de lipsurile tainului, de strâmbătatea starețului, de prigoana Mitropoliei – fără ca să i se topească obida în fața feeriei cetății întinsă pe șesul Bahluiului și cățărata apoi pe colinele verzi din jur.

— Ce anevoie e de urcat dealul mai ales toamna pe ploi și iarna pe troene, se căina călugărul adese: – dealul, pe care-l suiseră odinioară sultanul Mahomed al IV-lea, împăratul Petru și atâtea alaiuri domnești! dealul urcat

în grabă și de Mihai-vodă Racoviță numai cu vreo doi-trei copii de casă de teama catanelor lui Frență și ale lui Velicico sosiți cu podgheaz din Cetatea Neamțului... Uite-i că aduc „loitre” și se cațără pe zid. Dar numa ce și Mihai-vodă sloboadă o pușcă mare și începe a tragere și clopotele cele mari (clopotele astea, părinte, pe care le tragi și sfinția-ta!) – de aud tătarii de la Aron-vodă și vin „ca vântul” împreună cu siimenii și cu strelității lui vodă, și-l ajung pe Frență la Hlince și-i taie capul, lui și catanelor. Pe mormântul lor vodă a înălțat o movilă cu o cruce și cu o odaie de piatră, la fântână, la Parasca, lângă Cetățuie. Fratele Gherman n-a auzit de faptele aceste, iar pașii nu l-au dus nici din întâmplare pe locurile „cerdacului”, din care n-a mai rămas de cât doar crucea. Nu s-a scoborât nici până la Galata și nu știe cine a ridicat biserica de la Bârnova, nici cine a înnoit turlele de la Bărboi; el nu-și cată de cât de nevoile și de necazurile cu starețul și cu Mitropolia.

...De pe înălțimea podului de raze, aruncat de lună și de fantezia lui, continuă să contemple cetatea adormită în faldurile istoriei.

— Ce știi ei! Nu-și cunosc trecutul și nu-l prelungească; nu-și dau seama nici de frumuseța naturii și nu-s purificați de ea!

Dragostea lui pentru locurile acestea n-o regăsisese de cât doar într-un singur om, în primele timpuri ale venirii la Iași. Pe când se întorcea, pe înserate, de la Perjoaia și se lăsa prin Nicolina și Târgușor spre Bahlui, privind cu oarecare dispreț spre apa urâtă a pâ râului, dăduse peste un moșneguț cu care intrase în vorbă.

— Cam săracă apa, moșule.

— Săracă ți-o fi părând dumitale, că n-o cunoști; da i-an să o fi văzut anul trecut, că nu vorbeai așa!

— Dar ce a fost anul trecut?

— Prăpăd, coane. Ia pofteste mata cu mine.

Îl luase apoi și, după ce-i arătase și cele două scursori ale târgului, Căcaina, puturoasă și galbenă, și pârlul Nicolina, fir de apă stătută, se pornise să-i zugrăvească măreția puhoiului de anul trecut, cu mai multă admirație de cât groază.

— Nu erau trei pâraie sărace, cum ți-au părut dumitale, coane, ci o singură apă de-a valma, cât cu ochii, și peste toate locuințele, care au mai rămas, că pe multe le-a luat puhoiul și le-a dus departe în Jijia.

Prins de măreția faptei dumnezeiești, îl purtase apoi din casă în casă, pe o mare depărtare.

— Uite, o vezi? Nu-i mai zăreai nici ogeagul; uite la aiasta: după semnul umezelii, se cunoaște că apa a trecut peste ferestre; deși-i mai pe deal, și pe aiasta s-a urcat puhoiul cam la un metru... Apoi ce crezi, coane, că-i chiar așa lucru de șagă?

Bătrânului, Bahluiul și Căcaina i se păreau doi uriași adormiți, ce se puteau deștepta oricând. La început, zâmbise de frenezia lui, dar cu timpul dragostea pentru forțele înlănțuite în smâncuri îl pătrunsese și pe dânsul. Se simțea solidar nu numai cu faptele mari ale istorici Iașilor, nu numai cu frumusețea dealurilor din jur, ci și cu praful ulițelor nemăturate și cu noroiul pâraielor pline de miazme; nu-i plăceau palatele ce se ridicau și reducea continuitatea istorică la stare pe loc; prelungirea trecutului o concepea nu numai în păstrarea pietrelor și bisercilor și a hârtoapelor ulițelor nepietruite și în mărginirea nevoilor și plăcerilor vieții la un strict necesar... Începuse chiar să ocolească localurile mai bune de la Chateau aux fleurs și de la Rivallet, pentru a se înfunda prin mahalale, La Trei Sarmale

de la Socola, La Perjoaia de la Frumoasa, ori la Stanică din Târgușor, cu lăutari și vin turnat din oală așa cum beau străbunii. În izul arhaismului credea că-i continuă mai bine decât cei ce se trudeau să facă drumuri de fier ori să introducă pe moșiile lor unelte cu aburi, în cei doi ani ai vieții lui ieșene, mai băștinaș de cât localnicii, se identificase cu pământul, cu apele, cu orizontul și mai ales cu dealurile pline de spume. Niciodată nu-și dăduse mai bine seama de cât acum, după ce-i părăsise și se regăsea în noaptea spuzită de stele pe podul fermecat al lunii, aruncat de la Copou la Repedea.

Nu mai regreta că venise la Iași. La București se pierduse în viața de redacție, în viața de cafenele, în certuri politice; nu avea timp să viseze, nu avea timp să respire trecutul; nu erau dealuri, peste care să arunce punți fee-riche de raze, de unde să contemple viața istorică a orașului. Fiindcă trecutul muntean nu trezea într-însul niciun ră-sunset, i se părea că Bucureștii nici nu-l aveau, nu fusese încă pe ruinele vechilor curți domnești; trecea prin Piața Sfântului Anton fără să-și amintească de doamna Chiajna; mânca în Covaci, fără să știe ca se află pe locul chioșcului de odihnă a lui Brâncoveanu. Oraș mut, casă cu ferestre necercetate de vedeniile istorici; târg de parveniți, oriental, cu fațadă pariziană... Sufletul îi bătea la Iași, în cavoul trecutului moldovenesc; prăpăstiile Râpei galbene, lângă care se afla, și decadența târgului păraginit nu le vedea; peste dânsle aruncase podul selenar al imaginației lui aprinse.

XX

De la beția cosmică a cerului ridicat și mai sus prin alternarea întunericului cu lumina pâlpâitoare; de la beția istorică a priveliștii Iașilor văzută în semnele trecutului, în ruini și biserici – el se scoborî în feeria propriei sale existențe legate de Iași; forțele risipite ale sufletului se retraseră de pe dealurile Cetățuiei, a Repedei, a Galatei, a Copoului, de la viziuni de nunți domnești și prădăciuni tătărești, de la cazacii lui Timus și de la tragedia de la Beilic, pentru a se strânge acum asupra unui singur punct, a cărui lumină întuneca toate celelalte focuri: la ea, la Veronica, prin care orice colț al Iașilor căpătase într-însul, timp de doi ani, o adâncă rezonanță.

Lipsa de căldură a despărțirii lor la Viena o pusese pe socoteala lui Neagoe; bănuiala îi întărise, de altfel, dragostea prin reactivul neliniștii absente la început. După plecarea Veronicăi, farmecul orașului cezaro-crăesc sporise chiar în amintire: avea locuri de pelerinaj, capele votive ale emoțiilor comune. Viena nu mai era o cetate anonimă de granit fumuriu fără răsunet sufletesc, ci un oraș viu, pe ale cărui grădini și cheiuri se împletise iedera vieții sentimentale; adese, spre seară mai ales, își refăcea popasurile dragostei: se așeza pe banca din Volksgarten, unde-i reci-

tase poezia; vizita piața dintre cele două muzee sau tablourile lui Franken și Giacommo Palma, refăcea plimbările pe cheiuri, pe Kahlenberg, prin biserici, la casa lui Beethoven sau Haydn, cu o plăcere sporită prin sentimentul lipsei de constrângere și prin absența spaimei produsă de bruștele treceri ale Veronicăi de la exaltare la indiferență și a scrupulelor față de Micle... Din obiceiul de a-și trăi plăsmuirile imaginației ca realități, Veronica sălășluia în el, aieva. O preumbla ca pe o ființă vie prin parcuri, prin muzee, pe cheiuri; îi mărturisea iubirea fără sficiune; ea îi răspundea, atât cât îi convenea lui; își refăcea astfel trecutul cum l-ar fi dorit. Activitatea lui poetică folosea și ea pe urma acestei stări euforice: motivele i se precizau în tipare, în care aveau și se toarne viitoarele poezii; modelul feminin lua conturul nu numai al unui ideal ca înainte ci al unei ființe existente, prezente și posedate.

XXI

În septembrie trebui să se întoarcă în țară.

Nu uitase dimineața în care scoborâse pe peronul gării cenușii a Iașilor; fantomal, fumuriu, Bodnărescu; cu aerul lui de flăcău unguresc, ras la ceafă, cu musteața lăsată pe oală, cu vițe negre răsucite pe tâmpile, Miron Pompiliu îl așteptaseră. În piața exterioară a gării, respiră aerul orașului cu dulceața de a respira aerul Veronicăi: aruncând ochii spre fațadă, ciubucele ogivale ale ferestrelor de sus îi amintiră bisericile vieneze; nu se putea ca ochii care admiraseră biserica Sfântului Ștefan, să nu se fi oprit și pe broderiile de piatră ale acestor ferestre gotice; acolo, sus, i se păru că privirile li se întâlnesc și se topesc pentru întâiași dată în Iași. În Piața Traian, scăpat de la o trăsură, un cal o pornise la fugă, și, speriat de propria-i libertate, nimerise drept în vitrina unui magazin de mode, producând o panică și o învâlmășeală de oameni sosiți să vadă întâmplarea. Scena îl implânta în atmosfera locului; primise botezul vieții ieșene.

Nu pusese în ziua aceea nicio întrebare prietenilor săi, și n-avea să le pună nici mai târziu; nu era grăbit. Îi ajungeau aerul, grădinile, aleile Copoului, cu primele atingeri ale toamnei. Deși-i mai văzuse, Iașii i se păreau noi; locu-

rile îl impresionau cu o senzație sporită prin colaborația Veronicăi, pe care o căuta, imaginar, prin biserici, prin ruini, prin grădini, prin localurile publice obișnuite, la Pester, la Rivallet ori la Chateau aus fleurs, și o găsea, așa cum și-o închipuia. Numai după ce i se păru că o reconstituise îndeajuns, din emoțiile ce i le presupunea, își aduse aminte că s-ar cădea să o vadă și aievea; se puse atunci să caute cu dinadinsul; se învârti pe Lăpușneanu și pe aleile Copoului, dar n-o găsi; Veronica nu se arătă nicăieri...

Citise la una din ședințele „Junimei” Egiptul și Sărmanul Dionis, și i se hotărâse trimiterea la Berlin. Numai o dată cu apropierea plecării, se simți cuprins de o adevărată spaimă: nu se putea duce fără să o fi văzut. Crezuse că o va întâlni din întâmplare și se pregătise, sufletește, de mult, pentru momentul revederii:

— Domnul Eminescu!

— Doamna Micle!

— Ce întâmplare.

Emoție: ochi mari ce absorb; inimă ce-și încetinează bătaia; cuvinte ce nu vor să iasă din gâtulejul astupat. Toate și le închipuise și le trăise cu o voluptate unică; nu însă și că s-ar putea să n-o întâlnească deloc. Numai când văzu că timpul trece, se interesă și află că Veronica era dusă la vie și că nu se va întoarce decât la începutul lui octombrie. Își simți un pumnal în inimă; el, care venise anume pentru dânsa la Iași!

Era de bună credință; uitase că n-o căutase de cât imaginar pe cer, prin copaci, pe dealuri și prin ruini și că nu voise să o întâlnească de cât după ce o va fi respirat din aer și băut din apă. Nenorocirea de a pleca fără să o vadă i se prefăcu apoi în desperare, când află că Veronica fusese la Iași în primele zile ale sosirii lui. De unde se ferise la

început să-i rostească numele, se porni acum să vorbească numai de dânsa și să se informeze de traiul ei cu Micle.

— „Zi-i om bătrân cu nevastă tânără” aruncase Pompiliu cu subînțeles; „tânără și frumușică” adăugase Burlă; „frumușică și ușurică” împlinise Caraiani; „unde mai pui că e și poetă!” încheiase Neiu, cu tâlc, dându-și paharul dușcă. Pietre, peste care se putea trece gârla unei biografii. Nu voise să afle mai mult. Orașul se goli de viață. De când o știa absentă, bătea mereu drumul Păcurarilor, urca ulița Butu. Faptul că n-o văzuse atâta timp nu însemnase pentru dânsul o absență: absența n-o simțea decât acum, din aerul de părăsire a casei, din stururile trase, din lipsa de viață a grădiniții din față. Om fără noroc, om stinger, predestinat nefericirii, își zicea el, pentru că numai din convingerea unui astfel de destin își mai putea ușura conștiința lipsei de orice reacțiune.

Când Miron Pompiliu, Bodnărescu și alți câțiva îl conduseră la gară, mergeau ca după mort; pământiu, el nu-și mai aruncă privirea spre ciubucele ferestrelor ogivale, de la care primise primul salut al Iașilor. Prietenii căutară să-l iscodească.

— Neamul nevoii! tăiase el scurt dând din umeri.

Nelu fu de părere că e la mijloc o femeie, iar Miron glumi că trebuie să fie tot Sorica de la Pester. Eminescu se uită lung la flăcăul unguresc, cu ceafa rasă, și cu gesturi de moașă.

— Măi Mirune, ești pur și simplu o vită încălțată, rosti sacramental.

Prietenii făcură haz; îl regăseau cu vorbele lui obișnuite.

— Și ce să-i spunem Soricăi din partea ta? stăruie mult Miron.

— Să-și schimbe părul, pentru că nu-mi plac femeile

cu păr negru; să-și schimbe ochii, pentru că nu-mi plac decât ochii albaștri; să nu mai mănânce, pentru că nu-mi plac femeile grase; să-și mai taie din picioare, pentru că nu-mi plac femeile înalte. Încolo e fată bună; ți-o las ție, măi Mirune, că ție ți-s dragi unguroaicele și judeci frumusețea cu cântarul. Nu-i așa, Samsioane?

Trist, spălăcit, Bodnărescu zâmbi șters ca zidul cenușiu al gării. Pudic, tăcu.

— Nu răspunzi? hai? glumi Eminescu.

— Cum să răspundă așa deodată? interveni Caraiani. Lasă-i câteva zile de chibzuială, și să vezi cum îți răspunde atunci în hexametri și pentametri.

— Spune-mi drept, Samsioane, poate îți place Sorica? Dacă da, nu i-o mai las lui Mirune, ci ți-o trec ție.

— Ehei, problema Soricăi e ceva mai complicată decât problema panteismului, interveni Pompiliu, aducându-și aminte că Bodnărescu le spusese odată la „Junimea” că „luptă și cugetare îi trebuiseră „pentru a începe a se pleca spre panteism”.

Pe când râdeau, sosi și Burlă cu alți câțiva prieteni.

— Pleci așa pe neștiute, proclete! tună el de departe. Primitu-ai oare dezlegarea noastră? Luatu-ți-ai oare rămas bun de la noi?

Eminescu declară că vizitase pe Maiorescu, pe Negruzzu, pe Pogor.

— Nu-i vorba, măi, de boieri și de vizite; ci de noi, poporul, de care nu te despați cu vizite ci cu fapte.

N-apucase bine să isprăvească și se apropie de dânsii un tânăr oacheș și o tânără tot atât de oacheșă, cu dinți albi de țigani...

— Trăiască nația! făcu tânărul venind spre Eminescu

cu mâna ridicată în sus, ca la Viena.

Mucalit, Caraiani se aplecă spre dânsul:

— Ce spui, domnule? De ce nație e vorba?

Tânărul se propti în tocuri, gata să izbucnească; râsul voios al celorlalți îl descumpăni însă.

— Ce faci, mă Tudorică? se puse la mijloc Eminescu, strângându-i prietenește mâna.

Tânărul tuciuriu, Tudorică Micheru, învățase la Conservatorul din Viena, unde se cunoscuseră; domnișoara Natalița, soră-sa era cântăreață și ea. Mergeau la Botoșani.

— Toată lumea s-a pus pe plecare! bombăni Burlă cu glas de clopot dogit. Tu pleci la Botoșani și Eminescu la Berlin. Bine, să plece, dacă așa trebuie. Dar cum își permite să plece fără „fapte”?

— Hă? făcu Micheru, neștiind de ce fapte e vorba.

— „O noapte numai una”, declară nazal Pompiliu, un refren cunoscut între dâșii.

Micheru tot nu pricepea.

— Înțelegi dumneata că nu-l putem lăsa pe Eminescu pradă gândurilor negre de pe urma amorului lui nenorocit, mai stăruie el...

— De ce amor e vorba? se vârî în discuție Natalița.

— Domnișoară, porni patetic Burlă, e o chestie de viață și de moarte. Eminescu e năucit sau, cum spune dânsul, e „pur și simplu” desperat. Nu-l putem lăsa să plece așa... Cine știe ce-i dă prin cap. Înduplecă-l și dumneata să mai rămână o noapte, poate că-și schimbă gândurile.

— Și apoi, frățanilor, mijloci Miron, cunosc eu pe aici pe aproape un loc, unde numai rău nu ne poate fi cu un Cotnar, de care o să se ducă vestea în țara Moldovei.

Înțelegerea se făcu repede. Porniră de la gară, pe ulițe

dosnice, pe valea Bahluiului, și ajunseră în Târgușor, în fața cârciumii lui Țaru.

— Aici nu mai poate fi vorba să strigăm „trăiască țara”, ci „trăiască Țaru!”, că ne-a păstrat un vin vrednic de strămoși, proclamă Miron, deschizând porțița grădinii.

— Aberăciune, se împotrivi filologic Burlă. Ori cât ar spune Cihac și Hâjdău, eu, împreună cu Bopp și cu Dietz, sunt de părere că cel mai bun Cotnar se află la Costache Crășmarul din Nicolina...

— Să vedem! să vedem! strigară în cor ceilalți.

— Să procedăm științific prin metoda comparației, hotărî cu gravitate universitară bine-hrănitul Caraiani, gras, tuciuriu și slinos.

Își începură ancheta, firește, sub umbrarul lui Țaru. Băură un pahar, două, dar băutura fără lăutari nu mergea.

— Tiii... neamul nevoii, suspină Eminescu, scărpinându-se la ceafă și uitându-se cu înțeles la Micheru, care avea vioara, și ghitara cu dânsul.

Plină de vino încoace, Natalița ședea pe un scaun picior peste picior, fumând și bându-și vinul cu plescăiri de cunoscător.

— Frate Micherule, se hotărî Burlă, prieten de la Viena, nu-l putem lăsa nemângâiat pe omul ista, că vezi ce jalnic e. Îndură-te de dânsul de-i zi ceva de inimă albastră.

Micheru înțelese situația și nu se lăsă rugat; ciupi iute struna viorii, iar Natalița își acordă ghitara. Apoi porniră:

*Am fost în lume și eu o dată Cu suflet june și plin de dor,
Credeam atunce că viața toată E un vis dulce de lung amor...*

— Vai...! vai...! se luă de păr Eminescu. De nu mi-am pus capăt zilelor până azi, să știi că o fac acum. Mă Tudorică, frate-meu, dacă ții la mine, lasă în plata domnului

romanțele lui Cornea, că-mi vine să iau câmpii. Zi-ne, ca la Viena, ceva popular. Mirune de la Keşketmet o să te ajute, că e meşter în doine ardelenesti.

Pompiliu se şi repezi:

— Ştii pe:

Frunză verde izmă neagră...?

— Apoi cum să n-o ştie, că ne-o cânta dumnezeieşte la Viena.

Micheru se porni:

Frunză verde izmă neagră, Vine badea fără treabă Şi cu glas de dor mă-ntreabă, Mă întreabă de cercei: Cine a dat banii pe ei? — Cui i-e drag de ochii mei. Şi mă întreabă de mărgele: Cine a dat banii pe ele? — Cui îi plac buzele mele.

— Aşa, măi frate-meu. Asta-i simţire, asta-i delicateta, asta... poezie! Alde: *Cu suflet june şi plin de amor* să le cânti celor de la „Junimea”, care au descoperit pe Cornea. Nouă mai zi-ne una de la Viena. Începea cu:

Bade, pe când nu iubeam...

Micheru nu şi-o mai amintea. Urcat pe un scaun, Pompiliu se porni să cânte el:

Bade, pe când nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam, Dar de când eu te iubesc, N-am capu să-mi odihnesc. Până nu te-am cunoscut, De pat moale n-am ştiut, Mă culcam pe cărămidă, Pe vatră la foc în tindă. Şi mă sculam mulţumită; Dar acum amar de mine, Ori ce-oi face nu mi-i bine, Pun capul pe pat de perne Şi-mi pare că-l pun pe lemne.

Eminescu nu-şi afla locul:

— Asta-i simţire, asta-i expresie plastică!... repeta el bătând frenetic cu pumnul în masă.

Nataliţa îl mânca din ochi. Burlă dădu cu cotul bine-hrănitului Caraiani, şi-i şopti tainic ceva la ureche.

— Ia privește-l, duduie Natalițo, îi spuse fetei pe urmă, și-a ieșit din fire; odinioară făcea pe mortul și acum nu mai stă locului... Dragostea, bat-o pustia să o bată!

Domnișoara Natalița făcu gales:

— Da?

Voia să știe cine-i femeia.

— Vai, duduie Natalițo, porni șugubăț Caraiani, mata nu știi cum se întâmplă în viață? O fată iubește un băiat, dar băiatul se uită la alta și nenorocirea-i gata!

— Pe cine și cine? iscodi din nou țiganca.

— Apoi cine îl iubește, îți pot spune că toată lumea o știe.

— Cine?

— Sorica de la Pester.

Natalița bătu din palme: o cunoștea și ea pe fata cât un trunchi de copac, spanchie, cu care îl luau la vale prietenii pe Eminescu. Dar el pe cine iubea? Nu putea să i-o spună. N-o știa nimeni. Ochii Nataliței începură a scapără; cu o mână nervoasă îl trase pe Eminescu alături de dânsa.

— Ascultă, cântecul ista, și să știi că numai pentru dumneata îl cânt:

Pentru omul ce mi-e drag Cale n-am și cale-mi fac, Pentru omul ce-l urăsc Cale am și nu pornesc. Pentru badea ce mi-e drag, Multe rabd și multe trag, Pentru care mi-e urât Eu nu rabd niciun cuvânt. Dar vai, badea ce mi-i drag Nu-mi face tină pe prag; Pe când cel ce mi-i urât Face-mi tină până-n gât.

— Ai înțeles? ai înțeles? Adăugă ea apoi, ochi în ochi, trecându-i degetele prin plete.

— Eu ți-am cântat; acum să ne spui din versurile dumneata, stăruind fata trăgându-l mereu spre dânsa.

Eminescu nu se feri de versuri, dar își feri piciorul

de pulpa plină a Nataliței. Se sculă ca să aibă libertatea mișcărilor. Declama câteva strofe, din care ea nu reținu de cât:

Ea se uită... păru-i galben, Fața ei lucea în lună Iar în ochii ei albaștri Toate basmele s-adună.

— Bat-o pustia de fată, că e cu părul galbăn! suspină mucalit bine-hrănitul Caraiani.

— Și cu ochii albaștri! lacrimă prefăcut Miron.

— Vai, duduie Natalițo, se apropie de ea Burlă, nu-i nimic de făcut; varvarul s-a îndrăgostit de o fată blondă cu ochi albaștri și se prăpădește cu zile după dânsa.

— Da? O să vedem noi, șuieră ea printre dinți, trăgându-l din nou pe Eminescu pe scaunul ei și mângâindu-l pe plete!... Ia mai zi ceva, că frumos glas ai.

Eminescu se sculă iarăși și declamă o poezie încheiată cu versurile..

Și te-ai dus, dulce minune, Și-a murit iubirea noastră. Floare albastră! Floare albastră! Totul este trist pe lume.

Ceilalți se puseră să plângă în cor ca după mort:

Și te-ai dus, Și te-ai dus!

Apoi după un alt rând de pahare:

Și a murit iubirea noastră! A murit, A murit!

— De aceea erai așa de funebru la gară, mă Mihai, îl ațâță Miron. Îți îngropi, se vede, iubirea.

Din celălalt cap al mesei se auzi glasul de țârcovnic al lui Bodnărescu repetând jalnic:

Totul este trist în lume.

— Ce behăi și tu acolo, măi Samsoane? strigă Miron, pornit ca totdeauna să-l ia la vale. Unde vezi numai tristețe pe lume? Parcă n-ar mai fi și alți ochi de cât albaștri? Nu-i așa, duduie Natalițo?

— Ba mai sunt și negri! chiui fata, făcându-și loc pe genunchii lui Eminescu; gura roșie îi căuta sfârcul urechei, până ce i-l prinse într-o mușcătură aprigă. Samson își acoperi ochii ca să nu vadă; Micheru ațipise lângă pahar. Burlă interveni.

— De ajuns cu Țaru... să vedem și Cotnarul lui Costache Crâșmarul. Propun să ridicăm ședința și să ne transportăm la fața locului pentru a ne convinge în persoană.

— Se admit, încuviință bine-hrănitul Caraiani, scoțând vălătuci de fum pe urloaiile nărilor.

— Admit și eu, mormăi și Eminescu. Când va Dumnezeu și omul nimerește sfatul.

— Cine a zis, mă, vorba asta mare? că tu trebuie să o fi scos de undeva.

— A spus-o Neculce sau poate Miron Costin, în orice caz nu Mirunele nostru de la Keșkemet.

Porniră chiuind, în larmă de câni sculați din somn, și ajunseră cu alai la Costache Crâșmarul, pe care-l treziră. Burlă îi ceru Cotnar adevărat, nu botezat ca vinul lui Țaru. Numai după ce goliră câteva pahare, băgară de seamă dispariția lui Eminescu și a Natalei.

— Ai dracului, făcu grosul Caraiani trecându-și batista pe frunte, au șters-o frumușel! Ca să nu-i vadă, uite că și luna s-a dat în brânci după un nor.

Înveseliți, se puseră cu toții să discute dispariția lui Eminescu.

— Au rămas dinadins împreună, și acum le e cum îi mai bine omului, zise Neiu.

— N-o cred nici în ruptul capului, declară categoric Miron.

— De ce nu? întrebă Burlă.

Pompiliu nu răspunse.

— Pst! Tăcere! Keşkemet are să ne spună ceva.

Solemn, Pompiliu se porni să cânte pe nas:

Iar când este... ca să fie Eminescu face... filosofie.

Se puseră pe râs repetând versurile în cor. Nu se puteau totuși înțelege; unii susțineau că Eminescu continuă și acum să facă filosofie; bizuindu-se mai mult pe inițiativa Natalei, alții tăgăduiau.

Risipind valuri grele de fum pe nas, bine-hrănitul Caraieni glăsui pe limba lui, ca din carte:

— „*Oi sofoi tus ponus cai tus kindmus u deimanusi*”.

— Ce-i tragi tu, bine-hrănitule, cu cai și cu oi? Visezi numai herghelii și turme, glumi Pompiliu.

— Uitasem că mocanii nu cunosc limba divină a zeilor.

— Nu se poate scoborî oricine din Pind ca Iani cel negru; noi ne tragem doar din Carpați, de aceea explică-ne-o pe mocănește.

— Am voit să spun că filosofi ca Eminescu nu se sperie de primejdia Natalei.

— Dar tu de ce părere ești, mă Samsoane? îl întreabă Burlă ca să mai râdă.

Bodnărescu tăcu.

— Mă Samsoane, să știi că nu te lăsăm până ce nu ni-i spune și tu părerea, acum că a dat Dumnezeu să știm ce crezi despre panteism.

Grav, solemn și trist, ca de obicei, Bodnărescu rosti sentențios:

— Ce poate-fi, va fi...

Era titlul poeziei lui ce trezise ilaritate și discuții la sedințele Junimii:

— Samson a izbutit să fie mai cu haz de cât noi toți,

recunosc Miron, cântând nazal:

— Ce poate fi, va fi!

Și apoi aruncându-și unul altuia:

— Va fi ce poate fi!

— Poate fi ce va fi!

— Fi-va ce poate fi!

— Va fi ce fi poate!

— Poate fi ce fi va.

— Fi poate fi ce va.

— Adânc ca „A fi ori a nu fi?” hotărî Burlă.

— Ba Hamletul Bahluiului e și mai adânc, scăpără Miron, și, cât ai clipi, se urcă pe un scaun, strângându-și în jurul trupului o mantie imaginară, cu dosul palmei sub bărbie, cu fața sumbră și scufundată în meditație, lăsa să-i cadă aceste cuvinte:

— O hi ori n-o hi?

Toți aplaudară localizarea moldovenească a celebrei întrebări.

— Apoi dacă Samson poate avea haz, încheie el, scoborându-se de pe scaun, atunci să știți că, în fața Natalei, și Eminescu se poate lăsa... de filosofie sau cum ar zice binehrănitul Caraiani pe limba lui: cai... oi... boi... ce mai filozofoi!

XXII

Se regăsiră dimineată cu toții afară de Micheriu, pe peronul gării, mahmuri; îl căutau în toate părțile pe Eminescu.

— Mă, mormăi Burlă, nici eu nu cred să facă filosofia chiar până la ceasul ista.

Faptul că nu apăruse nici Natalița, era și mai vorbitor. Abia cu zece minute înaintea plecării trenului se iviră și ei la braț; Burlă îi salută tradițional, ca la Viena:

— Trăiască nația!

— Sus cu dânsa, răspunse tot tradițional Eminescu.

— Bravo, mă! Dar unde ați fost? Întrebă Miron mai pe șleau.

Eminescu nu știu ce să răspundă; tot femeia se arată mai deșteaptă.

— Frumos v-ați mai purtat, domnilor, n-am ce zice; ne-ați lăsat așa, în drum.

— Cum v-am lăsat în drum? Știi că-i nostim! N-am plecat cu toții? bufni Miron.

— Noi am mai rămas doar câteva minute și, când ne-am uitat în jur, erați departe și numai iată că ne-a tăiat drumul niște zăvozi, că, se vede c-ați sculat toți câinii Nicolinei cu zarva dumneavoastră. Păs de mai răzbate!... A tre-

buit să ne întoarcem îndărăt la Țaru, unde v-am așteptat.

— Că ne veți și fi așteptat! hohoti bine-hrănitul Caraieni. Altceva se vede că n-aveați de făcut!

— Firește că v-am așteptat, se puse la mijloc Eminescu fără convingere.

— Era poate nevoie să vă căutăm ca pe obiecte pierdute? făcu Miron cu haz.

— Nu, mă, credeam că după ce veți bea la Costache o să vă întoarceți la Țaru ca să roștiți sentința fără apel. Ei, ce ați hotărât? abătu vorba Eminescu.

Nu răspunse nimeni.

— Eu, reluă el, deși n-am fost la Costache, cred că tot Cotnarul de la Țaru e mai bun. Ce zici, Natalițo?

— Mai așa! mormăi voluptos țiganka cu degetele împletite în degetele lui. Luându-i apoi degetul cel mic, i-l duse la gură, și i-l mușcă până la sânge...

Miron îi dădu cu cotul lui Bodnărescu strigându-i:

— Vezi, mă Samsioane, că nu-i

Totul trist pe lume

când știi cum s-o brodești.

Trenul se urni din loc în corul prietenilor:

Iar când este ca să fie Eminescu nu face filosofie.

În timp ce poetul nu-și putea lua privirile de pe panorama Iașilor, a bisericilor, a Trisfetitelor, a Copoului, a Palatului domnesc, ca și cum le-ar părăsi pentru totdeauna. Se sfârșise cu visul lui; părăsea Iașul, părăsea țara... îmbrățișarea pățimașă a țigăncii, cu mușcăături, îl scuturase din toropeală. Ce brațe... ce carne tare... ce clește de pulpe!... Țigancă! În dreptul mahalalei ieșene, își trase capul de la fereastră și se afundă în sine. Cu cât trenul se depărta, dispărea și senzația vie a femeii, atât de aprigă

în voința de a fi frământată în durere.

— „De ce o fi mușcând așa?” se tot gândea el. În dragoste era deprins cu senzații mai blânde. Simți cu timpul o ușoară silă. Când și gustul cărnii și dezgustul ei începură să i se împrăștie, golindu-l, porni a-l legăna o iluzie; desprinsă din miriștele grânelor și din limpezimea cerului, imaginea ideală a Veronicăi, cu păr auriu și ochi albaștri, îi risipi urmele dinților țigăncii. Din câte văzuse și trăise la Iași o lună, el nu pleca acum decât cu chipul unei absente ce-l vrăjise odinioară la Viena, cu ochi alintăți, oferiți o clipă și reluați după aceea.

Pe această Veronică, așa cum i-o sculptase propria-i imaginație, o luă cu el la Berlin, floare presată într-o carte. Deși în momentul plecării îl împunsese cu un vârf atât de ascuțit sub coaste, de cum trecuse hotarul, regretul îl părârise. Durerea poetizată îl îndepărta acum de banalitatea vieții zilnice. Când gazda de la Bremerhof îl întrebă:

— Doriți o cameră cu un pat? Sunteți singur? voi să-i răspundă:

— Nu.

Nu mai era singur de mult. Se miră că Frau Krauss n-o văzuse pe Veronica ori nu citise pe chipul lui că era un om „locuit”. Ființa ei îl umplea mai mult decât umplea el odăița doamnei Krauss.

Îi răspunse apoi, cu sentimentul de a o înșela.

— Cu un pat, firește.

O instală, așadar, și pe Veronica, fără nicio greutate; după vechiul lui obicei, o primbla uneori cu dânsul prin Tiergarten, pe cheiurile Spreei, o luă la Charlottenburg, în Orangenstrasse, lângă Berlin, ca să n-o lase singură acasă, o scotea și pe străzile pitorești ale orașului vechi, pe la anticari, în căutare de cărți rare; o duse chiar la câteva cursuri,

nu-i plăcuse lecțiile lui Demberg asupra Instituțiilor și Istoriei dreptului roman, dar ascultase cu interes două lecții de ale lui Lipsius asupra istoriei egiptene și ale lui Nitsch asupra istoriei romane. Se înțelegeau; dulce și vicleană, i se legăna pe genunchi, îl săruta și apoi fugea; provocatoare și apoi castă, își despletea părul auriu și îi răsucea firele în toate imaginile și gândurile. Duceau o gospodărie poetică ideală. Ispitele nu-i lipseau totuși; pe coridoarele Almei mater fetele îi făceau uneori cu ochiul. Mergând odată împreună pe Friderichstrasse, unele femei își întoarseră capul după dânsul.

— Vezi de n-ai vreun zbenhui pe nas, că prea se uită lumea la tine, glumi ea.

Știa de ce se uită; la un colț de stradă, o fată îi aruncase în față:

— O! *der schone, schwartze Grieche!*

Într-o zi prietenul ardelean Drăgoi îi povestise că făcuse cunoștință pe stradă a unei fete frumoșele, cu care își dăduse întâlnire pe duminică, pentru o excursie la Potsdam. Nu se putea duce.

— Dacă vrei, du-te tu și scuză-mă că musai nu pot veni.

El tăcu.

— E fată mândră, n-avea grijă, adause el cu tâlc.

De teama Veronicăi, privi în jur. N-auzise ori se făcuse că n-aude. Tăcu.

— Atunci, ne-am înțeles: la două în fața Operei, lângă chioșcul de ziare din stânga...

Își puse hainele noi; Veronica îi strânse nodul lărgit al cravatei roșii cu mazărichi albe, și-l privise ca și cum ar fi voit să-i spună:

— Știu unde te duci; nu face nimic. Vezi să nu întârzii prea mult.

Îl sărută pe ochi. (Ea nu mușca niciodată.) Plecase numai cu gândul să-și servească prietenul; nu simțea nicio emoție. La locul arătat, ea îl aștepta; la început, fata se sperie, dar ochii albaștri se îndulciră apoi, când îi lămuri întâmplarea. Ea păru că nu crede; fu totuși bucuroasă să meargă la Potsdam.

Blondă, cu ochi albaștri, cu gropițe în obraz și fără niciun moft, Milly avea zâmbetul pe buze și inima în palmă. Venise din München, și-i ducea dorul; nu-i plăcea Berlinul. În tren, nici nu știu când îi sărută mâna, obrazul, ochii, apoi gura; la Potsdam, într-o Wirtschaft chiar lângă lac, fata îi dăruie și puținul ce-i rămăsese de dăruit. Plesni ca un mugur, căzu ca o frunză, fără șovăire; dragostea i se părea un act natural. Atât. Ce simplă e viața! Se gândea el în barcă. Fata își răzímase capul pe picioarele lui, ochi în ochi, și nu-l scotea din „du süsse Miky”. Uitase de München; nu-i mai ura pe berlinezi, n-avea altă grijă decât să nu-l supere. De Moldova nu auzise; își propunea să se informeze într-un lexicon. Cucerit de dulceața zilei, el o mângâia pe păr; uitase de Veronica. După-amiaza trecuse ca o nălucire; se despărțiră cu făgăduiala unei întâlniri pe duminica viitoare. Sprinten, vesel și fluierând, o luă pe Altbertgasse; intră în Bremerhof, fără să-l supere duhoarea scării; trecu de catul al doilea spre mansardă. Aprinse becul și se întinse voios în pat. Veronica lipsea, după cum lipsea ori câte ori el umbla după alte rosturi; dar nici nu-și aduse aminte de dansa... Se simți cuprins de fiori poetici; îi fluturau prin minte gânduri șăgalnice, n-avea nicio grijă; iubise, iubea încă. Luă o foaie de hârtie, și din pat, se puse să o înnegrească.

*Din Berlin la Potsdam merge Drum de fier, precum se știe,
Dară nu se știe însă C-am luat bilet de-a treia.*

Zâmbi: dară alături de însă; știe rimat cu treia – ce mai
licențe poetice! Merse totuși înainte:

*C-am plecat de dimineată Cu un taler și doi groși Și de gât
cu blânda Milly C-ochi albaștri, buze roși, Zice Brahma, tata
Brahma, Cum că lumea asta nu e Decât ardere-unei jertfe Într-o
veșnică cătuie.*

— Ptiu! se întrerupse brusc, neamul ei de cacofonie!

*Am aprins și eu luleaua Să jertfesc lui tata Brahma, Lângă
mine un șip de Kümel Ș'o bucată de pastramă...*

La amintirea pastramei de la crășma lui Țaru, gura îi
lăsă apă. Continuă totuși:

*Zice Darwin, tata Darwin, Cum că omul e-o maimuță. Am
nume de maimuțoi Milly' nsă de pisicuță...*

Cu gândul la porecla de Miky pe care i-o dase Milly,
după numele unui maimuțoi de la Zoo.

*Și mă urc în tren cu grabă Cu o foame de balaur, Între dinți
o pipă lungă, Subsuori pe Schopenhauer. Ș'acum șuieră mașina,
Fumul pipei lin miroasă, Sticla Kümel mă invită Milly-mi râde...
Ce-mi mai pasă!*

Nu-i păsa de nimic; era fericit și „adormi liniștit”. A
doua zi, când plecă la cursuri își lăsă pe masă foaia cu
poezia; la întoarcere o găsi păturită în saltar. I-o citise,
desigur, Veronica și i-o rânduise cu grijă. În somn i se
arăță privindu-l cu același zâmbet și îngăduință.

— „Știu că tot la mine o să vii.”

Nu se înșelase: de a doua zi primblarea la Potsdam i
se păruse banală! Bleagă și sentimentală, fata se lipise de
dânsul cu o gângurire nevinovată; nu pusese rezistență și
se oferise fără mister; împlinise un simplu act fiziologic,

la care nu participase sufletul. Obiect și nu ființă. Dorea altceva. Cu capul între mâini, îi trecu pe dinainte imagini violente de stupru neizbutit; se scutură și scrise pe dosul primei poezii:

Tu cu cruzime m-ai respins, când am voit, copilă, Să devastez frumuseța ta cea dulce, făr' de milă. Și totuși corpul tău e plin de-o coaptă tinereță, Tu al amorului duios demonică prăsilă. Eu am plecat purtând în piept, durerea-mi toată scrisă Precum al primăverii vânt duce-n văzduh o filă, Dar noaptea, când am adormit, atunci durerea-mi toată Se ghemuiește'n inima-mi, o arde ș-o împilă. Părea din somn că m-am trezit și te-am văzut pe patu-mi Boțind cearșaful meu cel alb cu mâna ta gentilă.

— Împilă – gentilă! rimă de „vită încălțată” își zise el vesel. Imaginea violenței neîmplinite îl mulțumea însă; se închipui încercând zadarnic să „devasteze” frumusețea femeii și își crezu cearșaful boțit de o mână nervoasă. Milly i se oferise; femeia trebuie să fie fructul ce se refuză mâinii întinse și apa abătută de pe buzele însetate. Savoarea cuceririi fără luptă i se șterse repede din amintire, așa că duminica următoare nu se mai duse la întâlnire.

— Ce-ți spuneam? îl mângâiase blând Veronica pe frunte și pe păr. Știam că ai să te întorci tot la mine.

XXIII

Setea lui de ireal și de nerealizabil izbucni atunci sub altă formă. „Om fără noroc” spunea el mereu; „asta nu mi se putea întâmpla decât mie”, deși întâmplările lui li se întâmplau și altora; proprie a lui era numai lipsa de reacțiune față de ele. Ajuns ministru de instrucție, Maiorescu îl invitase să-și treacă repede doctoratul în filosofie, pentru a-l numi profesor la Universitatea din Iași. În loc să-l bucure propunerea îl descumpănise. Se simțit învelit în „cămașa de gheață” a cronicarului. O catedră universitară de filosofie? Cu ce-o merita? Se analiză: cunoștea filosofia lui Schopenhauer. Pentru a o putea expune îi mai trebuia însă o pregătire specială în științele naturale și în antropologie, după cum, pentru a-l pătrunde pe Kant, mai avea nevoie de un semestru de anatomie și de fiziologie. Studiile pregătitoare și răspunderile îi îndepărtau pretutindeni ținta. Nu-și găsi liniștea decât scriindu-i lui Maiorescu, pentru a-i cere o amânare de un an. Abia când lăsa tocul pe masă, răsuflă ușurat că izbutise, în sfârșit, să înlătore singura ocazie de a-și face o carieră. Pe pagina încă udă a scrisorii se aplecă privirea Veronicăi.

— Mai rămânem încă un an la Berlin. Ești mulțumită?
Ea încuviință.

— Eram sigur; încheie el extatic; ne înțelegem așa da bine!

La o nouă stăruință a lui Maiorescu, nu-și mai simți cămașa de gheață a lui Ion Neculce; hotărârea era luată. „Cu cât mai târziu, cu atât mai bine” – îi răspunse, zâmbind totodată Veronicăi, de alături, ca și cum i-ar fi spus; „Am înlăturat primejdia; mai avem un răgaz de un an și câte nu se pot întâmpla într-un an! Poate cade Maiorescu de la putere.”

Rămânea, totuși, doctoratul, pentru care își luase obligația și primise și bani.

— Vii cu mine, Veronico, la Königsberg? îi spuse el într-o zi.

— Unde te duci tu mă duc și eu, se lipi ea de dânsul.

— Atunci să plecăm. Berlinul a început să mă înăbușe...

Nu mai era vorba nici de cursuri complimentare de știința naturale, de antropologie, de anatomie și fiziologie – ci de copierea unor documente asupra politicii Poloniei față de țările învecinate din arhivele Königsbergului. Plecă acolo.

— Îți plac documentele, Veronico?

— Dacă îți plac ție...

Pentru a pătrunde în sala documentelor, îi trebuia însă să obțină o autorizație specială prin intermediul Agenției Române de la Berlin, al cărei funcționar fusese.

— Cale lungă, își zise el, dând din cap melancolic.

Uitând că e un simplu student în împlinirea modestei formalități de doctorat, își atribui răspunderea unui reprezentant al guvernului. Avea să cerceteze niște documente vechi, de la a căror transcriere putea atârna rezolvarea unor chestiuni de politică internațională.

— Nu așa, Veronico?

— Dacă spui tu.

Răspunderii imaginare i se adăuga, ce-i dreptul, și îndoiala asupra competenței sale paleografice.

— Cât de complicate sunt toate! Își zise – și după cinci zile se hotărî să părăsească Germania. Voise să o consulte și pe Veronica, dar n-o mai găsi. Petrecu o noapte de insomnie. Ori cât se strădui să o recheme, nu izbuti. Veronica nu se mai vedea: îl părăsise? Plecase? În îndoiala de sine, începuse să se îndoiască și de existența ei. Nu era oare numai o creație a minții lui? De trei ani o simțea într-însul și o purtase la Viena și la Berlin; acum se destrămase ca un abur. Se sperie de echilibrul minții lui.

Prin amânări succesive și complicații scrupuloase de studii anexe, reușise, în sfârșit să înlăture toate posibilitățile unei cariere; scăpase de povara morală a catedrei universitare și chiar a copierii unor documente istorice. Mai bine pe o scândură aruncată în voia valurilor, dar liber, fără răspundere!

În drum spre țară, după doi ani de absență, era, așadar, într-un fel mulțumit: se strecurase printre toate ispitele universitare, scăpase de doctorat și de catedră, adică de obligații față de stat, de știință, de tinerime și rămăsese numai cu obligația față de sine. Se temea totuși că-l părăsise Veronica și în dispariția ei vedea dezaprobarea întoarcerii lui.

Cu cât trenul se apropia de Iași, perspectivele i se mai tulburau. Îl părăsise exaltarea ce-l făcuse la Lemberg în biserica Movileștilor, să-l ia pe greul Costachi Coniact, fost arendaș al vămile pe timpul lui Lăpușneanu și apoi administrator al vămile și veniturilor regale în provincia Rusiei roșii, drept armaș în Moldova și „mare cancelar” în

Polonia; iar pe cei doi fii ai lui drept membri ai familiei Movileștilor. Dacă nu venea cu o diplomă nemțească, ar fi voit să aducă cel puțin fotografia bisericii și a portretelor dinăuntru; lipsa de mijloace îl opri și de la atâta.

Cât timp trecuse printre străini și se legănase în ritmul trenului prin peisajul de toamnă al câmpiilor galițiene și bucovinene reușise totuși să-și adoarmă scrupulele. Problema catedrei o rezolvase de un an în noaptea tragică a răspunsului către Maiorescu; problema doctoratului o rezolvase însă numai pentru dânsul, nu și pentru Maiorescu, căruia îi ceruse (ca ministru) trei sute de taleri în vederea obținerii unei diplome la Iena. „Examen, început august” – îi telegrafiasse chiar. Și iată că sfârșitul lui august îl apuca în drum spre țară, fără nicio diplomă în buzunar; n-avea nici măcar fotografia bisericii Movileștilor de la Lemberg! Nu-i trebuia catedră... despre asta nu mai putea fi vorbă. Nu era făcut pentru roluri de răspundere socială... Viața lui era menită neprevăzutului, inegalității, spiritualității creatoare și nu se putea dezvolta decât în inconformism ca într-un mediu natural. „Mă întoc la nimicnicia mea” – își spunea el în tren cu o resemnare împăcată în sine... Reșemnarea era însă bună departe, pe drumurile Galiției și ale Bucovinei – nu și în apropierea Iașilor. El se reșemnase – se reșemnasera oare și alții pentru dânsul? Contractase obligații morale față de cei ce-l prețuiau, care, măsurându-l cu măsura lor, și neînțelegându-i inconformismul firesc, își puseseră speranțe într-însul. Bănuia întrebările prietenilor asupra doctoratului și presimțea că vor da din cap cu mirare, când vor afla că se întorsese cu mâinile goale. Contractase, din nefericire, și obligații materiale; pentru a-l ține la studii la Berlin, cel puțin în primele vremuri, se cotizaseră Pogor, Maiorescu, Rosetti, Carp, Gane și Negru-

zzi cu câte un galben pe lună; Xenopol, Vărgolici, Melic, Paicu, Neiu ba și unul Archipescu, cu câte o jumătate de galben. Ce va zice Archipescu, burtosul moșier rătăcit la sedința „junimei”, în care se luase hotărârea trimeriei lui la Berlin – când va auzi că se întorsese fără „diplomă”? Un fior îl străbătu prin sita spinării. Ca să alunge de la dânsul viziunea moșierului dezlănțuit, își aruncă ochii apoi pe câmp. Primejdia adevărată nu sta însă în Archipescu ci în singurul om, pentru care avea o mare stimă, în omul a cărui prețuire se întorsese în protecție activă și care ca ministru îi propusese ceea ce de obicei se cere, în Maiorescu. Ce va spune bărbatul cu privirea tăioasă și cu un atât de înalt simț al ordinei și datoriei, când va afla că nu făcuse nimic în străinătate!

Cu toate că până acum ar fi dorit ca trenul să aibă aripi, cuprins de panică, i se păru, deodată, că merge prea repede. Îi asculta cu atenție ritmul roților ca bătaia unei inimi.

— Und’ te duci? i se năluci că-i spun.

Privi speriat spre locul ascuns, de unde-i venea între-barea.

— Nu te du! nu te du! tăcăneau acum roțile.

Era prea târziu; jucase și cartea asta ca pe toate celelalte; fusese scris „să se întoarcă la nimicnicia din care plecase” – ori cât l-ar mostra întrebările lui Archipescu și înlemni privirea tăioasă a lui Maiorescu.

Izbuti, în sfârșit, să alunge cele două imagini amenințătoare. Rămăsese singur în compartiment. Dar nu mult, căci, brusc, îi apărură pierduta lui Veronica, de a cărei urmă nu mai dase de la Königsberg... O privi cu extaz: nu se temea că-l va mostra că se întoarce fără doctorat; nici ea nu umbla după măririi omenești și după diplome nemțești...

— Unde ai fost, Veronico?

— Am plecat de la Königsberg.

— Pentru ce m-ai părăsit?

— Pentru că a sosit vremea să te întorci în țară, la Iași, și prezența mea nu mai avea niciun rost; era timpul să mă destram din mintea ta.

Avea dreptate; dintr-o realitate, el făcuse un ideal; de la prima lor întâlnire o absorbise în sine și de trei ani o luase cu dânsul într-o călătorie de nuntă spirituală, și o modelase așa cum voise... Călătoria se sfârșise și acum se întorcea la realitate, la cealaltă Veronică, aproape necunoscută. Un sentiment de panică îl cuprinsese. Își întinse brațele, dar imaginea ferii în lături.

— Înainte de a ajunge la Iași, am dorit să te mai văd pentru cea din urmă dată. Trebuie să ne despărțim, șopti ea.

— Să ne despărțim? de ce să ne despărțim, când de abia ne-am regăsit?

— Pentru că începe o nouă epocă a vieții tale. Nunta noastră spirituală s-a isprăvit și tu intri în realitate.

— În realitate? spuse Eminescu speriat.

— Te temi de realitate? El lăsă capul în jos.

— Da, răspunse într-un târziu.

— De ce te temi? stăruia ea.

— Știu ce părăsesc și nu știu ce voi găsi.

— Nu-ți ajung dovezile de acum trei ani de la Viena?

— Nu; sunt dovezi pentru ce a fost și nu pentru ce va fi. Dovezile de pe urmă, de la Berlin, sunt ale tale și nu ale Veronicăi de la Iași; ale tale, dar și ale mele, pentru că tu ești plămuirea imaginației mele; ești frumoasă cum am voit eu să fii; ai sufletul pe care ți l-am dat eu; mă iubești

așa cum am dorit să mă iubesci.

— Nu trebuie să deznădăjduiești niciodată, și în realitate vei găsi tot ce vei voi.

— Mă îndoiesc; mă cuprinde de pe acum un fior de gheață. Mă sperii de Veronică reală. Îmi simt mijloacele sufletești stânjenite.

— Nu... nu... nu spune așa, pentru că gândul paralizază forța.

— E destinul meu. Dacă n-am luat catedra de filosofie și nici măcar doctoratul, dacă n-am copiat documentele diplomatice din arhivele Königsbergului, și n-am luat nici măcar fotografia bisericii Movileștiior de la Lemberg – vina nu e nici a Universității, nici a Arhivelor, nici a bisericii – ci a mea, în spaima față de realitate și în inconformismul meu esențial.

— Plătești blestemul superiorității tale.

— Înainte de a ne despărți, vreau să mă destăinuiesc. Nu știu dacă brațele astea o vor strânge aieve pe pieptul meu plin de imaginea ta ideală, și mă va face să mă pătrund de plăcerea, pe care numai atingerea mâinii tale reci mi-o dă – nu știu cine e și cum e, dar oricum ar fi, bună sau rea, sinceră sau vicleană, și orice s-ar întâmpla, în sufletul meu o iert de pe acum, pentru că vina, ori care ar fi ea, stă în destinul meu.

— Iată că am ajuns, șopti vedenia; îl sărută apoi impalpabil pe frunte și dispăru.

Trenul se opri în gara Iași.

XXIV

Deși nu anunțase pe nimeni, privi pe peron în toate părțile, ca și cum ar căuta pe cineva.

— Bine ai venit, coane, bine ai venit, auzi din spate o voce groasă.

Se întoarse. Ștergându-și chelia de nădușală, un om se apropia de dânsul cu mișcări greoaie. Nu-și aduse aminte cine era.

— Se vede că nu mă mai recunoști, coane, făcu celălalt oarecum jignit.

— Se poate, domnule Archipescu?

— Așa mai vii de acasă.

Era moșierul, cumnatul lui Neiu, la care tocmai se gândise în tren cu spaimă. Căzuse rău.

— Care va să zică te-ai întors printre noi, poetule. Ce poet? Doftore, Herr Doktore! Doftorașule!

Eminescu vru să protesteze.

— Las' las', că știm noi. I-ai spăriat pe nemți, hai? Le-ai arătat ce poate moldovanu' harnic și deștept!

Eminescu dădu din cap a tăgadă.

— Crezi că nu s-a auzit și pe aici... Ei, da, ei, da!... Nu zic nu: e bună și modestia, dar doctoratul e doctorat;

aiasta-i patalama, nu-i șagă; nu-i ca poezia un moft, că o fi... că n-o fi... numai Maiorescu alege! Aiasta-i negru pe alb, coane, cu peceti împărătești; lucru serios; să ne trăiești, Herr Doktor...

La gândul că Archipescu îl ajutase cu o jumătate de galben pe lună, Eminescu simți cum se înăbușe; se aștepta să-l întrebe:

— Ce ai făcut, coane, cu jumătatea mea de galben?

Nu voi totuși să-l mintă prin tăcere; preferă să lămuirească lucrurile chiar de pe peronul gării.

— Apoi, să vezi, domnule Archipescu, o luă el de-a dreptul, nu mi-am trecut încă doctoratul.

Omul rămase turtit:

— Ce spui, coane? Nu șuguiești?

Lui Eminescu i se păru că-i spusese:

— Dă-mi îndărăt jumătate de galben.

— Așa e cum vă spun, răspunse el.

— Apăi de ce te-ai întors atunci, coane?

— M-am întors, se încercă el, ca să-mi continui studiile aici și, când va fi să-mi iau doctoratul, mă reped din nou la Berlin.

— Aha! făcu Archipescu, fără convingere... Buun! Care va să zică ne continuăm studiile la Iași, iar cu Berlinul am cam isprăvit-o...

— Deocamdată.

— Deocamdată. Firește! Ei și amu, ce ne facem?

— Apoi, ce să fac? am venit la Iași.

— Ai venit la Iași? Văd eu că ai venit la Iași. Dar ce ai de gând să faci la Iași?

— Știu eu; deocamdată am venit.

— Înțeleg eu că ai venit, că nu-s tare de cap; dar după

ce ai venit?

— Nu m-am gândit încă.

— Se poate să nu te gândești, coane? Pâinea înainte de toate, dar e pâine și pâine; pâine neagră și jimblă albă.

Bătându-l apoi protector pe umăr:

— O slujbula, hai? Ce mi te ascunzi? Tocmai de mine, care sunt de ai voștri. Șiret, hai? Crezi că nu te-am mirosit? Ai ochit-o de la Berlin și te-ai repezit la ea, să nu ți-o sufle altul înainte. La adică, bine faci, coane; lupta pentru viață.

Eminescu fierbea, tăcând.

— O catedră? o deputăție? ori iarăși vreo bursă?

Abia stăpânindu-se, Eminescu își mușcă buzele:

— E o vorbă, domnule Archipescu, că tânărul spune câte face, bătrânul câte a făcut, nebunul câte are de gând să facă.

— Aha! care va să zică secretos... Buun, coane; te bănuiam eu, după cum ții ochii în pământ... Și de la cine ai învățat, mă rog, vorba aiasta? De la vreun neamț de la Berlin, poate chiar de la Schopenhauer, că Neiu numai de el îmi vorbește?

— Nu. De la moș Terinte Barbă Lată, răzeș de la Funduri, din ținutul Vasluiului.

Și-i întoarse spatele.

Pe piața din fața gării, tot nu era hotărât unde să se ducă: la Pompiliu, la Bodnărescu ori să tragă la vreun han.

— Bine ai venit, Eminescule, îl ajunsse glasul unui om ce sta să se urce într-o trăsură de casă.

Era Pogor, veselul Pogor, cu inima deschisă, cu zâmbetul pe buze. Rămaseră câteva minute de vorbă; puțin cam încurcat, Eminescu îi lămurii situația. Pogor nu se miră.

— Îmi pare bine că ești sănătos. E principalul.

Eminescu îi povestește apoi scena cu Archipescu, de care Pogor făcuse haz.

— Să știi că i-o coc. O să-i trimit prin Neiu brevetul „Vulturului negru” acordat de maiestatea-sa împăratul Germaniei pentru servicii culturale. „Mă rog, coane, jumătate de galbăn e o somă”, adăose el maimuțărindu-l pe Archipescu.

Luându-l de nasturele hainei:

— Și acum unde te duci?

Eminescu privi spre un punct nelămurit al văzduhului.

— Cum văd n-ai nicio destinație... Vino deocamdată la mine; ești oaspele meu; ia-ți și bagajul; dacă ai cărți nemțești, lasă-le însă la gară – glumi el ca „dușman” al culturii germane.

Se urcă în trăsură.

— Lada cu cărți vine după mine.

— Bun. Eu i-am spus lui Titu că n-are niciun rost mânia asta a lui nemțească: nația e latină și de la cultura franceză depinde viitorul ei. Dumneata, pe urmă, posezi cultura germană, și îți trebuie cultură franceză și latină, Racine și Voltaire. Firește pentru formația literară, căci nu văd nevoia de a deveni profesor de filosofie. Unde s-au mai văzut poeți de talentul dumitale profesori? Poeții duc altă viață; nu-s birocrați; dezordinea și fantezia intră în însuși talentul lor. Uite, de pildă (și se puse să râdă), te pomenești că vii tocmai de la Berlin fără să te fi încheiat bine la vestă. Stă strâmbă (i-o desfăcu și vârî fiecare nasture în cheutoarea lui). Ei, ia să te fi arătat așa în fața studenților, să vezi ce zâmbete trezeai; nu le-ar mai fi fost gândul la Kant ci la vesta dumitale. Poeților să le dai mijloace de trai – dar nu multe – că te pomenești că nu mai

scriu, adaoase el zâmbind. Nu să-i silești să facă ce face imbecilul de Leonardescu, care, pipăindu-și craniul, le spune studenților că seamănă cu al lui Kant.

Eminescu respiră ușurat: dăduse peste un om care înțelegea rostul poeziilor. Se speriaze zadarnic.

— Firește, mai e Titu, continuă Pogor, ridicând din umeri, glumeț. Domnul ministru vrea, ce-i dreptul, să-i facă pe toți poezii profesori ca să le asigure ziua de mâine. La urma urmelor, el știe însă ce înseamnă un poet; și te prețuiește mai mult ca poet de cât ca filosof. Mă înțeleg eu cu dânsul; n-avea nicio grijă.

Situația era, așadar, mai ușoară de cât și-o închipuise în tren... Pogor se arătă apoi o gazdă plină de atenție. Prietenii ceilalți Bodnărescu, Pompiliu, Burlă îl primiră frățește; nu-i ceruse nimeni socoteală: se bucurau poate să-i vadă în boema lor, membru activ al mai multor Academii centrale ca Bolta rece și Châteaux aux fleurs, sau periferice, la Taru și Costache crâșmarul, și membru corespondent la Pester și Rivallet. Numirea la Biblioteca centrală îl umplu apoi de mulțumire: va trăi printre cărți, prieteni docili și muți, singurii printre care nu se simțea stânjenit. Oamenii îi făceau rău, chiar cei mai buni; ciocnirile de interes, susceptibilitățile, frecările mărunte, ifosele sau simplele ostilități inexplicabile, cu tot aerul de nepăsare, el le înregistra și suferea. Și apoi locul de la Bibliotecă fiind neînsemnat, se credea la adăpostul luptei pentru existență. Va sta, deci, în el liniștit.

Pe Veronica n-o întâlni în primele săptămâni ale sosirii lui la Iași. Din pricina greutăților începutului, a instalării lui și a lui Miron Pompiliu într-o odaie de la Școala normală de la Trisfetite, unde era director Bodnărescu, și a freneziei primului contact cu noua lui funcție la Biblio-

tecă, nici nu se prea gândise la dânsa. O purtase cu el trei ani prin străinătate, nu se culcase și nu se sculase o dată, fără să nu fi vorbit cu ea – și iată că acum nu căutase să o întâlnească... Întreruperea studiilor în Germania o atribuisese dorului de a o vedea; de abia acum își dădu seama că se înșelase.

Într-o seară de sfârșit de toamnă, pe când se afla sub teiul lui obișnuit, se apropie de dânsul ca prin vis, silueta unei femei; deprins cu viziunile, o privi, în extaz, fără să se miște.

— Se pare că nu mă mai cunoști?

— Cum nu? Îngână el scuturându-se din rotocolul luminii.

— Ida Schwartz în orașul ei, glumi ea, iar dumneavoastră, dacă nu mă înșel, domnul Eminescu?

— Chiar el.

— Mă bucur că te văd; am aflat de mult că ești la Iași și mă așteptam să mă vizitezi. Se vede că îndrăznisem prea mult.

— Voiam să vă întâlnesc mai întâi, pentru a vă cere voie de a veni, îngăimă el fără convingere.

— Nu trebuia nicio voie. E de mirat, totuși, că nu ne-am întâlnit până acum, că doar Iașii nu sunt chiar Viena, unde ne întâlneam câteodată și din întâmplare.

Eminescu tăcu.

— Dar întâmplarea nu ajută decât pe cei ce o doresc. Iar tăcere.

— Ca să nu stăm pe loc, am putea face câțiva pași prin Copou.

— Negreșit, doamnă, cu plăcere.

— Ne aflăm în situația de acum trei ani. În locul Mariei

Theresiei, suntem însă lângă lei Regulamentului organic. După cât se pare ne-am putea prezenta din nou.

Schiță un salut glumeț:

— Mă mai cunoști, scumpul meu domn?

— Doamna Veronica Micle, apăsă poetul zâmbind.

— Spune: Veronica „pur și simplu”, cum îmi spuneai la Viena. Ce, nu-ți mai place? Pe cheiurile Dunării ți se părea că numele meu miroase a tămâie și-ți aducea aminte de Agafton. Și apoi de ce „doamna”, între vechi prieteni; că nu-mi închipui că suntem și „foști”.

— Cu voia dumitale, nu, încuviință el.

— Bun. Acum să vedem ce facem cu dumneata: Mihai? Nu-mi place. Mihai... Mihăiță... Mișu... e urât. Mihalache e bun pentru boieri bătrâni și oameni gravi: Mihalache Sturdza, Mihalache Kogălniceanu – dar nu pentru poeți: Mihalache Eminescu nu merge. Numele dumitale de botez nu admite familiaritate.

Mai cântări în gând:

— Am găsit: Eminescu! Nume frumos, predestinat să se ridice peste alții... Plutește parcă... eminent... eminență... Domină, cum domini prin talent toate talentele. Așadar, Eminescu, cu o nuanță de respect și de admirație, cum ți se și cuvine. Din Eminescu nu poți face însă: Eminescule!; cuvântul impune obligator pe „domnul”. Așa că: te salut, domnule Eminescu, și mă bucur că ai venit la noi, unde reputația ți-a sosit, de altfel, de mult.

— Te salut și eu, doamnă Micle.

— Veronica...

— O să caut să spun Veronica.

— De ce să mai cauți? Sper că nu te sperii. Uită-te la mine: un pumn de femeie și un fulg de nume.

El o vedea, dimpotrivă, mare și-l intimidă.

— După ce am isprăvit cu protocolul, recunoaște, domnule Eminescu, că ne-ai cam uitat și că zilele de la Viena s-au șters din amintirea dumitale fără urmă; nu mai vorbesc de prietenia ce se legase între noi.

— Doamnă...

— Veronica, domnule.

— Bine, Veronica, dar nu merge.

— Începe și să vezi că o să meargă.

Eminescu tăcu.

— Vezi că taci.

— Cum să nu tac când trebuie să pornesc de la un punct de plecare, cu care nu-s încă învățat.

— De la ce punct?

— De la „Veronica”.

— Probabil că în acești trei ani numele meu nu ți-a trecut niciodată prin gând; altfel îți venea ușor să-l rostești.

— Mie? mie? Îngăimă el, înăbușit de indignare.

Fața i se umplu de atâta lumină și extaz, încât ea se văzu în ochii lui ca într-o oglindă limpede; omul era o subterană de bolte, în care nu răsuna de cât numele „Veronica! Veronica!” Se bucură, fără să o arate.

— Prietenie? dinți de lapte care cad fără să-i atingi. A fost de ajuns să plec și să mă uiți...

El se închise; privirile i se stinseră; bolțile sufletului nu mai răsunau de numele ei. Nu protestă totuși.

— Acum după atâta uitare, reveni ea, a sosit momentul să ne reluăm prietenia de unde am lăsat-o la Viena. Nu-ți pot însă tăgădui că m-a durut că în trei ani nu mi-ai dat niciun semn de viață, că ai mai fost o dată la Iași fără să cauți să mă vezi și că chiar și acum numai întâmplarea a

făcut să ne întâlnim după o lună.

El tăcu. Ajunseseră în stradă.

— Trebuie să ne despărțim, reluă ea. Te rog să vii să mă vezi. Bărbatu-meu îmi vorbește mereu de dumneata, și se miră și el că ne-ai uitat. S-a pus chiar să citească *Sărmanul Dionis*, dar n-a înțeles nimic... trebuie să i-l explici. Și, pe urmă, o să-ți cânt, ca la Viena, poezii populare ardelenes... sau din Verdi ori din Chopin. Vii? Nu? De ce taci?

El o privea cu ochi mari, pe altă lume, și numai când tăcerea începuse a se prelungi supărător, reuși să spună:

— Ce frumoasă ești!

— Ha? Ce spui? Ce spui? Dacă nu te-aș vedea atât de emoționat, te-aș ruga să-mi mai spui o dată! Frumoasă? Eu, frumoasă? De unde ai scos-o, așa deodată? Tocmai când nici nu mă mai așteptam.

El tăcu.

— Se vede că, de când nu ne-am văzut, ai învățat să faci complimente.

El protestă.

— Chiar dacă n-ar fi un simplu compliment, e încă ceva nou. La Viena ochii îți umblau numai pe tablouri, pe biserici, pe frunze căzute, pe apele Dunării; apoi dacă mă găsești frumoasă e semn că tot te-ai mai gândit la mine.

— De ce?

— Dacă te uitai la prea multe femei și nu mă aveai puțin în minte și pe mine, nu mă găseai frumoasă.

El rămase la punctul său de vedere. Era frumoasă pentru că era frumoasă, fără alte motive.

— Nu țin minte decât să te contrazic; voi fi având și părți frumoase... pe ici pe colo – ca și grădina asta a Copoului.

Tăcere.

— Nu știu dacă sunt frumoasă; dar aş voi să fiu frumoasă, insistă ea.

— De ce?

— Ca să-ți plac duminică.

— Dacă-i numai pentru atât, mi-ai și plăcut.

— Cu atât mai bine; în cazul acesta, chiar dacă n-aş fi frumoasă aş merita-o.

Seara se lăsase. Urcându-se într-o trăsură, ea îi aruncă din vârful buzelor:

— Te aştept.

XXV

Eminescu rămase cu ochii după trăsură; când să se scobore, zări pe Burlă și pe Miron urcând spre Copou. N-avea poftă de vorbă. Intră din nou în grădină, Veronica era mai frumoasă decât și-o închipuise. Ce ochi de apă de mare, dulci și vicleni, ce privire învăluitoare, ce mișcări unduioase! „Un pumn de femeie și un nume de fulg” – spusese ea; dar el o compunea și o descompunea pe retina sa, înaltă, mlădie, dominatoare. Prin aleea pustie, chipul ei îi plutea pe dinainte plin de miresme de mănăstire, de tămâie, de prescure, de sulfină, de fân cosit... Ca la Viena, își simți din nou în ea destinul.

Pentru a se deprinde cu ideea vizitei, îi trebui să cerceteze mai întâi locul. Chiar în acea seară se scoborâse dinspre gospodăria lui Gane spre casa Veronicăi, ceva mai jos, cu un subsol înalt din pricina pantei repezi, cu un cat, la care te urcai pe o scară de lemn într-o verandă întinsă pe toată latura din vale; câțiva brazi în fund și o grădiniță în față. În alte seri pornise din jos și se oprise în ograda goală din față ca să privească jocul de lumini și de umbre dinăuntru.

Numai după vreo săptămână își luă inima în dinți. O zărise la geam și urcă mișcat scara înaltă. Sună și fu intro-

dus într-un salonaș cu pian cu coadă, cu vase de flori și note răvășite, cu câteva tablouri și un portret al Veronicăi în toaletă de seară, cu coafura ridicată. Nu-i plăcu. Răsfoi pe o măsuță câteva numere din *Convorbiri literare*, cu poeziile lui însoțite de semne. Nu venea nimeni. Numai după vreun sfert de ceas intră zâmbitoare, arătându-i pe o etajeră fotografia.

— N-ai lipsit dintre noi; deși m-ai uitat, chipul dumitale mi-a fost totdeauna pe masă și în gând.

El se încurcă în explicări. Se puseră să evoce timpurile de la Viena prinse în pulberea de aur a trecutului. — „Ți-aduci aminte de preumblarea de la Kahlenberg?” — „Ți-aduci aminte de vizita la casa lui Schubert?” Fiecare își aducea aminte și se credea singurul. Întrebau fără să mai aștepte răspunsul.

— Ce-ți mai fac prietenii de la Viena?

Nu-i mai văzuse de doi ani; îi spuse tot ce auzise de Dan, de Chibici, de Țurcan, de Ciocan și de Tancu; de Neagoe nu-i pomeni nimic. Ea așteptă.

— Dar Ardeleanul acela brun?

— ?

— Neagu ori Negru...

— Neagoe, preciză el.

— Da, așa.

Nu mai știa nimic de dânsul.

— Nouă ne-a mai scris, reluă ea șiret. E la Sibiu, la o bancă... e în corespondență cu bărbatu-meu.

Eminescu simți o mușcătură.

— Ștefănuță spune că e un tânăr priceput; vrea să-l ajute: îmi pare că el le-a scris prietenilor de l-au numit la banca din Sibiu.

— Da? făcu poetul, strângându-se în sine ca un arici.

— El și-a mai adus aminte de noi; numai dumneata ai uitat de tot ce s-a petrecut la Viena.

— De unde îți închipui că am uitat? Din faptul ca nu știu ce a devenit Neagoe? I-am pierdut urma și, de altfel, nici nu mai eram prieteni.

— Da? se luminează femeia la față. Și de ce?

— Fără motive; ne ocoleam.

— Da? insistă ea provocator. Să știi că-mi pare bine.

— Nu văd de ce?

— Uite așa – ca și dumitale, fără motiv.

El nu se bucură; se văzu în atitudinea șoricelului încăput în laba pisicii. Tăcu, absent.

— Nu voiam să-ți spun asta, reluă ea. Scoboară din norul dumitale și uită-te puțin și la mine.

— Mă uit.

— Nimic din mine nu-ți amintește Viena?

— ?

— De ce crezi că te-am făcut să aștepti atât?

— Nu știu.

— Văd că tot eu trebuie să-ți spun, suspină ea. Asta e rochia pe care o aveam în Volksgarten.

El recunoscuse rochia de tul albastru, cu brațele goale până în cot; lipsea doar mantila.

— Când te-am zărit pe fereastră, am pus-o anume, doar mi-i vedea cu ochii din vremea lecturii lui Făt Frumos din tei, care m-a mișcat atât:

Și-o cuprinde de călare, Ea se apără c-o mână Însă totuși lui se lasă, Simte inima-i că-i plină.

Și pe umerii lui cade Al ei cap cu fața-n sus.

M-am înșelat; ochii dumitale nu mă mai văd. El pro-

testă moale.

— Pentru a-mi pune rochia asta în amintirea plimbării din Volksgarten, am mai avut un motiv.

— Care?

— După trei ani e timpul să-ți fac o mărturisire; destul m-a muștrat conștiința până acum.

Eminescu se încorda în așteptare.

— Îți mai amintești prinsoarea făcută?

— Firește.

— Ți-am spus că Ștefănuță mă așteaptă în Piața Sfântului Ștefan; dumneata mi-ai propus să-l căutăm mai întâi în Dianagasse. Ne-am înțeles că, de câștig eu, să-mi scrii poezia în album; de câștigi dumneata... să-ți hotărâști singur câștigul. Ai dorit să-mi săruți brațul. Eram tot cu rochia asta. Așa e?

— Așa.

— Am câștigat eu.

— Da.

— Dar n-am câștigat pe drept. Mă spovedesc de-abia acum: eu îți spusesem că Ștefănuță mă aștepta de la zece, pe când noi ne înțelesesem să ne întâlnim la amiază. Înțelegi?

— Înțeleg, dar nu totul.

— Ce nu înțelegi?

— De ce nu mi-ai spus atunci adevărul?

Ea râse:

— Dacă te-ai gândi bine ai înțelege și asta.

— E o viclenie al cărei rost nu-l văd.

— Viclenia, ca toate vicleniile femeilor, își are rostul; nu strică nimănui și face și pe poeți să vadă ceea ce se încăpățânează să nu vadă.

— Anume?

— Ți-am spus că ora întâlnirii era la zece, ca să-ți arăt cât îmi plăcea să stau de vorbă cu dumneata, de vreme ce am putut lăsa să treacă două ceasuri de la ora hotărâtă de bărbatu-meu.

Lui Eminescu nu-i venea să creadă.

— Te-am făcut apoi să-ți închipui că Ștefănuță mă poate aștepta două ceasuri pe o bancă fără să se supere, ca să-ți arăt cât mă iubeste.

— Și pentru ce?

— Ca să conchizi că sunt o femeie ce merită să fie iubită.

— Da?

— De altfel chiar de atunci m-am pocăit că te-am înșelat și ți-am spus: „cât de rău îmi pare că am câștigat!”

Iată înțelesul cuvintelor din Piața Sfântului Ștefan, se gândi Eminescu, în jurul cărora imaginația lui brodase atâtea presupuneri: era numai regretul unei viclenii. Tăcerea lui se prelungea.

— Trage acum concluzia mărturisirii ce ți-am făcut.

— Ce concluzie?

— În privința prinsoarei!

Eminescu dădu din umeri.

— Nu văd.

— Dacă nu te mințeam, ai fi câștigat dumneata prinsoarea și nu eu – șuieră ea, tulburătoare, plimbându-i, ca la Viena, pe lângă gură brațul cald și rotund.

— A! făcu el, lăsându-și buzele pe pielea, albă.

Când, după câteva clipe, își înalță capul, gura îi întâlni gura ce-o aștepta în drum, și amândouă se topiră într-o sărutare lungă.

— Bine că ai înțeles, în sfârșit, că te iubesc, de când

te-am văzut, și chiar de mai înainte, de când ți-am citit primele versuri.

Luându-i apoi capul între mâini, îl sărută pe fruntea boltită:

— Să nu crezi că te-am mințit atunci; te-am mințit acum, doar te-oi face să mă săruți. Nu mă crezi?

Uluit, el îi răspunse:

— Nu știu ce să mai cred.

— Nici nu-i nevoie să știi.

Potolită, blândă, își puse apoi capul pe umărul lui, mormăind:

Și pe umerii lui cade Al ei cap cu fața-n sus.

așteptând să-i cadă și ei, de sus, mana sărutărilor așteptate de atâta vreme.

XXVI

În odaia de alături se auziră glasuri; fata din casă anunță trei domni.

Veronica se desfăcu repede, își tipări părul zburlit în funigei de aur și abia avu timpul să-i trimită o sărutare în scoica mâinii. Se făcură prezentările: domnul căpitan Vornicel, avocatul Oncescu și judecătorul Porumbaru.

— Domnul? întrebă căpitanul, nemulțumit că dă peste o figură necunoscută.

— Domnul Mihai Eminescu, aruncă în treacăt Veronica.

Numele nu-i spuse nimic.

— Se vede că nu ești de aici din Iași, coane, îl iscodi căpitanul.

— Nu.

— Dar de unde?

— De la Botoșani.

— Ești în treacăt aici?

— Mai mult nu.

— Aha, o slujbă?

— Da.

— Ce?

— Directorul Bibliotecii centrale.

Căpitanul dădu din cap cu un „a!” din care se vedea că slujba nu-i părea importantă. Roșie, Veronica simți nevoia să adauge:

— Ai fi putut ști, domnule căpitan, că domnul Eminescu e poet; se vede că nu i-a ajuns reputația până la cazărmile de la Copou.

— Ha! domnul face versuri? Cum nu mi-a dat în gând, după plete? La școala militară și eu făceam versuri; camarazii îmi spuneau „poetul”; ba mă luaseră la ochi chiar și profesorii... Versuri de dragoste, firește, pentru domnișoarele de la Centrală. Eeehei, tinerețe! Știi ce, duduie Veronicuțo, am să ți le citesc la iarnă.

Apropiindu-se apoi de dânsa, o luă de amândouă mâinile și o răsuci ca pe o păpușă cu resort.

— Tiii! făcu el, ia te uită ce rochie nouă! De când o ai, duduie, că nu ți-am văzut-o până acum? Te prinde de minune; ești un vis, cu brațele goale ca Venera lui Milo.

Și fără altă vorbă o sărută pătimaș chiar pe locul unde o sărutase imaterial poetul.

— Să nu te superi, duduie, dar e o nebunie a mea; nu pot vedea un braț frumos de femeie fără să-l sărut.

Roșind din nou, Veronica își trase mâna ușor.

— Domnule căpitan, ai putea să-ți mai stăpânești puțin „nebunia”.

Căpitanul făcu cu ochiul spre odaia de alături:

— E poate acasă „bătrânul”?

Contrariată, ea dădu din cap că nu.

— Cu atât mai bine... Nu că ne supără, dar... e mai bine să nu fie acasă. Tot nu mi-ai spus, duduie, când ți-ai făcut rochia asta?

— Mai de mult.

— De când?

— De acum trei ani, de la Viena, unde am cunoscut și pe domnul Eminescu.

— Aha, dumnealui a făcut studii la Viena?

— Da.

— Ei, atunci, o fi om învățat, își dădu cu părerea căpi-tanul.

Găsind că tăcuse îndeajuns, avocatul interveni:

— Poate v-am întrerupt de la o lectură?

— Nici de cum.

— Nu de alta, dar ne place și nouă poezia: am dori să ascultăm. De domnul Eminescu am mai citit versuri prin Convorbiri foarte frumoase; mai ales una mi-a plăcut; i-am uitat titlul; dar de o strofă tot îmi aduc aminte:

*Călător pe a lumii valuri! De-i vedea în calea ta Luntre,
vâslă părăsite A cui sunt nu întreba.*

Erau versuri de Bodnărescu. Veronica roși; poetul tăcu, absent. Magistratul găsi prilejul să intervină și el:

— N-ai fost mata la studii și la Berlin?

— Ba da.

— Mi-a vorbit Archipescu.

Eminescu roși până în rădăcina părului. Stătu răstignit, așteptându-se și la alte întrebări. Magistratul se gândea la carieră; avea vechime și drept de înaintare; îl luă deci de o parte și-l descusu despre Maiorescu, despre Carp, despre Rosetti, despre felul cum se poartă cu scriitorii, despre ședințele de la Junimea; la urmă, îi mărturisi că avea și el câteva încercări de tinerețe. Până să le vadă Maiorescu, ar fi dorit să i le citească lui. Întorcându-se spre Veronica:

— Ce spui, duduie, facem într-o zi o lectură la mata?

— Cu plăcere, domnule Porumbaru.

— Îl rugăm și pe domnul Irimescu (și-l arătă pe Eminescu); îi spun și lui Archipescu, tot zice că sunteți prieteni.

Pe ghimpi de când se vorbea de literatură, căpitanul sări din loc:

— Ba pe mine să nu mă chemați, că nu vin. Ori dacă vin, să știți că vă citesc și eu versuri.

Avocatul și magistratul râseră. Mulțumit de succes, căpitanul schimbă vorba.

— Dar de ce n-ai venit, duduie Veronicuțo, alaltăieri seara, la Rivallet, cum mi-ai făgăduit? Era o mândrețe de seară, răcoroasă; ne-am primblat cu lăutarii după noi; ba i-am luat și în barcă, de mai-mai să ne răsturnăm.

— Domnul căpitan, interveni avocatul, nu ne vorbește și de Mimi, cântăreța sosită de la Paris.

— Cum să nu vorbesc, Oncescule, că numai să vorbesc mai pot; de apropiat nici chip, din pricina ta. Să-ți spună și Porumbaru, cât a suspinat și s-a uitat galeș la dânsa.

Căpitanul luase vânt.

— Nu zău, duduie, că pe domnișoara Mimi o rechiziționează Oncescu; nici n-ai s-o vezi. Dar e o frumusețe în grădină, în boschete, pe lac, pe lună plină, de-ți vine să-ți deschii nasturii de la tunică în fața naturii.

Oricât era de absent, Eminescu nu putu să nu zâmbească în fața acestei expresii ciudate a satisfacției estetice.

— Vino, duduie, că o să petrecem, de-o să pomenești; ș-apoi știi că fără mata nimic n-are haz; întrebă și pe dumnealor. Mă, Porumbarule, nu ți-am spus alaltăieri seara, că ne lipsește duduia Veronica și că numai unde-i

ea se petrece bine?

— Da, da, mormăi Porumbaru; spunea, spunea, dar cu ochii o mâncai pe Mimi.

— Bine, mă, nici ochii nu vrei să-mi mai rămână? Uite o să mi-i scot de acum.

Stânjenită de flecăreala căpitanului, Veronica tăcea. Căpitanul făcu iarăși cu sprinceana spre camera de alături.

— Ori poate nu te lasă „bătrânul”?

Ca și cum n-ar fi auzit, Veronica nu răspunse.

— Știi ce, duduie? Fă ce-ai mai făcut. Lasă-l acasă. Nu-i place, nu-l silește nimeni să vină la petreceri. Tinerii cu tinerii, bătrânii cu bătrânii, nu așa, domnule Irimescu? Spune-i și mata o vorbă, că poate ai mai multă trecere decât noi, că zici că o cunoști de când erai la Viena; ehei! Eu pe atunci nici nu venisem în garnizoana Iași; îmi mâncam amarul la Huși...

Toți tăceau.

— Cine tace aprobă, reluă sentențios căpitanul. Care va să zică ne-am înțeles, duduie. Mata vii cu madam Ceruleanu; am grijă să vorbesc eu cu dumneaei, și pe urmă te aducem noi acasă.

Stacojie, Veronica șuieră printre dinții strânși:

— Nu vin, domnule căpitan, cu un ton atât de hotărât încât pricepu și căpitanul că nu mai avea de ce stărui.

— Bine, biiine! făcu el oarecum încruntat. Dacă du-duia nu vrea, nu-i nimic de făcut.

Ochii lui și începuseră, de altfel, de a iscodi prin toate colțurile salonașului.

— Da' nu văd măsura? Ce zici, duduie Veronicuțo, nu facem un ghiordumaș, așa la repezeală, ca să ne treacă de urât.

Veronica scrâșni din nou:

— Nu-i momentul de cărți; de altminteri, domnul Eminescu nici nu cunoaște ghiordumul.

— Ei, asta-i acum! Parcă numai ghiordumul e pe lume... facem o panță... un maus... un stosișor...

Eminescu dădea mereu din cap că nu știe.

— Facem, coane, atunci o concină prădată, ori un tabinet, că doar aestate le-ai fi cunoscând.

Eminescu dădu din nou din cap.

— Tiii, coane, da' ageamiu mai ești! D-apoi ce-ai învățat pe acolo pe la Viena și pe la Berlin, dacă nu cunoști nici tabinetul? Ehe, o să te dai la brazdă, aici la Iași; o să ajungi doftor în ghiordum.

Eminescu nu-și dădu osteneala nici să răspundă, nici să râdă.

— La urma urmei, dacă dumnealui nu cunoaște niciun joc să-și ia pedeapsa! Să facă pe chibițul; uite chiar lângă mine, că eu n-am cabale ca Oncescu; oricât oi pierde, nu mă supăr. Ce zici, coane?

Poetul nu zicea nimic; n-avea decât un gând: să plece.

— Ori dacă nu-ți place să faci pe chibițul, atunci ia o carte cu poze ori un album, uite cea de colo, cu fotografiile duduii Veronica, de când era fetiță de cinci ani.

Și deschizând albumul:

— Uite la ea, ce mumușică-i, mânca-o-ar mama!

Eminescu se sculă să plece; roșie, Veronica se repezi la dânsul:

— Mai stai, că doar nu jucăm... Mai bine să-ți cânt ceva ce-ți plăcea la Viena, aria Violetei din *Traviata*.

Luându-i-o înainte, căpitanul și începu să fredoneze:
Addio cu pasat

trecând apoi la:

Toreador, june cavalier.

Eminescu stăruie în hotărârea lui. Era târziu și trebuia să meargă și aiurea. Își luă rămas bun.

— Domnule Irimescu, îi tăie calea Porumbaru, cred că ne-am înțeles în privința lecturii. Duduia Veronica o să ne cheme într-o seară și atunci o să citesc și eu încercările mele... Nu e mare lucru. Iar dacă ți se pare nimerit, le citesc apoi și la Junimea...

— Negreșit, mormăi șters poetul și plecă.

— Dar ageamii mai sunt și poeții aiștia! bombăni căpitanul mulțumit că scăpase de dânsul. Niște încurcă lume. Și eu făceam versuri în tinerețe, dar aiasta nu mă împiedeca să știu toate jocurile. Să vezi, coane, ce bacara îi trăgeam cu dicționarul de franceză al lui Codrescu, pe bancă, chiar în timpul orei de lecție!

XXVII

Eminescu ieși atât de uluit, încât mai să lunece pe scara înaltă de lemn; în uliță rămase puțin pe gânduri; nu-i venea să se întoarcă acasă, în „balamucul” de la Trisfetite unde, prea zgomotoși, prietenii nu l-ar fi lăsat să-și vină în fire. Avea nevoie de singurătate. Porni la deal spre casa lui Gane și nu coti spre grădina Copoului, pentru a nu se întâlni cu alții. Merse pe uliți laterale și ieși în dreptul zidurilor părginite ale cazărmii zidite de Grigore Ghica. Pe deal, sus, lume încă multă; prin ronduri, pe înserate, tarafuri de lăutari încântau cucoanele din trăsurile de casă oprite. Gonit, el trecu de ronduri, de Viață lungă, unde câțiva cheflii își începuseră larma, și nu-și încetini pasul de cât când se văzu în câmp, în mirosul de fânețe.

Scena de la Veronica îl destrămase: îmbrăcarea rochiei de la Viena, insinuările cu Neagoe, răstălmăcirea prinsoarei făcute acolo, de nu mai știa care-i adevărul, provocarea sărutării depășeau cu mult viclenia necesară înțetirii setei lui amoroase. Ochii ce se lăsau galeși și posedau pentru a se îndrepta apoi aiurea, pe altul, sau absenți, îi plăcuseră de la început la Viena; dar apariția și dispariția lui Neagoe, pe un fundal de echivoc, îi încetoșaseră ultimele săptămâni. Încă de atunci, chiar în prezența ei, simțise

nevoie de a o îndepărta, pentru a o sculpta din nou în imaginație, așa cum o voia, ideală. Atitudinea de astăzi îl uluise. Îl provocase, și, deși era câștigătorul provocării, nu avea satisfacția biruinței. Suava plăcere de câteva clipe a sărutării nu-i amortise luciditatea; își dădea seama de arta cu care îi adusese buzele pe braț și îi primise apoi sărutarea în drum, ca și de alintul capului lăsat pe umăr într-un cadru de reminiscență literară. Ceea ce urmase îl răscolise la fel prin vulgaritate și intimitate suspectă. Căpitanul o răsucise ca pe un obiect propriu și posedat; îi mozolise brațul cu o lăcomie de stăpân acolo, unde el, după trei ani, abia îndrăznise să-și lase buzele ca o rouă. Și-i închipuia acum jucând ghiordum: ea, picior peste picior, fumând țigară după țigară, în timp ce el îi strângea, pe sub masă, pulpele între cizme; imaginea grupului îl revoltă.

Străbătuse câmpia aproape pustie și intrase în pădurice, unde se opri „La Olimp”, vila lui Pester; se înfundă, departe, într-un boschet, luminat doar de ciobul lunei. Își aruncă pălăria pe iarbă și se uită în vinul chihlimbării, ca și cum ar căuta ceva. Se simțea abătut, sfârșit. Se concentra cu toată puterea imaginației asupra trecutului; voia să alunge prezentul, voia să risipească imaginea femeii viclene și senzuale, voia să uite scenele de vulgaritate, pe care le trăise; de ar fi putut, ar fi smuls și sărutul ce-i ardea încă gura. Își lunecă amintirea la întâlnirea din Muzeul de la Viena, la primblarea din Volksgarten, la toate rătăcirile lor de odinioară pe cheiuri, prin biserici, prin parcuri, prin jurul Vienei, și, mai pe urmă, la imaginea ideală a Veronicăi, așa cum o crease el și și-o însufletise. Aceasta era Veronica lui și de când o născocise îl urmase în toate rătăcirile și se mulțumise cu toate lipsurile lui; nu murmurase niciodată, nu-l înșelase și-l mângâiasă de ori de câte ori se simțise

abătut. O purtase cu el doi ani la Berlin, și o luase la Königsberg. I se arătase și în preajma Iașilor, unde îl părăsise în tren... Cu fruntea în palme, rămase așa, ca să-și adune toată puterea lui de viziune interioară, pentru a o readuce alături, la masa boschetului luminat numai de ciobul lunii. Icoana ideală a femeii nu venea însă; dispăruse. În fundul paharului cu vin chihlimbariu, nu vedea decât imaginea unei femei cu râs senzual, jucând cărțile picior peste picior; un ofițer o mușca lacom de brațul gol... Veronica ideală se făcuse nevăzută; imaginația nu mai reușea să o evoce... Abia pe la miezul nopții se întoarse în „balamucul” de la Trisfetite, unde cei doi prieteni îl primiră cu miorlăituri amoroase de cotoi cățărați pe streășină casei.

O dată cu primele sloate de toamnă, când și fulgii de zăpadă nu se îndură să cadă ca să nu se murdărească, noroiul început a se așterne și pe viața lui Eminescu. Maiorrescu se resemnase în fața situației. Voise să facă dintr-însul un profesor universitar și nu ieșise decât un bibliotecar; dar mai era și un poet, un mare poet. Cum pricepea condițiile speciale, nu-i arătase nicio nemulțumire. Nu-i trebui însă mult lui Eminescu ca să facă experiența vieții publice. Crezându-le mai în calea trăsnitelor, ocolise situațiile înalte; preferase să se adăpostească într-un colț, unde să nu-l tulbure nimeni. Se înșelase; tocmai posturile mici sunt mai expuse furtunilor.

Se pusese, de altfel, pe lucru chiar de la început; setea lui de absolut concepușe pe dată planuri mari, reforme îndrăznețe; dintr-o bibliotecă, în care nu se rătăceau decât școlari fugiți de la școală ori cititori de romane sentimentale, el voia să facă o bibliotecă modernă cu cărți rare și cu întregul aparat al erudiției apusene. Lucra și ore suplimentare la alcătuirea unui catalog, iar când prietenii de

la „balamuc”, îl îndemnau să-și mai astâmpere zelul și să mai lase lucrul pe seama altora, el le răspundea cu dispreț:

— Știu că suntem o țară, unde fiecare poruncește câinelui și câinele pisicii și pisica șoarecului, iar domnul șoarec își atârnă porunca de coadă, iată că, în ciuda tradiției locului, eu n-o să poruncesc nimănui ci o să fac totul singur.

Putea să facă totul singur, dar nu să și schimbe obiceiurile țării. O intrigă politică i se înnodă repede în jur; ura față de junimiști se răsfrânse și asupra lui, iar un aventurier bucovinean manevra să-i ia locul. Harța de fiecare zi amenințarea de a fi scos din post, îl umplu de amărăciune și-l făceau să ocolească lumea. Se mută de la „balamuc”, într-o odăiță mizeră, ca de obicei.

XXVIII

Pe la Veronica a mai fost, negreșit, și din nevoia de a compara realul cu idealul, în speranța ascunsă de a le putea cândva contopi. Speranță zadarnică; divorțul între cele două femei se săpa tot mai adânc.

Venise, de altfel, și la câteva ședințe literare, unde ea îl prezentase ca pe „cel mai mare poet al nostru”, fără a-i convinge și pe ceilalți; îi crease totuși o atmosferă de prețuire ce-l întrema. Ascultase, firește, și multă literatură slabă; magistratul își citise încercările, niște excursii pe la mănăstiri și pe la Ceahlău, și-i ceruse cu stăruință părerea:

— Țin numai la părerea dumitale, îi adăugase la ureche, iar când i se păru că-i mulțumitoare, îi ceruse să-l introducă într-o sâmbătă la Junimea „când o fi și domnul ministru Maiorescu”. La plecare îl întrebase: „dacă e adevărat că trece de la Instrucție la Justiție?” Mărturisi că nu știa nimic; celălalt zâmbi cu tâlc: „discreție, înțeleg”. Avocatul nu-l mai confunda acum cu Bodnărescu. La nevoie, îl apostrofa chiar cu câte o strofă din Venera și Madona. Recunoștea, totuși, cu sinceritate că nu înțelegea nimic din:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este

— Nu zău, duduie Veronico, spunea el, mata înțelegi

ce e „un braț molatec ca gândirea unui împărat poet?”
Parcă ar fi pășărește.

Veronica înțelegea; apăra poezia cu căldură; o recitea, o interpreta în total și apoi vers cu vers, revenea asupra imaginilor în parte. Avocatul nu părea însă convins; deși avea rezerve, „admira” totuși.

— Bine, duduie, dacă spui mata, trebuie să fie cum spui. Și eu îl admir pe domnul Eminescu, dar l-aș vrea mai clar, pe înțelesul nostru. Uite (și caută prin niște reviste răvășite pe pianul cu coadă, până ce găsi ce-i trebuia), uite cât de bine te pricep pe mata.

Citi:

Încetează de mai plânge, Inimă fără de noroc, Căci prin lacrimi de sânge Nu s-alină, nu se stânge Al durerii mele foc.

— Limpede, frumos și te mișcă; poezie pentru cititori, pentru inimă. Or fi imagini noi „Venera, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie” ori „Rafael pierdut în visuri cănt-o noapte înstelată” – dar e mai multă erudiție decât emoție.

Miron se amestecă și el în discuție; gustul lui mergea tot pentru poezia simplă de „doi”, pentru poeziile populare. Atmosfera Junimii și prietenia lui pentru Eminescu îi impuneau însă să-i ia apărarea cu căldură; fără să-l înțeleagă, și ceilalți intelectuali, mai ales profesori, se arătau îngăduitori din pricina reputației poetului tot mai sporită; influența Junimii începuse să-și dea roade. Neînduplecat, numai căpitanul Vornicel se declara tot așa de „român” ca domnul Eminescu și pretindea deci să înțeleagă orice se scrie pe românește. Îi apuca de nasture pe vecini.

— D-apoi bine, coane, și eu am făcut poezii, nu mi-i rușine s-o spun, dar erau poezii și numai eu știu câte succese am cules de pe urma lor. Aș vrea să văd ce înțelege

o fată din „*ideal pierdut în noapte*”, din „*Venera, marmoră caldă*” și alte trăsnăi la fel.

Profesorul Valeriu Pizone, de fel din Ardeal, scutura gânditor din cap. El se ocupase cu metrica și cu prozodia și admitea îndrăzneala în imagini, „că doar așa au purces și străbunii noștri Horațiu și Catul, dar musai trebe ca regulile prozodice să fie păzite.” Luă revista și citi poezia intonând-o ritmic. Și subliniind erorile ritmice:

Venere, marmură caldă... Te-a văzut și-a visat raiul... Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin Ți-am dat palidele raze... Fruntea mea este trezită... Cu inima stearpă... Și ador pe acest...

— No, vezi domni ata, îl luă el deoparte pe Eminescu, și eu încă admir imajele dar nu pociu admite greșelile de prozodie; accentul ritme trebe musai să se suprapună pe accentul tonic.

Eminescu, negreșit, promitea ca poet, dar „minten trebe să studieze pe Mureșan, care acela iaste cel mai mare poet”.

Eminescu nu răspunse, declarând totuși că n-are pretenția de a fi poet și că scria și el în orele libere și cât îl ajutau puterile.

— Așa da, coane, încuviință atunci căpitanul. Serviciul e serviciu, aiasta mai întâi.

Și apoi tot mai familiar.

— E munca grea la bibliotecă?

— Așa și așa.

— Dar leafa e tot așa și așa?

Eminescu zâmbi acru.

— Mai mult așa decât așa.

— Cât? stăruie căpitanul.

— Vreo două sute de lei.

— Slab, coane, se indignă el; e de post.

Căpitanul nu-l putea suferi, de când îl văzuse răsfățat de toată lumea, și mai ales de „Veronicuța”, care, de cum sosea el, împrăștia din ființa ei o mulțumire, o fericire fătuse. În zadar se încerca să aducă vorba de o petrecere la Rivallet sau să-i pipăie rochia cu degete ce cunoscător, ea nu-l asculta.

— A venit și poetul! exclama ea, ca și cum ar fi apărut soarele după o săptămână de ploaie.

Se puna apoi să citească poezii cu o voce suavă, muzicală; îl ruga și pe dânsul să citească din versuri inedite și nu mai contenea cu laudele, în timp ce într-un colț căpitanul fredona:

Hai, Ileană, la poiană Ileană, Ileană,

Fără să fie rugată, Veronica trecea apoi la pian, și se acompania; cu sopranul glasului ei cânta arii din Verdi, ori tremura patetic *Steluța*. Unii cereau cântece populare, ardelenesti. Căpitanul spuse că și el cunoaște o doină ardelenescă.

— S-auzim, ceru domnul Valeriu Pizone.

El porni pe dată cu glasul spart:

*Lele cu bărbat bătrân, Leagă-i o funie de gât Și te du la târg
cu el De mi-l vinde frumusețel. Dar nu-i pune prețul mare, Doar îl
cheltuiești pe cale. De ți-a da treizeci și opt Dă-l cu funie cu tot.*

Bătu un vânt de gheață; Veronica roși până în rădăcina părului. Miron dădu cu cotul lui Burlă; „Al dracului căpitanul, cum de aduse vorba de funie în casa spăzuratului”. Se simțea nevoia unei înviorări. Porumbaru și Oncescu stăruiră:

— Cântă-ne mata, duduie Veronica, o doină ardele-

nească.

Nu se lăsă rugată; cu privirea la Eminescu începu:

Spune, mândră, maică-ta Să-și închidă ulița Tot cu lîn și cu pelin Să ne întâlnim rare ori, Toată ziua de trei ori Și s-o închidă tot cu glaje, Că doar nu s-a sparge. Numai sâmbăta o dată, Duminica ziua toată.

Cu ochii închiși pe jumătate, prăvălit în fotoliu, legănat de chemarea suavă a glasului de boabă de cleștar, Eminescu asculta. Se înălța în văzduh unde plutea, descărnat, golit de materie, spirit pur împăcat în sine. Uită de căpitan, uită de domnul Valeriu Pizone, care-l trimetea să studieze pe Mureșan, uită de ceilalți, de prostia omenescă, de răutate, uită de intrigi, de Vizanti și de Petrino; uită de mizeria ce-l întovărășise de când se născuse; plutea peste omenire, peste toate; glasul femeii îi susținea zborul și nu-l lăsa să se prăbușească. Cătă la ea printre gene; cât de gingaș, cât de mlădios se mișca; cât de învăluitoare privea. Când se ridică de la piano ca să vină la dânsul i se păru o pasăre ce fâlfâie din depărtări. Avea un farmec nelămurit, de care nu se putea desprinde. Muzică, minciună universală, iluzie a sufletelor! Nu numai muzica glasului ci și muzica întregii ființe; armonie de linie și de planuri; beție de culori și de arome.

— Ira, du-duie Veronicuțo, tună căpitanul, da' ia mai lasă-l încolo pe dumnealui, nu vezi că doarme? Mai zî-ne ceva să ne meargă la inimă!

XXIX

Deși n-o mărturisise nici prietenilor de la „balamuc”, nici celor de la Junimea, dragostea lor ajunsese cunoscută de toți. Tăcerea nu-i slujise la nimic; știau toți mai mult decât dânsul. Unii își închipuiau că-l văzuseră primblându-se noaptea prin fața casei, Veronica așteptându-l la fereastră; alții îl zăriseră intrând noaptea și pe ea deschizându-i ușa numa în capot; îi întâlniseră sub tei ținându-se de mâini, și pe ulițe lăaturalnice, îmbrățișându-se; îi surprinseseră chiar pe gangul unui hotel mai dosnic. La numele ei, prietenii zâmbeau ori clipeau cu tâlc; unii îl întrebau de-a dreptul „ce mai face Veronica?” ori „de când n-ai văzut-o?” I se dădeau, firește, și sfaturi: e frumoasă, dar a avut multe aventuri; nu-i rău să o iubească, dar să nu pună prea mult temeii; să nu se încurce cu o femeie iubeață. Prietenii mai bătrâni de la Junimea îi făceau și ei aluzii: fiecare să-și trăiască tinerețea; poeții au nevoie de o Muză; pe un poet nu-l poate înțelege decât o poetă. Cu gândul la atitudinea ei, din timpul când era încă elevă la Centrală, Maiorescu încuviință și el: „Ușurică, doamna, nici vorbă! Îl va face să sufere; nu strică; ca să poată cânta frumos, e bine ca poeții să sufere”. Pe Micle nu-l compătimea nimeni.

„Cine l-a pus să-și ia o nevastă cu treizeci de ani mai

tânără!... Să plătească, după legea naturii”. Toți credeau de altfel că închide ochii. Veronica aflase și ea că „trăiește” cu Eminescu; scenele petrecute, în adevăr, la ședințe erau răstălmăcite și mărite, mai ales de cei ce n-o cunoșteau. Întâlnirile întâmplătoare erau comentate iar plimbările de la Copou cunoscute de toți. Nu le păsa însă de ce se spunea: el, din indiferență față de părerea altora, ea și din dragostea ce-o ridica dincolo de rău și de bine și din măgulirea de a fi iubită și cântată de cel mai mare poet al țării.

Legătura lor rămăsese încă pe loc: în timp ce prietenii se întrebau „nu s-a sfârșit încă?” ea nici nu începuse; starea de dorință nerealizată îi menținea în același nor de poezie și încântare. Nerăbdătoare, jignită chiar, se mira, se supăra, dar dulceața sentimentului, pe care i-o citea în ochi și în toată făptura lui ireală, o făcea să se resemneze. Cum inițiativa e totdeauna de partea bărbatului, nu-i rămânea decât să aștepte. Își scriau și își făceau versuri. O dată, într-o seară, după te se uitaseră sub un tei din alea lui Grigore Ghica, el îi trimise patru stihuri:

*Și dacă se întâmplă pe tine să te văz Desigur că la noapte un
tei o să visez; Iar dacă se întâmplă să întâlnesc un tei, Desigur
toată noaptea visez la ochii tăi.*

adăugând:

„nu rimează bine, dar nici mâinile noastre nu rimează, căci a mea e urâtă și a ta albă și subțire și tot se strâng câteodată într-o singură strofă de zece degete”.

Ea îi răspunse:

*Teiule bătrân și sfânt, Ai adus iar pe pământ Pace, liniște,
iubire Peste suflete și fire. Teiule cu ramuri multe, Cine știe să
le asculte, Povestind cu duioșie Glasul trist al poeziei. Teiule, cu
floarea ta Încununi iubirea mea, Ca să plece mai departe Du*

iubitului o carte.

adăugând jos:

„la revedere, îngerul meu de pază, la revedere”.

Sufletește, el se zbătea ca totdeauna între atracție și respingere; se exalta și colinda cu imaginea ei toate mahalalele și grădinile Iașilor, făurind dintr-însa tiparele actualelor și viitoarelor lui poezii; se îmbăta de aroma viiunii lui interioare; când o vedea, mai ales în mediul ei, între căpitanul Vornicel, avocatul Oncescu și magistratul Porumbaru avea numai decepții; i se părea frivolă și ușuratică: uita și șoaptele altora și se irita. Se săpa, astfel, tot mai adânc prăpastia între realitate și imaginație. După ce-l făcuse să se dea la o parte în fața tuturor problemelor practice ale vieții, complicându-le, și raportându-le la o măsură cosmică, setea de absolut îl arunca acum în aceeași atitudine negativă; căruia noaptea opera ridicată peste zi. Se afla tot la punctul de plecare; imaginația înălța construcții fantastice așa cum le voia, cu ogive gotice și cu horbote dăltuite în piatră cenușie, în care atârname de mult leagănul unei Veronici neprihănite și adormite cum îi păruse la început, și cum, cu toate dezmințirile brutale ale realității, o mai vedea uneori, extatic, prin întuneric.

În jocul ascuns al forțelor lui sufletești intrau și rezervele impuse de prezența lui Micle. Putea demnul căpitan Vornicel să arate cu ochiul spre camera de alături cu: „i-aici bătrânul?” Ori: „mai lasă-l acasă, tinerii cu tinerii și bătrânii cu bătrânii; hai cu noi la Rivallet” – prezența lui Micle îi impunea... La Viena se arătase prietenos; nu-l înțelegea, dar credea în talentul lui, pentru că i-o spusese Veronica; naționalist, îi aproba și naționalismul; doar legătura cu junimiștii „cosmopoliți” nu-i prea plăcea. Găsindu-l o dată în birou cu capul între mâini, pitic și bărbos, sculându-se

în picioare, Micle îi spuse solemn:

— Ia loc, domnule Eminescu.

După gheața tonului, el înțelese că sosise momentul socotelilor; era cu neputință ca zvonurile să nu-l fi ajuns. Între degete ținea o foaie de hârtie, o scrisoare.

— Cunoști dumneata pe fratele Petru?

Nu știa de ce Petru e vorba.

— Pe prietenul meu Petru Suci.

Eminescu avu, brusc, viziunea bătrânului ursuz și arțăgos, profesor la Facultatea de drept, care, venit de atâția ani la Iași, stropșea limba mai rău de cât studenții de la Viena. Pe când se întorcea cu câțiva prieteni zgomotoși de la o grădină de vară, îl văzuse o dată, apărând din iedera unui cerdac, numai în cămașă de noapte și cu pușca în mână:

— Dacă nu tăceți – derbedeilor – eu vă pușc, le strigase amenințându-i cu pușca.

Și cum larma tinerilor nu încetase, din spate, auzise tot mai nestăpânit:

— Vă pușc! vă pușc! până ce o descărcătură spărsese liniștea mahalalei.

Altă dată îl văzuse într-un restaurant, unde, slugarnic, chelnerul îl întreba profesional:

— Ce doriți, coane?

Ursuz, bătrânul răspunsese:

— Ce ai?

— Să vă dau, coane, o friptură de pui.

Stropșit el se răstise:

— Mâncă tu!

— Un biftec, coane; ceva extra.

— Mâncă tu!

— O friptură de nișetru, un crap umplut, anghemacht de pui ochiuri cu spanac, cotlet de purcel... își recita, omul, pe nerăsuflăte, lista.

După fiecare propunere, bătrânul îi arunca în față disprețuitor:

— Mâncă tu!

Chelnerul se opri se prostit.

— Atunci ce să vă dau?

— No, să-mi aduci numai doar un papricaș bine arde-iat, rostise, în sfârșit, arțăgosul profesor.

La întrebarea lui Micle, Eminescu răspunse, așadar, zâmbind ușor:

— Îl cunosc.

— E prietenul meu cel mai bun.

Tuși puțin, căutându-și începutul.

— Să nu te miri de ce-am să-ți spun acum; dacă aș fi crezut că merită, ți-o spuneam mai de mult; nu merită însă; numai întâmplarea că m-ai găsit cu scrisoarea asta a fratelui Petru în mână mă face să-ți vorbesc. Nu e întâia. Mi-au venit și altele; fiind însă anonime, le-am aruncat pe foc, după primele rânduri; cine n-are curajul să iasă la lumina zilei, nici nu merită să fie citit... Acum e altceva. Scrisoarea e iscălită și încă de prietenul meu cel mai bun: de fratele Petru, despre care, pentru că e dintr-o bucată, și nu știe să-și pună frâu limbii, lumea spune că-i smintit. Nu-i smintit. E sincer. Citește și dumneata.

Eminescu respinse cu energie scrisoarea.

— Bine, înțeleg; atunci iată de ce-i vorba: de relațiile dumitale cu Veronica.

Palid, poetul se ridică în picioare.

— Nu te irita, domnule Eminescu; dacă te iriți, ce să

mai zic de mine, care sunt mai în joc ca dumneata? Cum ți-am spus, zvonul mi-a venit de mult la ureche prin anonime; mă doare numai că a ajuns să creadă și fratele Petru. Ca să te liniștesc, trebuie să-ți spun că eu nu cred nimic. Te cunosc și mi-ai inspirat simpatie de la început; aş exagera totuși dacă ți-aș spune că-mi pun mâna în foc pentru dumneata. Mi-o pun însă pentru Veronica, încheie el solemn.

Abia după câteva minute de tăcută reculegere, putu relua cu aceeași atitudine cerută de împrejurări:

— Gura lumii, știu... Din diferența de vârstă dintre mine și Veronica vin toate zvonurile. „Bătrânul” – îmi spun toți. „Bătrân” – la 54 de ani! Ai să-i ajungi și dumneata și ai să te convingi că la vârsta asta omul nu e chiar bătrân și mai are ani de vigoare... Prevestirile de amenințările de viitor le-am auzit, de altfel, de la început, chiar din momentul când le-am anunțat prietenilor că am de gând să mă însor cu Veronica... Fratele Petru a avut grijă să-mi spuie pe față: „nu te apuca de prostii, Ștefane, la vârsta ta, te însori pentru alții”: ce să-ți mai pomenesc de ceilalți, care se uitau la mine cu milă. Nu i-am ascultat, și de aici toată pricea. Toți așteaptă să li se împlinească prevederile; unii spun că s-au și împlinit. Iată că nu s-a împlinit nimic. Își pot închipui orice vor. Uite că și fratele Petru a început să creadă că-mi atrage atenția să mă feresc de dumneata... că lumea zice... las' să zică!... Ba un anonim îmi scria că te-a văzut – cu ochii lui – sărind pe fereastră... Privește câți metri sunt de la fereastră în curte. Acrobat să fii și n-ai putea sări. Nici n-a aflat că aici spre stradă mă culc eu... nu mi-a văzut casa... Eu o cunosc însă pe Veronica. Nu știu dacă mă iubește și cât mă iubește; astfel de lucruri nu se pot ști. Sunt sigur că e o femeie cinstită; ușurința ei

e copilărie (douăzeci și patru de ani!); e o copilă vrednică și apoi e mama copiilor mei; nimic nu mă poate zgudui din credința mea într-însa.

— Iată pentru ce, adaoase el, nu te întreb nimic, și nici nu te rog să nu mai vii pe la noi până s-o potoli gura lumii, pentru că știu că gura lumii nu se va potoli niciodată. Lu-mea vrea să ispășesc crima de a fi luat o soție mai tânără. Dacă nu ești dumneata, va alege pe altul și am mai multă încredere în dumneata de cât în alții. Pe urmă știu că Veronica te prețuiește și te admiră; ea e poetă ca și dumneata și vă înțelegeți: îi dai o prietenie, pe care eu nu i-o pot da. Nu ne ocoli; mai mult chiar, ceea ce primesc eu anonim despre Veronica, îmi închipui că primești și dumneata ca să vă strice prietenia. Ei bine, ascultă-mă pe mine: să nu crezi.

Noaptea se lăsase în birou; tăceau de mai multe minute; nu mai aveau ce să-și spună. Poetul își luă rămas bun; Micle îl conduse pe întuneric până la ușă, unde, pe nevăzute, suspină ca pentru dânsul.

— Și apoi e rău să-ți faci iluzii, dar e și mai rău să le pierzi.

Cum se văzu în ulița povârnită, i se păru că piticul solemn și sublim prin încrederea în nevastă și mai ales prin nevoia de a trăi din ea și prin disperarea, pe care i-o simțise în glas, de a n-o pierde, se așază de-a curmezișul între dânsul și făptura reală a Veronicăi.

XXX

Veniră apoi pentru poet vremuri tot mai grele. În urma intrigilor trebui să facă loc aventurierului Petrino; iată-l smuls din „pacea cărților” și, pentru a i se da o compensație, zvârlit pe drumurile Iașilor și Vasluiului ca revizor școlar. Se aruncă și în această modestă funcție cu același zel și iluzie reformatoare. Căderea de la putere a junimiștilor îi aduse însă după scurtă vreme înlocuirea brutală și un proces de înstrăinare de cărți ale Bibliotecii și de folosire „în uz personal” de obiecte din mobilierul ei: două scaune, o masă, un dulap nou și altul vechi. Ca să nu rămână pe drumuri, prietenii îi găsiră o mizeră întrebuințare la *Curierul de Iași*, o foaie de anunțuri oficiale ale Curții de Apel, unde scria și cronici culturale și dramatice, necitite de nimeni; intrând în conflict pe chestie de demnitate profesională cu proprietarul tipografiei, se trezește aruncat pe asfaltul înfierbântat al orașului. De mult nu mai avea putința unei locuințe cuviincioase; umbla de colo până colo prin odăi cu chirie, pe care nu le putea plăti totdeauna; se adăpostește, în sfârșit, în bojdeuca proptită pe furci putrede a lui Creangă, pe coasta Văii Plângerii. E deprimat, distrus; ocolește lumea și de rușinea lui și a ei; se închide într-însul, rumegându-și vechiul pesimism, cu

brațele încrucișate în fața fatalității și cu ochii spre absolut. Veronica îi străbate viața cu proiecții de lumină și cu muștrări de conștiință; o amestecă în toate desperările lui fără să i le spună, deși ea le înțelege. Umilința și-o ține pentru dânsul; nu vrea să o sporească prin mărturisiri. Nu mai avea ce căuta la Iași.

O întâmplare îl scoase însă din noroiul desperării. Prietenii bucureșteni de la Junimea îi găsiseră un post de redactor la *Timpul* de curând înființat. Nu era de ales: nu mai avea ce căuta la Iași; nu va mai întâlni pe stradă pe magistratul avansat, în sfârșit, de noul guvern, care se făcea că nu-l mai cunoaște; nu va mai întâlni privirile echivoce ale trecătorilor ce începuseră să-l arate cu coada ochiului pe Lăpușeanu. La București, alți oameni, alte posibilități – într-un cuvânt alt aspect al mizeriei. N-avea însă cu ce pleca; „n-avea cu ce-și transporta cărțile, manuscrisele, ciubotele vechi, lăzile cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe – roiuri de avere mobilă în sens larg al cuvântului”. Ceru un avans și i se trimiseră două sute de lei: respiră ca un om scăpat din temniță și începu a-și strânge boarfele.

Duminică mohorâtă de miez de octombrie. Scoborî din mahalaua lui îndepărtată prin Sărărie până în Butu, pe care o străbătuse de atâtea ori. Zi leșietică; cer jos cu norii de lână țigaie. Deschise poarta grădiniții, și urcă scara repezită de lemn, trecu prin verandă și intră în salonaș, unde nu găsi decât pe Micle cu fratele Petru, țăpos și zbârlit. Deși îl cunoștea, instinctiv, se uită la dânsul dușmănos. Când auzi cum îl cheamă, mormăi ursuz sub mustața mare, albă:

— A, dumnealui e... e... hm...!

Se opri tușind, din ce voise să spună, pentru a încheia

morocănos:

— Dumnealui e junele, care scrie poezele pe placul damelor ieșene?

— Ei, și tu, frate Petru, interveni blând Micle.

Bătrânul îl cercetă pe sub ochelari cu o atenție răuvoitoare; vroia să vadă cum aduce omul, după care nebuni-seră „damele ieșene”. Într-un târziu, dădu deziluzionat din cap, ca și cum nu i-ar fi găsit nimic deosebit.

— No, încheie el sentențios, poezia când nu e de jeniu ca la Mureșan, e o aberațiune, o emasculațiune.

Eminescu nu-i răspunse, ci-i arătă lui Micle motivul venirii; voia să-și ia rămas bun înaintea plecării la București.

— Ce spui, domnule Eminescu? sări Micle. Te muți la București? La asta nu mă așteptam. Nici nu-ți închipui cât de rău îmi pare că pleci și cât de rău o să-i pară și Nicuței că n-a fost acasă să-și ia rămas bun.

Fratele Suciu îl privi ca pe o dihanie nemaivăzută încă; în semn de veșnică dezaprobare, un tic nervos îi ridica mereu umărul drept. Nu-i veni să creadă că „aberațiunea” lui Micle ajunsese până acolo. Pufnea și bombănea.

Micle continuă cu glasul pătruns de o adâncă sinceritate:

— Cunosc, domnule Eminescu, toate mizeriile ce ți s-au făcut, și nu o dată am regretat că n-ai fost lăsat să lucrezi în liniște. Eu ți-am mai spus că nu mă pricep la poezie, dar Veronica se pricepe și știu cât te admiră. Cred și eu în talentul dumitale, și mi-a părut rău de șicanele ce ți s-au făcut, ba de procesele ce ți s-au ridicat de către guvernul ăsta nou...

Fratelui Petru nu-i mai ajungea acum să scuture nervos din umeri; vorbele lui Micle îl înăbușeau; se ridică, apucat, în picioare, stropșindu-se:

— No, că n-o vrea dumnealui să hălăduiască tot junimiștii la putere, niște cosmopoliți fără patrie, niște francmasoni, care surpă fundamentele națiunii și ale religiei, niște pesimiști, care batjocoresc jenerul uman. Domnul Maiorrescu mai bine să se țină de muieri, cum făcea aici, de cât să otrăvească sufletul și virtutea națiunii, propovăduind filosofia lui Schopenhauer.

Vorbele indignate ale fratelui Petru rămaseră fără răspuns. Micle continuă:

— Deși ne pare rău că pierdem un prieten, cred că-i mai bine să pleci. Prea e mic târgul ăsta, și prea sunt răi oamenii de aici și se mănâncă între dânșii.

Eminescu se sculă.

— Eu îți doresc tot norocul pe acolo; cred că o să se vorbească odată de dumneata cu cinste și cei de aici o să-și amintească într-o zi că ai trăit la Iași, Dumnezeu știe cum...

Îi strânse apoi mâna cu emoție:

— Cât o să-i pară de rău Nicuței că nu te-a văzut înainte de plecare! Dar Bucureștii nu-s departe și ai să mai vii, de bună-samă, pe la Iași.

Fratele Suciș se plimba acum prin cameră, răvășit de toate ticurile lui nervoase, mormăind, bombănind „no'că-z"! „no! no!” ridicând mâinile în sus ca un apucat; ar fi voit să-l înșfăce de piept pe Micle ca să-l scuture din nebunia ce-l apucase, ori să-l rostogolească pe Eminescu pe scara de lemn atât de dreaptă.

Eminescu se înclină; strâns ca un ariciu, bătrânul îl privea hain pe sub ochelari, mișcând doar din sprâncenele stufoase. Nu-i întinse mâna. Micle îl întovărăși până la ușă și tot cu mâna în mâna lui:

— Du-te cu bine – și nu uita că eu totdeauna am crezut

și m-am încrezut în dumneata.

XXXI

Mișcat, porni iarăși la deal, pe drumul pe care venise, cu impresia că-l urca pentru cea din urmă oară, drum călcat cu atâtea bătaii de inimă; tristețea despărțirii – a oricărei despărțiri îl copleși. Burnița ușor; mohorât, Eminescu își scutură stropii. Plecă fără să o vadă; destinul îl urmărise și de data asta. Străbătu din nou Săraria și se afundă în Valea Plângerii ca într-o hrubă; bădia Ionică nu era acasă; se puse deci să-și strângă în liniște cărțile și să-și lege boarfele de om fără noroc. Peste vreo jumătate de ceas se auzi zgomotul surd al unei trăsuri, când hurducată printre pietre, când împotmolită în noroaie; lătratul câinilor răsculase mahalaua; o trăsură prin Țicău nu era lucru prea obișnuit. Auzind glasuri de oameni și horhăială pe la portița gardului, ieși să vadă ce-i:

— Stăi că vin, zise el.

Urcă povârnișul grădiniții și ajunse la poartă, unde un om căuta zadarnic clanța.

— Pe cine cauți dumneata?

— Aici șade domnu' Creangă? auzi un glas cu accent ovreiesc.

— Da.

— Aici șade și domnu' Iminescu?

— Eu sunt.

Omul răsuflă adânc.

— Credeam că nu mai agiung! ce râpă! ce glod! ce pietroaie...! oi!

— Ce dorești? îi întrerupse el văicărelile.

— Iu nu doresc nimic, da' am o scrisorică pentru mata de la o conia – răspunse el, ȕguindu-ȕi buzele, ca ȕi cum ar fi voit să exprime o apreciere asupra „coniȕei”.

Ȇi întinse un plic. La lumina oarbă a felinarului, Eminescu citi:

„Sunt disperată că nu m-ai găsit acasă. Pleci! pleci! Nu pot crede... Nu vreau să pleci fără să te fi văzut măcar câteva momente. Ori unde, ori cum, ori când. Aȕtept răspuns.”

El rămase cu plicul ud în mână. Nu ȕtia ce să răspundă. Nerăbdător, evreul stăruia:

— Conia aȕteaptă răspuns prin mine.

— Bine, făcu poetul.

Rupse foaia rămasă albă ȕi scrise în neȕtire cu creionul: „Peste o jumătate de oră în faȕa Mitropoliei.”

Birja se urni anevoios, ameninȕând să se răstoarne; de departe se auzea cum se necăjea evreul.

De ce-i dăduse întâlnire în faȕa Mitropoliei? Nu ȕtia nici el. Poate că era mai departe ȕi avea răgaz să se gândească la ce-i rămânea de făcut. Intră în bojdeucă de-ȕi luă umbrela – umbrela lui Pompiliu – ȕi porni la vale prin burniȕă, în Sărărie. Se vor întâlni, nu va pleca fără rămas bun de la ea, care îi luminase toate mizeriile Iaȕilor. Vor rătăci o jumătate de ceas prin străzile întunecoase din spaȕele Mitropoliei; se preumblaseră de multe ori prin uliȕe mărginaȕe. Apucă pe Ștefan cel Mare; burniȕa nu încetase;

îl învăluia, umed, rece; trecu prin fața Mitropoliei și, la colț, desluși silueta zveltă a femeii într-o manta de ploaie.

— M-ai așteptat? am întârziat? întrebă el îngrijorat.

— Nu, gemu femeia luându-i brusc mâna rece, udă și încălzind-o în mânușile ei de piele.

Apoi, ochi în ochi, înfrigurată, disperată și cu un țipăt:

— Pleci! pleci! Te muți din Iași?

— Nu se poate altfel.

Îi lămuri ocazia ce i se oferea la București. Veronica îi cunoștea, de altfel, situația; știa că rămăsese pe drumuri și fără alte mijloace. N-avea cum protesta împotriva destinului; durerea i se citea însă în glas și lacrimile îi umplură ochii. Se lăsară la vale pe lângă Mitropolie; ea își trecu brațul după mijlocul lui.

— Iubitul meu, adoratul meu, gemu înăbușit.

Capul i se lăsă moale pe mâneca lui udă. Un trecător – un cunoscut poate – întorcându-se după dâșii, îi privi lung; câțiva pași, mai încolo altul la fel. Ea își trase repede capul; trecătorii îi stânjeneau; burnița îi înfășură în cârpe ude. Nu găseau ce să-și spună; el, copleșit, încovoiat de neprevăzutul situației; ea, febrilă, disperată, cu ochii înflăcărați, în care el citi hotărârea de neînvins.

— Prea mulți trecători, murmură ea, și aș vrea să-ți încălzesc mâna în mâna mea și să te simt aproape de mine.

El tăcu. Ochii Veronicăi lunecară spre o cârciumă modestă „La Mendel”. Se opri. El înțelese.

— Trebuie să fie o odăiță alături ca să stăm puțin de vorbă, spuse ea energic.

Nu răspunse. Intrară, totuși, în cârciumă; o ovreică grasă, de după teighea se uită mirată la dâșii, ca la niște clienți neobișnuiți; îi întâmpină un tânăr, poate băiatul

ei; în fund, într-un nor de fum, mai mulți lucrători, beți, băteau cu paharele în masă, vorbeau toți odată, scuipau pe jos, într-o hărmălaie ca o ceartă.

— Mă Ionică, eu ți-am spus... pagubă-n ciuperci! Hai, mai fă-ți coraj că, dacă-i muierea ră de muscă, nu-i ce face.

— Mă băiete, stuchi-te-ar mâțele, nu te da așa la om, că amuși îți tai eu clonțul...

De cum îi zăriră intrând, a mirare unul și scuipase printre dinții un sâmbure de dovleac. Făcu apoi cu mâna:

— Măi!

Eminescu intră în vorbă cu ovreica de la teighea:

— N-ai putea, jupâneasă, să ne dai o odaie pe alături ca să ne încălzim cu un pahar de vin?

— Cum să nu, puftim numa, mă rog, intrați. Oișălă, vezi di boieri.

Oișălă deschise ușa de alături a sălii mari și-i introduse într-o cămăruță cu o masă de lemn cu mușama pe ea, chiar lângă fereastra dinspre uliță; în fundul odăii ceva provizii de iarnă: câțiva saci de făină de păpușoi și de nuci; din podul de bârne de lemn atârnavă cununi de usturoi; o pisică albă dormea pe unul din cele două scaune; o puicuță rătăcită pe acolo ciugulea dintr-un sac, doar va nimeri un grăunte de porumb. Deprins cu astfel de odăi, lui Eminescu i se păru totul firesc; dar ca și cum ar mai fi fost prin cârciumi și Veronicăi i se păru la fel. Mângâie pisica îmbufnată că fusese dată jos de pe scaun; se duse apoi la puicuța înverșunată pe sac; o luă în pumni și-o sărută până ce Oișălă aduse o jumătate de vin cu două pahare.

— Ceva mezeluri poftiți?

— Da, încuviință Veronica, liniștit.

Oișălă le aduse.

Sedeau față în față; turnară un pahar de vin.

— Pentru norocul tău, Eminule, pentru tine, pentru tine, îngăimă femeia cu noduri de emoție.

Dădu paharul peste cap. Îi luă apoi mâna peste masă, i-o strânse în mânuțele ei reci, fine, și i-o sărută. El voi să și-o tragă.

— Nu; las' să o sărut, mâna asta care a scris versuri așa de frumoase, pe care am plâns atâta de jale și de fericire că te-am cunoscut, că te-am iubit și că poate și tu m-ai iubit puțin.

De alături se auzeau zbieretele bețivilor; cântau cu toții da capul lor. Unul chinuia:

Am un leu și vreau să-l beau

Altul țipa:

— Nu așa, mă bețivule, ci:

Hai, Ileano, la poiană.

Altul miorlăi languros ca un cotoi:

Ah, scumpă Margareto.

— Ho, mă boilor, să-i zicem toți odată.

După o clipă de tăcere porniră cu toții:

La moară la hârja-pârța Un' se macină târâta...

Veronica se sculă de pe scaun și i se așeză pe genunchi, mângâindu-l, sărutându-l pe gură cu desperare, și lăsându-și apoi capul mort pe umărul lui. Oișăilă deschise ușa:

— Poate mai puștiți ceva, că nu se mai aude nimic de bețivii ăștia.

— Nu, răspunse iritat Eminescu.

Veronica se întoarse la locul ei.

— Tu nici nu știi, Eminule, ce ai fost pentru mine, ce ești și ce vei fi întotdeauna; ți-am spus cât te admir, dar nu și cât te iubesc; cât am suferit pentru tine, și câte nopți

n-am adormit, plângând, pe portretul tău, blestemându-mi soarta că n-am fost ceea ce aş fi voit: femeia ta. Ştiu că tu mă iubeşti şi nu mă prea iubeşti, după împrejurări; că ţi-au venit fel de fel de zvonuri la ureche şi că ai luat în rău toate copilăriile, toate alintările mele de femeie tânără cu bărbat bătrân. Ştiu... ştiu... Nu spune nu, că ai minţi şi nu vreau ca Eminul meu să mintă, mai ales acum când trebuie să ne despărţim. Să ne despărţim mai bine pe un cuvânt de sinceritate al tău şi pe un ţipăt al meu că te iubesc.

La moară la hârţa-pârţa

urlau dinadins beţivii de alături. Ei i se păru că braţele lui se deschid să o strângă la sân. El sta însă cu capul în piept, cu mâinile moarte de-a lungul corpului încovoiat. Ornicul din zid bătu opt; murmură amândoi tare:

— Opt.

În ochii ei licări o lumină de oţel, o voinţă.

— Plecăm, spuse ea.

Până să facă plata, ea aduse la loc pisica dolofană.

— Vîno, mîţule, la locul tău.

Sărută puicuţa ce se încăpăţâna să ciugulească din sac. Eminescu se pipăi uşor pe buzunarul vestei; mai avea câţiva lei la dânsul; îi cinsti şi pe Oişală cu doi gologani de zece şi ieşiră în alaiul zbieretelor beţivilor întocmiţi în cor:

Ş-are, măi, ş-are măi, Ş-are, puica, măi.

Burniţa se întetise; frig, umed. Ca o traistă spânzurată în cui, Veronica i se atârname de braţ. Făcură câţiva paşi tăcuţi, jalnici, prin ploaie.

— Nu, nu! Nu mă pot despărţi de tine, gemu ea hotărâtă.

El tăcu.

O ulicioară tăia strada, luând-o prin spatele Mitropoliei; la colț un han vechi, cu prispă și cu un cat înconjurat și el de jur împrejur de un cerdac larg și cu stâlpi de lemn; totul cu ceva vechi mănăstiresc într-însul.

Ea se opri, la întâmplare, acolo, în fața felinarului aburit și rosti energic:

— Ți-am scris: oriunde – oricând.

— Da, murmură el.

— De data asta îți spun: aici și acum. Acum, acum, scânci ea cu desperare, și cu lacrimi în glas, atârându-i-se de braț.

Hanul, el îl cunoștea; hanul lui Nastasache, locuit mai mult de femei ușoare, și cu odăi de închiriat cu ceasul. Prin colțuri umbre de păsări de noapte.

Două femei se opriră nu departe de dâșii:

— Uite, că nu se înțeleg din preț, zise una.

— Ba aiasta-i cucoană, mânca-le-ar scârba de târfe, că ne iau pâinea de la gură.

— Taci fă, că te aude.

— Ei și? că o iau de cozi, de spune ceva.

Uitându-se apoi prin noapte:

— Pff... pe el îl cunosc.

— Zău, fă?

— Un golan fără sfânt; ba într-o noapte a venit cu alți scandalagii, de i-a scos coana Săftica cu poliția.

Mai miloasă, cealaltă se uită spre Veronica:

— Sărmănica de ea; e tânără și frumușică; ce păcate au adus-o aici?

Crâmpetele de vorbe îi ajunseră și lui Eminescu pe la urechi. Încearcă să-i arate ce însemna hanul lui Nastasa-

che, dar era zadarnic.

— Ți-am spus: oriunde și oricum – prin urmare și aici, dacă aiurea nu s-a putut.

Din glas țâșnea atâta hotărâre încât înțelese că nu mai putea da îndărăt: sosise momentul. Închise ochii... Urcară pe trei trepte de lemn în cerdacul mănăstiresc și pătrunseră într-un coridor slab luminat de o lampă prinsă în zid; sticla lămpii își termina ogeacul cu tinichea; în stânga, într-o odaie cu ușa deschisă, o femeie grasă, oacheșă, poate grecoaică, dădea în cărți unui cocoșat așezat pe scaunul din față. Cum îi zări, zise răstit:

— Vezi, Iordache, ce vor dumnealor.

Sprinten, cocoșatul îi întâmpină. Voiau, firește, o odaie.

Așteptară un moment; trăgându-se mai la întuneric, Veronica își ridicase gulerul mantalei.

Cei doi din odaie se porniră pe o discuție înăbușită:

— Aista-i scandalagiul cu poliția.

— Nu, țăță Săftica, nu-i el.

— Iraa, când îți spun că-i el.

— Și chiar de-i el, era omul la chef; nu vezi cu ce conică a venit?

Țăța Săftica se gândi o clipă:

— Bine, Iordachi. Să fie cum zici tu. Da', ține-i din scurt, băiatule.

Femeia grasă sosi și ea târându-și papucii; îl măsură, mai lung pe Eminescu, mai în treacăt pe Veronica.

— Uite, coane, avem o odaie chiar aici.

Odaia era lângă intrare, în față.

Stânjenit, el spuse:

— Nu aici; prea-i lângă intrare.

— Alta n-avem, tăie scurt femeia tot dușmănoasă.

— Bine, atunci plecăm, spuse el respirând ușurat, că s-ar putea întâmpla ceva, din afară de voința lui, care să-i împiedice.

Când văzu că sunt gata să plece, femeia se împlânzi:

— Iordache, de la numărul șasă o plecat?

— O plecat, coano Săftică.

— Bine, poftiți, atuncea după mine, bombăni ea.

Tot nu uita scandalul cu poliția. Străbătând coridorul, dădu în alt cerdac din spatele hanului, care părea atârnat sus de tot, deasupra unei prăpăstii. Cum vântul bătea din față, picuri grei de apă îi stropiră; o apucară pe stânga și intrară într-o odaie umedă.

— Iordachi, i-an fă o leacă de lumină.

Cocoșatul frecă un chibrit jilav și aprinse o lampă pe masa din mijloc, care lumină o odaie mizeră; patul fusese răvășit de curând și strâns la repezeală, fără să fie și primenit. Îl priviră întrebători. Îmbufnată, femeia bombăni:

— Altă odaie liberă n-am; e totul ocupat; dacă așteptați până să primenesc patul...

— Nu, răspunse Veronica hotărâtă.

Erau grăbiți. Coana Săftica mai arunca o privire de jur împrejur, se uită la lighean; apă era, prosopul apucase să fie schimbat. Ordine pretutindeni.

— Apoi aiasta-i tot.

Îl luă, pe urmă, mai de o parte, pe Eminescu:

— Cât stați dumneavoastră?

— Știu eu? dădu el încurcat din umeri.

Adaose la întâmplare:

— O jumătate de ceas.

— Bine; doi lei.

— Ne-am înțeles, răspunse el, pipăindu-se ușor pe buzunarul vestei, ca omul căruia i se întâmplase să n-aibă doi lei.

— Nu mai doriți nimic? întrebă femeia de mântuială, retrăgându-se spre ușă...

Veronica stătuse străină într-un colț al odăii; trecuse prin toate vămile degradării și părea totuși că nu auzise vorbele femeilor din stradă și nu văzuse nimic, nici pe țăța nici pe cocoșat, nici odaia mizeră, nici rufăria patului frământată de alții, nimic, nimic. Venise somnambulic, mânată de un gând unic.

Rămași singuri, i se aruncă de gât.

— Sunt a ta; ia-mă.

N-apucă însă să o strângă bine în brațe, când se auzi un zgomot la clanta ușii și apoi un: toc toc! Eminescu se duse de deschise și apoi ieși în cerdacul bătut de stropii ploii.

— Ce e? făcu el răstit.

— Nu te supăra, coane, răspunse cocoșatul, dar m-a trimis coana Saftică, să-i dați banii înainte, că așa e regula...

— De când e regula asta? se răsti el din nou.

— Nu, coane, dar, zicea coana Săftica că ați mai avut o chestie cu poliția și...

Eminescu își aminti și roși; se scotoci în buzunar și-i întinse piesa de doi lei.

— Nu vă supărați, da'...

— Nu-i nimic, tăie el, trăgând ușa după dânsul și închizându-o cu zăvorul.

În odaie lumina era stinsă; băjbâi prin întuneric până ce două brațe goale de femeie îl încolăciră într-o îmbrățișare

furtunoasă, îl ajută să se dezbrace și-l traseră spre pat, scufundându-l apoi în voluptatea trupului feciorelnic încă, cu linii moi și gracile aproape impubere, cu pielea albă, mătăsoasă, dulce la pipăit și sărutat.

Când se desfăcu din încheștare, își puse capul mic pe pieptul lat și păros și începu să plângă ușor, mai mult alintat:

— Ai să mă disprețuiești... Simt că ai să mă disprețuiești; știu, nu protesta. M-am dat ca o nebună. Te-am silit... da-da. Dar nu se putea... nu mai puteam... nu voiam să plec fără a fi fost a ta... fără a purta în carne amintirea cărnii tale, după cum port de atâția ani în suflet amintirea sufletului tău.

Simți că spunea adevărul; îndrăgostită și posedată de talentul lui, femeia voia să fie posedată și în carne, din convingerea oricărei femei că posesiunea adevărată stă numai în trup. Avu un sentiment de dezamăgire.

— Toc, toc, se auzi iarăși.

Sări ars din tristețea lui și se duse la ușă:

— Ce mai e, domnule? se răsti.

— Nu te supăra, coane, da' a trecut jumătate de ceas și așteaptă niște clienți.

Se așază pe marginea patului; mărețul act al cărnei, fără de care sentimentele cele mai pasionate, dragostea spirituală cea mai înflăcărată nu sunt în ochii femeii de cât fapte fără valoare, se mistuise; femeia, care vibrase pe toate coardele lirei lui, și de cinci ani îi locuia în toate încăperile sufletului, care i se amestecase în fiecare picătură de sânge și se împletise în jurul fiecărui gând, muză, amantă ideală, obsesie – după datina sexului ei, de abia acum se credea a lui, de când fusese frământată câteva clipe în rufe neprimenite ale patului unui han, în care

cu câteva minute înainte, o altă femeie împlinise gesturile aceluiași rit, fără pretenția însă de a stăpâni și sufletul unui mare poet.

Se îmbrăcără în tăcere; el, mohorât; ea, mulțumită în carnea, în vanitatea ei, în conștiința că, în sfârșit, dragostea lor nu mai era un mit ci o realitate, ce va aprinde în timp o stea luminoasă, care va străluci, prin veacuri, când și hanul acesta, și coana Săftica și Iordachi, și Mitropolia de alături și Iașii seculari vor fi devenit praf și uitare. Un singur moment nu-și dăduse însă seama că, în clipa în care fibrele gingașe ale trupului ei fuseser pătrunse de trupul lui – cu un fâlfâit de aripi, sufletul îi zburase din bolțile sufletului lui, distrugându-le feeria; de când o posedase, ea nu-l mai posedă...

Când aprinse lumina, Veronica îl privi cu atenția unei stăpâne pentru un obiect; îi încheie bine nasturii vestei; îi refăcu nodul cravatei:

— Bine, Eminule, cum de n-ai băgat de seamă că e ruptă. Măine să-ți pui alta.

Ieșiră în cerdacul bătut de ploaie, trecură prin coridorul slab luminat; la ușă, cocoșatul părea că așteaptă ceva; ei nici nu-l văzură.

— Nu mai aștepta, în ploaie, Iordache, se auzi glasul coanei Săftica din odaie; ți-am spus că-i un golan.

Urcă pe ușița de lângă Mitropolia veche, tot tăcuți, el, abătut, dar ea, atârându-i de braț, vârată într-însul, lângă „omul” ei, pe care, pe prețul posesiunii de câteva minute, îl putea de-acum stăpâni, hărțui, și pe care, mai ales, îl putea înșela...

În apropierea străzii Ștefan cel Mare, uitându-și lacrimile, zbuciumul, tragedia despărțirii, voioasă, i se aruncă la gât, mușcându-l mai mult de cât sărutându-l.

— Aici trebuie să ne despărțim. S-o fi speriat Ștefănuță închipuindu-și cine știe ce. Te pomenești că mă caută la poliție, glumi ea.

Se uită apoi la ceasul Mitropoliei.

— Nouă, puile; ce repede trece vremea cu tine... Nu fi așa de posomorât că ne despărțim... dar trebuie... Acum te las. Să te mai pup o dată. Și nu mă uita, Mițicule, scrie-mi cât mai des... De sărbătorile Crăciunului vino să le petrecem împreună...

Cum tocmai trecea o trăsură cu coșul ridicat, sprintenă, se urcă; dinăuntru se mai auzia încă, în hurelul moale al roților:

— Scrie-mi... vino! Nu uita pe Nicuța... Pa, bebelușule, pa!...

XXXII

Trecuseră doi ani de la seara ploioasă de octombrie, și iată-l acum întors în Iași. De câteva ceasuri, pe podul aruncat de razele lunii de la Râpa galbenă la Repedea, stătea adâncit în feeria trecutului Iașilor și în feeria propriei lui vieți, căci tot ce fusese mizerie se împrăștiase în pulberea stelară a nopții înalte de septembrie. Plin de urmele istoriei, orașul îi trezise rezonanțe adânci în conștiința lui istorică; curățiti de tină, anii petrecuți în el deveniseră și ei luminoși, cale lactee de senzații inefabile. De pretutindenă se ridică amintirea Veronicăi: de pe podul lui vedea Copoul, cu teiul lui, Mitropolia, aleea lui Ghica-Vodă, grădinile lui Pester și a lui Rivallet, hanul Nastasache, strada Butu, ulițele patriarhale ale Iașilor, pe unde se primblase cu ea, ocolind pe trecători, ascunzându-se după copaci și după ziduri, adăpostindu-se prin locuri virane sau prin curțile oamenilor, când zăreau vreun cunoscut. Poezia acestor plimbări, în strofa mâinilor încleștate ca zece versuri bine cetluite, și cu sărutări furate pe după garduri, îi umplu sufletul de o suavă fericire. Prin pânza argintie a nopții, zărea și căsuțele în care locuise, și „balamucul” de la Trisfetite, și bojdeuca lui Creangă sprijinită pe furci putrede, și viile și grădinile din împrejurimi, prin

care o plimbase, simțind-o caldă în sânge și în imaginația aprinsă. Era singura femeie pe care o iubise, ce-l stăpânise, și-l inspirase, pentru că intrase în tiparele idealului său; întreaga lui poezie ieșise din părul auriu și din ochii ei albaștri. Veronica crezuse într-însul înainte de a-l cunoaște și-i întărise credința în sine; i se aruncase în brațe în noaptea ploioasă de octombrie, pentru că nu-și dăduse seama de tăria acțiunii ei spirituale; împlinise, în asta, ritul tuturor femeilor, ce-și caută măsura puterii în semne materiale. Acum, după doi ani, îi iertase neîncrederea în propria sa forță... și, privind țintă prin ploaia de stele căzătoare, își văzu destinul comun: îmbrățișate, trupurile lor pluteau într-o constelație tutelară deasupra orașului conștient, în sfârșit, de minunea ce trăise în el.

O duioșie exaltată îl cuprinse atunci și pentru trecutul secular al Iașilor, și pentru trecutul lui de aci și pentru femeia, care-i fermecase viața și i-o prefăcuse în poezie.

Voise totuși să plece fără să o fi revăzut, fără să-i fi zărit măcar casa, locul emoțiilor lui; îi fu rușine de sine, de nerecunoștința sa. Nu putea pleca înainte de a-i aduce un cuvânt de mângâiere în nenorocirea ei. Nu era vorba, firește, să-și ia vreo răspundere; nu-și putuse el duce povara propriei lui vieți, cum să mai răspundă de altcineva, de o femeie cu doi copii? Mai aveau totuși emoții comune. Inima îi ardea în vâlvătaia destinului.

Se scoborî de pe podul fermecat; păși pe pământul scump al Iașilor, în preajma Păcurarilor. Abia acum își aduse aminte de Creangă, lăsat la Niculică. Bădia Ionică putea să mai aștepte; se hotărî să mai rămână o zi la Iași.

Luminat de momentele trăite, de trecutul purificat de tina lui, beat de filtrele amănunțite ale amintirilor, stăpânit de imaginea femeii întipărită în el ca într-o ceară moale –

el porni pe prelungirea Păcurarilor, cu pieptul înainte, cu respirația largă, ca și cum ar fi voit să absoarbă întreaga feerie a Iașilor: ajunse în ulița povârnită, atât de bine cunoscută, cuprins de emoție, de o spaimă parcă. Ulița era pustie, scufundată și mai adânc în noaptea crescută a teilor și a plopilor; pașii îi răsunară pe pietre de curând puse; se sperie singur de zgomot și își încetini și vătui mersul; se trezi călcând în vârful picioarelor. Casa Veronicăi era scufundată în somn cu storiile trase; ca de obicei, se duse în locul viran din față, de unde putea privi mai bine. Rămase astfel câteva minute după un tei, prins în feeria iubirii lui... Când voi să plece, o umbră se ivi în capul scării de la verandă. Își ținu răsuflarea și așteptă; ușor deschisă, ușa se închise la loc; umbra pogorî cu băgare de seamă pe treptele scării de lemn ce pârâia sub pașii încă prea grei; intră în grădiniță, smulse o floare înălțată pe un cotor lung ca un cap de năpârcă, deschise apoi porțița dinspre uliță și, scuturându-se, ajunse pe trotuar, de unde se lăsă la vale într-un zornăit de pinteni.

Buum! Un trăsnet puternic îi sparse catapeteasma sufletului, îi rupse bolta în pulbere de sticlărie sfărâmată, înroșind văzduhul. Feeria nopții dispăru; stelele se stinseră; la orizont începură să se arate zări spălăcite. Frânt, zdrobit, poetul ieși de după teiul lui și porni pe unde venise; prin dreptul Râpei galbene, câtă spre Repedea; nici urmă de pod; sub picioare, hădă, se căsca prăpastia râpei.

XXXIII

În grădina lui Niculică, crescut ca un trunchi, Creangă se legăna pe scaun cântând popește; în jurul mesei, prietenii dormeau turtiți de beție.

— Na, na, na, măria-ta, că te-ai întors, bădie, strigă el de cum îl zări intrând pe poarta grădinii.

— Poate că mă vei fi așteptând de mult? îl întrebă încurcat Eminescu.

— Nu zic baiu, că de când mă rog eu Sfântului Haraș Nicolai din Humulești ca să mi te-aducă înapoi!... Că nici n-ai cu cine face oleacă de petrecere. Ia te uită la zamparagiii iștia dugliși, dorm doorm, dooorm, bea-i-ar tăunii să-i beie, când le-o fi somnul mai dulce, că nu-s buni de nicio ispravă. Adică vorba ceia... na-ți-o bună că ți-am frânt-o, când la dica, nu-i nimica.

Privind la mesele pline de rămășiți de bucate, găluște, pastramă, cârnați, ciolane de costiță afumată, străchini cu păsat răsturnate, poetul dădu din cap a mirare.

— Mâncare a fost asta, zise el, nu glumă.

— Apoi nici noi n-am stat cu mâinile în brâu, pe când tu umblai după catrință... Se putea una ca aiasta, când e cu noi și părintele Grigore de la biserica Vulpe și părintele

Miron de la Patruzezi-de-sfinți și de... picioare de cal, gură de lup, obraz de scoartă și pânțele de iapă se cer unui popă și nu-i mai trebuie altceva.

Întinzându-se, căscând, și privind apoi spre cer:

— Ehehei! Ia te uită că Găinușa-i spre asfințit, rarețele de asemeni și gata-i să răsară și luceafărul de dimineată și noi, bădie, să mergem la gară, că trenul nu vrea să știe de nepricopsiții ăștia.

Eminescu câtă la ceas.

— Dacă o luăm pe jos, ajungem numai bine la ora plecării.

— Ei, dacă-i vorba pe aceea, atunci să sculăm pe zambargiții ăștia, să facem plata și să plecăm.

Începu a-i zgâlțâi ușor.

— Sculați, cinstiți părinți...

Niciun semn.

— Ei, hai, sculați, mă bețivilor...

Ei nu se urneau. Creangă dădu din cap și zise:

— Ia să încercăm și altfel.

Îl atinse ușor pe unul pe umăr.

— Părinte Grigore, ia să mai ciocnim un pahar de Cotnar, că a venit și bădia Mihai și vrea numaidecât să ciocnească cu sfinția-ta.

Popa își înălță capul buimac, ca prin vis; Creangă îi umplu paharul:

— E Cotnar împărătesc, părinte, să-ți spuie și bădia Mihai.

— Nici nu credeai să nimeresti așa de bine zise Eminescu, că cu adevărat e vin împărătesc; din el a băut și împăratul Petru cel Mare la curtea lui Cantemir.

— Hă? făcu popa aiurit, ce zici, taică?

— Ba încă și în tabără – la obuz – la Țuțora cu polcovnicii și cu brigadirii lui tot vin de Cotnar bea „și-l lăuda foarte și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin. Și mult se mira cum spre partea lor nu se face vin cu pelin așa bun.” Uite așa, părinte, ne spune Ion Neculce, care se afla și el la masă.

Popa holbă ochii;

— Hă? care Neculce, hă? Popa de la Miroslava?

— Ehei, părinte, ia să mai vorbim și de altele, că cu dumnealui numai prin cărți ne rătăcim. Ia să mai vorbim și de cinstita de socoteală.

Capul popei căzu ca de plumb pe masă.

— Aha! apoi așa ne-a fost vorba? Sculați, mă, că acuș vă ard... de vă trece spurcatul.

Nimic.

— Ehei, patruzecile mâne-sa de golani, că vă vin eu de hac.

Îl apucă pe popa Miron de barbă:

— Scoală, părinte, că e zintâi și te așteaptă dascălul cu căldărușa.

Popa înălță capul sus, holbă ochii mari și rosti cu limba cleioasă:

— Ce spui, măi, e zintâi?

— Aha! așa că te-ai sculat! Ia vin' încoace, părinte, la plată, că banii nu se culeg la trunchi ca surcelele.

Capul popei căzu iarăși bolovan pe masă.

— Iaca, păcatele mele, cine-i cu pagubă și păcat.

Și întorcându-se spre Eminescu:

— Ce zici de unele ca aceste?

Eminescu tăcu.

— Apoi nu așa, fâtașilor, cu ce m-ați hrănit cu asta

va hrănesc și eu. Să nu credeți că merge așa, să faceți pe mortu-n păpușoi.

Bătu în masă.

— Mă, Niculică, frate, ia fă-te încoa că noi acum suntem cam grăbiți.

Niculică veni găfâind.

— Fă tu socoteala și împarte-o în cinci părți – că omul ista (și-l arătă pe Eminescu) e musafirul nostru și musafirii, după cum bine știi, nu plătesc.

Niculică se puse pe socoteli.

— Ia te uită la părintele Grigore cum șade pe comoară și cere milostenie.

Părintele Grigore sforăia de răsuna grădina.

— Apoi lasă, părinte, că te-ai căi sfinția-ta, dar căințele cele de pre urmă întru nimica sunt. Ehei, unu-i Nică a lui Ștefan a Petrei... Și cine face face-i-se.

Zgâltându-l puțin și pe părintele Miron:

— Și aista-i beat tafta.

Niculică veni cu socotelile.

— Acuma, Niculică frate, împarte socoteala în cinci și iaca eu plătesc o parte.

— Și cine plătește celelalte păcatele mele?

— Iacă vorbă! Ir'ancan de mine, d-apoi cine să plătească, omule, dacă nu zamparaglii iștia, care fac pe morții când e la adicătelea. Dacă doar nu-s tarapana de bani ca să plătesc pentru toți bețivii leșilor.

Omul gros plăti și se sculă, cât mi-ți-i românul.

— Ei, amu eu zic că pe aiștea să-i lăsăm dracului po-mană, că mai bine n-aș putea zice, la vremea și la locul aista.

— Ei, părinte Grigore, sus... copăcel, sfinția-ta, că noi

uite că am și plecat.

Popa grohăi.

— Vede-te-aș dus pe năsălie la biserică, glumi el.

Apoi către Eminescu:

— Și amu paidiom, bădie.

Dar după câțiva pași se mai întoarse o dată către cei adormiți:

— Apoi, duglișilor, noi ne-am tot dus, dusu-ne-am, iară pe voi vă lăsăm în cât v-am găsit.

Ieșiră pe poarta grădinii în uliță.

— Iacă și sfânta!

Respiră adânc înfulecând văzduhul întreg luminat de zorile roșii.

— Tiii! ca-n povești pe câmpii și pe dealuri... sus la Cetățuia și la Galata... e o frumuseță de turbă haita.

O luară încet, încet prin Păcurari, iar când ajunseră la Râpa galbenă, păsărelele și începuseră să alerge unele după altele, să se scalde în praful râpei și să se giugiulească. Creangă le privi cu ochi muiați:

— Tă-vă pustia să vă bată, că știu că vă drăgostiți bine!

Scoborâră pe râpă, sprijinindu-se unul de altul, Eminescu mohorât, cu fălcile încleștate parcă, Creangă, vesel ca totdeauna, ca și cum n-ar fi fost după o noapte de nesomn și beție.

— Încetinel, bădie, să nu ne prăpădim bunătate de oameni prin rătăcăniile aieste, că amu eu oi fi cum oi fi, un boț de carne de la Humulești, dar tu ești ce ești!

Și tot el:

— Iată că am ieșit deasupra nevoiei. Că ce a fost greu s-a făcut. De amu tot drum ca în palmă... și nici nu mai e mult... Ba, că am agiuns.

Ajunseră, în adevăr, Eminescu luă bilet și intrară pe peronul puțin însuflețit al gării; până la plecare mai erau vreo douăzeci de minute. Se primblară de câteva ori în sus și în jos. Sosise trenul de București și începu forfoteala lumii, când deodată Eminescu se văzu oprit de un domn însoțit de o doamnă, veseli și braț la braț.

— Bună dimineăta, coane.

Eminescu se uită mirat, cu aerul că parcă și-ar aduce aminte. Dar tot nu-și aducea.

— Aha! m-ai uitat: casierul Preuțescu, știi că te-am întrebat ieri dimineăta de nevasta mea. Aveai dreptate, coane, închipuiește-ți că scăpase trenul... Mititica de ea (și o luă dulce de gușă) ce emoție pe dânsa, dar și pe mine; să-ți spună numai dumnealui... A, nu vă cunoașteți? Nevasta mea, doamna Geta Preuțescu și domnul Eminescu – nu așa, n-am greșit numele? – să-ți povestească dumnealui, ce speriat eram că ți s-a întâmplat ceva și cum dam buzna peste călători prin vagoane ca să întreb de tine. Să nu mai faci așa puiule, că mă îmbolnăvesc... Ei, acum să plecăm. Încă o dată iartă-mă, te rog și-ți mulțumesc, coane.

Omul îi strânse mâna prietenos, iar femeia, roșie și înțepată, abia îl salută dintr-o închidere de pleoape... Câteva pași mai încolo, din alt vagon îl întâmpină cu brațele deschise ca pe un frate, domnul avocat Carandă.

— Ce, și pleci, maestre? așa de repede? Tocmai mă bucuram că o să te găesc pe aici, să ne mai treacă de urât, că noi bucureștenii, când venim la Iași, murim de plictiseală... Aha, dar uitasem, că nu ne-am văzut din tren. M-am scoborât pentru niște treburi la Bacău... dormei tun... Acum sunt silit să rămân cu afaceri mai multe zile aici. Și ministerul ăsta de domenii ne aglomerează cu

procesele, de nu mai putem prididi.

Apoi luându-l confidențial de un nasture:

— Ei, ce mai nou cu politica? Am rămas în urmă. Băcău e provincie curată, nu afli nimic. Se face ori nu se face?

Eminescu dădu din umeri.

— Dacă și dumneata o lași moale!... Trage-le la gazetă... Nu-i lăsa... Arde-i cum ajungi la București, că te pricepi... Las', nu protesta...

Și tot cu ochii pe sus ca să nu scape pe doamna Geta Preuțescu, perora în gol, până ce îl părăsi, fără rămas bun, ca să-și facă loc prin mulțime... Cei doi prieteni mai străbătură de câteva ori peronul tot mai pustiu.

— Apoi, începu într-un târziu Creangă, cu o sfială de mirat la un om atât de gros, mi-i ierta de vorba proastă, da' eu tot ți-oi spune-o și nu ti-i supăra.

— Tocmai pe tine! făcu Eminescu plin de presimțiri.

Creangă își scoase batista-i popească, se șterse de o nădușeală mai mult închipuită, și nu putea urni din loc.

— Apoi nu știu cum să-ți spun ca să nu dau cânele prin băț... Da' eu am băgat de seamă că la plecarea de la Niculică prin cei Ieși erai altul, și altul întorsu-mi-te-ai.

Eminescu voi să protesteze. Creangă îl măsură cu dragoste de sus până jos:

— Ce-i tânăr tot tânăr... Ehe, eu mi-am închipuit, când te-ai dus, că cine știe ce ispravă o să faci, și când colo te-ai întors de mi-i mare jele, când mă uit la tine și te văd că nu ți-s boii acasă; că n-ai scos o vorbuliță cât mi-ți-era drumul de lung prin răcăniile Râpei galbene.

Eminescu își lăsă capul în jos; durerea lui Creangă nu numai că-l mișcă, dar îl umplu și de remușcarea de a pleca

din Iași fără să-i fi rostit un cuvânt asupra pasului ce-l adusese. Își luă inima în dinți.

— Ce să-ți mai spun, bădie Ionică, necazuri lumești și nimic altceva. Că m-am bucurat să te văd, nu te mai îndoiești; dar, drept să-ți spun, n-am venit pentru tine. Nici inima nu m-a împins la început, ci alții; nici nu știu cum m-am trezit în tren și apoi la Iași; ba, dacă nu era năstrușnicul cela de popă Ienachescu eram gata să mă întorc chiar din gară la București; dar el m-a prins când mă suiam în vagon și de rușinea lui, m-am scoborât și am venit să te văd. Drumul meu era pornit pentru altcineva, dar simțeam că nu e bine să vin, pentru că nu pot fi de niciun folos; viața mi s-a întors, așa că nu mai sunt bun de nimic, nici pentru mine, nici pentru alții. Iată de ce am stat la tine toată ziua și n-am voit nici măcar să ies, ca să nu mai dau drum bârfelii; mai bine să mă duc cum am venit ca un copac sterp ce sunt. Dar după ce am stat cu tine la Niculică, mi-a venit de la un timp poftă să văd Iașii așa cum i-am trăit odată; de la Râpa Galbenă am și aruncat un pod până la Repedea și sus, de pe pod, am contemplat toată mândrețea Iașilor din trecut, dar nu știu cum mi s-a urcat în suflet și viața mea de odinioară. Se vede că mă aburise bine Cotnarul lui Niculică; lutul mi s-a părut aur, și pe ciulinul vieții mele n-am văzut decât floarea crescută în vârf. Ce să-ți mai spun, mi s-a muiat inima în mine și mi-am zis că nu e bine să plec fără să o văd. În loc să mă întorc la Niculică, nu știu cum se face, picioarele m-au dus pe ulița ei. În dreptul casei, m-am tras după un tei ca să mă îmbăt, nu de florile lui, ci de amintirea ei; când îmi sfârâia inima mai amarnic, iată însă că de pe portița casei se strecură umbra unui om: o umbră cu zornăit de pinteni ce s-a lăsat la vale – și asta-i tot, încheie el cu glas profund.

Omul gros tăcu o clipă; apoi, ca și cum ar umbla cu mâinile lui bățătorite cu niște vase de preț, începu:

— Dar, bădie, nădăjduiesc că nu te-i împruțina cu inima pentru atâta lucru. Zi-i muiere și s-a mântuit socoteala și nu-ți mai fă voe ră.

Apoi după câteva clipe de tăcere:

— Ca să nu-mi uit vorba, spunea tata că i-au spus și lui bătrânii, că la noi în sat era un flăcău și-l chema tot Ionică, nume prost, ca și pe mine; și numai iată că flăcăul ista se îndrăgostește de o fată; da' nu dragoste numai așa de florile mărului, ci dragoste de istov; și el o iubea pe Măriuca, dar și Măriuca îl iubea pe dânsul. Da' iată că se întâmplă că părinții fetei nu vor să i-o dea; ba că fata are stare și flăcăul e sărac, ba că fata lor e cu stea în frunte și flăcăul om de nimic. Ce să-ți mai spun: nu și nu. Te pui cu părinții? Și azi așa și mâine așa, că plângeau sărmanii de le sărea cămașa pe dânsii. Dar după vreo doi ani, ori că i s-a urât de atâta plâns, ori că i s-a făcut de bărbat, ori că au silit-o părinții, iată că fata se mărită cu un târgoveț – și s-a dus. Dar flăcăul tot nu s-a potolit; și plângi, și ah! Și of! Și zaci la pat de lingoare; ce să-ți spun, ajunsese numai o umbră atât se topise carnea pe dânsul, că ieșise din rândul oamenilor, de atâta boală. Amu, iată că după un an, la un Sân-Petru, când e și hramul bisericii, flăcăul se afla și el la horă, mai de o parte, da' să joace, de unde să joace, că nu-i ardea lui de unele ca aceste... ci stătea și privea cu ochii scurși, ca după boală. Și se uita el așa, ce să vadă? Pe Măriuca, pe fata lui, după care boala, că venise și ea pe la părinți ca să-i mai vadă. Se uită lung Ionică: să fie ea? Parcă nu-i vine să-și creadă ochilor: o muiere gătită și împopoțonată, cu botine de piele subțire, cu călcâie înalte, cu fuste încrețite, cu pălărie-n cap, cu ghilele pe obraz.

Frumoasă, să fie! dar nu-i Măriuca. Fata îl zărește și vine legănându-se pe șolduri, mă rog, ca la oraș spre dânsul și-s zice cu zâmbre – că târgoveață nu era?

— Ce mai faci, Ionică?

— Bine, Măriuco.

Atât i-a răspuns și altceva nu i-a mai grăit. Și s-a întors acasă liniștit, potolit, și lecuit: că doar el iubise o fată, dar fata aceea era alta, nu o fată înzorzonată și cu ghilele de la târg. Se spală și parcă Dumnezeu i-a luat ceva de pe ochi... A cerut de mâncare, că nu se mai ținea decât cu apă și pâine, și a mâncat cât zece; și iată că s-a făcut om ca toți oamenii; s-a însurat cu una tot din sat, și, chiar dacă nu se prăpădea de dragul ei, tot i-a făcut vreo nouă copii, care or fi trăind și acum dacă n-or fi murit de mult.

Tăcu; încordat până ce prinse tâlcul poveștii, pe Eminescu îl podidiră lacrimile. Se repezi la Creangă și-l îmbrățișă pe amândoi obraji.

— Mare și sfânt om mai ești, bădie, îi zise el mișcat; mai că ți-aș săruta și mâna, că în tine văd toată istețimea și sfințenia de suflet a țăranului nostru. Dacă mă bucur că am venit pe lume, e că te-am cunoscut pe tine, și dacă nu-mi pare rău că sunt român...

— Zi-i moldovan, glumi Creangă.

— Da, moldovean, e că mă simt fratele tău mai mic.

— Iacă pozna! izbucni gros Creangă, luptându-se cu o lacrimă; mă faci amu să și roșesc, om în toată firea... Hai, repetior, bădie, că pleacă trenul fără tine și-mi cazi iar belea, și se supără Tinca.

Se mai sărutară o dată.

— Și amu du-mi-te sănătoșel și cu voie bună. Că așa-i bine să fie omul: fătat nu ouat.

XXXIV

Când trenul se puse în mișcare, singur în compartiment, Eminescu se prăbuși, ca de pe un mal, în visarea lui obișnuită.

— Biletele, întrebă conductorul.

Absent, Eminescu scoase biletul și-l întinse. Pe când conductorul îl găurea, el începu să se scotocească înfrigorat prin buzunare. Încurcat, spuse apoi cu glas stins:

— Nu-l găsesc. L-am pierdut ori se vede că am uitat să-l iau; îl plătesc în tren.

— Uite biletul, domnule, răspunse mirat omul, întinzându-i-l.

— Nu biletul meu, făcu el blând, arătând alături, ci al doamnei.

Conductorul se uită crucit în jur; compartimentul era gol; îl măsură pe călător de sus până jos: glumea ori nu era în toată firea? Crezând, la urmă, că nu mai e nevoie să intre în vorbă, ieși izbind ușa, în timp ce Eminescu simți lăsându-i-se pe umăr un cap ușor și blând de femeie, și auzi un glas alintat și dulce, cunoscut de mult, șoptindu-i la ureche:

— Ai uitat că pentru mine nu-i nevoie de bilet? Unde ești tu voi fi de acum înainte și eu.

Cuprins

Mite	I
I	3
II	17
III	41
IV	55
V	69
VI	85
VII	99
VIII	107
IX	113
X	123
XI	133
XII	139

XIII	147
XIV	153
XV	161
XVI	169
XVII	173
XVIII	175
XIX	179
XX	181
XXI	183
XXII	187
XXIII	191
XXIV	201
XXV	215
Bălăuca	229
I	231
II	235
III	241
IV	253

V	263
VI	271
VII	281
VIII	287
IX	293
X	301
XI	309
XII	321
XIII	329
XIV	339
XV	347
XVI	353
XVII	359
XVIII	367
XIX	377
XX	387
XXI	389
XXII	401

XXIII	409
XXIV	417
XXV	427
XXVI	433
XXVII	441
XXVIII	445
XXIX	451
XXX	459
XXXI	465
XXXII	479
XXXIII	483
XXXIV	493